

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

SPAȚIUL SUD-EST EUROPEAN ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

*SESIUNEA DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ
STRATEGII XXI/2007
- 12-13 APRILIE 2007, BUCUREȘTI -*

*Secțiunea 1: SECURITATE ȘI APĂRARE
PARTEA 2*

*Coordonator
dr. Constantin MOȘTOFLEI*

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2007

Moderatori:

*CS II dr. Petre DUȚU
Gl. fl. aer. dr. Ion-Aurel STANCIU
CS I dr. Nicolae DOLGHIN
Lt. col. Cornel CUCU*

Comitet științific:

*Dr. Nicolae DOLGHIN
CS I dr. Grigore ALEXANDRESCU
CS I dr. Gheorghe VĂDUVA*

Secretar științific:

CS Vasile POPA

Coperta: Elena PLEȘANU

COPYRIGHT: Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării sursei

- Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.

ISBN 978-973-663-551-0 (general)

ISBN 978-973-663-517-5

CUPRINS

REPERE ÎN ANALIZELE DE SECURITATE	7
MANAGEMENTUL CRIZELOR DIN DOMENIUL POLITICO-MILITAR <i>Dr. Ion VOIEVOZEANU</i> <i>Dr. ing. Constantin ROMANOSCHI</i>	9
MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE DIN PERSPECTIVĂ EUROPEANĂ <i>Gabriel GABOR.....</i>	16
GLOBALIZAREA SECURITĂȚII - O SIMPLĂ METAFORĂ? <i>Dr. Grigore ALEXANDRESCU.....</i>	24
MANAGEMENTUL CRIZELOR - FENOMEN CE POATE AFECTA STAREA DE SECURITATE A UNEI NAȚIUNI <i>Cornel CUCU.....</i>	28
APĂRAREA ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ ÎN DETERMINAREA CONSTRUCȚIEI EUROPENE ȘI EUROATLANTICE <i>Dr. Costinel PETRACHE</i>	49
CONFLICTE ȘI REFUGIAȚI ÎN SPAȚIUL BALCANIC. O PERSPECTIVĂ ASUPRA SECOLULUI XX <i>Cristian NIȚĂ</i>	58
AN OVERVIEW OF THE METHODOLOGIES AND POLITICS OF CRISIS MANAGEMENT <i>Dr. Gabriela PRELIPCEAN</i> <i>Dr. Mircea BOSCOIANU</i> <i>Mariana LUPAN</i>	73
REZERVELE DE STAT – RESURSĂ DE MAXIMIZARE A SECURITĂȚII NAȚIONALE <i>Sorin VICOL.....</i>	79
NOI EVALUĂRI ALE MEDIULUI DE SECURITATE INTERNAȚIONAL LA SUMMIT-UL DE LA RIGA <i>Dr. Marin ILIE</i> <i>Brândușa Maria POPA</i>	89

OPINII PRIVIND DIMENSIUNEA POLITICĂ A SECURITĂȚII <i>Gheorghe IORDACHE</i>	93
PROBLEMATICA FACTORULUI ETNICO-RELIGIOS ÎN SOCIETĂȚILE/STATELE MULTICULTURALE <i>Mihai-Ștefan DINU</i>	107
ROMÂNIA – ÎNTRE EST ȘI VEST. INFLUENȚE GEOPOLITICE <i>Mirela ATANASIU</i>	112
HUMAN RESOURCES AND NATIONAL SECURITY <i>Dr. Dorinel-Ioan MOLDOVAN</i>	117
LIMBAJ, DISCURS, IDENTITATE SI SECURITATE ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN <i>Dr. Ecaterina CĂPĂȚÎNĂ</i>	128
MANAGEMENTUL STRATEGIC. EFECTELE GLOBALIZĂRII ASUPRA MANAGEMENTULUI RESURSELOR UMANE <i>Sanda IORDACHE</i>	135
CONSIDERAȚII PRIVIND COMUNICAREA DE CRIZĂ <i>Marian CURELARU</i>	142
FACTORI GENERATORI DE RISCURI LA ADRESA SECURITĂȚII STATELOR DIN SPAȚIUL SUD-EST EUROPEAN <i>Dr. Gheorghe CREȚU</i>	152
MIȘCĂRILE ȘI ACȚIUNILE ANTIGLOBALIZARE. IMPLICAȚII ȘI TENDINȚE <i>Cristian GÎSCĂ</i>	158
DINAMICA SECURITĂȚII	165
TERORISMUL INTERNAȚIONAL ȘI GLOBALIZAREA. IMPLICAȚII PENTRU SPAȚIUL SUD-EST EUROPEAN <i>Dr. Ion-Aurel STANCIU</i>	167
GLOBALIZAREA ~ DETERMINĂRI ȘI FACTORI DE RISC LA ADRESA APĂRĂRII NAȚIONALE <i>Liliana GHERVASUC</i>	175
O ANALIZĂ A MANAGEMENTULUI RISCULUI ÎN CAZUL ATACURILOR TERORISTE <i>Dr. Mircea BOȘCOIANU</i> <i>Dr. Gabriela PRELIPCEAN</i>	185

GLOBALIZARE ȘI TERORISM - O RELAȚIE CONTRADICTORIE <i>Dr. Vasile SOARE</i>	193
EVOLUȚIE ȘI TENDINȚE ALE BIOTERORISMULUI LA ÎNCEPUT DE SECOL XXI <i>Dr. Eugen PREDA</i>	202
TEORII PSIHOLOGICE EXPLICATIVE ALE TERORISMULUI SINUCIGAȘ <i>Dr. Maria Cristina CHIRU</i>	213
EVENIMENTE CU IMPACT MAJOR ASUPRA MEDIULUI POLITICO-MILITAR INTERNAȚIONAL ȘI STĂRII DE SECURITATE A ROMÂNIEI LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XX ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI <i>Eugen MAVRIȘ</i>	222
RADICALIZAREA ISLAMICĂ ÎN EUROPA <i>Ionel STOICA</i>	233
IMPLICAȚII CONSTRUCTIVISTE ALE PUTERII MATERIALE MILITARE ASUPRA SECURITĂȚII ÎN SUD-ESTUL EUROPEI ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII <i>Liana Cristina MITEA</i>	244
SISTEMUL HAWALA ȘI CULTURA ARABĂ <i>Dr. Ella CIUPERCĂ</i> <i>Dr. Irena CHIRU</i>	255
COPIII ȘI ADOLESCENȚII IMPLICAȚI ÎN CONFLICTUL ISRAELIANO-PALESTINIAN <i>Karin MEGHEȘAN</i> <i>Dr. Maria Cristina CHIRU</i>	262
TERORISM PRIN INTERNET. STUDIU DE CAZ HAMAS <i>Dr. Irena CHIRU</i> <i>Dr. Ella CIUPERCĂ</i>	273
GLOBALIZAREA ~ DETERMINĂRI, CONCEPT, CONSECINȚE <i>Cristian BANU</i>	279
ROMÂNIA, STAT MEMBRU AL ORGANIZAȚIEI HIDROGRAFICE INTERNAȚIONALE, DIRECȚIA HIDROGRAFICĂ MARITIMĂ, ACTOR AL GLOBALIZĂRII <i>Dr. Romeo BOȘNEAGU</i>	286
INFLUENȚA AMENINȚĂRILOR ASIMETRICE ASUPRA ECONOMIEI <i>Maria CONSTANTINESCU</i>	293

**ROLUL ȘI ATRIBUȚIILE DE COORDONARE ALE UNIUNII
EUROPENE PENTRU COMBATEREA TERORISMULUI**

Tiberiu TĂNASE..... 299

**CHINA, IRANUL ȘI NOUA EUROPĂ – ACTORI PRINCIPALI
ÎN JOCUL GEOPOLITIC AL RUSIEI CONTRA SUA**

Tiberiu TRONCOTĂ..... 317

***REPERE ÎN ANALIZELE
DE SECURITATE***

MANAGEMENTUL CRIZELOR DIN DOMENIUL POLITICO-MILITAR

Dr. Ion VOIEVOZEANU*
Dr. ing. Constantin ROMANOSCHI**

The paper refers to some areas that generate crisis conditions, to involved actors and conflicts dynamics but also to crisis management within political-military field.

According to authors opinion the crisis management is a complex activity conducted and endorsed on multiple levels – politic, diplomatic, economy, military etc. – in order to decrease the crisis generating pressures in a country/region, and to mitigate and maintain under control their possible negative effects.

I. Domenii care pot genera situații de criză

1. Securitate: forțele de securitate au capacități limitate și sunt conduse necorespunzător; abuzuri împotriva drepturilor omului din partea forțelor de securitate/grupărilor armate; niveluri mari privind cheltuielile militare; prezența actorilor militari neguvernamentali; granițe slab controlate sau contestate; contextul regional/internațional instabil (ex. Schimbări politice majore în statele vecine); moștenirea vechilor conflicte; proliferarea armelor de foc ușoare.

2. Politică: sistem politic slab instituționalizat/nerepresentativ; lipsa independenței judiciare; lipsa independenței presei și societății civile; corupția; partide politice slabe; lipsa implicării populației; inegalitate între sexe în cadrul procesului politic și de guvernare; proces electoral defectuos; exploatare politică a diferențelor etnice/religioase; sistem de management al conflictelor slab dezvoltat; implicare internațională slabă sau necoordonată; rol destabilizator al populației din diaspora.

3. Economie: declin economic: tendință spre sărăcie, șomaj, inflație, protecția consumatorului, accesul la bunăstare socială; amplificarea disproporțiilor economice – creșterea coeficientului Gini – bazat pe separarea etnică sau regională; instabilitate macroeconomică; mutarea spre modelele investiționale externe precare sau politici economice internaționale destabilizatoare; creșterea competiției asupra resurselor comune; creștere înregistrată în economia neagră sau paralelă; dezvoltarea economiei de război.

4. Social: excludere socială; moștenirea conflictelor etnice nerezolvate; absența organizațiilor societății civile; tensiuni legate de limbă, religie, etnie; eșecul mecanismelor decizionale/scăderea legitimității autorităților.

Se poate observa că unele din aceste dimensiuni pot fi mult mai ușor transpuse în indicatori standard decât altele. Acest set de indicatori este compus dintr-o colecție largă de proporții care arată originalitatea și intenția de a acoperi toate aspectele

* Conf.univ., Academia Tehnică Militară

** Prof. univ., Academia Tehnică Militară

unei situații de criză. Totuși, dezavantajul acestei strategii este acela că este dificil a alege între indicatorii - cheie și cei mai puțin importanți. Un aspect important al studiului indicatorilor este acela că, și în cadrul unor analize calitative, ar trebui să fie mai benefică reducerea numărului acestor indicatori la câteva variabile independente. Când indicatorii sunt numeroși, trebuie oferită și o modalitate de a-i evalua, pentru a-i face mai ușor de înțeles – de exemplu, folosirea unui sistem de clasificare în funcție de tipul acestora.

II. Actorii implicați în conflict

Odată stabilită o listă completă de actori implicați în conflict, următoarele puncte trebuie cercetate pentru fiecare dintre ei:

- Interese: ce interese au ei, legate de acest conflict, și cum influențează conflictul aceste interese?
- Relații: care sunt relațiile între diferiții actori?
- Capacități: ce capacități au aceștia, în măsură să influențeze conflictul pozitiv sau negativ?
- Agenda de pace: au ei vreun interes în a obține pacea? Ce fel de pace își doresc ei?
- Stimulente: ce fel de stimulente le pot fi oferite pentru a alege pacea? Sau, din contră, pentru a trece la violență?

Lista actorilor principali include grupări de elită ale fostei armate sovietice, traficanți de droguri, fundamentalisti religioși, armata, poliția și „publicul larg”. Această listă ilustrează cum identificarea personajelor - cheie este strâns legată de abordarea globală centrată pe interesul individual și stimulente, în care personajele sunt cel mai des descrise drept persoane care au pierdut sau câștigat avantaje materiale. Este de greu de văzut cum o definiție a „publicului larg” drept personaj poate fi operaționalizată.

III. Dinamica conflictului

Un alt pas în analiza conflictului este centrat pe „aprecierea probabilității conflictului de a crește, scădea sau de a rămâne stabil”. De aceea, chiar dacă conceptul „cauze de bază” a fost uneori exclus din analiză, câteva diferențe între „tendențele pe termen lung” și „obiectivele pe termen scurt” sunt reintroduse, astfel încât să se poată „prognostica scenariile unui viitor conflict”.

Pentru a determina direcțiile posibile pe care conflictul le poate avea, următoarele puncte trebuie analizate:

- Analizarea tendințelor pe termen lung: tensiunile sunt în creștere sau în descreștere?
- Evaluarea obiectivelor pe termen scurt care ar putea conduce la o izbucnire sau o creștere a conflictului;

- Evaluarea acelor factori care pot duce la accelerarea sau încetinirea dinamicii conflictului: aceasta include și identificarea acelor instituții sau procese care pot atenua sau conduce tensiunile și conflictele identificate până acum.

Trei dimensiuni-cheie vor fi, în continuare, analizate:

1. Vulnerabilitatea structurală a unei societăți față de un conflict violent: așa cum se exemplifică în analiza structurală.

2. Oportunitatea unor grupuri elitiste de a beneficia de pe urma instabilității și a violenței: aceasta include beneficii politice, cât și urmărirea unor agende economice.

3. Capacitatea unei societăți de a conduce sau controla un conflict. Statele mai slabe nu au resursele necesare pentru a putea controla un conflict și este mai puțin probabil să gestioneze sau să adreseze vreo revendicare grupurilor inamice. Instituțiile care ar putea juca un rol de mediator fie nu au capacitatea, fie marginalizează deliberat anumite grupuri.

Încă o dată, nu este clar cum aceste dimensiuni ar trebui operaționalizate, în special în cazul statelor slabe, care nu se încadrează într-o definiție clară. Deși abordarea conflictului de către societate este un aspect al problemei, acesta pare a fi greu de încadrat în niște indicatori, atunci când câștigă în amploare.

Este recunoscut că un conflict are o dimensiune pozitivă și reprezintă o parte esențială a procesului de schimbare politică și socială. Gestionarea conflictului nu reprezintă prevenirea sa, ci sprijinirea instituțiilor abilitate să-l gestioneze într-un mod pașnic.

Fenomenele de instabilitate, care pot conduce la situații de crize sau conflicte, pot induce cel puțin două probleme. Prima: un conflict continuu, fie că este extins sau nu, determină costuri inacceptabile pentru o țară. Investițiile sunt frânate, în mod special în zonele bogate ale țării, resursele guvernamentale fiind transferate pentru a susține efortul militar. A doua este că societatea civilă reprezintă un element - cheie în strategia de pace și ajută la dezbaterea multor subiecte. O astfel de procedură ar fi posibilă, iar negociatorii de pace pot afla opiniile cetățenilor. La nivel local aceste manifestări pot fi luate în calcul și să aducă beneficii concrete în slujba păcii, iar liderii locali pot arăta avantajele conducerii în locul exacerbării conflictului. Și, dacă în final se ajunge la un tratat de pace, societatea civilă ar putea ajuta pentru a monitoriza aceste pact și a reduce elementele de dispută dintre părți.

Pentru a concluziona, se poate observa că analiza conflictului și analiza răspunsului internațional sunt separate în două etape, într-adevăr strâns legate între ele: actorii și politicienii internaționali sunt la curent cu gestionarea conflictului, iar considerația lor ar trebui inclusă în etape. Această abordare este coerentă cu studiul dimensiunilor exterioare ale conflictului, la fel ca și cu descoperirea intervenției actorilor principali internaționali.

IV. Preocupări privind managementul crizelor

În demersul nostru, am abordat conceptul de criză care se referă la domeniul politico-militar, a cărui manifestare poate afecta grav valorile dreptului internațional,

pacea și securitatea țărilor și popoarelor, cooperarea între state și relațiile acestora de natură economico-socială, la nivel regional, continental sau mondial.

Necesitatea unirii eforturilor și preocupărilor, în scopul stingerii stărilor conflictuale, este tot mai mult înțeleasă de comunitatea umană, care caută să găsească, în acest sens, în funcție de împrejurări, modalități, organisme și instituții din ce în ce mai eficiente.

Omenirea, pe măsura evoluției societății, a sesizat că, pe lângă acțiunea concentrată de stingere a conflictelor, este necesară și o activitate preventivă, cu atât mai mult cu cât, în zilele noastre, consecințele unui conflict local sau regional pot fi dezastruoase pentru întreaga lume.

Ca urmare, preocuparea organismelor/instituțiilor internaționale, a factorilor politici din fiecare țară se îndreaptă, tot mai mult, spre ceea ce poate genera conflicte, spre evenimente ori procese care pot da naștere unor noi contradicții periculoase.

Numai prin intervenția factorului conștient, subiectiv, prin voință și acțiunea dirijată a oamenilor se pot diminua sau înlătura crizele. Această acțiune se realizează fie prin organismele/instituțiile politice, juridice economice, militare etc. existente în fiecare țară, fie pe plan internațional, pentru rezolvarea unei anumite situații de criză (ex: forțele ONU pentru menținerea păcii - “căști albastre”-, care acționează în diverse puncte fierbinți ale lumii).

După opinia noastră, managementul crizelor este o acțiune complexă, concretizată, dirijată și susținută pe multiple planuri – politic, diplomatic, militar etc. –, pentru diminuarea tensiunilor generatoare de criză într-o țară/ grup de țări, în scopul limitării și menținerii sub control a efectelor negative.

Asemenea acțiuni presupun atât cunoașterea în detaliu a cauzelor care pot genera/ generează contradicții și tensiuni, cât și factorii favorizanți ori defavorizanți ai contradicțiilor respective.

Cunoașterea cauzelor situațiilor de criză trebuie să cuprindă toate formele de manifestare a acestora, iar analiza trebuie să fie imparțială, apreciindu-se cât mai corect, fără prejudecăți ori sentimente, ponderea fiecărui tip de contradicție, pentru fiecare situație în parte. O asemenea analiză nu poate să fie completă, dacă nu se distinge clar interferența atât a intereselor statelor/comunităților/forțelor direct implicate ori situate în zona geografică a situației de criză, cât și a celor care se manifestă în această zonă și aparțin altor puteri/state/grupări de state ori comunități/organizații/instituții internaționale sau naționale ori forțele de orice fel.

Uneori, interesele exterioare nu sunt în concordanță cu cele ale părților aflate în conflict și pot chiar acutiza criza, deși părțile direct implicate nu doresc aceasta.

Complexitatea intereselor din zona de criză trebuie privită în dinamică, deoarece orice eveniment poate modifica amplitudinea ori sensul intereselor, care pot duce la schimbări dramatice. La rândul lor, acestea pot determina activitatea altor focare de tensiune, deci crearea altor situații de criză. De aceea, gestionarea situațiilor de criză trebuie să prevină crearea unor stări conflictuale, trebuie să găsească și să folosească mijloace adecvate/specifice, care să ducă la eliminarea/atenuarea focarelor, fără să genereze altele.

Noul context geopolitic și geostrategic european și mondial, creat după 1989, care a determinat o evoluție rapidă și contradictorie a situației politico-economice și militare, impune perfecționarea modalităților de gestionare a stărilor de criză.

Apreciem că, în sensul celor prezentate mai sus, situația de criză se poate manifesta ca o succesiune de etape, cum ar fi: diferendul, starea de tensiune, care parcurge mai multe momente, conflictul armat/luptă armată.

Managementul situațiilor de criză presupune activitatea de stingere a acestora, prin forme și mijloace de acțiune specifice fiecărei etape.

V. Cerințe ale managementului stărilor de criză

O condiție necesară în managementul situațiilor de criză este așezarea părților aflate în conflict la masa tratativilor, dar acest lucru nu este suficient. Mai trebuie ca părțile să manifeste voința politică necesară, care obligă la respectarea intereselor legitime ale fiecăruia dintre ele.

O altă condiție o constituie atât menținerea permanentă a dialogului și a canalelor de comunicare politică între state, cât și a organismelor/instituțiilor care pot contribui la atenuarea și soluționarea crizelor.

De asemenea, este necesar ca orice situație de criză, indiferent de amploarea sau localizarea ei, să nu fie privită cu indiferență de nici un guvern, de nici un stat, de nici un organism/instituție abilitată.

VI. Etapele managementului situațiilor de criză

Gestionarea situațiilor de criză trebuie privită ca un proces complex, care conține, în funcție de evoluția crizei, etape și acțiuni distincte, cum ar fi:

- studierea de către organisme specializate, naționale sau internaționale, a contradicțiilor existente în interiorul statelor sau între acestea ori a celor care ar putea apărea și care ar putea degenera în stări conflictuale grave;
- urmărirea atentă și permanentă a evoluției stărilor de criză, găsirea mijloacelor și modalităților potrivite de contracarare a tendințelor negative, în conformitate cu principiile dreptului internațional;
- condamnarea și dezaprobarea hotărâtă, în plan politico-diplomatic, a oricăror acte de violență;
- acțiunile politice, diplomatice, economice și de altă natură pentru descurajarea escaladării manifestărilor violente, supunerea spre dezbateră și soluționare a stărilor conflictuale organismelor internaționale abilitate în acest sens (ONU, OSCE, alte organisme și organizații);
- acțiunea concertată pentru oprirea manifestărilor violente, atunci când acestea iau un curs periculos, reconcilierea tuturor forțelor politice și sociale implicate, așezarea lor la masa tratativilor;
- rezolvarea pe calea tratativilor a diferendelor;
- urmărirea modului de îndeplinire a hotărârilor luate de către forurile internaționale abilitate în gestionarea respectivelor situații de criză.

Consacrarea juridică a reglementării pașnice a diferendelor ca principiu fundamental este realizată de Carta Organizației Națiunilor Unite, în care, la articolul 2, se arată că „toți membrii organizației vor rezolva diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice, în așa fel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția să nu fie puse în primejdie“.

Același document a stabilit și competențele Adunării Generale și ale Consiliului de Securitate, împreună cu modalitățile de sesizare a acestora, în legătură cu situații și diferende internaționale. Carta ONU a instituit, totodată, Curtea Internațională de Justiție, ca „organ principal al Națiunilor Unite“. În practica ONU a intrat, ca modalitate principală de intervenție, mandatarea unor state membre sau organizații politice și politico-militare pentru a trece la acțiune nemijlocită, sub coordonarea politică a Secretarului General al ONU.

Până la sfârșitul secolului XX, operațiile sub egida ONU s-au desfășurat cu o eficiență destul de scăzută, având la bază numai capitolul VI din Cartă. În noua concepție, însă, și în intervențiile care au avut loc, s-au aplicat modalități care au presupus, inclusiv, folosirea forței, prin punerea în aplicare a articolului 43 din Cartă, în virtutea căruia unii membri ai ONU se obligă să pună la dispoziția Consiliului de Securitate forțele armate necesare la cererea sa și pe baza unor acorduri speciale.

ONU a trecut de la tradiționalul concept „menținerea păcii” la noul concept „operații internaționale în sprijinul păcii”, ca o nouă modalitate de acțiune, menită să asigure securitatea colectivă în baza capitolului VII al Cartei, „ce recunoaște dreptul organizațiilor internaționale de a acționa pentru asigurarea păcii și securității zonale în acord cu principiile organizațiilor mondiale”.

Astfel, OSCE, ca singura organizație regională credibilă, este autorizată să gestioneze intervenția în conflictele militare, având în NATO o alianță politico-militară cu posibilități reale de a constitui suportul forței necesare oricărei intervenții. În acest scop, NATO a elaborat o doctrină specială în care sunt reglementate principiile și modalitățile de intervenție în conflictele militare, sub egida ONU și OSCE, cuprinzând procedeele de acțiune atât fără folosirea forței armate, cât și cu folosirea ei.

Pentru aceasta s-au stabilit o serie de tipuri de operații, care înglobează diverse modalități de intervenție prin care se desfășoară operațiile în sprijinul păcii, pe fondul unei crize (pace, diferend, conflict, conflict-armat, post conflict, pace), cum ar fi: menținerea păcii, impunerea păcii, construcția păcii.

Participarea statelor la operațiile multinaționale în sprijinul păcii este determinată de amploarea actuală a situațiilor conflictuale, de mutațiile produse în conflictualitatea contemporană și va rămâne, cu siguranță, și în viitor o modalitate principală și eficientă de gestionare a crizelor.

Pentru o bună bucată de vreme, operațiile în sprijinul păcii, ca modalitate de intervenție în conflictele militare, vor rămâne în același timp o misiune de prim rang a organizațiilor internaționale, a guvernelor și a forțelor armate din toate statele.

Este de la sine înțeles că România, ca membră a comunității internaționale, nu face excepție de la aceste preocupări; autoritățile publice românești – politicienii, diplomații și militarii – s-au preocupat tot mai mult pentru a-și aduce contribuția la asigurarea participării și desfășurării acțiunilor destinate pentru menținerea securității

și a păcii la nivel zonal, continental, precum și la pregătirea și funcționarea forțelor care asigură pacea. Acest lucru este posibil, cu atât mai mult cu cât țara noastră este situată la intersecția unor zone fierbinți care au un mare potențial conflictual de diverse tipuri. Participarea României la operațiile multinaționale pentru pace trebuie privită, în primul rând, ca o problemă care ține de promovarea propriilor interese naționale, având în vedere că, în actuala arhitectură de securitate, nu poți să aspiți la garanții de securitate fără a lua parte activ la crearea acesteia. Conform acestor aspirații, România își asumă în mod liber și responsabil îndatorirea și dreptul de a acționa în cadrul eforturilor internaționale.

Bibliografie selectivă

- [1] *Carta Organizației Națiunilor Unite.*
- [2] CHEBELEU. T, **Reglementarea pașnică a diferendelor internaționale**, Editura Politică, 1984.
- [3] *Raportul Atena*, documentar întocmit la întrunirea care a avut loc la Atena între miniștrii de externe ai țărilor membre NATO (februarie 1994.)
- [4] CERNENCU, Mihai, *The Conflicts of Southeast Europe*, Conflict Studies.
- [5] Research Center (CSRC), 2001.
- [6] DAVID, Aurel, **Națiunea. Între “starea de securitate” și “criza politico-militară”**,
- [7] Editura Licorna, București, 2000.

MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE DIN PERSPECTIVĂ EUROPEANĂ

Gabriel GABOR*

The European Union has shown a great concern regarding its own internal institutional reforms, particularly in the context of expansion and finalizing the debates on the political construction that will define Europe's future.

Perioada de pace și stabilitate fără precedent pe care o traversează Europa la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI se datorează existenței Uniunii Europene. Ea este cea care a generat nu doar un nivel ridicat de dezvoltare economică pe continent, ci și o nouă abordare a securității, întemeiată pe soluționarea pașnică a disputelor și pe cooperarea internațională multilaterală prin intermediul unor instituții comune. Desigur că un rol crucial în asigurarea securității europene l-au jucat SUA, atât prin sprijinul acordat integrării europene, cât și prin angajamentele de securitate față de Europa luate în cadrul NATO.

La nivel mondial, încheierea Războiului Rece a determinat, cel puțin din punct de vedere militar, trecerea la o lume unipolară, în care SUA dețin o poziție dominantă, la foarte mare distanță de orice alt stat. Cu toate acestea, experiența perioadei 1990 – 2006 a arătat că niciun stat, nici măcar o superputere precum SUA, nu poate aborda problemele globale de securitate de unul singur. În acest context, după 1990 și, mai ales, după 1998, Uniunea Europeană a dat un nou impuls eforturilor de întărire a securității și de definire a dimensiunii de apărare la nivel european. Dezvoltarea unei politici externe și de securitate comune a inclus și ideea definirii unei politici comune de apărare, menționată în mod explicit în Tratatul de la Amsterdam.

La nivel global se poate spune că mediul internațional de securitate a evoluat după 1990 în sensul creșterii complexității și interdependențelor din relațiile internaționale. Drept urmare, stabilitatea internațională nu poate fi astăzi concepută decât în baza cooperării pe multiple planuri la nivelul comunității internaționale, și, mai ales, prin intermediul dialogului în cadru instituționalizat, prin creșterea implicării marilor organizații internaționale în definirea stării de securitate a lumii.

În anii '90, cooperarea și dialogul instituționalizat s-au manifestat mai ales la nivelul următoarelor organizații: la nivelul NATO, care a deținut un rol esențial în întărirea securității euroatlantice după încheierea Războiului Rece. NATO a deschis și dezvoltat parteneriatul politico-militar, cooperarea și dialogul consolidat cu fostele state adversare, inclusiv România; a manifestat interes și receptivitate pentru primirea de noi membri; și-a demonstrat angajamentul de a contribui la prevenirea conflictelor și managementul crizelor, inclusiv prin operațiuni în sprijinul păcii (de exemplu, în Balcani); la nivelul ONU, mai ales prin intermediul Consiliului de Securitate, care a deținut un rol important în dialogul internațional pe tema securității și stabilității

*General de brigadă Gabriel GABOR, doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

mondiale. Această importanță a fost confirmată și de conferirea, în anul 2001, a Premiului Nobel pentru Pace Organizației Națiunilor Unite și secretarului său general; la nivelul OSCE, care a reprezentat cea mai cuprinzătoare instituție regională de securitate (incluzând toate statele europene, Canada și SUA), și care a jucat un rol semnificativ în promovarea păcii și stabilității, în întărirea securității prin cooperare și în promovarea democrației și drepturilor omului în întreaga Europă. OSCE s-a manifestat vizibil mai ales în domeniile diplomației, prevenirii conflictelor, managementului crizelor și reabilitării post-conflict.

După încheierea Războiului Rece mediul internațional de securitate a fost caracterizat de o deschidere tot mai mare pe multiple planuri. Ca urmare a dezvoltării fluxurilor comerciale și de investiții internaționale, a evoluțiilor din tehnologie și a răspândirii democrației, un număr sporit de state, națiuni și popoare a beneficiat după 1990 de binefacerile libertății și prosperității. Aceste evoluții pozitive au avut însă drept corolar și o mai mare implicare a unor grupări și formațiuni non-statale în afacerile internaționale. Totodată, multe probleme anterioare au rămas nerezolvate, iar altele s-au acutizat. Astfel, conflictele regionale au continuat să rămână o sursă de instabilitate semnificativă și să influențeze negativ activitățile economice. Zone de conflict cum ar fi cele din Kașmir, Peninsula Coreeană sau Orientul Mijlociu au influențat atât direct, cât și indirect, interesele Uniunii Europene. Aceste circumstanțe internaționale reclamă noi reguli în domeniul securității internaționale. Aceste dificultăți sunt determinate de mai mulți factori: mediul internațional a devenit mult mai dinamic și mai complex decât în perioada Războiului Rece; lipsa unui consens privind modul de abordare a securității internaționale a permis manifestarea diverselor grupuri de interese la toate nivelurile, astfel încât nu au putut fi elaborate politici consistente; datorită proliferării accesului la informații în timp real (așa-numitul „efect CNN”), liderii politici trebuie să ia de multe ori decizii de moment care nu permit evaluări mai profunde; multiplicarea instituțiilor specializate la nivel național și internațional care abordează problemele din unghiuri specifice și determină analize și decizii fragmentate; lipsa unui „model de securitate” rezonabil și acceptabil pentru majoritatea țărilor lumii a favorizat reacții ad-hoc și abordări punctiforme.

Din punct de vedere practic, la începutul secolului XXI, actorii cu impact global în domeniul securității sunt SUA, Europa, Rusia, China și Japonia. O viziune interesantă este cea a lui Zbigniew Brzezinski, care consideră că esența noii structuri de securitate a lumii se află în relația dintre SUA și Eurasia (care cuprinde pe lângă Europa, toate celelalte țări enunțate mai sus).

În cadrul acestei relații se pot identifica două triunghiuri de putere euro-asiatică: SUA, Europa, Rusia; SUA, China, Japonia.

Observația cea mai pertinentă referitoare la cele două triunghiuri de putere este aceea că, în fiecare din ele, una din puteri (Europa și, respectiv, Japonia) mizează clar pe ideea de stabilitate și securitate internațională, în vreme ce câte una din celelalte puteri (China și respectiv Rusia) rămân deschise și interesate în eventuale mutații geopolitice.

Un alt punct pertinent de vedere, complementar celui anterior, consideră că la originea „noii schisme mondiale” s-ar afla tensiunea dezvoltată între două „câmpuri”

diferite de putere, întemeiate pe principii opuse de organizare: pe de o parte, Statele Unite ale Americii, adeptele ale unipolarității, pe de altă parte, ceilalți actori majori ai scenei internaționale – Uniunea Europeană, Rusia, China, India, Japonia – adepți ai multipolarității.

Din perspectiva anului 2007, mediul internațional de securitate este caracterizat și de o ștergere a granițelor dintre amenințările cu caracter intern și cele cu caracter extern.

Globalizarea, manifestată prin accentuarea interdependențelor multiple dintre state, precum și prin liberalizarea fluxurilor mondiale de mărfuri, servicii, capital și informații a făcut ca riscurile interne și externe să se poată genera și potența în mod reciproc.

După 11 septembrie 2001 și 11 martie 2004, mai mult ca oricând, riscurile la adresa mediului internațional de securitate și, în primul rând, cele legate de proliferarea terorismului și a armelor de distrugere în masă, se cer a fi combătute printr-o cooperare flexibilă, multilaterală, echilibrată și consecventă între state, care să includă măsuri vizând eliminarea progresivă a cauzelor producerii lor.

1. Noile amenințări la adresa securității mondiale

După 1990, odată cu încheierea Războiului Rece și a dispariției structurii de putere bipolară a lumii, un număr tot mai mare de țări sau formațiuni structurate pe diferite criterii (etnice, religioase, istorice etc.) au avut acces din ce în ce mai mare la arme perfecționate, de la dispozitive de lansare a rachetelor, până la arme chimice sau bacteriologice.

Pe de altă parte, sfârșitul Războiului Rece și colapsul Uniunii Sovietice și a Tratatului de la Varșovia au făcut ca atât cadrul conflictelor, cât și cel al comerțului internațional cu arme să se schimbe în mod semnificativ. Aceste mutații au determinat unele guverne și grupări armate să-și asigure în mod independent securitatea națională, fie prin producția și comercializarea armelor, fie prin alianțe politice și militare. Totodată, a început să se manifeste pe o scară fără precedent terorismul internațional, simbolizat prin atacul din 11 septembrie 2001 asupra Turnurilor Gemene (*Twin Towers*) din complexul *World Trade Center* din New York.

Se poate spune că a avut loc o „liberalizare” a pieței mondiale a armamentului ce a condus la escaladarea comerțului ilegal cu arme. „Liberalizarea” pieței în sfera apărării și securității a condus și la descentralizarea conducerii și controlului forțelor armate în multe țări, precum și la alimentarea artificială a unor conflicte armate în multe regiuni ale lumii.

Expansiunea comerțului mondial cu arme din primul deceniu al secolului XXI se datorează, între altele, tocmai surplusului de arme existent la momentul încheierii Războiului Rece.

După 1990, noile amenințări au cuprins un spectru larg de tensiuni și riscuri, precum și o gamă variată de manifestare a acestora, cum sunt: tensiunile etnice; traficul de droguri, substanțe radioactive și ființe umane; criminalitatea organizată transfrontalieră; instabilitatea politică a unor zone; reîmpărțirea unor zone de

influență; proliferarea entităților statale slabe, așa-numitele „state eșuate sau prăbușite” (*failed states*), caracterizate prin administrații ineficiente și corupte, incapabile de a oferi propriilor cetățeni beneficiile asociate gestionării în comun a treburilor publice;

O nouă categorie de riscuri sunt cele asimetrice, netradiționale, ce pot consta în acțiuni armate și non-armate deliberate, având ca obiectiv afectarea securității naționale prin provocarea de consecințe directe ori indirecte asupra vieții economico-sociale a unei țări. Între riscurile de acest tip se pot enumera: terorismul politic transnațional și internațional, inclusiv sub formele sale biologice și informatice; acțiuni ce pot atenta la siguranța sistemelor de transport intern și internațional; acțiuni individuale sau colective de accesare ilegală a sistemelor informatice; acțiuni destinate afectării imaginii unei țări în plan internațional; agresiunea economico-financiară; provocarea deliberată de catastrofe ecologice.

La originea multor conflicte s-au aflat conducerea ineficientă, corupția, abuzul de putere, instituțiile slabe și lipsa de răspundere care au erodat credibilitatea statelor și au condus la insecuritate regională. Din acest punct de vedere, în prezent, mai multe țări și regiuni riscă să fie prinse într-o spirală a conflictului, insecurității și sărăciei.

Un risc de tip nou, a cărui recrudescență a fost reiterată la începutul anului 2005, se referă la modificările drastice de climă pe care oamenii de știință le prevăd pentru următoarele decenii. Acestea pot determina mișcări sociale sau pot intensifica migrațiile, în unele scenarii ele putând conduce chiar la conflicte de tip militar.

Un factor de risc îl poate reprezenta și dependența energetică. Europa este cel mai mare importator mondial de petrol și gaze naturale, majoritatea furnizorilor aflându-se în zona Golfului, în Rusia sau în Africa de Nord. Dacă în prezent importurile acoperă 50% din necesarul de energie, în 2030 acest procent va crește la 70%.

2. Noile amenințări la adresa securității din perspectivă europeană

Uniunea Europeană nu pare a fi în prezent amenințată de conflicte de tip clasic, constând în atacuri armate pe scară largă, în schimb o serie de alte amenințări se profilează la orizont, fiecare dintre ele fiind greu predictibile și relativ difuze, ceea ce le face, într-un fel, mult mai greu de contracarat.

Din punct de vedere european, trei dintre aceste amenințări sunt de remarcat în mod special:

Terorismul internațional, care reprezintă o amenințare strategică. Acest nou tip de terorism este legat de mișcări religioase fundamentaliste, care au cauze deosebit de complexe. Dincolo de riscurile imediate, terorismul amenință deschiderea și toleranța specifice societăților democratice. Noul tip de terorism diferă de cel din deceniile precedente, deoarece pare a fi interesat de utilizarea violenței nelimitate și de producerea de pierderi masive. O consecință a acestei abordări este interesul manifestat de reprezentanții acestui nou tip de terorism pentru armele de distrugere în masă. Pentru acest tip de terorism, exemplificat de rețeaua Al-Qaeda, Europa este atât o țintă, cât și o bază de lansare a atacurilor.

Proliferarea armelor de distrugere în masă reprezintă o altă importantă amenințare contemporană la adresa păcii și securității țărilor și popoarelor. Până la începutul anilor '90 tratatele internaționale și controlul exporturilor strategice au determinat o limitare a răspândirii acestor arme, dar în prezent are loc o diseminare periculoasă a acestora, mai ales în zona Orientului Mijlociu. Răspândirea tehnologiei rachetelor purtătoare va amplifica instabilitatea și va crea Europei o serie de riscuri suplimentare. Riscurile deosebite determinate de acest tip de amenințare rezidă în faptul că, prin intermediul armelor de distrugere în masă, un grup terorist de mici dimensiuni poate provoca pierderi care anterior nu puteau fi cauzate decât de armate ale unor state naționale.

Existența unor structuri statale slabe (failed states) și amplificarea crimei organizate. În unele părți ale globului (Somalia, Sudan, Liberia, Afganistan, Irak, Bosnia-Herțegovina, Serbia și Muntenegru, Kosovo etc.), existența unor structuri statale slabe, conflictele civile și accesul la arme au determinat întărirea pozițiilor crimei organizate.

Aceste situații sunt amenințări la adresa securității, prin sprijinirea traficului de droguri de ființe umane. Multe din aceste amenințări la adresa securității Europei sunt localizate în Balcanii Occidentali sau Europa Răsăriteană, sau au drept căi de acces Balcanii, Europa de Est și Asia Centrală.

3. Posibile soluții la noile provocări

Ca răspuns la aceste noi pericole și amenințări, statele lumii, în primul rând statele cu potențial militar semnificativ, au în vedere noi principii de organizare a securității regionale și globale care să se constituie în noi oportunități de pace bazate pe: democrație; guvernare eficientă; respectarea legilor.

Dreptul la autoapărare și la autodeterminare sunt drepturi bine definite în reglementările internaționale, iar recurgerea la arme în aceste scopuri este o practică multimilenară. În noile abordări privind asigurarea securității regionale și globale s-a considerat însă că trebuie să existe o strânsă legătură între globalizare și securitatea internațională, pe de o parte, și între democratizare și respectarea drepturilor omului și ale minorităților, pe de altă parte.

Ca răspuns la amplificarea numărului conflictelor și a creșterii riscurilor terorismului internațional, a devenit clar că democrația secolului XXI trebuie să includă și asigurarea unui cadru mondial de coexistență pașnică.

Democrația, guvernarea eficientă și respectarea legilor, în calitate de noi principii ale securității globale, presupun ca relațiile dintre state să țină cont de existența unor interese divergente, fără a face apel la utilizarea forței ca metodă de rezolvare a conflictelor.

După 1990, dar mai ales odată cu începutul secolului XXI, prevenirea conflictelor și asigurarea păcii mondiale au fost și continuă să rămână prioritățile forumurilor Organizației Națiunilor Unite, ale Grupului G-8, ale Uniunii Europene sau ale Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Numai în anul 2000 problemele securității globale au constituit prioritatea agendelor de lucru a trei conferințe ONU și a mai multor conferințe internaționale.

Oportunitățile de definire a unui cadru stabil și pașnic de dezvoltare a statelor lumii în cadrul economiei mondiale sunt susținute de mai multe procese de reaşezare a raporturilor de forțe pe plan mondial: procesul de cristalizare și manifestare a Europei ca un centru de putere și stabilitate; definirea unor noi dimensiuni ale relațiilor de asigurare a securității dintre Uniunea Europeană și NATO, pe de o parte, și între aliații europeni și SUA în cadrul NATO, pe de altă parte; interdependențele intereselor vitale ale statelor democratice din întreaga lume care nu pot prospera decât într-o lume lipsită de violență și conflicte.

În acest context devine tot mai evident faptul că interesele și obiectivele de securitate ale statelor pot fi realizate doar prin cooperare internațională, care să se manifeste nu numai în situații limită, precum cele create în urma atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001 și 11 martie 2004, ci și în modul de desfășurare curentă a relațiilor economice, sociale și financiare.

Contracurarea noilor amenințări presupune o nouă solidarizare a statelor lumii în toate domeniile, prin stabilirea unor forme de acțiune conjugată a tuturor națiunilor care împărtășesc interese și valori comune.

4. Obiective strategice pentru securitatea europeană

Față de noile provocări la adresa securității Europa poate aduce, atât direct, cât și indirect, un plus de stabilitate, deoarece riscurile apariției unei confruntări militare tradiționale pe continentul european s-au diminuat semnificativ.

Explicația acestei evoluții rezidă în două aspecte: interesele și obiectivele de securitate actuale ale statelor europene nu sunt generatoare de stări conflictuale, dimpotrivă ele favorizează cooperarea și solidaritatea; mediul de securitate internațional este influențat pozitiv de procesele de integrare europeană și euroatlantică, în fapt, de extinderea comunității statelor care împărtășesc și promovează valorile democrației și economiei de piață, în contextul adâncirii colaborării regionale.

Față de amenințările de tip nou la adresa securității, Uniunea Europeană poate răspunde prin trei obiective strategice:

Asigurarea stabilității și bunei guvernări în vecinătatea imediată.

Aceasta va implica extinderea zonei de securitate din jurul Europei și asigurarea că statele din această zonă (Europa de Est, Balcanii de Vest, statele din zona Mediteranei) sunt bine guvernate. Acest obiectiv va implica, totodată, continuarea și dezvoltarea implicării Europei în soluționarea conflictului arabo-israelian, prin rezolvarea problemei palestiniene. Un obiectiv greu de atins, având în vedere evoluția politică în teritoriile palestiniene, mai ales după câștigarea alegerilor de către Hamas, organizație care nu recunoaște statul evreu și are înscris în programul său politic distrugerea acestui stat;

Crearea unei ordini internaționale bazate pe un multilateralism eficace.

Într-o lume caracterizată de globalizare (amenințări globale, piețe globale, mijloace mass-media globale), securitatea și prosperitatea depind de existența unui sistem multilateral eficace. De aceea, unul dintre obiectivele Uniunii Europene trebuie să fie dezvoltarea unei societăți internaționale puternice, caracterizate de

existența unor instituții internaționale eficiente, precum și de existența unei ordini internaționale bazate pe respectarea legilor, în primul rând, a principiilor înscrise în Carta Organizației Națiunilor Unite. Calitatea societății internaționale depinde de calitatea guvernelor ce o compun. Cea mai bună apărare pentru securitatea europeană este dată de existența unei lumi formate din state democratice bine conduse. De aceea, răspândirea bunei guvernări, combaterea corupției și a abuzului de putere, instaurarea domniei legii și protejarea drepturilor omului sunt cele mai bune mijloace de a întări ordinea mondială. În acest context, un element important al acestei noi ordini internaționale este considerată a fi cooperarea transatlantică în cadrul NATO;

Pregătirea unui răspuns la amenințările de tip nou.

Acest răspuns a inclus pachetul de măsuri antiteroriste adoptat după 11 septembrie 2001, sprijinirea măsurilor de neproliferare a armelor de distrugere în masă și asistarea statelor cu structuri slabe sau instabile din Balcani, Afganistan, Timorul de Est și Africa (Republica Democrată Congo). Identificarea unor răspunsuri la noile amenințări trebuie să pornească de la faptul că acestea survin adesea la mari depărtări, sunt mai dinamice și mai complexe. De aceea, liniile de apărare vor trebui de multe ori să se afle în străinătate. Caracterul dinamic va necesita mutarea accentului pe prevenirea crizelor și a amenințărilor. Caracterul complex va necesita și soluții pe măsură care vor include controlul exporturilor, presiuni economice, politice sau chiar militare. Uniunea Europeană dispune de toate instrumentele pentru adoptarea unor astfel de soluții complexe.

Pentru ca Politica de Securitate și Apărare a Uniunii Europene să devină mai eficace este necesar ca Uniunea Europeană să devină mai activă în urmărirea obiectivelor sale prin mijloace civile sau militare, mai coerentă prin unirea eforturilor și prin asigurarea unității de comandă în caz de criză, mai capabilă prin alocarea unor resurse mai mari, evitarea duplicărilor, coordonarea mai bună a resurselor existente. În realizarea obiectivelor sale de securitate și apărare Uniunea Europeană nu va putea face abstracție de necesitatea menținerii unor relații privilegiate cu SUA. În același timp, însă, Uniunea Europeană va trebui să își dezvolte colaborarea cu alți actori importanți de pe scena mondială. În acest sens se vor dezvolta relații strategice cu Rusia, Japonia, China, Canada și India, fără ca vreuna din aceste relații să aibă un caracter de exclusivitate.

Bibliografie

- [1] *** **Constituția României**, București, 2004.
- [2] *** **Cartea albă a programului pentru integrare europeană**, București, 1994.
- [3] *** **Legea apărării naționale a României**
- [4] *** **Strategia de securitate națională a României**, București, 2001
- [5] *** **Carta Albă a Securității și Apărării Naționale**, București, 2004
- [6] AURESCU, Bogdan, **Noua suveranitate**, București, 2003
- [7] KISSINGER, Henry, **Diplomația**, București 1998
- [8] DUNLEAVY, Patrik, **Teoriile statului**, București, 2002

- [9] FERGUSON, Niall, *Think Again Power*, Foreign Policy, January/February 2003
- [10] ***** **National Strategy for Combating Terrorism**, Washington D.C., U.S.A., February 2003
- [11] FRENCH, Julian Lindley, *Are Reinforcing the ESDP and Improving Transatlantic Relations Compatible Objectives*, iunie 2003
- [12] MORIN, Edgar, **Gândind Europa**, Editura Trei, București, 2002
- [13] Corneliu, Marin GHEORGHE, **Marea Neagră, între necesitate și considerații privind managementul riscului la Marea Neagră**, București 2005.

GLOBALIZAREA SECURITĂȚII - O SIMPLĂ METAFORĂ?

Dr. Grigore ALEXANDRESCU*

În ultimul timp, fenomenului globalizării i se oferă spații largi în lucrările de specialitate și nu numai. Cu toate acestea, încă nu s-a reușit o armonizare a discursului asupra tuturor subiectelor ce îl incumbă; unele rămânând destul de controversate. Printre acestea: stabilirea momentului apariției fenomenului (unii autori îl plasează în secolul XV¹, alții la jumătatea secolului XX², iar cei mai mulți după încetarea Războiului Rece); folosirea unei terminologii comune cu care să se opereze, pornind chiar de la denumire (francezii preferă termenul „mondializare”, alții „globalizare regională”³); sintetizarea unei definiții unanim acceptate pentru conceptul de globalizare etc.

Depășind lungul șir al discuțiilor contradictorii pe unele teme care mai necesită o înțelegere congruentă, globalizarea există și se manifestă independent de voința noastră. Ea este rezultatul unui fenomen multidimensional, care a început să se manifeste în noile condiții de creștere continuă a integrării economiilor lumii, datorată, în special, fluxurilor comerciale și financiare, cu consecințe imediate: permeabilizarea frontierelor, ca urmare a mișcărilor de capital, cunoștințe tehnologice și de populație în căutare de muncă.

În competiția pentru stăpânirea de piețe de desfacere și pentru posedarea și exploatarea materiilor prime și a forței de lucru ieftine, se poartă o nouă luptă în care accesul la informații și deținerea exclusivității lor este sursă de putere⁴.

Noul câmp deschis pentru strategiile industriale și comerciale constituie debutul unui nou front, pentru cele politice și militare. Este teatrul confruntărilor dintre instanțele economice și cele statale. Istoria recentă ne oferă suficiente exemple în care entități economice prin, politici și strategii necorelate cu autoritățile politice și administrative, au fost în stare să pună în pericol securitatea și stabilitatea națională sau chiar regională.

Redeschiderea pieței mondiale, reluarea unei competiții economice susținute, dispariția hegemoniei exclusive a capitalismului american, falimentul alternativei socialiste, ca și multi alți factori au adus statele în situația de a-și revizui serios rolul pe care se obișnuiseră să-l joace în protejarea, dirijarea și chiar planificarea investițiilor.

În acest context, apare paradigma dezvoltării socio-spațiale, cu cei doi termeni opuși: individualizarea și globalizarea. Aceasta din urmă, în ultimii ani, a suscitat un mare interes, majoritatea discursurilor nefiind centrate asupra definirii conceptului, ci

* Cercetător științific gradul I la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

¹ www.sas.upenn.edu/~dludden/global1.html

² en.Wikipedia.org/wiki/globalization

³ <http://www.romaniainlume.net/?p=10>

⁴ Jean-Francois LYOTARD, Condiția postmodernă, Editura Babel, 2005, p. 21.

asupra abordării problematicei foarte diferite a acestui fenomen. Globalizarea este un proces ce lărgiște cadrele determinante ale schimbării sociale la nivelul lumii ca întreg. Astfel, în timp ce schimbarea socială a fost, inițial abordată în cadre locale, regionale și naționale, acum focalizarea se mută asupra internaționalizării și globalizării. A crescut interesul în explicarea relațiilor dintre unitățile teritoriale și lumea ca întreg, discuțiile purtându-se asupra problemelor cu privire la: descentralizare-centralizare; legătura micro-macro; raportul local-global și la analize multinivel. În ciuda creșterii accentuate a interdependenței economice și culturale, sistemul mondial este caracterizat prin inegalități și divizat într-un mozaic de grupuri care nu au întotdeauna interese comune. Aceasta nu face decât să întârzie stabilirea și proiectarea tuturor dimensiunilor globalizării și punerea lor în operă.

Viitorul apropiat se pare că nu va fi mai generos. Au rămas destule probleme care își vor mai căuta rezolvarea, dincolo de evidențierea simplă în rândul indicatorilor globalizării, făcută azi. Nu există nici o garanție pentru ca interesele conflictuale dintre entități organizatorice de valoare statală sau altele decât statul să fie armonizate și scoase din «Câmpul lui Marte». Încă nu se întrezărește posibilitatea constituirii unei agenții mondiale care să poată controla eficient aceste tensiuni, să realizeze o redistribuire a prosperității și să asigure pacea în lume. Până atunci, globalizarea va determina o nouă restructurare a vieții internaționale. Probabil va apărea o linie de demarcație, din ce în ce mai fermă, între statele care sunt integrate politic, economic, militar și de altă natură și celelalte state. Aceasta va fi determinată de decizia politică a statelor neintegrate, care fie că nu găsesc resursele necesare îndeplinirii normelor integrării, fie că se opun unei noi ordini globale.

Mai mult, există o puternică rezistență la globalizare, care se manifestă pe cel puțin două paliere : afirmarea puternică a identităților, globalizarea fiind, din această perspectivă, o integrare de identități; accentuarea procesului de fragmentare, care, pe de o parte, „agresează” globalizarea și, pe de altă parte, menține și accentuează starea de haos.

Departate de a fi un proces liniar, cu o dezvoltare uniform accelerată, procesul de globalizare este însoțit de numeroase efecte secundare, care, nestăpânite la timp, pot destabiliza, chiar ireversibil, sistemul. Riscurile, pericole și amenințările la adresa procesului, care apar brodate pe vulnerabilități greu de intuit și eliminat în timp oportun, generează o stare de nesigurață, de insecuritate, a dezvoltării lui. Astfel, globalizarea conține și motorul amplificării insecurității ei. Aceasta datorită faptului că procesul „nu numai că a transformat caracteristicile riscurilor, pericolelor și amenințărilor deja existente, ci a creat unele noi, specifice”⁵. Din această perspectivă, apare, ca o condiție *sine qua non* a reușitei, globalizării, *globalizarea securității* procesului. Departate de a fi o simplă metaforă, globalizarea securității presupune un răspuns global nu numai la riscuri, pericole și amenințări, ci și la cerințele de gestionare a acestora și de monitorizare și reducere a vulnerabilităților lui.

Rezultatele acțiunilor celor două componente contradictorii ale globalizării în planul securității au determinat creșterea interdependențelor dintre actorii

⁵ Alexandra SARCINSCHI, **Globalizarea insecurității: factori și modalități de contracarare**, Editura UNAp, București, 2006, p.31.

internaționali. Aceasta a impus cooperarea tot mai aprofundată a națiunilor, solidaritatea lor activă, fie că este vorba de reducerea decalajelor de dezvoltare, de probleme de mediu, de funcționarea democratică a statelor și a comunității internaționale, fie de asigurarea securității colective împotriva amenințărilor terorismului internațional și a proliferării armelor de distrugere în masă.

Europa Unită, ca să dăm cel mai de actualitate exemplu, la 50 de ani de la înființare, este o putere cu impact consistent asupra dezvoltării evenimentelor din întreaga lume. Printre acestea pot fi enumerate: încetarea războaielor dintre statele comunitare, o democrație înfloritoare în cele 27 de țări membre, mobilitate totală a cetățenilor și multe altele. Uniunea Europeană a pus bazele unuia dintre cele mai de succes sisteme de guvernământ, care, în ciuda oricăror neajunsuri, a adus cetățenilor europeni condiții majore de securitate și o prosperitate economică substanțială.

Mediul de securitate internațional este, în prezent, încărcat de riscuri și amenințări grave – terorism și teroare a armelor de distrugere în masă, dispute interetnice și rivalități religioase, crimă organizată transfrontalieră, stări de tensiune și conflict întreținute de forțe destabilizatoare în multe zone ale lumii, tulburări interne, ca și unele evenimente neprevăzute, ca inundații, cutremuri, secete etc., fiecare în parte și toate la un loc constituind riscuri de instabilitate și insecuritate pentru comunitatea internațională.

Asigurarea securității colective este, de aceea, obiectivul care a reunit eforturile ONU și ale celorlalte organizații internaționale, care a sporit solidaritatea statelor lumii, cooperarea și colaborarea lor, ducând la reglementări comune, structuri, proceduri și capacități de combatere a provocărilor secolului XXI, la un răspuns eficient la crize și la amenințările și instabilitățile regionale, zonale și globale.

Strategia mondială antiteroristă propusă în mai 2006 este doar un exemplu din multe altele prin care ONU încearcă să reunească toate statele membre în jurul ideii de combatere comună a terorismului prin acțiuni coerente și eficiente. Solidaritatea, în cele mai recente acțiuni ale organizației mondiale, se traduce și prin adoptarea, în unanimitate, de către Consiliul de Securitate de noi sancțiuni împotriva Iranului, ca urmare a lipsei de înțelegere în renunțarea la ambiții nucleare ale acestuia⁶.

În perioada post Război Rece, preocuparea de întărire a solidarității statelor pentru creșterea securității globale s-a intensificat, atât din partea marilor puteri, cât și a principalelor instituții internaționale: ONU, NATO, UE, OSCE. Demersul marilor puteri, îndeosebi SUA, s-a centrat pe crearea unui nou mediu de securitate, a unor organizații regionale și subregionale, concomitent cu reformarea și întărirea organizațiilor existente, în vederea inițializării și adâncirii procesului de cooperare în domeniu. Din păcate, competiția instituțiilor de securitate și a statelor ce le compun, mai ales a marilor puteri, și absența unei coordonări reale în mediul de securitate complex și încărcat de riscuri și amenințări numeroase au grevat asupra acestui proces generos, făcându-l încet și, adesea, irelevant.

Mediul global de securitate, complex și divers, cu un număr mare de actori internaționali, evidențiază în prezent scăderi importante la capitolul solidaritate. Deși acesta este definit de concepte noi, ca de exemplu „interlocking institutions” (elaborat

⁶ *Iranul, sancționat de ONU*, în : Ziua, nr. 3889 din 26.03.07, p.8.

la nivelul OSCE și care situează organizația respectivă în centrul arhitecturii de securitate europene) sau „Mutually Reinforcing Institutions“ (folosit de NATO, în ideea ca statele NATO să creeze o nouă arhitectură de securitate în Europa, bazată pe principiile stabilite în Carta Națiunilor Unite, în care NATO, OSCE, UE și Consiliul Europei să se completeze reciproc și în care aranjamentele regionale de cooperare să joace un rol important)⁷, totuși, evoluția reală a instituțiilor de securitate este sincopatică și cu multe scăderi în plan securitar.

Linia generală a transformării organizațiilor internaționale în domeniu a fost cea a sporirii numărului de membri și a multiplicării responsabilităților. Efortul analiștilor de a identifica nivelul de cooperare sau coordonare a activităților între NATO, UE și OSCE a condus la concluzia unei sporiri numerice, materializate însă printr-o suprapunere de componentă, care în loc să simplifice a complicat mediul de securitate⁸. Lărgirea celor trei instituții, chiar și în mod indirect, a influențat mediul de securitate, deciziile fiind acum mai greu de luat, datorită numărului mare de membri și regulii consensului, mult mai anevoioase de aplicat.

Este o realitate incontestabilă faptul că, după 2001, solidaritatea și cooperarea organizațiilor internaționale au sporit considerabil. Organizațiile internaționale, fără excepție, și-au propus să se transforme, unele făcând până acum pași semnificativi în acest sens. Aceasta pentru a se adapta și a face față noilor provocări generate de globalizare și de riscurile și amenințările la adresa securității globale. Astfel, se poate crea o imagine veridică a evoluțiilor din acest domeniu și a preocupărilor oamenilor politici și ale teoreticienilor pentru soluționarea problemelor majore cu care se confruntă omenirea. Această tendință de accentuare a globalizării va continua și în viitor, încercările de regionalizare, ca o contrapondere a globalizării, pot înregistra succese în unele domenii, precum cel economic sau cultural, dar mai puțin în cel al securității, în care competiția, respectiv, lupta pentru putere, este mult mai directă și are reverberații în întregul sistem.

În consecință, globalizarea se numără printre cele mai mari și mai profunde provocări cu care se confruntă lumea contemporană. Problemele ei fundamentale sunt multiple și de mare anvergură. Pe unele poate nici nu le intuim azi, dar cu certitudine vor apărea mâine. Pentru gestionarea acestora este nevoie de un sistem sigur și stabil de securitate, în care este trebuință mai puțină de metaforele folosite cu măiestrie în discursuri sterile și mai multă de acțiuni concrete. S-a dovedit că, în raportul complex globalizare – securitate, solidaritatea este esențială, primordială. Ea constituie liantul oricărei acțiuni civile, militare sau civil-militare aliate sau multinaționale desfășurate în zonele care perturbă securitatea și stabilitatea lumii.

⁷ Heiko BORCHERT, Daniel MAURER, *Co-operation, Rivalry or Insignificance? Five Scenarios for the Future of Relations Between the OSCE and the EU*, în: Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg (ed.), OSCE Yearbook 2003, Baden-Baden 2004, pp. 403-417.

⁸ Pascu FURNICĂ, *Mediul european de securitate: coordonare, cooperare, competiție*, în: Impact Strategic nr. 4(21)/2006, pp. 27-32.

MANAGEMENTUL CRIZELOR - FENOMEN CE POATE AFECTA STAREA DE SECURITATE A UNEI NAȚIUNI

Cornel CUCU*

In the last six years, existed risk factors tending to extend in the area of crisis situations, which, lacking an intense and efficient international cooperation, run the risk to lose control, what could determine the mankind entering an age of "risk without frontiers".

With regard to the mechanisms and procedures of crisis management, it has to be noticed the diplomacy of prevention and efficient crises management that could endanger the security of member countries. The responsibility and implications coming out from the crises management belong to a political decision-making level.

Securitatea internațională este o stare de fapt la care statele, organizațiile internaționale și alți actori contribuie în mod semnificativ, dar în moduri diferite, interconținționarea deciziilor și acțiunilor tuturor acestora fiind din ce în ce mai evidentă și mai accentuată.

Este limpede că, dincolo de modelul teoretic care imaginează o pace pozitivă perpetuă, modelul operațional capabil să gestioneze nevoile curente ale crizelor trebuie bine dezvoltat, în contextul de securitate actual. În mod practic managementul crizelor și al conflictelor presupune acceptarea caracterului lor inevitabil, ceea ce contravine principiilor studiilor de pace, care afirmă evitarea conflictelor. Securitatea este o funcție militară, rezultată din capacitatea de a purta sau descuraja violența militară, dar este și o funcție civilă, interpretată drept capacitatea de a promova pacea.

Problematika prevenirii crizelor și cea a soluționării lor este una dintre cele mai complicate provocări științifice deoarece presupune o înțelegere cuprinzătoare a genurilor de determinări ce guvernează organizările și procesele sociale. Managementul crizelor, ceea ce vom aborda mai pe larg în lucrare, presupune o concepție de conducere capabilă să prevină, să elimine și să evite situațiile critice.

I. Criza ca fenomen al societății în context geopolitic și geostrategic

De foarte multă vreme cuvântul *criză* se repetă în contexte ce îi induc semnificații diferite, fără o clarificare conceptuală. Psihologia, sociologia, medicina, științele economice, diplomația, relațiile internaționale, științele militare etc. Dau, fiecare, semnificații diferite conceptului de criză.

Ca noțiune, *criza* continuă să plutească între concret și abstract, stârnind preocupări analitice, în contextul unor oportunități. Relevant este și faptul că, în lume, în ultimii ani, din multitudinea de manifestări cu tematică politico-socială, mai mult de jumătate au avut în centrul atenției *crizele* și necesitatea unui management eficient al acestora.

* Locotenent colonel, licențiat în științe militare, specializarea conducere interarme forțe terestre, absolvent al Cursului Postuniversitar de Relații Internaționale și doctorand în Științe Militare și Informații la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

În ultimul deceniu s-a constatat o multiplicare a categoriilor de crize: *crize politice, crize economice, crize de interes, crize de securitate, crize informaționale* etc. Acestea vor continua să apară și să se manifeste atâta timp cât disputa rezervelor naturale se va amplifica și cât timp disputele de natură politică, economică, financiară și culturală vor exista.

Abordarea crizelor din punct de vedere geopolitic și geostrategic nu este efectul unei mode, ci urmare a înțelegerii profunde a faptului că geopolitica și geostrategia par a fi cele mai adecvate modalități de prelucrare a informațiilor legate de crize și de pregătire a scenariilor decizionale. Elaborarea promptă și atent fundamentată a deciziilor este de o importanță capitală în situații de criză.

Criza ca noțiune, „a cărei etimologie greacă – *krisis* – înseamnă decizie, obligă la înțelegerea ei ca o situație tensionată, care impune adoptarea unei decizii de soluționare.”¹

Aprofundarea studiului problematicii crizelor în scopul identificării unor noi posibilități de intervenție, presupune o analiză științifică pentru identificarea modalităților de înțelegere și soluționare a situațiilor problematice. Provocările științifice despre prevenirea și soluționarea crizelor presupun o înțelegere cuprinzătoare a genurilor de determinări ce guvernează organizările și procesele sociale. Crizele sunt consecințe și expresii ale dificultăților generate de intervențiile în existența socială. Decidenții sociali nu ajung la stări de criză, dacă adoptă măsuri competente pentru evitarea situațiilor critice în procesele sociale.

În condițiile amplificării proceselor globalizante, informațiile de natură geopolitică devin din ce în ce mai importante. Lipsa unor astfel de informații poate face ca decidenții publici și cei politico-militari să-și orienteze în direcții greșite opțiunile de natură strategică. Dacă decalajele mari dintre posibilitățile oferite de cercetarea științifică și gradul de scientizare a analizelor și deciziilor centrelor de putere nu vor fi reduse, atunci vor rezulta și mari decalaje între capacitatea decidenților de a sesiza situațiile critice, de a elabora decizii și de a evalua consecințele lor.

Într-o accepțiune foarte largă, prin criză poate fi înțeleasă o situație națională sau internațională în contextul căreia se creează o amenințare la adresa valorilor, intereselor sau obiectivelor prioritare ale părților implicate.

În Dicționarul Explicativ al limbii române, termenul de criză este definit ca „manifestare a unor dificultăți (economice, politice, sociale etc.); perioada de tensiune, de tulburare, de încercări (adesea decisive) care se manifestă în societate. Lipsa acută (de mărfuri, timp, de forță de muncă)”². Definiția ne indică spațiile de materializare a crizei, precum și specificul acesteia ca fenomen și proces care caracterizează o anumită stare a societății, respectiv cea în care disfuncționalitatea și tulburarea normalității devin definitorii.

Dicționarul enciclopedic definește criza ca „fază în evoluția unei societăți marcată de mari dificultăți (economice, politice, sociale, militare etc.)”³, iar

¹ DAVID, Aurel V., *Sociologia națiunilor*, Editura Dacoromână, București, 2005, p. 518.

² * * * Dicționarul explicativ al limbii române, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 241.

³ * * * Dicționarul enciclopedic, volumul I, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 480.

Dicționarul enciclopedic *Le Petit Larousse en Couleurs* definește criza ca o „fază dificilă traversată de un grup social”⁴. Așadar, criza devine acel fenomen necunoscut, cu efecte negative asupra organizației și indivizilor ei.

În domeniul afacerilor, „crizele sunt adesea produse de o proastă gestionare a companiei – de expansiunea sau diversificarea nechibzuită [...]”⁵

Din punctul de vedere al sociologilor, criza reprezintă o „perioadă în dinamica unui sistem caracterizată prin acumularea accentuată a dificultăților, izbucnirea conflictuală a tensiunilor, fapt care face dificilă funcționarea sa normală, declanșându-se puternice presiuni spre schimbare”⁶. Iar în altă ordine de idei, „criza semnifică o situație critică, o perioadă de tensiune, de tulburări și conflicte între decidenții politici și popor, deci o formă cronică de patologie socială indusă de guvernarea ideologică violentă sau inefficientă, care generează crizele sistemice și aduc națiunea în situații limită”⁷.

Alastair Buchan, primul director al Institutului Internațional pentru Studii Strategice din Londra (între 1958-1969), definea criza ca „perioada conflictuală dintre două sau mai multe state, care intervine atunci când una dintre părți o încolțește pe cealaltă pe un punct precis, sau ce poate fi definit ca și atunci când trebuie luată o hotărâre asupra răspunsului ce trebuie dat acestei sfidări.”⁸

Jean-Louis Dufour, profesor la Școala Specială Militară Saint-Cyr, spunea despre criză că „este un moment de ruptură în interiorul unui sistem organizat. Ea implică obligația factorilor decizionali de a-și defini o poziție fie în favoarea conservării, fie pentru transformarea sistemului dat, în perspectiva întoarcerii sale la echilibru. Dacă referirea se face la sistemul internațional, criza poate fi, într-o manieră mai mult sau mai puțin previzibilă, rezultatul unei situații de tensiune, asemenea celei care decurge din intenția deliberat ofensivă a unuia dintre actori. În toate aceste cazuri, criza – purtătoare de riscuri pentru securitatea națională și internațională – pretinde să fie luate rapid decizii adecvate și adoptate mijloace necesare rezolvării ei.”⁹

În studiile sale, Jean-Louis Dufour a remarcat „56 de crize internaționale semnificative în secolul al XX-lea, din aproximativ 200 ... sau 400”¹⁰ - Anexa nr. 1.

Crizele sunt, în esență, rezultatul ciocnirilor dintre sistemele artificiale și cele naturale care se produc în contextul expansiunii frontierelor, pentru că procesele frontierei nu reprezintă doar „expansiunea unui model demografic, economic și

⁴ * * * **Dicționarul enciclopedic Le Petit Larousse en couleurs**, Nouvelle Edition, Paris, 1995, p. 292.

⁵ REGESTER, Michael, LARKIN Judy, **Managementul crizelor și al situațiilor de risc**, Editura comunicare.ro, 2003, p. 126.

⁶ ZAMFIR, Cătălin, VLĂSCLEANU, Lazăr, **Dicționarul de sociologie**, Editura Babel, București, 1993, p. 145.

⁷ DAVID, Aurel V., **Sociologia națiunilor**, Editura Dacoromână, București, 2005, p. 515.

⁸ Apud NICOLAESCU, Gheorghe, **Gestionarea crizelor politico-militare**, Editura Top Form, București, 2003, p. 215

⁹ DUFOUR, Jean-Louis, **Crizele internaționale**, Editura Corint, București, 2002, p. 16.

¹⁰ Ibidem p. 61.

social. Fenomenul frontierei este, totodată un fenomen cultural și un ansamblu inconfundabil de procese psihologice și gnoseologice.”¹¹

Criza poate fi înțeleasă ca „o stare de tensiune, de obicei între state, generată de cauze etnice, economice, politice, sociale, religioase, culturale, ce tind să ducă, în final la câștiguri teritoriale”.¹²

În domeniul politico-militar, „criza are o manifestare ce poate afecta grav pacea, valorile dreptului internațional umanitar, securitatea regională și mondială, relațiile diplomatice, militare, economice, cooperarea internațională”¹³.

Criza este „tipul de conflict caracterizat de confruntări tensionate între grupuri armate mobilizate. Aceste forțe sunt totuși de dimensiuni reduse și pot fi angajate în ciocniri violente ocazionale, pe fondul unor relații extrem de tensionate între părți. [...] Probabilitatea unui război este foarte ridicată, așa cum a fost pe timpul celebrei crize a rachetelor din Cuba, în 1962. În context național, crizele înseamnă existența condițiilor pentru un război civil iminent sau pentru o stare de dezordine generală sau colaps social.”¹⁴

Din multitudinea de definiții, considerăm că semnificativă este cea la care NATO a convenit. Criza poate fi înțeleasă drept „o situație manifestată la nivel național sau internațional, ce este caracterizată de existența unei amenințări la adresa valorilor, intereselor sau scopurilor principale ale părților implicate”¹⁵.

Țările membre NATO atribuie o importanță deosebită problemelor legate de gestionarea situațiilor de criză și acest fapt este reflectat în Conceptul strategic publicat în 1999, în conformitate cu Articolul 7 din Tratatul de la Washington, care desemnează această problemă drept una din misiunile fundamentale de securitate ale Alianței. „[...] NATO este gata [...] să contribuie la prevenirea efectivă a conflictelor și să se angajeze activ în soluționarea crizelor, inclusiv prin operațiuni de ripostă în cazul situațiilor de criză. Menținerea unei capacități generale de rezolvare cu succes a situațiilor de criză constituie o parte integrantă a metodei Alianței de menținere a păcii și reîntărire a securității și stabilității euro-atlantice”¹⁶.

După cum observăm, majoritatea definițiilor încearcă să surprindă evenimente care afectează organizațiile sau mediul extraorganizațional, evidențiind fenomenul/starea de anormalitate a acestora.

În opinia noastră, criza reprezintă o manifestare a unor dificultăți ale modului de organizare a unui sistem, exprimând incapacitate acestuia de a funcționa în acel

¹¹ Apud NICOLAESCU, Gheorghe, **Gestionarea crizelor politico-militare**, Editura Top Form, București, 2003, p. 76.

¹² VERGATTI, Radu, Ștefan, *Crizele – rod al hazardului?*, Sesiunea de comunicări științifice Gestionarea crizelor politico-militare și umanitare, Editura Top Form, București, 2005, p. 79.

¹³ ȚENU, Costică, **Corelația structurilor forțelor active ale Forțelor Terestre cu posibilități acționale ale acestora în situații de criză și la război**, Curs de Artă Operativă, Editura A.Î.S.M., București, 2003, p. 5.

¹⁴ CRĂCIUN, Ioan, **Prevenirea conflictelor și managementul crizelor**, Editura U.N.Ap., București, 2006, p. 56.

¹⁵ <http://www.marshallcenter.org/site-text/lang-en/page-cool-ep-1/xdocs/cool/ep-syllabus-04-01/module-10.htm>.

¹⁶ * * * **Manualul NATO**, Bruxelles, 2001, p. 159.

moment. Ieșirea din criză se face prin schimbarea structurală a sistemului sau prin modificări adaptative ale structurii sale. Dacă schimbarea nu este posibilă, criza poate duce la dezagregarea sistemului.

Având în vedere elementele comune ale definițiilor de mai sus, se poate aprecia că o *taxonomie* a crizelor nu este posibilă fără cunoașterea cauzelor care le generează.

Mulți specialiști consideră că cele mai frecvente crize sunt generate de cauze de natură economică, politică, religioasă, socială, etnică etc. La toate acestea trebuie adăugate elemente cum sunt: categoria intereselor părților implicate direct; consecințele pe termen scurt sau mediu pe care acestea le-ar produce; intensitatea interacțiunilor; suportul logistic și, nu în ultimul rând, sprijinul extern.

Din punct de vedere juridic și al naturii lor, stările de anormalitate și critice, respectiv crizele de stat, se pot împărți în două: crize interne și crize internaționale.

Există și alte criterii de clasificare. După domeniul în care se manifestă și cauzele care le generează, crizele pot fi de natură: politică, economică, socială, financiară, militară, informațională, comunicațională, tehnologică, psihologică, ecologică, precum și de altă natură. După spațiul în care se manifestă, crizele pot fi: locale, regionale, continentale și internaționale. După modul de manifestare, crizele pot fi latente sau violente. După gradul de complexitate, crizele pot fi simple, complexe și combinate.

Așadar, crizele, în context geopolitic și geostrategic, pot afecta grav valorile dreptului internațional, securitatea statelor, cooperarea între state, la nivel regional și/sau global.

Posibilitatea decidenților de a evita crizele decurge din capacitatea sistemelor decizionale de a procesa informațiile și de a obține în timp util informația relevantă pentru orientarea deciziilor. Posibilitatea de investigare a crizelor depinde de interpretările cu care se operează. Dificultățile de interpretare presupun distingerea între situațiile critice și capacitatea de a lua o decizie pentru identificare și gestionare. Complexitatea problematicii gestionării crizelor necesită identificarea unor indicatori de evaluare a crizelor. Pentru a evalua o situație critică și/sau o criză este utilă cunoașterea mecanismelor care le generează.

Analizii domeniului politico-militar arată că unele dintre competențe trebuie să includă identificarea situațiilor critice, prevenirea evoluțiilor critice, conceperea genurilor de măsuri care se pot constitui în reale soluții ale cauzelor care au provocat criza și evaluarea consecințelor deciziilor.

Din analiza fenomenului de criză se evidențiază unele *caracteristici* ale acesteia, precum: *amenințarea* – existența unui vector de pericol credibil și iminent - este factorul de declanșare a unei crize; *urgența* – amenințarea trebuie să fie suficient de mare pentru a crea o situație de urgență părții amenințate; *surpriza* – realizarea amenințării, fără a fi cunoscută, neanticipată; *presiunea timpului* – răspunsul la criză trebuie dat într-o perioadă relativ scurtă; *incertitudinea* – interacțiunile complexe dintre părți, motivația și atitudini indescifrabile duc la o situație de nesiguranță; *intensitatea acțiunilor* – situații schimbătoare într-un timp scurt.

Indiferent de natura cauzelor, analizii militari sunt de părere că zona de cuprindere a situațiilor de criză se manifestă într-o anumită succesiune, pe *etape*,

caracterizate distinct, în funcție de gradul de acutizare a contradicțiilor care apar în diverse domenii ale socialului. În opinia noastră acestea ar fi, în principal, în număr de patru, enumerate mai jos, și reprezentate grafic mai jos.

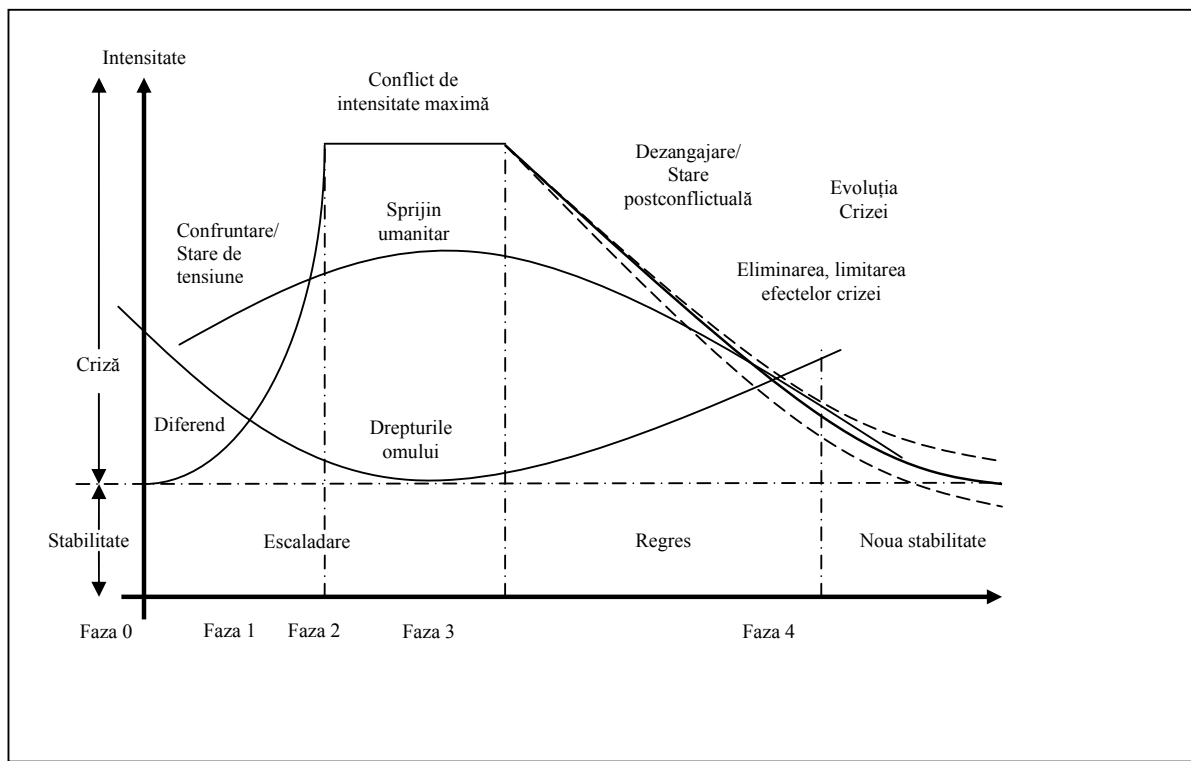

Fig. 1 - Graficul fenomenului de criză

O primă etapă ar fi *diferendul*, fenomen ce își are originea în trecutul istoric, dar poate apărea și ca urmare a evoluției unei situații la un moment dat. După opinia noastră acesta este o urmare a nesoluționării lui sau nereușita în negocieri pentru a-l rezolva pe diverse căi, în scopul opririi accelerării sale.

O a doua etapă o reprezintă *starea de tensiune*, care indică stadiul atins în relațiile dintre state, grupări sociale, care se manifestă atât violent, cât și nonviolent, preponderență având acțiunile militare (fără utilizarea armamentului).

O altă etapă este chiar *conflictul de intensitate maximă sau lupta armată*, care reprezintă cel mai înalt stadiu atins în evoluția situației de criză, ca urmare a nesoluționării diferendelor sau tensiunilor. Degenerarea în conflict a crizelor constituie o situație alarmantă și de nedorit în evoluția relațiilor internaționale.

O ultimă etapă o reprezintă *starea postconflictuală* inițială de acceptare de către părțile aflate în conflict a încetării ostilităților militare. Această etapă conține demersuri politice, diplomatice, juridice etc., propuse de către părți la încheierea conflictului.

România, prin strategia sa de securitate, arată că este capabilă să preîntâmpine și să contracareze amenințările la adresa cetățenilor, comunităților, națiunii și statului român, să gestioneze operativ și eficient situațiile de criză, plecând de la recuperarea fenomenului în sine, până la măsuri în consecință. Dezvoltarea mecanismelor,

normelor, structurilor și mijloacelor destinate pentru managementul crizelor va viza obiective de la soluționarea crizelor și gestiunea consecințelor în caz de criză (provocate de acțiuni teroriste) la prevenirea și înlăturarea efectelor inundațiilor și a altor consecințe provocate de schimbările climatice majore.

În acest sens, sunt avute în vedere, în principal, următoarele tipuri de crize: crizele internaționale, potențiale sau latente care privesc nemijlocit interesele de securitate națională ale României (în special cele din aria geografică de proximitate); situațiile critice create în relațiile dintre două sau mai multe țări, care, fără a atinge direct interesele României, reclamă o luare de poziție, în virtutea unor angajamente internaționale exprese sau a solidarității firești cu statele de aceeași orientare; evoluțiile economice, financiar-monetare sau comerciale pe plan regional sau global, cu posibile efecte negative asupra intereselor României; dezastrele ecologice transfrontaliere, cu posibile implicații asupra teritoriului și spațiului aerian sau maritim al României; situațiile interne tensionate din alte țări, care au sau ar putea avea repercusiuni pe plan internațional, inclusiv prin dislocarea unor mase considerabile de persoane; dezastre sau calamități naturale de amploare, produse în unele țări, care necesită decizii operative și acordarea de sprijin umanitar benevol sau la solicitarea organizațiilor internaționale.

Noile surse de insecuritate se manifestă sub forme tot mai complexe, diverse și atipice, ceea ce face tot mai dificilă prevenirea și soluționarea lor. Situațiile de criză decurg din consecințele dificultăților economice, politice și sociale cu efecte globale sau regionale. Marea majoritate a crizelor internaționale desfășurate în ultimii 50 de ani nu a condus la un război generalizat, spre binele omenirii.

Criza de securitate se întâlnește în domeniile apărării, ordinii publice și siguranței naționale, fiind provocată de alte acțiuni ostile sau de un act terorist care afectează stabilitatea politică, economică sau socială a statului, ordinea internă și/sau valorile, îndeplinirea angajamentelor internaționale ale României.

În concluzie, putem aprecia că starea de criză, de regulă, apare prin cumularea mai multor elemente specifice și cuprinde domeniile politic, economic, militar, social, diplomatic etc. Prin urmare, criza își are originea în acumulări de tensiune în plan intern sau extern și, de cele mai multe ori, într-un amalgam extrem de variat.

Credem că ciclul evolutiv al stării de criză este determinat de dezvoltarea factorilor generatori, de poziția adoptată de părți și, nu în ultimul rând, de eficiența măsurilor de gestionare a crizei. Stările tensionale, uneori chiar și conflictuale, de mică intensitate, conduc, în mod inevitabil, la confruntarea militară violentă, deci la război. Pericolul războiului nu a fost eliminat din relațiile internaționale, cu toate eforturile și investițiile făcute în acest sens.

În ultima perioadă, în arealul situațiilor de criză, s-au manifestat riscuri scăpate de sub control, cum ar fi: acțiuni teroriste, trafic de armament, muniție, materiale și componente nucleare, droguri, trafic de persoane, dezvoltarea economiei subterane, exploatarea vulnerabilităților infrastructurii critice (alimentare cu apă, energie, telecomunicații, transport). Situațiile de criză din ultimii ani, multe rămase nerezolvate, nasc o serie de întrebări, astfel: Sunt crizele inevitabile? Sunt popoarele conștiente de urmările crizelor? Sunt guvernele pregătite să gestioneze crizele în favoarea popoarelor pe care le conduc?

Răspunsurile la aceste întrebări, pornind de la faptul că o situație devine criză atunci când instituțiile statului sau cele internaționale o identifică drept criză, vom încerca să le tratăm în următorul subcapitol.

II. Managementul actual al crizelor

Problematica managementului crizelor constituie un loc central în agenda organismelor naționale și internaționale de securitate. Cunoaștem că situațiile generatoare de insecuritate pot fi surse ale multor genuri de criză, atât la nivelul statelor, cât și la niveluri transnaționale. Perfecționarea mecanismelor de management al crizelor reprezintă un deziderat major al tuturor structurilor de securitate ale unui stat.

În opinia specialiștilor în comunicare, „practic orice criză conține atât semințele succesului, cât și rădăcinile eșecului. Găsirea, cultivarea și valorificarea potențialului succes reprezintă esența managementului crizelor. Esența managementului *defectuos* al crizelor este să înrăutățești o situație și mai mult. [...] Gestionarea cu succes a unei situații de criză implică să recunoști că te confrunți cu o criză, să iei măsurile juste pentru remedierea situației, să fii *văzut* luându-le și *auzit* spunând cuvintele potrivite.”¹⁷

Într-un cadru larg, managementul crizelor este un caz special de control al riscurilor. Multe crize sunt inevitabile datorită riscurilor care le generează. Gestionarea greșită a riscurilor conduce la înființarea unor structuri de management al crizelor în diverse instituții. Criza este o situație care amenință instituții/entități, întrerupându-le activitățile.

În opinia specialiștilor militari, „managementul crizelor reprezintă [...] un set de măsuri și acțiuni destinate a stopa în ultimul moment evoluția conflictului către un curs violent sau a stopa extinderea violențelor către război”¹⁸.

În opinia profesorului John Kriendler, expert în domeniul securității europene și transatlantice, la Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, „managementul crizelor presupune activități cum ar fi: culegerea și evaluarea informațiilor, analiza situației, stabilirea scopurilor, analizarea și compararea variantelor de acțiune, implementarea variantei selectate, acțiunea militară (când este cazul) și analiza reacțiilor/feedback”¹⁹.

În opinia noastră, într-o definiție sintetică, putem spune că managementul crizelor reprezintă o acțiune specializată, complexă, dirijată și susținută pe multiple planuri (politic, diplomatic, militar, economic, social, religios etc.) pentru diminuarea și menținerea sub control a efectelor.

Crizele pot afecta securitatea națională a unui stat, dar cele mai multe au doar implicații în planul interesului public al ideii de oportunitate, valoare, tradiție, drepturi etc. În majoritatea cazurilor, în urma

¹⁷ REGESTER, Michael, LARKIN Judy, **Managementul crizelor și al situațiilor de risc**, Editura comunicare.ro, 2003, p. 143.

¹⁸ CRĂCIUN, Ioan, **op.cit.**, p.105.

¹⁹ KRIENDLER, John, **Cursul NATO Crisis Management and Conflict Prevention**, Capitolul Conflict Prevention: is the European Union ready?, 2003, p. 2, <http://www.marshallcenter.org/site-graphic/lang-de/page-mc-news-newsbrief/static/xdocs/mc/static/Kriendler%20chapter.pdf>.

situațiilor de criză, chiar dacă acestea nu au afectat securitatea națională, consecințele produse au însemnat stagnarea dezvoltării economico-sociale și întoarcerea cu 10-20 de ani în urmă, ca urmare a pagubelor produse de violențe și distrugerii. Criza debutează cu o stare de confuzie și lipsa de control și se dezvoltă cu o viteză imprevizibilă. Timpul de soluționare a crizei este invers proporțional cu numărul și calitatea informațiilor și direct proporțional cu promptitudinea obținerii acestora.

Managementul crizelor constă în expresia capacității factorilor decidenți de a folosi toate resursele avute la dispoziție, în scopul schimbării comportamentului conflictual al crizei. Managementul crizei presupune cunoașterea fenomenului pe baza căruia rezultă concluzii și se materializează în măsuri pentru soluționarea crizei.

Managementul actual al crizelor impune adoptarea unui plan de criză, care trebuie să cuprindă definirea tipurilor de violență și succesiunea lor în spațiu și timp, precum și distribuirea eforturilor și resurselor pe tipuri de violență, concomitent cu stabilirea strategiilor de acțiune în funcție de scopurile și obiectivele stabilite inițial pentru soluționarea crizei.

Managementul actual al crizelor în cadrul NATO arată că „gestionarea crizelor a fost adaptată ținând cont de natura complet diferită a riscurilor cu care aceasta se confruntă în prezent. Aceasta se bazează pe trei elemente care se susțin reciproc: dialogul, cooperarea cu alte țări și întreținerea capacității de apărare colectivă a NATO. Fiecare din aceste elemente este astfel conceput încât să asigure prevenirea sau soluționarea pe cale pașnică a crizelor care afectează securitatea zonei euro-atlantice.”²⁰

Managementul crizelor și prevenirea conflictelor, inclusiv operațiile de răspuns la crize de tip non-Articol 5 au constituit preocupări majore în continua adaptare a Alianței la mediul de securitate din perioada post-*Război rece*. Noul *Concept Strategic*, adoptat la Roma, la 8 noiembrie 1991, sublinia importanța managementului crizelor, stipulând: „succesul politicii Alianței va necesita o concepție coerentă a autorităților politice pentru coordonarea măsurilor potrivite de management al crizelor, bazată pe o gamă largă de instrumente politice sau de altă natură, inclusiv militare”²¹.

De asemenea, *Conceptul Strategic* lansat la Roma subliniază importanța prevenirii conflictelor în condițiile noului mediu de securitate, prin faptul că „succesul politicii Alianței de menținere a păcii și de prevenire a războiului depinde, chiar mai mult decât în trecut, de eficiența diplomației preventive și de succesul managementului crizelor care afectează securitatea propriilor membri [...]. În aceste noi circumstanțe, există oportunități sporite pentru succesul stopării crizelor încă din primele faze”²².

²⁰ * * * Manualul NATO, Bruxelles, 2001, p. 160.

²¹ The Alliances's New Strategic Concept, adoptat de șefii de stat și de guvern la Roma, la 9 noiembrie 1991, paragraful 32.

²² Ibidem, paragrafele 31 și 32.

Mai mult, *Conceptul Strategic* adoptat în 1991 reiterează necesitatea dialogului cu OSCE, precum și cu alte instituții, pentru prevenirea conflictului, deoarece „securitatea Alianței este inseparabil legată de toate statele din Europa”²³.

Conceptul Strategic adoptat la Washington la 24 aprilie 1999, la capitolul „Misiuni fundamentale de securitate”²⁴, prevede noi măsuri pentru managementul crizelor și prevenirea conflictelor, astfel: „pentru îmbunătățirea securității și stabilității în zona euro-atlantică, managementul crizelor înseamnă a fi gata, de la caz la caz, prin consens, în conformitate cu Articolul 7 al Tratatului de la Washington, pentru a contribui efectiv la prevenirea conflictelor și angajarea activă în managementul crizelor, inclusiv în operații de răspuns la crize”²⁵. Același *Concept Strategic* reafirmă necesitatea „capacităților militare complete, ca mijloace de bază pentru abilitatea Alianței de a contribui la prevenirea conflictelor și managementul crizelor prin operații de tip non-Articol 5 de răspuns la crize”²⁶ - Anexa nr. 2.

Alianții au fost de acord că pregătirea NATO pentru astfel de operații sprijină obiectivele de întărire și extindere a stabilității, implicând chiar și participarea partenerilor. Acest lucru face posibilă promovarea totală a parteneriatului, cooperării și dialogului, precum și a legăturilor NATO cu alte organizații cu rol în prevenirea conflictelor și managementul crizelor.

Pentru a se acționa eficient pe întreg spectrul unei crize, trebuie să existe un sistem integrat de management al crizelor. Managementul crizei trebuie conceput ca parte componentă a unui proces continuu și complex, care include și activitatea de conducere desfășurată în perioada de precriză, pe timpul desfășurării crizei și în faza de postcriză, pentru revenirea la normalitate, cu urmări cât mai mici în planul vieții economico-sociale a țării. O premisă de succes în managementul unei situații de criză o constituie echipa managerială și gradul său de pregătire pentru a face față unor situații grave.

În opinia noastră, definind managementul crizelor cât mai aproape de realitate, spunem că reprezintă ansamblul măsurilor și acțiunilor de izolare, blocare și stingere/soluționare a conflictelor care alimentează criza, în baza unei strategii și a unui sistem de avertizare timpurie, fără extinderea violențelor către război. Dacă violențele sunt principalul mod de manifestare între părți, atunci managementul crizei devine extrem de dificil.

Intervenția pe scară largă pentru managementul eficient al crizelor necesită „acțiuni de tipul *peacekeeping*, *peacemaking*, *peace enforcement* sau *peace building*. Acest lucru trebuie însă realizat cu mult discernământ, pentru a evita criticile venite din multe direcții, în special cu privire la legalitatea intervenției.”²⁷ Acțiunile de acest gen trebuie desfășurate astfel încât să evite criticile venite din partea grupurilor locale, populațiilor sau organizațiilor internaționale.

²³ Ibidem, paragraful 33.

²⁴ **The Alliances’s New Strategic Concept**, adoptat de șefii de stat și de guvern la Washington, la 24 aprilie 1999, capitolul “Fundamental Security Tasks”.

²⁵ **The Alliances’s New Strategic Concept**, Press Release NAC-S(99)65, 24 aprilie. 1999, paragraful 10.

²⁶ Ibidem, paragraful 29.

²⁷ CRĂCIUN, Ioan, **op.cit.**, p.70.

În ultimii ani s-au concretizat o serie de dezvoltări referitoare la gestionarea crizei: anticiparea și prevenirea crizei, pregătirea răspunsului la criză, lecții învățate (*lesson learning*) și cercetarea în scopul influențării.

Anticiparea și prevenirea crizelor, ca sarcină și a avertizării timpurii, presupune cunoașterea mecanismelor ce le alimentează, evitarea sau soluționarea rapidă a problemelor la nivel local, evitarea escaladării crizei și transformarea ei într-un conflict deschis.

Pregătirea răspunsului la criză presupune o reacție adecvată, în cazul unei situații conflictuale noi, din partea unor instituții specializate, pe baza unei pregătiri și capacități minim necesare de a percepe, analiza și găsi soluții optime de reacție în baza deciziilor politico-militare.

Lecțiile învățate din gestionarea crizelor indică tendința decidenților de a lua măsuri ad-hoc pentru crize diferite. Se creează și se dizolvă instituții, se reorganizează sau se transformă state majore, conducerile; toate acestea arată că și instituțiile sociale învață din experiența acumulată.

Cercetarea în scopul influențării este una dintre principalele surse pentru instituții și decidenții politico-militari de a dobândi experiență în primele momente ale construcției instituționale și lansării domeniului.

După modul de acțiune pentru gestionarea crizelor, managementul poate fi împărțit în mai multe tipuri: management reactiv, management interactiv și management proactiv.

Pentru punerea în practică a unei strategii de management proactiv al crizelor, trebuie implementată o strategie încă din perioada de normalitate și, pentru aceasta, strategia trebuie să urmărească: diagnoza stării organizației, planificarea acțiunilor, comunicarea, evaluarea răspunsului la crize și ajustarea planurilor. O strategie pentru managementul crizelor trebuie să cuprindă: acțiuni de informații și contrainformații; acțiuni strategice; acțiuni tehnice și structurale; acțiuni de evaluare și diagnoză; acțiuni de comunicare; acțiuni psihologice și culturale.

Studiile asupra managementului crizelor au arătat clar că gestionarea crizei se desfășoară pe etape. De regulă, se parcurg cinci etape: semnalizare/detecție, pregătire/prevenire, gestionarea crizei, reducerea/limitarea daunelor și recuperare/refacere.²⁸

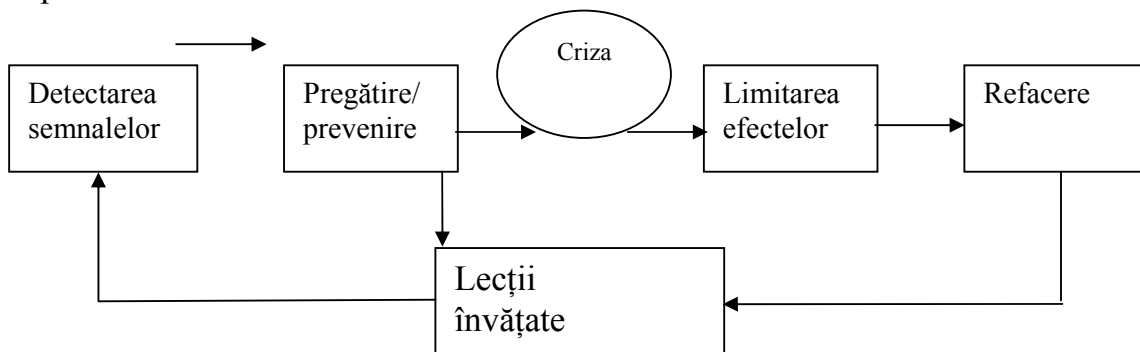

Figura 2 - Etapele crizei

²⁸ CHICIUDEAN, Ion, ȚONEȘ, Valeriu, **Gestionarea crizelor de imagine**, Editura Comunicare.ro, București, p. 45.

O cerință fundamentală pentru sistemul NATO de management al crizelor este capacitatea acestuia de a gestiona crizele în întregul lor spectru, adică în perioada precriză, caracterizată prin pace și stabilitate, precum și în toate etapele crizei. Luând în considerare cazul complex al unei crize potențiale, care implică operații militare și pentru managementul căreia sunt necesare atât controlul, cât și influențarea cursului ei viitor, NATO a identificat următoarele faze: pace, escaladare, confruntări și dispute, violență, detensionare, construirea noii stabilități.

În managementul actual al crizelor la NATO, în perioadele de tensiune și criză, un rol fundamental îl joacă consultările dintre țările membre ale Alianței. În astfel de circumstanțe, „adoptarea rapidă a deciziilor, bazată pe consensul asupra măsurilor care trebuie luate în domeniul politic, militar și al urgențelor civile, depinde de consultările imediate și permanente între guvernele statelor membre.”²⁹

Pentru consultări, luarea unor decizii și implementarea măsurilor efective de management al crizelor, principalele instituții ale NATO sunt: Consiliul Nord-Atlantic (NAC), Comitetul de Planificare a Apărării (DPC), Comitetul Politic (PC), Comitetul Militar (MC) și Întitul Comitet pentru Planificare în Situații de Urgență Civilă (SCEPC), care îndeplinesc patru funcțiuni³⁰.

Prima funcțiune este dată de existența, în cadrul Alianței, a unui punct central de schimb de date și informații. Între aliați, procesul de informare reciprocă este continuu, iar cele mai sensibile sau ultimele informații sunt analizate frecvent în NAC sau în DPC, uneori în sesiuni restrânse, cu participarea limitată a delegaților, a Staff-ului Internațional (IS) sau a Staff-ului Militar Internațional (MIS).

O altă funcțiune este dată de activitatea NATO ca un adevărat forum pentru consultări, în care aliații pot exprima și compara propriile viziuni referitoare la evoluțiile situațiilor de criză sau potențiale de criză. Chiar dacă aliații au la dispoziție aceleași date și informații, ceea ce nu întotdeauna este valabil, situația lor geostrategică și interesele lor diferite le pot conduce la concluzii diferite în ceea ce privește evoluția situației într-o anumită criză. Acestea pot avea urmări asupra crizei respective, a evoluției situației sau asupra modului de management al acesteia.

Cea de-a treia funcțiune este cea decizională pentru acțiuni comune. Întâlnirile NAC/DPC ajută, de asemenea, la alinierea politicilor aliaților și sprijinul reciproc.

În final, întâlnirile respective servesc drept forum pentru armonizarea punctelor de vedere, sub forma deciziilor comune referitoare la măsurile ce trebuie luate atunci când există voință politică pentru aceasta.

Pentru îndeplinirea acestor funcțiuni în domeniul managementului crizelor, NAC/DPC sunt sprijinite de alte comitete, dintre care cele mai importante sunt: Grupul de Coordonare Politică (PCG), care este un organism de consiliere politico-militară; Comitetul Politic (PC), care cuprinde, în majoritatea cazurilor, consilierii politici ai delegațiilor țărilor membre ce oferă consultanță referitor la evoluțiile și opțiunile politice, inclusiv strategia în domeniul relațiilor publice, cu referire la o

²⁹ * * * **Manualul NATO**, Bruxelles, 2001, p. 160.

³⁰ Cfr. www.nato.int

situație de criză; Comitetul Militar (MC), compus din ofițerii cu rang superior care reprezintă șefii apărării statelor membre; acesta este sursa primară de consultanță militară și de stabilire a politicii militare și este responsabil în fața NAC/DPC cu afacerile militare ale Alianței; Comitetul de Planificare a Urgențelor Civile (SCEPC), responsabil în fața NAC/DPC cu managementul crizelor de natura urgențelor civile.

NATO aplică procedurile prin intermediul dispozitivului Alianței de gestionare a crizelor, iar mijloacele materiale sunt asigurate de Centrul de serviciu al NATO, care funcționează fără întrerupere. „Aranjamentele, procedurile și facilitățile utilizate în gestionarea crizelor [...] sunt coordonate de către Comitetul Operațiunilor și Exercițiilor Consiliului (COEC), organism care coordonează și activitățile de gestionare a crizelor cu țările partenere.”³¹

NATO și-a dezvoltat un nou Sistem de Informații pentru Avertizare (NIWS - NATO Intelligence Warning System). NIWS a fost conceput astfel încât să fie mai cuprinzător decât vechiul sistem și să poată identifica riscurile de declanșare a crizelor. Pentru aceasta, NIWS se bazează pe previziunile analiștilor, care au la bază un proces analitic calitativ, pe baza unor indicatori critici de risc militar/nonmilitar și nu pe simpla măsurare a evenimentelor specifice.

În ultimii ani, „multe organizații internaționale au căutat să dezvolte și să perfecționeze capacități în sistemul de avertizare timpurie. De exemplu, ONU și-a stabilit un Sistem de Avertizare Timpurie în domeniul Umanitar propriu și Comisia Europei a inițiat o Rețea de Prevenire a Conflictelor. De altfel, multe instituții academice, organizații neguvernamentale au construit deja o experiență folositoare de câțiva ani. NATO are capacități unice de management al crizelor, dar este important pentru Alianță ca aceste dimensiuni să fie susținute prin activități.”³²

În România, managementul crizelor (atunci când afectează securitatea națională) este realizat de ansamblul relațiilor publice legal constituite, inclusiv cele ale administrației publice locale și ale structurilor de specialitate, care au atribuții și responsabilități privind concepția, planificarea, organizarea și controlul măsurilor și acțiunilor în domeniul apărării, ordinii publice și siguranței naționale. În mod practic, acestea se realizează de către Parlament, președintele României, prin Consiliul Suprem de Apărare a Țării, Guvern, prin Ministerul Apărării, Ministerul Administrației și Internelor și alte ministere care au în subordine structuri specifice. Pe plan local, conducerea serviciilor publice descentralizate este asigurată de prefecți.

Dezvoltarea mecanismelor, normelor, procedurilor, structurilor, forțelor și mijloacelor destinate pentru „managementul crizelor va viza cu prioritate: soluționarea crizelor și gestiunea consecințelor în caz de criză provocate de acțiuni teroriste; limitarea efectelor, înlăturarea consecințelor și restabilirea activității normale în caz de atac cu arme de distrugere în masă sau de accidente implicând substanțe radioactive, chimice sau biologice; prevenirea și înlăturarea efectelor inundațiilor și a altor consecințe provocate de schimbările climatice majore; prevenirea, înlăturarea efectelor și restabilirea funcționării sistemelor economico-

³¹ Ibidem, p 160.

³² KRIENDLER, John, , Anticipating crises, NATO Review, winter 2002, p. 14, ediția electronică, www.nato.int

sociale în caz de cutremur major; restabilirea activității normale în caz de întrerupere a fluxurilor vitale - energetice, alimentare, medicale, de comunicații etc; înlăturarea urmărilor accidentelor industriale; prevenirea și contracararea efectelor pandemiilor.”³³

În opinia noastră, având în vedere și cerințele din Strategia de Securitate Națională a României, ar trebui ca țara noastră, prin instituțiile abilitate, să înființeze o structură specializată pentru managementul crizelor, independentă din punct de vedere logistic, care să gestioneze crizele și să se ocupe și de exerciții de testare și dezvoltare a procedurilor de gestionare a crizelor.

Deși provocările internaționale de securitate solicită răspunsuri colective, în practică, așa cum au demonstrat-o războiul din Afganistan și acțiunile întreprinse după bombele care au explodat la Madrid, atacurile teroriste primesc răspuns mai curând la nivel național decât la nivel internațional. Statele națiuni și nu instituțiile internaționale rămân în continuare principalii actori în momentele de criză.

Uniunea Europeană preferă diplomația și angajamentele preventive în vederea rezolvării crizelor internaționale. Europa a dezvoltat o abordare comprehensivă în privința securității, începând de la misiuni de poliție și terminând cu gestionarea crizelor. În 2004 s-a convenit înființarea Agenției Europene de Apărare, pentru „a sprijini statele membre în efortul lor de a îmbunătăți capacitățile europene de apărare în domeniul gestionării crizelor”.

Pentru managementul crizelor este foarte important să se înțeleagă organizarea, procedurile și aranjamentele de control al crizei și influențarea evoluției acesteia. De aceea, considerăm că elementele-cheie ale definiției prezentate sunt: plasarea crizelor sub controlul sistemelor de management al crizelor și posibilitățile sistemelor de management al crizelor de influențare a evoluțiilor acestora.

Activitatea de management al crizelor presupune angajarea responsabilității față de decidenții politico-militari și cooperarea cu toate structurile societății, de la cercuri de putere și influență până la instituții ale societății civile. În cazul violențelor armate trebuie să se urmărească stabilirea unui acord politico-militar, concomitent cu analizarea cauzelor crizei, iar apoi reducerea efectelor crizei și ajutorarea victimelor. Gestionarea crizelor presupune ceva mai mult decât ajutorul umanitar și trebuie orientată spre găsirea de soluții durabile, cu responsabilități și mandate specifice clare pentru rezolvarea crizei.

Măsurile adoptate la Summitul de la Praga privitoare la extinderea NATO, NRF (Forța de Răspuns a NATO) și restructurarea sistemului de comandă pot fi interpretate ca noi instrumente ce definesc capacitatea NATO de a contribui la prevenirea conflictelor și managementul crizelor.

Aliații au acordat, de asemenea, o atenție deosebită îmbunătățirii cooperării cu UE în domeniul managementului crizelor, precum și în alte domenii, precizând că „evenimentele de la 11 septembrie 2001 și cele ulterioare subliniază importanța unei mai bune și mai transparente cooperări între organizațiile noastre, în interesul nostru

³³ * * * **Strategia de Securitate Națională a României**, București, 2006, p. 25.

comun referitor la securitate, apărare și managementul crizelor, deci pentru asigurarea celui mai potrivit management sau celui mai potrivit răspuns militar”³⁴.

În prezent, toate eforturile sunt îndreptate spre realizarea unei legături temeinice între sistemele de avertizare timpurie și cele de luare a deciziilor. Concluzia este că, în contextul complex de astăzi al mediului de securitate, avertizarea timpurie asupra crizei este vitală.

Putem concluziona că, în ultima perioadă, crizele serioase de securitate sunt rare, în absența unor actori perturbatori serioși ai ordinii mondiale. Dar ascensiunea amenințărilor asimetrice, recrudescența integrismului religios, proliferarea nucleară, noi acțiuni ale grupărilor teroriste dau naștere la noi crize. Vulnerabilitatea societății industriale, cumulată cu împiedicarea funcționării normale a economiilor, poate declanșa noi crize grave, susceptibile de a conduce la conflicte armate.

Cu privire la domeniul mare al preocupărilor noastre, cel al informațiilor și contrainformațiilor, Jean-Louis Dufour, profesor la Școala Specială Militară Saint-Cyr, remarcă faptul că „nimic nu ar funcționa dacă nu ar fi organizate servicii perfecționate de dobândire, de analiză și de sinteza informațiilor, dacă nu ar exista o dotare militară performantă, mobilă, în permanență disponibilă, capabilă să impună oricărui făptuitor de crize implicarea cu hotărâre a democrațiilor.”³⁵

III. Informațiile și contrainformațiile militare în gestionarea situațiilor conflictuale și a crizelor politico-militare

Pentru a ști când să te implici în gestionarea situațiilor conflictuale și a crizelor politico-militare este necesară obținerea de informații, atât din interiorul sistemului, cât și din afara lui, care să asigure o imagine, o cunoaștere cât se poate de clară a situațiilor și adoptarea unui curs al acțiunii care să permită obținerea celui mai bun rezultat.

În obținerea și exploatarea informațiilor „mai important este să corelăm datele în mai multe feluri, conferindu-le un context, astfel dându-le formă de informații, și să asamblăm crâmpoșe de informație în tot mai mari modele și arhitecturi ale cunoașterii. [...] De fapt, cunoștințele (uneori doar informațiile și datele) se pot folosi ca înlocuitori ai resurselor.”³⁶

În continuare, vom argumenta faptul că posibilitățile centrelor de decizie pentru a evita crizele decurg din capacitatea lor de a procesa informațiile și de a obține în timp util informația relevantă pentru orientarea deciziilor.

Modalitățile concrete de purtare a războiului informațional (ofensiv și defensiv) prin formele sale de manifestare, țintele, capacitățile și infrastructurile caracteristice subliniază rolul serviciilor de informații în investigarea și monitorizarea situațiilor conflictuale și crizelor în scopul prezervării securității națiunilor.

În statul național modern, structurile de informații au constituit unul din instrumentele de bază care au contribuit la făurirea și consolidarea acestuia, la

³⁴ **Prague Summit Declaration**, 21 noiembrie 2002, paragraful 11.

³⁵ DUFOUR, Jean-Louis, **op. cit.**, p. 57.

³⁶ TOFFLER, Alvin, **Puterea în mișcare**, Editura Antet, București, 1995, pp. 90-91.

promovarea intereselor sale atât în plan intern, cât și extern și în menținerea și apărarea unui climat intern prielnic dezvoltării națiunii în general. Organizarea serviciilor de informații, contrainformații și securitate este legată de sistemul politic al statelor cărora le aparțin și se suprapun cu interesul național.

Structurile de informații au existat dintotdeauna, fiind o condiție de bază pentru orice comunitate, în vederea cunoașterii riscurilor și amenințărilor la adresa ei și găsirea modalităților de prevenire și control al efectelor lor. Serviciile de informații și contrainformații nu se află niciodată „la pace”.

John Kriendler subliniază că „este importantă avertizarea timpurie în managementul crizelor și formarea noului Sistem de Informații pentru Avertizare din cadrul NATO”³⁷. Una dintre lecțiile învățate de către NATO în operațiile conduse în Balcani a fost aceea a importanței existenței unui sistem propriu de avertizare care poate transmite date și informații pentru prevenirea situațiilor conflictuale în managementul crizelor. Avertizarea timpurie sau evitarea surprinderii presupun mai mult timp pentru analiză, planificare, pregătirea răspunsului la criză, toate acestea măbind probabilitatea de succes.

Dezvoltarea structurilor informative s-a realizat pe măsură ce relațiile sociale au devenit mai complexe, importanța acestora cunoscând o creștere considerabilă între instituțiile statului, determinată de nevoia cunoașterii cât mai bine a mediului intern și extern care a determinat fundamentarea unei politici adecvate. Era informațională în care am intrat evidențiază cu claritate că informația se constituie într-o veritabilă resursă a puterii, ceea ce determină ca structurile de informații ale statului să capete importanță sporită.

În prezent, putem aprecia că se produc schimbări în sistemele informative, contrainformative și de securitate datorate impactului tehnologic, apariției *războiului informațional*. Perfecționarea structurală a serviciilor de informații, contrainformații și securitate militară este determinată de necesitatea optimizării analizei și exploatării informațiilor.

Activitatea informativă reprezintă un proces care se desfășoară secvențial între mai multe elemente structurale (agenții). Supravegherea informativă a situațiilor generatoare de conflicte și a crizelor, atât din afara frontierelor, cât și din interiorul unui stat, presupune alocarea de resurse. Repartiția resurselor depinde de contextul geopolitic internațional și interesele politico-militare ale statului.

Pentru gestionarea situațiilor conflictuale și a crizelor, decidentul politico-militar va fi sprijinit în permanență de produse de „intelligence” ce vor optimiza procesul decizional în managementul crizelor. Impactul cel mai semnificativ al activității informative se concretizează în caracterul ei cumulativ, în contribuțiile pentru creșterea eficienței și capacității de influențare, și în diplomație, pentru punerea în aplicare a politicii externe.

Prin activitatea de informații pentru gestionarea situațiilor conflictuale și a crizelor politico-militare se urmărește identificarea, monitorizarea și evaluarea constantă a tuturor riscurilor generate de amenințări și vulnerabilități care ar putea afecta securitatea națională și militară. Activitatea de informații vizează cu prioritate

³⁷ KRIENDLER, John, **op cit.**, p. 14, ediția electronică, www.nato.int

obținerea informațiilor cu valoare de „intelligence”, definite ca produse finale rezultate în urma culegerii, procesării, evaluării, analizei, integrării și interpretării informațiilor brute care se referă la cunoașterea, prevenirea și înlăturarea amenințărilor interne sau externe ce pot aduce atingere securității militare și naționale.

Dependența interpretărilor date situațiilor conflictuale și crizelor de orizonturile cognitive, atât de analiștii de „intelligence”, dar și de beneficiarii produselor acestora, afectează posibilitățile de intervenție în domeniul politico-social și politico-militar, precum și capacitățile centrelor de putere de a preveni crizele. Evitarea crizelor depinde de calitatea analizelor, care ar trebui să se bazeze pe cauze și procese, într-o abordare sistemică.

Analizele și evaluările de risc, concepute ca produse de „intelligence”, dau posibilitatea decidenților politico-militari de a identifica sursele posibile de insecuritate necesare prevenirii crizelor. Fundamentarea deciziilor de interes strategic se completează și cu studii geopolitice competente.

Pentru structurile de informații, contrainformații și securitate militară este important să participe activ la prevenirea crizelor, să sprijine stabilizarea crizei și să rezolve situațiile postcriză. În managementul crizelor, aceste structuri trebuie să îndeplinească anumite funcții, cum ar fi: identificarea căilor și mijloacelor de prevenire a crizelor, conflictelor și monitorizarea evoluțiilor acestora; susținerea cu informații a negocierilor pentru prevenirea crizelor și până la situația postconflictuală; promovarea măsurilor pentru controlul armamentului și tehnologiilor; promovarea și implementarea măsurilor de creștere a încrederii între părțile implicate în criză; folosirea eficientă a conceptului de descurajare și dezvoltarea căilor de detensionare a relațiilor dintre părți; implementarea măsurilor de protecție și securitate a forțelor proprii participante la operațiile desfășurate în toate etapele crizei.

În etapa dinaintea izbucnirii crizei, etapa precriză, pentru structurile de informații, contrainformații și securitate este importantă cunoașterea indicatorilor de avertizare pentru izbucnirea crizei, în scopul prevenirii surprinderii și evaluării rapide a riscurilor de declanșare a acesteia. Pe parcursul desfășurării crizei, structurile specializate de informații monitorizează și informează asupra evoluției crizei, pentru a se găsi cele mai eficiente mijloace de soluționare a acesteia și limitare a efectelor sale. În faza postcriză, serviciile urmăresc derularea negocierilor între părțile aflate în conflict și finalizarea cu succes a confruntărilor ce presupun implementarea păcii.

Importanța crescândă a războiului în domeniul informațiilor impune elaborarea de noi doctrine, care să scoată în evidență nevoia de superioritate în domeniul informațiilor. Noile strategii trebuie să răspundă crizelor globale, cunoașterii totale a intențiilor și capacităților adversarului, astfel încât să se ajungă la cunoașterea dominantă a spațiului de interes. Baza pentru îndeplinirea acestor noi concepte operaționale este văzută ca atingerea *superiorității informaționale* – capacitatea de a culege, procesa și propaga un flux de informații neîntrerupt, contracarând, în același timp, abilitatea adversarului de a face același lucru. În prezent, multe state democratice își reconsideră rolul și locul serviciilor/agențiilor de informații, contrainformații și securitate.

Modelul noului serviciu de informații trebuie să se adapteze la explozia informațională și să fie capabil să obțină date și informații reale din teren despre orice problemă și de oriunde există o cerință expresă de informații. Pentru atingerea acestui deziderat, se impune cu necesitate ca serviciile de informații, contrainformații și securitate să dezvolte la maxim, într-o manieră integrată, patru componente: valorificarea „*lecțiilor învățate*”, satisfacerea nevoilor de cunoaștere, distribuirea capacităților de culegere la nivel național și internațional, folosirea mijloacelor și metodelor secrete pentru atingerea scopurilor importante și/sau sensibile.

În opinia noastră, pentru îmbunătățirea activității de informații pentru prevenirea conflictelor și managementul crizelor sunt necesare: crearea cadrului funcțional al Comunității Naționale de Informații și stabilirea strategiilor de acțiune; operaționalizarea unui centru național de analiză, procesare digitală a documentelor și baze de date - Oficiul pentru Informații Integrate („Info-War Room Strategic”), centru de excelență pe problema siguranței naționale, pentru a reduce timpul de reacție la riscurile și amenințările globale asimetrice; crearea unui Sistem unic de avertizare timpurie în domeniul informațiilor, în scopul combaterii amenințărilor asimetrice și/sau neconvenționale transnaționale.

Pentru sprijinul decizional în managementul crizelor, structurile specializate de informații, contrainformații și securitate vor furniza produse informative elocvente, în timp real, la nivel național.

Important este să adăugăm o plusvaloare cunoștințelor despre o situație de criză, prin ridicarea în grad a informației. Puterea „va curge spre aceia care dețin cele mai bune informații despre limitele informației”³⁸. Ascensiunea informațiilor presupune reorganizarea planning-ului strategic.

În ciuda necesității, structurile specializate de informații, contrainformații și securitate nu au primit locul meritat în gândirea strategică. Chiar dacă necesitatea lor nu mai este contestată, „agențiile și serviciile de informații sunt văzute adesea cu suspiciune; ne temem de erorile și capacitățile lor de manipulare [...]. Rezultatul este că atât puterea politică, precum și ierarhia militară au tendința de a nu avea încredere în informațiile transmise de serviciile lor de spionaj decât dacă acestea corespund ideii lor preconcepute [...]”³⁹.

Apreciem că, pentru gestionarea situațiilor conflictuale și a crizelor politico-militare, după epuizarea soluțiilor de natură politică, diplomatică, economică și socială, cel mai frecvent se ajunge la întrebuintarea forțelor militare, de regulă, în operații multinaționale.

³⁸ TOFFLER, Alvin, **op. cit.**, p. 155.

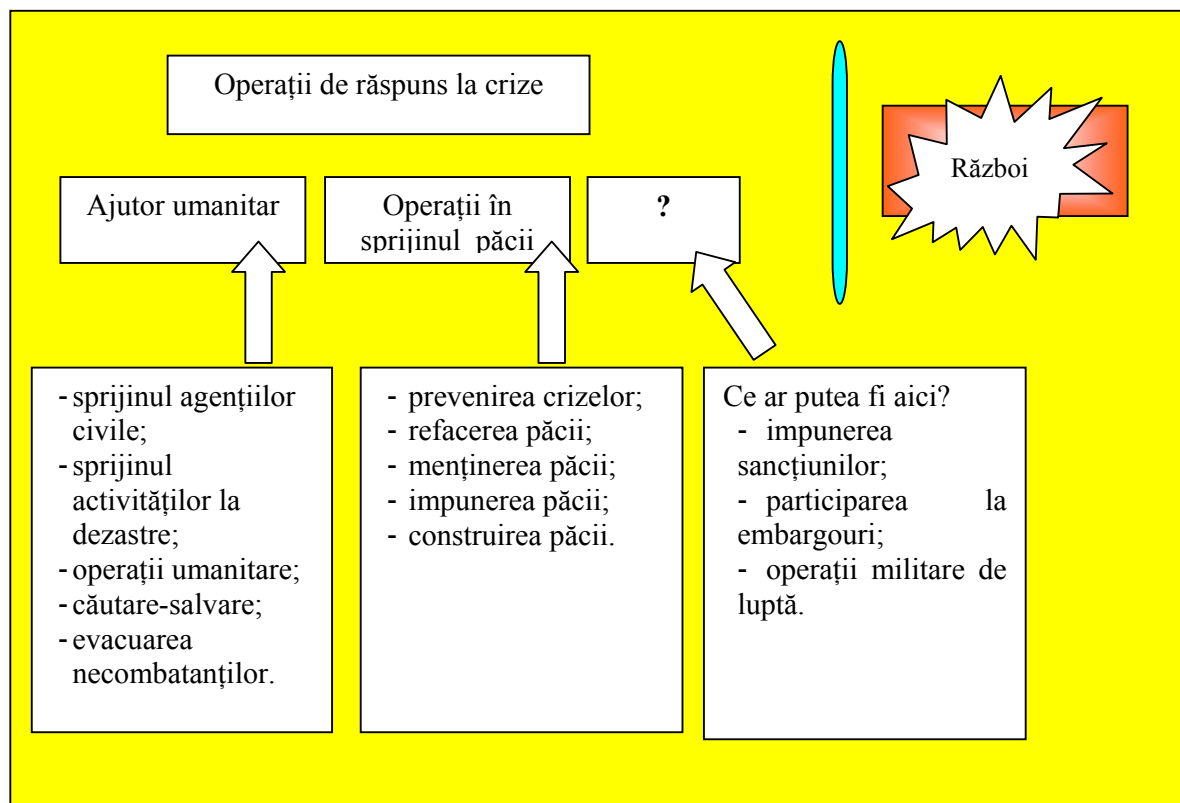
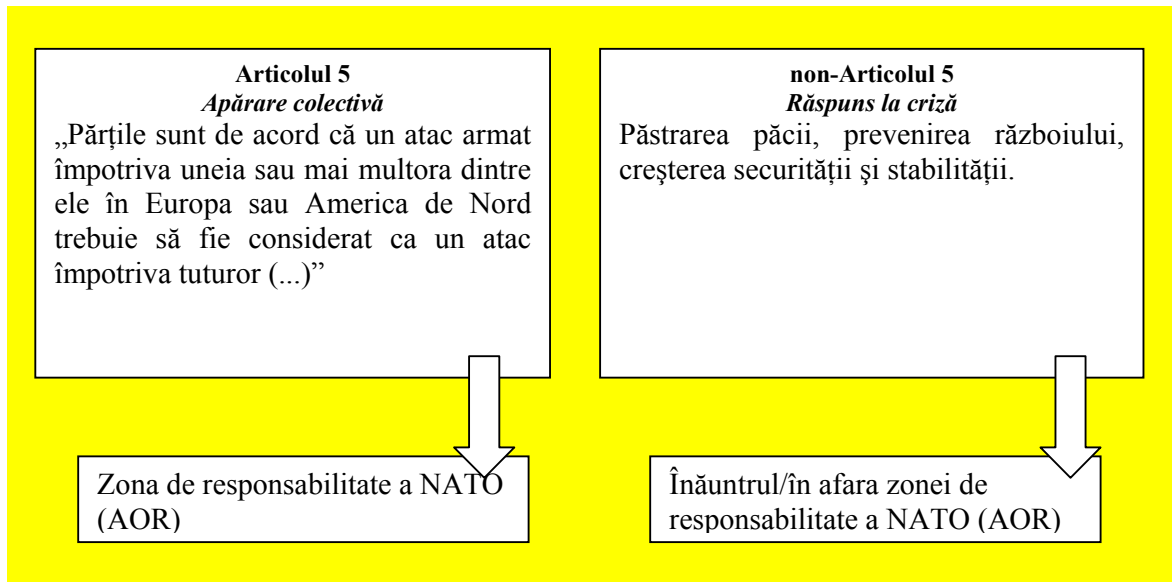
³⁹ COUTAU-BEGARIE, Herve, **Tratat de strategie**, volumul I, Editura UNAp, București, 2006, p. 289.

Cincizeci și șase de crize din secolul al XX-lea⁴⁰

- Revolta Boxerilor și trimiterea unei forțe internaționale (1900)
Prima criză dintre Franța și Germania pe seama Marocului (1905)
Criza bosniacă (1908)
- Atentatul de Sarajevo și criza din vara anului 1914
- Genocidul armean (1915-1919)
- Ocuparea regiunii Ruhrului de către trupele franco-belgiene (1923)
- Incidentul de la Wal-Wal și criza etiopiană (1934)
- Remilitarizarea Renaniei (1936)
Pronunciamento-ul militar din Spania: să se intervină sau nu? (1936)
München (1939)
- Blocada Berlinului (1948 – 1949)
- Insurecția ungară (1956)
Naționalizarea Companiei Universale a canalului Suez (1956)
Intervenția americană în Liban (1958)
- Război pentru Insulele Jinmen/Quemoy? (1958)
- Secesiunea Katangăi și intervenția Națiunilor Unite (1960 – 1963)
- Criza avionului spion american U2 (1960)
- Diferendul franco-tunisian de la Bizerta (1961)
- Rachetele din Cuba (1962)
Lovitura de stat din Gabon și intervenția franceză (1964)
„Războiul de șase zile” și reacțiile comunității internaționale (1967)
„Primăvara de la Praga” și intervenția sovietică (1968)
- Secesiunea Bangladeshului (1971)
- Urmările internaționale ale „Războiului de Yom Kippur” (1973)
Debarcarea turcă în Cipru (1974)
Pătrunderea forțelor siriene în Liban (1976)
Incidente între Djibouti și Somalia, intervenția franceză (1976)
Intervenția avioanelor franceze *Jaguar* în Mauritania împotriva Frontului Polisario (1977)
- Confruntarea dintre Somalia și Etiopia (1977 - 1978)
Intervenția israeliană în sudul Libanului și crearea FINUL (1978)
Invadarea provinciei Shaba și intervenția franceză de la Kolwezi (1978)
Răsturnarea împăratului Bokasa și operațiunea „Barracuda” (1979)
Luarea drept ostatic a personalului ambasadei americane la Teheran (1979)
- Intervenția sovietică în Afganistan (1979)
- „Afacerea de la Gafsa” și intervenția franceză (1980)
„Stare de război” în Polonia (1981)
Incidentul din Golful Syrta dintre Statele Unite ale Americii și Libia (1981)
Criză și război în insulele Falkland (Malvine) (1982)
Criza dintre Statele Unite și Grenada și intervenția americană (1983)
Diferendul dintre Ciad și Libia (1986)
Atentatul de la Berlin și raidul american împotriva regimului de la Tripoli (1986)
Grave incidente în sudul Libanului (1986)
Rebeliunea din Surinam și precauțiile franceze (1986 - 1992)
- Prima criză din Golful Persic/Arabic (1987)
- Criza dintre Statele Unite și Panama și operațiunea „Cauza justă” (1987 - 1989)
„Războiul din octombrie” din Rwanda și intervenția franceză (1990 – 1991)
Tulburări în Gabon și intervenția franceză (1990)
Invadarea Kuweitului de către Irak (1990)
- Criza iugoslavă, ce izbucnește la 25 iunie 1991
- Tulburări în Zair și intervenția militară franco-belgiană (1991)
Somalia: anarhie, foamete și intervenția internațională (1992)
- Condamnarea Israelului și *Intifada* (1993)
- Ultimatum la Sarajevo (1994)
China–Taiwan: o criză pentru nimic? (martie 1996)
Irak-Statele Unite: o criză voită (toamna-iarna 1997 – 1998)
- Kosovo: criza anunțată (ianuarie – martie 1999)

⁴⁰ DUFOUR, Jean-Louis, op cit., pp. 59-60.

Conceptul Strategic de prevenire a conflictelor și managementul crizelor prin operații de tip non-Articol 5 de răspuns la crize

Bibliografie

- [1] CALLAGHAN, Jean, KERNIC, Franz (coord.), **Securitatea internațională și Forțele Armate**, Editura Tritonic, București, 2005.
- [2] CHEȚE, Emil, **Asimetria și conflictele asimetrice. Posibile rezolvări în viziunea strategică românească, Securitatea Națională la început de secol XXI**, Editura A.I.S.M., București, 2002.
- [3] CRĂCIUN, Ioan, **Prevenirea conflictelor și managementul crizelor**, Editura U.N.Ap., București, 2006.
- [4] DAVID, Aurel V., **Sociologia națiunilor**, Editura Dacoromâna, București, 2005.
- [5] DUFOUR, Jean-Louis, **Crizele internaționale**, Editura Corint, București, 2002.
- [6] MANTA, Dănuț, **Managementul crizelor în NATO. Operații de răspuns la crize non-Art. 5**, Editura U.N.Ap., București, 2005.
- [7] MUREȘAN, Mircea, TOMA, Gheorghe, **Provocările începutului de mileniu**, Editura U.N.Ap., București, 2003.
- [8] NICOLAESCU, Gheorghe, **Gestionarea crizelor politico-militare**, Editura Top Form, București, 2003.
- [9] REGESTER, Michael, LARKIN, Judy, **Managementul crizelor și al situațiilor de risc**, Editura Comunicare.ro, București, 2003.
- [10] TRONCOTĂ, Cristian (coord), **Neliniștile Insecurității**, Editura Tritonic, București, 2005.
- [11] ȚENU, Costică, **Corelația structurilor forțelor active ale Forțelor Terestre cu posibilități acționale ale acestora în situații de criză și la război**, Curs de Artă Operativă, Editura A.Î.S.M., București, 2003.
- [12] VLĂDOIU, Nasty, **Protecția Informațiilor**, Editura Tritonic, București, 2005.
- [13] WALTZ, Kenneth N., **Omul, statul și războiul**, Institutul European, Iasi, 2001.

APĂRAREA ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ ÎN DETERMINAREA CONSTRUCȚIEI EUROPENE ȘI EUROATLANTICE

Dr. Costinel PETRACHE*

The theme treats, from the perspective of the European and Euro-Atlantic projections, the state of Romania national defence and security, drawing attention to issues regarding: the European and Euro-Atlantic concepts of defence and security; the national defence and security in the paradigm of European and Euro-Atlantic integration; the factors that paradigmatically determine the European and Euro-Atlantic defence and security policy; the relationship between the national defence and security and the European and Euro-Atlantic security and defence pattern.

Aproape că a devenit o modă, o modă a gândirii geopolitice și geostrategice, ca oricărei abordări a realității internaționale să îi raportăm, procesual și pragmatic, starea la zi a apărării și securității naționale. De ce? E simplu, cel puțin la prima vedere, că într-un joc al contrariilor nedecarate, apărarea și securitatea națională pot fi vectorii de duranță ai securității internaționale, după cum acestea sunt determinări ale stării securității internaționale.

În prezent, problematica apărării și a securității națională este circumscrisă conceptual, organizatoric și doctrinar construcției europene și euroatlantice, căreia îi subscriem organic. În acest sens vom trata tema abordată.

I. Argumente preliminare

Apărarea națională. Complexitatea naturii conceptuale, dar și a instituției ca atare, rolul atribuit constituțional în prezervarea condițiilor vitale ale existenței naționale, precum și subiectivitatea manifestă, determinată inevitabil de formația mea profesională, m-au condus către considerația că, în ecuația complexă a securității naționale, **apărării naționale** îi revine, constant, un loc situat în linia întâi a prezervării și promovării intereselor specifice de securitate ale statului român. Este, esențial, motivul alegerii temei angajate în eseul de față.

Succint, în evidența configurării lor de către determinările invocate în titlu, **argumentele** alegerii unui asemenea excurs consistă, convingător îmi doresc eu, în: *natura comună a provocărilor și amenințărilor manifestate la adresa securității europene, a celei euroatlantice, dar, implicit, și a fiecărui stat în parte din spațiile menționate, provocări și amenințări care antrenează decisiv, drept reacție primordială, capacitățile destinate exclusiv apărării armate atât în ipostază națională, cât și colectivă; ansamblul comun de valori împărtășite de către statele din spațiul euroatlantic și al Europei unite, valori care trebuie prezervate în fața oricăror pericole, provocări și amenințări; caracterul obiectiv al necesității afirmării complementarității geostrategice a eforturilor naționale destinate apărării armate a intereselor fundamentale ale statelor democratice din spațiul european și euroatlantic; tendința inevitabilă evidentă de globalizare a*

* Colonel, Redactor-șef al revistei **Gândirea Militară Românească**.

securității internaționale, pe de o parte, ca efect al acțiunilor de globalizare a insecurității și, pe de altă parte, drept condiție a certitudinii în afirmarea valorilor democrației și drepturilor fundamentale ale omului, a dezvoltării prosperității și încrederii în conduita și raporturile internaționale; posibilitatea manifestă a capacității militare colective nu numai de a asigura productiv și eficient securitatea statelor membre, ci și de a furniza securitate în plan subregional, regional și global; imposibilitatea prezervării integrale, exclusiv prin eforturi proprii, a apărării naționale, în sensul asigurării securității intereselor fundamentale naționale; necesitatea dezvoltării capacității naționale de apărare în corelație nemijlocită și operațională cu proiectele european și euroatlantic de apărare a statelor membre; caracterul pronunțat evolutiv al interdependențelor care se manifestă atât în spațiul național, cât și în mediul internațional, între domeniile prin care se afirmă hotărâtor interesele naționale sau colective.

Mai mult decât atât, ritmul alert și inevitabil al globalizării și natura aplicată a interdependențelor care se manifestă tot mai puternic, tot mai accentuat în viața internațională pun în rol **caracterul inseparabilității securității și apărării naționale de sistemul de securitate și apărare european, respectiv euroatlantic**, context în care putem aprecia că **apărarea națională este, deopotrivă, parte și valoare a securității și apărării colective în organizațiile menționate.**

II. Determinări și delimitări conceptuale

Securitatea, cu extensie determinativă în valori sistemice, precum cele de natură politică, economică, militară, publică, alimentară, socială, ecologică, sanitară, informațională etc., reprezintă, fără îndoială, unul din cele mai uzitate concepte în discursul analitic consacrat stării de sănătate, echilibru și confort a mediului internațional, dar și național. Nu este o obsesie, este, putem afirma cu certitudine acest lucru, numitorul comun al preocupărilor majore care esențializează, întru înțelegere și angajare, starea de echilibru și de stabilitate socială, politică, economică, culturală și de altă natură, indispensabilă atât existenței și dezvoltării actorilor statali sau uniunii de orice fel a acestora, cât și prezervării valorilor lor fundamentale și promovării pozitive a intereselor proprii. În fond, toate acestea desemnează **starea și condiția conceptuală de securitate**. Nu intrăm în detaliile originare sau semantice ale termenului; menționăm doar că acesta provine din latinescul *securitas*, - *atis* și înseamnă însuși „*faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentimentul de încredere și liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol*”^[1]. Este important de precizat că, dacă în perioada Războiului Rece, au existat limite în definirea termenului de **securitate**, acestuia atribuindu-i-se în special conotații militare, depășirea divizării continentale, practic a divizării Lumii, a relevat faptul că **securitatea** este mai mult decât întreținerea stării de pace sau prevenirea războiului și a stării de război, întrucât ea este determinată operațional de componentele care îi dau sens la nivel național: economice, ecologice, demografice, tehnologice, informaționale etc.

^[1] DEX, p. 846.

În perspectivă europeană, având în vedere spațiul Uniunii Europene în actuala sa extindere, dar și în formula iminentei sale dezvoltări, putem admite că **securitatea reprezintă arhitectura sistemică specifică organizării și funcționării continentale, proiectată și instituționalizată astfel încât să excludă posibilitatea oricăror amenințări sau agresiuni eficiente, de orice natură, la adresa unuia, a mai multora sau a tuturor statelor europene**. Relativ la modul de definire a termenului de securitate, cum întocmai este asumat în domeniul **conceptelor operaționale ale NATO**, reține atenția formularea potrivit căreia **securitatea este menită „să asigure unul dintre fundamentele indispensabile pentru un mediu stabil de securitate euroatlantic, bazat pe dezvoltarea instituțiilor democratice și soluționarea pașnică a disputelor, în care nicio țară să nu poată să intimideze sau să constrângă vreo altă țară prin amenințarea cu forța sau utilizarea forței”**^[2].

În ceea ce ne privește, majoritatea definițiilor întâlnite în literatura de profil sunt constituite pe corpul semantic al vocabulei evidențiate de către DEX, orizontul semantic astfel prefigurat fiind depășit prin adaptări sau cosmetizări mai mult sau mai puțin izbutite. Cu toate acestea, deși nu există, cel puțin nu am eu cunoștință să existe, o înțelegere instituționalizată extinsă a **conceptului de securitate**, putem admite, operând în aceleași coordonate semantice, dar și aplicat-funcționale, că **securitatea națională reprezintă starea, concepția generală a statului român, în temeiul căreia sunt definite, proiectate, promovate și apărate interesele naționale prin intermediul instituțiilor abilitate constituțional acestui scop, angajând vectorial, în modalități specifice fiecareia dintre ele, integralitatea resurselor disponibile la un moment dat, spre a asigura prezervarea intereselor naționale în condițiile înfruntării oricărui tip de agresiune, pericol, amenințare, risc sau provocare**.

Referitor la **conceptul de apărare**, în oricare din ipostazele sale operaționale la nivel strategic – **națională sau colectivă** -, acesta este tot mai mult asociat și, în consecință, subsumat stării de securitate, comună/colectivă în cazul organizațiilor la care ne raportăm, Uniunea Europeană și NATO, conceptul ca atare fiind, cel mai adesea, uzitat în relație cu **politica externă și politica de securitate**. De fapt, în forul lor intim, în contextul afirmării **apărării noastre naționale** ca parte a **apărării promovate de instituțiile europeană și euroatlantică**, regăsim materializarea acestui proiect în corelație nemijlocită cu **politica externă comună și politica de securitate comună**, în cazul construcției europene, și cu **apărarea colectivă** vs. **securitate colectivă** în cadrul politico-militar promovat de către Alianța Nord-Atlantică. **Fundamentul acestei paternități**, doar aparent duale, se regăsește, vectorial, în **apartenența aplicată la același sistem de valori consacrate istoric și la același sistem de organizare instituțională comună**, precum și în contextul creat **de natura comună a riscurilor, provocărilor și amenințărilor cu care se confruntă fiecare dintre statele europene și euroatlantice**, bunăoară și România. Așadar,

[2] **Conceptul Strategic al Alianței**, aprobat de către Consiliul Atlanticului de Nord, Washington DC, 23-24 aprilie, 1999.

apărare colectivă înseamnă, în cele din urmă, securitate colectivă, după cum apărarea comună este subsumată conceptual și operațional securității comune.

În contextul integrării României în Uniunea Europeană, *apărarea națională a României* va fi, potrivit propriilor dispoziții constituționale, parte a apărării comune a Uniunii, aceasta obligându-se ca, „*În cazul în care un stat membru ar face obiectul unei agresiuni armate pe teritoriul său, celelalte state membre sunt obligate să îi acorde ajutor și asistență prin toate mijloacele de care dispun, în conformitate cu Articolul 51 din Carta Organizației Națiunilor Unite*”, precizându-se că „*Acest lucru nu afectează caracterul specific al politicii de securitate și apărare a anumitor state membre*”^[3], în același context operând și *aplicarea clauzei de solidaritate*, potrivit căreia „*Dacă un stat membru face obiectul unui atac terorist sau al unei catastrofe naturale sau provocate de om, celelalte state membre îi oferă asistență la cererea autorităților politice din statul în cauză*”^[4]. În ceea ce privește *exercitarea apărării naționale* în contextul apartenenței la Alianța Nord-Atlantică, lucrurile sunt, conceptual și acțional, clare, Art. 5 al Tratatului de la Washington stipulând că „*Părțile convin că orice atac armat împotriva uneia sau a mai multora dintre ele, care survine în Europa sau în America de Nord, va fi considerat drept un atac îndreptat împotriva tuturor părților și, în consecință, ele convin ca, dacă un asemenea atac se produce, fiecare dintre părți, prin exercitarea dreptului la legitimă apărare, individuală sau colectivă, recunoscut prin Art. 51 din Carta Națiunilor Unite, să sprijine partea sau părțile atacate, recurgând, totodată, individual și de comun acord cu celelalte părți, la orice acțiune pe care o consideră necesară, inclusiv la folosirea forței armate, pentru restabilirea și menținerea securității în regiunea Atlanticului de Nord*”. Mai mult decât atât – consolidare *de facto* a coeziunii, încrederii și aspirațiilor europene și euroatlantice –, reafirmarea unității Alianței în fața amenințărilor de orice natură este în afara oricărui echivoc, la Summit-ul de la Istanbul precizându-se că „*Apărarea colectivă rămâne principalul scop al Alianței, mai ales că amenințările cu care se confruntă NATO și-au schimbat substanțial natura*”, reconfirmându-se caracterul operațional, aplicat al „*principiului indivizibilității securității colective*”^[5]. Nemijlocit și fundamental, principializându-se ca atare, am zice de la sine, derivă din acesta *principiul indivizibilității apărării colective*.

Oricum, trebuie subliniat faptul că politicile Uniunii și ale NATO privind apărarea și securitatea nu sunt nicidecum incompatibile, ci, dimpotrivă, sunt necesar și inevitabil complementare, fiind subsumate strategic aceluiași scop. Sunt relevante, în acest sens, stipulările conținute în documente fundamentale ale celor două organizații. Astfel, în *Tratatul de Instituire a unei Constituții pentru Europa* se precizează că „*Angajamentele și cooperarea în acest domeniu (n.n. apărarea) rămân conforme cu angajamentele asumate în cadrul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, care rămâne, pentru statele membre ale acestei organizații, fundamentul apărării colective și autoritatea de punere în aplicare a acesteia*”,

[3] *Tratatul de Instituire a unei Constituții pentru Europa*, cap. II, art. I-41, pct. 7.

[4] *Ibidem*, cap. VII, art. III-329, pct. 1.

[5] *Declarația de la Istanbul – Securitatea noastră în noua eră*, 29 iunie, 2004.

această înțelegere fiind dezvoltată prin mențiunea că „*Politica Uniunii nu aduce atingere caracterului specific al politicii de securitate și apărare a anumitor state membre, respectă obligațiile care decurg din Tratatul Atlanticului de Nord și este compatibilă cu politica comună de securitate și apărare adoptată în acest cadru*”^[6]. Pe de altă parte, în **Conceptul Strategic al Alianței**, recunoscându-se explicit existența unei **Identități Europene de Securitate și Apărare** și menționându-se că aceasta „*va continua să se dezvolte în cadrul NATO*”, se precizează că prin această **Identitate** „*... aliații europeni au posibilitatea să-și aducă o contribuție mai coerentă și mai eficace la misiunile și activitățile Alianței, ca o expresie a responsabilităților comune*” și „*va întări parteneriatul transatlantic*”^[7].

În contextul determinărilor menționate și al corelațiilor identificate în spectrul intuitiv al temei noastre, dar și al abordării centrale, ca atare, întrebarea, evident, referitoare la propriile noastre proiecte, dezvoltări și înțelegeri, „**Ce este apărarea națională ?**” nu poate fi evitată, după cum nici nu i se poate răspunde altfel decât luând în seamă, cel puțin, condiționările și dependențele invocate. Așadar, în acest spirit, ne putem îngădui aprecierea potrivit căreia **apărarea națională reprezintă concepția și practica strategică adoptate de către statul român pentru prezervarea în fața oricăror provocări, pericole, agresiuni și amenințări, a suveranității, independenței și unității sale, a integrității teritoriale și a democrației constituționale. În temeiul clauzei de solidaritate și al principiului indivizibilității apărării colective, apărarea națională este potențată, până la nivelul de certitudine al protejării eficiente a intereselor naționale, de afirmarea oportună a solidarității europene și euroatlantice.**

III. AMENINȚĂRI ȘI FACTORI DE RISC LA ADRESA APĂRĂRII NAȚIONALE

Debutul secolului XXI a însemnat, întâmplător sau nu, intrarea într-o nouă eră, caracterizată, esențial, de desfășurarea alertă a procesului de globalizare, cu toate efectele pe care le antrenează fenomenul ca atare, de impactul revoluției informațional-tehnologice asupra componentelor vitale ale existenței sociale, imprevizibil în multe dintre manifestările sale ulterioare, de perfecționarea instrumentelor de ducere a războiului până la limita ultimei consecințe posibile, de competiția pentru afirmarea și consolidarea noilor centre de putere, cu rezultate geopolitice și geostrategice decisive în determinarea unei noi ordini internaționale.

Fără a fi un paradox al actualelor tendințe planetare, proliferarea asimetrică a unor noi amenințări și riscuri la adresa securității internaționale este o certitudine. O certitudine care, nu doar inevitabil, ci la modul necesar, pune în stare de alertă **apărarea națională**, atât la nivelul supozițiilor sale concepționale, cât și în planul acțiunii concrete. Delimitările conceptuale dintre starea și condiția **securității naționale** și **apărarea națională** sunt fără echivoc, după cum sunt la fel de clare zonele comune de afirmare a intereselor naționale, apărarea națională

[6] Ibidem, Cap. I, art. I-41.

[7] Ibidem, Partea I, art. 30.

constituind domeniul cel mai expus al securității naționale în perioadele în care riscurile, provocările și amenințările sunt potențate la maxim. Din aceste motive, și nu numai, nu putem realiza o polarizare exclusivă a riscurilor și amenințărilor care se manifestă în mediul internațional cu destinație spre una sau cealaltă dintre stările analizate – securitatea națională sau apărarea națională. Iată de ce, în logică implicită, riscurile și amenințările din mediul internațional la adresa securității naționale sunt, în cea mai mare măsură, riscuri și amenințări la adresa apărării naționale, sens în care avem în vedere: *existența în plan regional, dar și subregional, a unor tensiuni cu potențial conflictual militar care se pot extinde, precum și a unor acumulări necontrolate și destabilizatoare de forțe și tehnică de luptă în spațiul de interes strategic al României; proliferarea și diseminarea necontrolată a tehnologiilor și a materialelor nucleare, a mijloacelor de distrugere în masă, a armamentelor și a altor mijloace letale neconvenționale; expansiunea rețelelor și a activităților teroriste și a crimei organizate transnaționale – criminalitatea economico-financiară, traficul transfrontalier ilegal de persoane, de droguri, de materiale radioactive și strategice, de armament și muniții etc.; limitarea accesului statului român la unele resurse cu determinare vitală pentru existența și dezvoltarea societății românești și afirmarea și protejarea intereselor naționale; acțiuni care, antrenând manifestări separatiste, xenofobe, de intoleranță, precum și cele cu dezvoltări în posibile conflicte deschise etnice și religioase, pot aduce atingere statului român și instituțiilor sale democratice; potențialul evolutiv negativ existent în proximitatea României în ceea ce privește procesul organic al democratizării, respectarea drepturilor omului și dezvoltarea economică, fenomene care ar putea genera crize acute cu consecințe destabilizatoare pe spații extinse; migrația clandestină și apariția unor fluxuri masive de refugiați; decalajele existente între nivelurile de asigurare a securității și gradul de stabilitate ale statelor din proximitatea României; proliferarea terorismului politic transnațional și internațional, inclusiv în manifestările sale biologice și informatice; acțiuni ce pot atenta la siguranța sistemelor de transport intern și internațional, precum și cele cu caracter individual sau colectiv de accesare ilegală a sistemelor informatice; acțiunile orientate în mod premeditat în direcția lezării imaginii Armatei României.*

De asemenea, în spectrul factorilor de risc care pot pune în pericol **securitatea națională**, în expresia concentrată în **spațiul aplicat al apărării naționale**, pot fi luați în considerare și: *perpetuarea ineficienței dezvoltării economice și absența convingătoare a performanței în economie; accentuarea fenomenelor de corupție și de administrare deficitară a resurselor publice, cu consecințe nemijlocite în accentuarea inechităților sociale și în proliferarea economiei subterane; reacțiile ineficiente ale instituțiilor statului în fața acutizării fenomenelor de criminalitate economică și de perturbare a ordinii publice și siguranței cetățeanului; menținerea unor surse și cauze de potențiale conflicte sociale, cu efecte, directe sau indirecte, asupra proceselor și activităților a căror determinări se regăsesc în spațiul practic al apărării naționale; scăderea nivelului de încredere a cetățenilor în instituțiile statului, slăbirea coeziunii sociale și civice; deficiențele organice în protecția informațiilor clasificate; nivelul încă*

modest al infrastructurii informaționale; emigrarea specialiștilor din diferite domenii de vârf, ca efect exclusiv al incapacității economiei.

Nu intrăm în analiza anatomică și funcțională a amenințărilor și a riscurilor invocate. Menționăm doar faptul că niciunul dintre acestea nu se manifestă de sine stătător, amenințările și riscurile în legătură cu care, la rândul lor, se dezvoltă sporind complexitatea prezervării în fața acestora.

IV. Obiective ale apărării naționale

Analiza, fie și succintă, a amenințărilor și a riscurilor care potențează concepția operațională și starea oportună a apărării naționale, proiectează axial obiectivele acesteia, obiective ce se circumscriu principal valorilor care fundamentează, la nivelul Alianței Nord-Atlantice, perspectiva îndeplinirii eficiente a misiunilor: *solidaritatea interaliată; unitatea strategică; partajarea echitabilă a rolurilor, riscurilor și responsabilităților în cadrul efortului colectiv de apărare; caracterul multinațional al finanțării; descurajarea credibilă.*

Obiectivul fundamental al apărării naționale consistă în însăși pachetul de misiuni conferite constituțional **forțelor armate**, acestea constând în **“garantarea suveranității, a independenței și unității statului, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale”** ^[8]. În dezvoltarea acestuia identificăm **obiectivele care potențează specific starea și condiția manifestă a apărării naționale**, astfel: *îndeplinirea misiunilor care decurg din aplicarea Art.5 al Tratatului de la Washington, dar și a celor angajate în spiritul non-articolului 5; operaționalizarea capacităților necesare îndeplinirii de către România a obligațiilor asumate, dar și a celor posibile, în cadrul unor misiuni de menținere a păcii, de salvare, de răspuns la crize, de combatere a terorismului și de asistență umanitară la nivel regional și subregional; continuarea accelerată a procesului de restructurare și de modernizare a Armatei și de integrare integrală a acesteia în spectrul operațional al Alianței; adaptarea sistemului de mobilizare și de planificare integrată a apărării la condițiile determinante ale mediului de securitate și relaționarea funcțională a concordanței dintre scopurile propuse și totalitatea resurselor disponibile; corelarea stării și a capacității naționale de apărare cu responsabilitățile asumate, dar și cu cele în edificare, ale **Identității Europene de Securitate și Apărare**, caz în care poate fi avută în vedere participarea la misiuni care „includ acțiunile comune în materie de dezarmare, misiunile umanitare și de evacuare, misiunile de consiliere și de asistență în probleme militare, misiunile de prevenire a conflictelor și de menținere a păcii și misiunile forțelor de luptă pentru gestionarea crizelor, inclusiv misiunile de restabilire a păcii și operațiunile de stabilizare la sfârșitul conflictelor”* ^[9]; *realizarea unui management eficient al resurselor umane, cu proiecție în orizontul dezirabil al dezvoltării durabile a Armatei României; dezvoltarea contribuției la procesul de transformare a NATO, concomitent cu accentuarea contribuției la generarea forțelor pentru NRF și*

[8] **Constituția României**, art. 118.

[9] **Tratatul de Instituire a unei Constituții pentru Europa**, Secțiunea 2, Art. III-309, pct. 1.

asigurarea unui sprijin consistent pentru crearea batalionului CBRN; • consistențializarea contribuției României la consolidarea parteneriatului NATO cu statele din Balcani, Europa de Est, Caucaz și Asia Centrală, cu deschidere nemijlocită spre sprijinirea stabilității și dezvoltării lor democratice; substanțializarea contribuției la promovarea și diversificarea Parteneriatului NATO-Rusia; continuarea și dezvoltarea participării la proiectele multinaționale ale NATO, de transport strategic aerian și maritim; • întărirea controlului parlamentar asupra organismului militar.

Parcurgerea atentă și analitică a obiectivelor menționate relevă cvasimajoritar dubla apartenență identitară a acestora – **securitatea națională** și **apărarea națională**. Practic, putem afirma că obiectivele manifeste ale apărării naționale sunt expresia specifică securității naționale în spațiul conceptual și acțional al acestui domeniu. De asemenea, obiectivele menționate, și nu numai, proiectează în finalitatea lor modelul consolidat, performant, modern al apărării naționale în concordanță cu afirmarea strategică a intereselor naționale.

V. Caracteristici ale apărării naționale

Faza elaborării concepției relative la apărarea națională a României, dar, mai cu seamă, proiectele manifestării practice a acesteia în contextul apartenenței la Alianța Nord-Atlantică și la Uniunea Europeană au relevat noutăți evidente în natura mecanismelor interne de funcționare a apărării naționale atât ca instituție, cât și ca practică și sistem. Este motivul pentru care vom evidenția **principalele caracteristici ale apărării naționale**, cum întocmai ne apar acestea în discursul de față. Așadar, considerăm că apărării naționale îi sunt proprii, în principal, următoarele caracteristici: *este, în temeiul principiului indivizibilității apărării colective, parte a apărării colective a Alianței și își poate dezvolta capacitatea până la atingerea nivelului de certitudine în prezervarea eficientă a intereselor naționale; are caracter constituțional și este aplicată în concordanță cu prevederile și principiile dreptului internațional, exercitarea sub comandament colectiv fiind legitimată de Carta ONU; este susținută, potențată și protejată moral de principiul solidarității necondiționate; în eforturile de protejare și de potențare a intereselor naționale concentrează integralitatea resurselor disponibile la un moment dat; în situație de criză sau de război, în economia factorilor care potențează apărarea națională, instrumentul militar are o importanță decisivă; ca practică strategică și concepție, apărarea națională, ca parte a apărării colective, constituie un factor esențial de integrare, încredere colectivă și coeziune la nivelul Alianței; apărarea națională se realizează, în cele din urmă, prin toate domeniile prin care se afirmă la modul manifest promovarea și protejarea intereselor naționale; în situații de criză și de război, apărarea națională este domeniul cel mai important al securității naționale, după cum, în aceste situații, devine spațiul de salvagardare al intereselor naționale; asumându-și paternitatea continentală, apărarea națională concretizează la nivelul propriilor responsabilități politica complementarităților indispensabile; în orice abordare a intereselor naționale securitatea națională și apărarea națională sunt inseparabile.*

Ce denotă acestea? În fond, dau măsura interdependențelor conceptuale și acționale care se manifestă între *starea și condiția apărării naționale* și *starea și condiția apărării colective*, din și în perspectiva construcției europene și euroatlantice.

Bibliografie

- [1] **Constituția României.**
- [2] **Strategia de securitate națională a României**, București.
- [3] **Strategia militară a României.**
- [4] **Conceptul strategic al Alianței – Washington DC**, 23-24 iunie 1999.
- [5] *Comunicatul Summit-ului de la Istanbul al șefilor de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic*, 28-29 aprilie 2004.
- [6] Declarația de la Istanbul – *Securitatea noastră în noua eră*, 29 iunie 2004.
- [7] General dr. Eugen BĂDĂLAN, *Armata României – Dezvoltarea durabilă*, în *Gândirea Militară Românească*, nr. 1/2005.

CONFLICTE ȘI REFUGIAȚI ÎN SPAȚIUL BALCANIC. O PERSPECTIVĂ ASUPRA SECOLULUI XX

Cristian NIȚĂ*

The analysis of the ethnical, religious or linguistic circumstances in the Balkan region, leads to the conclusion that in this area exists, along the XX century, certain particularities, that can be used for the development of a special pattern for the relation between authorities, minorities and the phenomenon of involuntary migration. This "Balkan pattern" can be defined taking into consideration certain historical, political or cultural realities from the late XIX century, which arose violently in the XX century.

Therefore, this article tries to analyze the nature of the regional conflicts, and the way in which these events affected certain national, religious or linguistic minorities, following the partial or total change of their habitat. A special presentation will be made for the condition of the Aromanians from the Balkan Peninsula, because they are the minority found in most of the Balkan countries.

I. Introducere

Aplicarea riguroasă, începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea, a modelului vest-european al statului-națiune în mediul balcanic sud-dunărean¹, cu structura lui etnică atât de complexă, cu tradițiile lui cosmopolite, a fost o noutate revoluționară care a provocat exacerbara fără precedent a confruntărilor etnice. Legitimarea pretențiilor teritoriale, în numele regulii majorității etnice, a dus inevitabil la omogenizarea conținutului lor etnic, prin deznaționalizări silnice (schimburi obligatorii, oficiale sau neoficiale, de populație), și disimularea statistică a minorităților, prin acțiuni teroriste și purificări etnice.

Realitatea geoculturală a arealului regiunii Balcanilor presupune existența unei serii de aspecte proprii acestei regiuni: afluxul de persoane și influențe culturale din toate punctele cardinale, marea mobilitate internă a populației, fuziunea și difuziunea etnică, pluralismul confesional și cultural, bilingvismul și fenomenele de aculturație.

* Cercetător științific, Centrul de Studii și Cercetări pentru Siguranța Națională.

¹ Denumirea „Balcani” provine de la cuvântul turcesc „balkan”, care înseamnă munte. Apariția termenului în limbajul politico-diplomatic este urmarea strădaniilor depuse de geografi în vederea localizării unor diviziuni geografice europene pe baza caracteristicilor fizice. Denumirea „Peninsula Balcanică” a fost întemeiată pe o eroare, întrucât chiar în secolul al XIX-lea hărțile care înfățișau regiunea de la sud de Dunăre, numeau masivul muntos care străbătea parte septentrională a peninsulei, de la extremitatea ei estică până la cea vestică cu numele antic „Haemus”. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, geografilor europeni au ajuns la concluzia că, în fapt, un lanț de munți cu numele „Balcan” nu exista. Totuși, în limbajul politico-diplomatic, dar și ca noțiune geografică, s-a impus denumirea turcească.

Primele deplasări substanțiale de populație, pentru care există date globale, au avut loc în a doua parte a secolului al XIX-lea². Astfel, mai bine de un milion de musulmani au părăsit Balcanii în ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea și s-au stabilit la Istanbul și în Anatolia. Tot atunci, un milion de locuitori creștini și-au schimbat căminul cu musulmanii care părăseau zona. Situația aceasta s-a prelungit în prima parte a secolului XX, în special în perioada 1912-1922 (cele două războaie balcanice, Primul Război Mondial și războiul greco-turc). Aproape două milioane și jumătate de oameni au fost afectați de aceste dislocări (printre ei aproximativ un milion și jumătate de greci din Asia Mică, circa o jumătate de milion de musulmani care au părăsit Balcanii, pornind spre Turcia, un sfert de milion de refugiați bulgari etc.). Astfel de emigrări masive erau atipice pentru restul Europei și au fost depășite doar de evenimentele celui de al Doilea Război Mondial³.

II. Războaiele balcanice și apariția problemei refugiaților în spațiul sud-est european

Declanșarea primului război balcanic a fost precipitată de împrejurările de după 1908. Constrânsă să accepte anexarea Bosniei și Herțegovinei, Serbia și-a îndreptat atenția asupra regiunii Kosovo (Serbia veche) și a unei părți din Macedonia. La rândul său, Bulgaria dorea să completeze succesul din 1908 (proclamarea independenței), vizând întreaga Macedonia, Salonicul, Tracia și chiar Constantinopolul. Muntenegru revendica regiunea Scutari. În sfârșit, Grecia ducea o politică externă deosebit de activă, după ce conducerea guvernului fusese preluată de Venizelos, care se remarcase ca lider al mișcării naționale din Creta, și viza încorporarea Epirului, Salonicului și a Kavalei.

Politica promovată de cabinetul otoman, instaurat în urma revoluției junilor turci din 1908, ce viza perpetuarea sistemului de dominație instaurat cu secole în urmă în regiune, nu a făcut decât să precipite constituirea unei alianțe balcanice. Aceasta a fost realizată în cursul anului 1912, în urma unor tratate și acorduri bilaterale secrete între Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru, cu sprijinul tacit al Rusiei.

Început în octombrie 1912, primul război balcanic a luat sfârșit în decembrie 1912, odată cu eliminarea Turciei din Europa. În Macedonia, armata sârbă a ocupat Skopje, fosta capitală a lui Stefan Dușan, iar armata Greciei a ocupat Salonicul. Între timp, deși armata sa invadase Tracia turcească până la porțile Istanbulului și avea deja acces la Marea Egee, Bulgaria s-a pomenit practic eliminată tocmai din regiunea pe care timp de decenii întregi - prin diplomați și prin influență lingvistică și confesională - părea adesea pe punctul de a o anexa.

John Reed, un ziarist american care a trimis de la fața locului corespondențe despre cele două războaie balcanice, a descris cum, după primul război balcanic,

² xxx, **The Other Balkan Wars. A 1913 Carnegie Endowment Inquiry in retrospect with a New Introduction and Reflection on the present conflict**, George F. KENNAN, Library of Congress, Washington, 1993, pp.3-7.

³ Maria TODOROVA, **Balcanii și Balcanismul**, București, 2000, p.273.

sârbii și grecii au încercat să elimine influența bulgară din Macedonia: „o mie de publiciști greci și sârbi au început să lanseze în lume declarații despre caracterul grec sau sârb al populației din diferite zone ale Macedoniei. Sârbii le-au acordat nefericiților macedoneni 24 de ore pentru a renunța la naționalitatea lor și pentru a se proclama sârbi, iar grecii au făcut același lucru. Refuzul însemna moarte sau expulzare. Coloniștii greci sau sârbi au invadat țara ocupată ... Profesorii bulgari au avut de ales între moarte și convertire....Ziarele grecești au început să vorbească despre o Macedonie populată în întregime de greci și au explicat faptul că nimeni nu vorbea limba greacă, numindu-i pe locuitori greci bulgarofoni... Armata greacă a intrat în sate în care nimeni nu vorbea limba greacă. Cum adică vorbiți limba bulgară, au strigat ofițerii”⁴.

Primul război balcanic s-a încheiat prin tratatul de pace de la Londra (17-30 mai 1913), care trasa noi frontiere în Balcani, dar deschidea calea unui viitor conflict, datorită situației din Macedonia. Aceasta nu a întârziat să apară și s-a materializat în cel de al doilea război balcanic (iunie-iulie 1913). La 30 iunie 1913, ora 1 a.m., fără nici un avertisment, fără nici o declarație de război, armata bulgară a atacat pozițiile aliaților din primul război balcanic. În scurt timp, acestora li s-a alăturat România, care a atacat Bulgaria dinspre nord. La Conferința de pace de la București (28 iulie 10 august 1913), Bulgaria a trebuit să accepte să predea: ieșirea la Marea Egee, teritoriile din Tracia, obținute în primul război balcanic, Dobrogea de Sud, dar și aproape toată Macedonia⁵.

Când John Reed a vizitat Sofia, în vara anului 1915, orașul semăna cu ceea ce urmau să devină Beirutul, Damascul sau Ammanul: „jumătate din populația Sofiei era alcătuită din refugiați macedoneni și puteai vizita o tabără la periferiile orașului, în care 60.000 de refugiați trăiau în corturi pe banii guvernului, ceea ce îl deranja foarte mult... În fiecare zi, presa era plină de povești amare despre refugiați și de expresii ale urii față de sârbi.”

Aceste noi delimitări teritoriale implicau și câștiguri de populație, complicând și mai mult situația etnică a zonei, și declanșând începutul unei perioade ce va duce la schimburi de populație sau la apariția unor valuri masive de refugiați. Iată numai câteva exemple, în speță cazul refugiaților greci, care sunt rezultatul direct al războaielor balcanice: astfel, 119.938 de greci au părăsit Tracia și 154.349 Asia Mică. În timpul primului război mondial, aceleași regiuni au fost părăsite de 96.191 și, respectiv, 387.012 refugiați greci, iar după 1917, un total de 274.287 de greci, respectiv 483.212, au plecat din aceleași regiuni.

Ideea unui schimb de populația în vederea preîntâmpinării unor posibile complicații politice, a apărut tot ca o consecință a celor două războaie balcanice și a fost formulată în Protocolul anexat Tratatului de Pace dintre Imperiul Otoman și Bulgaria, de la 29 septembrie 1913. Era primul tratat interstatal în istoria modernă privind un schimb de populație. Se prevedea un schimb voluntar între bulgari și musulmani, în interiorul unei zone de 15 kilometri de-a lungul frontierei turco-

⁴ Robert D. KAPLAN, **Fantomele Balcanilor**, București, 2000, p.95.

⁵ Ion MUNTEANU, *Războaiele balcanice*, în revista „Dosarele Istoriei”, an IV, nr.2(30), 1999, p.4.

bulgare. Convenția era în special o recunoaștere a unui fapt împlinit, după ce majoritatea populației plecase din această regiune în perioada 1912-1913⁶.

Ulterior, Imperiul Otoman a propus un tratat similar Greciei și avea în vedere un schimb de populație între musulmanii din Macedonia grecească și grecii din Asia Mică. Refuzul Greciei a determinat un val de persecuții asupra grecilor din Asia Mică. La începutul anului 1914, guvernul otoman a forțat 150.000 de greci să părăsească coasta egeeană a acestei provincii și să se refugieze în Grecia. Totodată, în jur de 50.000 de greci au fost deportați în interiorul Anatoliei.

III. Schimbul de populație greco-turc în contextul încheierii Primului Război Mondial

După Primul Război Mondial, situația etno-demografică a regiunii s-a complicat din nou datorită retrăsării unora dintre frontierele statelor balcanice, fapt ce a readus în atenție problema minorităților și schimburilor de populație.

Astfel, în timpul Conferinței de pace de la Paris din 1919, Grecia și Bulgaria au semnat o Convenție privind Emigrarea Reciprocă, care venea să reglementeze noua situație etnică a celor două state după cedarea de către Bulgaria a Traciei de Vest. În final, circa 50.000 de greci au fost schimbați contra 100.000 de bulgari.

Tratatul care avea însă să modifice substanțial compoziția etno-demografică a zonei a fost cel de la Lausanne (1923), între noua republică Turcia și Grecia. Tratatul prevedea un schimb de populație între cele două state, implica și participarea unor terți, dorind o rezolvare globală a problemei minorităților în Balcani.

În anul 1928, la încheierea perioadei de transfer, se aproxima că un număr de 1.190.000 de greci sau populație greco-ortodoxă au plecat din Asia Mică alte zone, incluzând aici și refugiații greci din perioada 1912-1922⁷. La aceștia se adaugă alți 100.000 de refugiați greci, pentru aceeași perioadă, din Rusia, Bulgaria, Albania, Serbia și Dodecanez. Tabloul se completează cu 338.000 de refugiați turci sau musulmani din Grecia, plus 60.000 din România transferați în Turcia. În plus, alți 250.000 de refugiați (din care 96.000 de slavi) părăseau Grecia, România și Turcia spre Bulgaria.

Integrarea acestor valuri masive de refugiați, în special greci, a creat însă mari probleme de ordin social. Concret, după 1922, guvernul elen fusese obligat să facă față consecințelor unei creșteri bruște și masive a populației. Refugiații, în număr de 1,3 milioane, trebuiau integrați într-o populație care se ridica înainte de 1914 la 4,3 milioane de locuitori. Practic, populația Greciei a crescut cu peste 20%, iar populația Atenei s-a triplat. Un oarecare ajutor a venit din partea agenților Ligii Națiunilor (Liga a oferit Greciei un împrumut de 10.000.000 de lire sterline, speciali destinată reînălțării refugiaților) și ale Crucii Roșii, dar greul a

⁶ Harry J. PSOMIADES, **The Eastern Question: the last phase**, Thessaloniki, 1962, pp.61-63.

⁷ Tabloul complet al acestei mișcări vaste de populație se prezintă astfel: greci proveniți din Asia Mică, inclusiv regiunea Pontului - peste 1.000.000, greci din zona Traciei Orientale - 190.000, greci din zona Caucazului - 70.000, greci din Bulgaria - 30.000, greci din zona Constantinopolului - 70.000.

fost suportat de națiune. Rezultatul a fost o tragedie națională. Problema consta în faptul că mulți dintre imigranții din Anatolia erau obișnuiți cu un standard de viață superior celui al locuitorilor Greciei propriu-zise. Printre ei se aflau mulți oameni calificați - doctori, magistrați, profesori, negustori și meșteșugari -, care nu puteau găsi nici un loc de muncă și ale căror profesii nu aveau căutare în noua patrie⁸.

Cea mai dificilă situație a refugiaților se înregistra în Macedonia, unde aproape 500.000 de refugiați rurali și 300.000 de refugiați urbani trebuiau reinstalați în locul a 348.000 de musulmani! De altfel, principala operă de colonizare agricolă a avut loc în Macedonia, urmată de Tracia și de Creta.

Prin urmare, dacă în 1912 populația grecească alcătua doar 43% din cea a Macedoniei, iar în 1919 numai 17% din cea a Traciei apusene, ca efect direct al recolonizării, grecii constituiau, după 1923, 89% din locuitorii Macedoniei egeene și 62% din cei ai Traciei.⁹

Un exemplu edificator în acest sens îl constituie soarta orașului Salonic. În 1913, populația Salonicului era formată din 157.000 locuitori, dintre care 80.000 erau evrei, 35.000 erau turci, iar dintre aceștia 10-15.000 erau *damnes* (evrei convertiți la islamism în timpul dominației otomane), 30-35.000 erau greci și 7-12.000 erau bulgari, sârbi și albanezi¹⁰. În 1916, trupele grecești au ocupat Salonicul. În 1917, un incendiu puternic a distrus întreaga zonă evreiască a orașului, împreună cu treizeci și patru de sinagogi. 73.448 de oameni au rămas fără case, dintre care 53.737 erau evrei. Totuși, orașul era încă unul evreiesc, limba vorbită de locuitori era iudeo-spaniola (*ladino*). În anul 1923, însă, 100.000 de refugiați greci din Asia Mică s-au stabilit la Salonic. Evreii au permis inclusiv ca școlile să fie folosite ca adăposturi pentru refugiați.¹¹

IV. Colonizări și recolonizări ale spațiului balcanic în perioada interbelică. Cazul aromânilor

Aromânii, denumiți uneori maurovlahi, cuțovlahi sau țintari, se numesc ei înșiși aromâni sau armâni. Primul text aromân, găsit în Albania, datează din anul 1731, iar o istorie a aromânilor există doar din secolul al XVIII-lea.

Istoriografia modernă și contemporană, în special cea sud-est europeană, a avansat mai multe teorii în privința originii aromânilor. Cea vehiculată de istoriografia greacă vede în aromâni o populație autohtonă, ce descinde din elinii locali romanizați în antichitate, aparținând de drept comunității naționale grecești. Cea mai credibilă teorie îi consideră descendenți ai traco-romanilor din provinciile dunărene, fiind sprijinită de majoritatea surselor medievale scrise, precum și de lingviști. Pentru istoriografia bulgară și cea iugoslavă, reprezintă doar o simplă categorie socială, fără nici o legătură cu procesul de romanizare din Peninsula Balcanică, constituită ca atare, în urma unor privilegii acordate de autoritățile bizantine sau otomane.

⁸ Barbara JELAVICH, **Istoria Balcanilor**, vol. II, Iași, 2000, p.163.

⁹ **L' Etablissement des Refugies en Grece**, Geneve, 1926, p.215.

¹⁰ Robert KAPLAN, **op.cit.**, p.130.

¹¹ **L' Etablissement des Refugies en Grece**, p.220.

În prezent, aromânii sunt răspândiți în sudul Peninsulei Balcanice, pe teritorii aparținând astăzi Greciei, Albaniei și Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei (FYROM), dar și în Bulgaria și Serbia.

Numărul aromânilor, atât în trecut, cât și în prezent, este foarte greu de precizat, mai ales datorită statisticilor neconforme cu realitatea și intenționat falsificate. După aprecierile unor specialiști în domeniu, numărul lor oscilează între 150.000 - 500.000. De aceea, *este practic imposibil să știm câți aromâni trăiesc astăzi în statele balcanice*. În unele state, ei nu sunt recenzați, iar în altele, cifrele oficiale nu sunt credibile. „*Uniunea pentru limba și cultura aromână*“ de la Freiburg și „*Asociația francezilor aromâni*“ estimează că astăzi aromânii sunt în jur de 150.000, repartizați în toate statele balcanice, iar alte surse estimează numărul aromânilor care mai folosesc dialectul aromân la cel mult 250.000 de persoane. Consiliul Europei estimează comunitatea aromânilor din Regiunea Balcanică la aproximativ 500.000 de persoane.

După Primul Război Mondial, schimbul masiv de populație greco-turc a afectat și comunitatea aromânească din Grecia și, cu deosebire, pe cea din Macedonia grecească, principala zonă de recolonizare pentru refugiații greci din Asia Mică. Măsurile luate de guvernul elen pentru reinstalarea refugiaților greci, în speță desființarea marilor proprietăți și naționalizarea munților, au influențat decisiv situația macedo-românilor. Ca urmare, aromânii din aceste zone, respectiv Veria, Vadena, Meglenia și Caterina, în cea mai mare parte crescători de oi, s-au trezit dintr-odată într-o situație dificilă; nu mai găseau islazuri, iarna, pentru vite, pe moșiile care nu mai existau și nici vara, în munți, care nu se mai închiriau. Erau, de asemenea, strâmtorați chiar în satele lor muntoase de noii veniți ce trebuiau primiți; în consecință, erau siliți să-și vândă oile, fiind în pericol de ruinare. O situație asemănătoare o aveau și aromânii agricultori din Meglenia, ca urmare a faptului că pământurile în arendă au fost date refugiaților¹².

Chestiunea emigrării a apărut inițial datorită acestei situații economice: ea a fost spontană și fără nici un îndemn din afară. Ca dovadă a acestei afirmații este faptul că aromânii din celelalte regiuni, din Pind, Thesalia sau Gramoste, nu au cerut emigrarea, deoarece în regiunile lor nu s-au făcut recolonizări. Primii aromâni care și-au manifestat dorința de a se muta în România au fost cei din Veria (5 martie 1923).

În urma diligențelor depuse pe lângă guvernul român, acesta a aprobat, prin adresa Consiliului de Miniștri nr.19.772 din 13 iunie 1925, colonizarea primelor familii de aromâni în regiunea Cadrilaterului. Acestea ajung în țară pe vaporul românesc „Iași”, la data de 26 octombrie 1925. În intervalul octombrie 1925 – aprilie 1926 au sosit în România aproape 1500 de familii. Ulterior, în 1927 au mai fost reinstalate 100 de familii, pentru ca în 1928 să intre în țară un alt vapor, cu 600 de coloniști, proveniți din comuna Pleasa. În iulie, în același an, soseau 340 de familii cu peste 1500 de suflete din satul Livezi; în septembrie, alți 500, iar în noiembrie 1928, 800 de familii din Veria, Vadena, Paroi și Meglenia. Din 1928 are loc o stagnare a

¹² Steriu T. HAGIGOGU, **Emigrarea aromânilor și colonizarea Cadrilaterului**, București, 1927, p.17.

mișcării și abia în 1932, în timpul guvernului Vaida-Voevod, un nou contingent de 450 de familii a sosit la Constanța, pentru ca, apoi, imediat, procesul să înceteze definitiv.

În intervalul menționat (1925-1932) au intrat în țară un total de 6533 de familii sau 32765 de persoane. În întregime, exceptând pe cei stabiliți în capitală, noii sosiți au fost colonizați în Cadrilater, în județele Durostor și Caliacra, prin hotărârea Consiliului de Miniștri din 13 iunie 1925¹³.

V. Al Doilea Război Mondial și reconfigurarea etnică a zonei Balcanilor

Al Doilea Război Mondial aduce cu sine noi valuri de refugiați din zona Balcanilor, provocate de retrășirile de frontieră din regiune. Spre exemplu, ocuparea Macedoniei și Traciei de către bulgari a stârnit un mare entuziasm la început. Naționaliștii obținuseră astfel ceea ce ei considerau drept granițele corecte ale statului lor. În mai 1941, guvernul bulgar a anexat o parte din ținuturile ocupate de Germania în cursul ofensivei de primăvară.

După ocuparea Traciei, oficialii bulgari au închis școlile și alte instituții publice grecești. Ei au pregătit, totodată, luarea unor măsuri de expulzare a grecilor și de aducere a unor coloniști bulgari în locul lor. Politica lor dură a dus în septembrie 1941 la izbucnirea unei revolte, care s-a răspândit în toată Tracia și în Macedonia grecească; s-a apreciat că 15.000 de greci au fost uciși în timpul înăbușirii ei. Deportarea locuitorilor s-a manifestat atât în Tracia, cât și în Macedonia. Conform cifrelor autorităților grecești, au fost deportați 200.000 de conaționali de ai lor; bulgarii recunoșteau doar cifra de 70.000. Acțiunile bulgarilor i-au determinat pe mulți greci să se mute în zonele aflate sub ocupație italiană sau germană, unde nu era dusă o astfel de politică. Represiunile bulgare din perioada aceasta au constituit, în bună parte, cauza tensiunii puternice dintre Bulgaria și Grecia de după război¹⁴.

În Iugoslavia, relațiile dintre sârbi și croați au fost puternic afectate, în perioada 1941-1945, de regimul ustașilor lui Ante Pavelici. Aceștia au masacrat (sursele diferă) între 350.000 și 750.000 de sârbi și aproximativ 25.000 de evrei. În august 1941, Ante Pavelici anunța intenția guvernului de a deporta în jur de 250.000 sârbi. La sfârșitul lui 1944, 120.000 de refugiați din Croația, Bosnia și Herțegovina erau înregistrați în Serbia propriu-zisă.

La sfârșitul războiului însă, o mare parte a croaților s-a grăbit să intre în rândul învingătorilor, alții nu au reușit să facă acest pas, fie din cauză că erau compromiși de activitățile lor din timpul războiului, cazul membrilor organizației Ustasa și ai Gărzii Casei, fie pentru că nu erau de acord cu poziția politică a partizanilor. Peste 100.000 dintre aceștia, însoțiți de familiile lor și de alți refugiați, au decis să fugă spre nord și să se predea armatei britanice, cea ce avea să ducă la ultima atrocitate în masă făptuită pe teritoriul iugoslav în timpul războiului. În ziua de 15 mai 1945, în satul Bleiburg din Austria, grupul acesta a încercat să se predea

¹³ Nicolae CUȘA, **Macedoromâni pe văile istoriei**, Constanța, 1990, p.32.

¹⁴ Barbara JELAVICH, **op.cit.**, pp.232-233.

comandamentului britanic. Conform unui acord interaliat care stabilea că prizonierii urmau să fie predați guvernului împotriva căruia luptaseră, britanicii i-au predat pe acești oameni pe mâna partizanilor. Mulți dintre ei, printre care se aflau și un număr de civili, au murit pe parcursul următoarelor săptămâni. S-a apreciat că au murit în acest masacru între 40.000 și 100.000 de oameni.

Coasta dalmată, inclusiv Triestul și peninsula Istria, a fost ocupată de armata iugoslavă la sfârșitul celui de la Doilea Război Mondial. 300.000 de italieni au luat atunci calea refugiului. Statutul ei a fost definitivat prin acordul de la Osimo dintre Italia și Iugoslavia, încheiat în anul 1975, prin care guvernul de la Roma a renunțat la orice revendicări asupra Peninsulei Istria la sud de Triest. În anul 1991, după destrămarea Iugoslaviei, în Istria slovenă se găseau 3000 de italieni, iar în partea croată 40.000. Compensațiile pentru bunurile deținute de italienii alungați după terminarea celui de al Doilea Război Mondial au fost plătite de Slovenia, ca o condiție obligatorie pentru aderarea la Uniunea Europeană în anul 2004.

În regiunea Kosovo, după septembrie 1943, când Italia a capitulat, germanii au acordat un sprijin ostentativ anexării de către autoritățile albaneze a provinciei sârbe. Unele grupuri care cooperau cu forțele de ocupație, mai ales divizia S.S. Skanderbeg, au inițiat o campanie de expulzare și exterminare a populației sârbești din zona disputată. Se estimează că între 80.000 și 100.000 de sârbi au părăsit Kosovo și Metohija în această perioadă.

Minoritatea germană din Iugoslavia, în timpul și după cel de al Doilea Război Mondial, a fost transferată în Germania și Austria. În concordanță cu primul recensământ german de după război (1946), existau în Germania ocupată 122.000 de „*yugoslav volkdeutsche*”¹⁵.

Un alt grup etnic vizat de o asemenea înțelegere a fost cel turc. Protocolul turco-iugoslav din 5 ianuarie 1950, urmat de înțelegerea din 31 iulie 1954, era baza legală a acestei mișcări de populație, care a inclus 152.000 de persoane în perioada 1953-1961. Cei care au beneficiat de această oportunitate au fost exclusiv turci, și nu slavii musulmani. Conform datelor din 1982, numărul minorității turce scăzuse la 76.500 de persoane.

O altă schimbare demografică imediată, provocată de război, a fost schimbul de populație ungaro-iugoslav. În timpul ocupării Voivodinei de către Ungaria horthystă –1941- câteva zeci de mii de sârbi au fugit din calea trupelor de ocupație. Războiul a afectat 400.000 de unguri care locuiau în Iugoslavia și 400.000 de sârbi, croați și sloveni de pe teritoriul Ungariei. În acest context, având

¹⁵ Vladimir GRECIC, *Forced Migrations in the Former Yugoslavia*, în revista „Studies”, nr.3/2000, pp.124-126.

în vedere puternica minoritate românească din această zonă a Serbiei, între România și Iugoslavia nu a existat, totuși, un schimb de populație în timpul războiului¹⁶.

Alte transferuri de populație în timpul războiului i-au implicat pe germanii din Basarabia, Bucovina, Dobrogea de Nord sau Voivodina, precum și pe românii sau aromânii din Cadrilater și din restul Bulgariei.

La 7 septembrie 1940, Dobrogea de Sud a revenit, conform *Convenției de frontieră bulgaro-române* de la Craiova, Bulgariei, hotărându-se, totodată, schimbul de populație bulgară din Dobrogea de Nord cu coloniștii români din Dobrogea de Sud, fapt ce a permis rămânerea în România a unui număr relativ mic de etnici bulgari, după ultimul recensământ, la circa 9000 de persoane.

În acest context, întreaga populație aromână din Cadrilater a fost colonizată din nou: cea mai mare parte în județul Tulcea (peste 40.000), iar restul în județul Constanța, dar și în București și zonele adiacente (Pipera, Tunari, Voluntari sau Mogoșoaia), precum și în zona Slobozia.

Potrivit statisticilor, au părăsit cele două județe dobrogene circa 100.000 de români, incluzând aici și coloniștii aromâni (respectiv 23173 de familii, dintre care 18760 din mediul rural), autoritățile evacuându-i în județele Constanța (11124 de familii), Tulcea (7017 familii), Suceava(632 familii), Ilfov (576 familii), Rădăuți (363 familii) și Romanai (188 familii), iar în capitală – 641 familii.

Concomitent, circa 15000 familii de bulgari, însumând 61.000 de persoane au părăsit județele Tulcea și Constanța.

VI. Refugiați și conflicte în spațiul Balcanilor de Vest în anii '90

După unele surse în perioada 1912-1952, datorită unei succesiuni interminabile de conflicte zonale sau europene, trei milioane de oameni au fost forțați să-și schimbe habitatul inițial: local, din Balcani în Balcani sau din Balcani în alte zone.

Anii '90 ne-au demonstrat însă, mai ales în spațiul ex-iugoslav (războiul sârbo-croat, războiul din Bosnia, conflictul din Kosovo) sau cel albanez, că această cifră este nesemnificativă.

În primăvara anului 1993, după doi ani de conflicte armate, existau aproape 4 milioane de persoane care trăiau în spațiul ex-iugoslav și beneficiau de asistență Înăștul Comisariat al națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR)¹⁷. De la

¹⁶ Deși între România și Iugoslavia nu a existat un schimb de populație, în perioada anilor '50, datorită conflictului intrapartinic din cadrul blocului sovietic, prin acuzarea de deviaționism a Iugoslaviei titoiste, în iunie 1951, aproape 50.000 de oameni (cei mai mulți de naționalitate sârbă, dar și aromâni, de exemplu, proveniți din Cadrilater și colonizați aici după 1940)) au fost deportați în Bărăgan, sub acuzația de titoism. Sute de familii care locuiau aproape de granița cu Iugoslavia, pe o fâșie de teren lungă de aproximativ 60 de km, începând din Dudeștii Vechi (jud. Timiș) și continuând cu satele din județele Caraș-Severin și Mehedinți, au fost încărcate în vagoane de marfă și „dislocate” în Bărăgan. În „satele strategice”, înființate cu ei după modelul sovietic al „arhipelagului Gulag”, țăranilor li s-a stabilit „domiciliul obligatoriu” fără a li se aduce, în prealabil, la cunoștință motivele sau termenul de deportare. În 1955, deportaților din Bărăgan li s-a permis întoarcerea la casele lor.

¹⁷ În anul 2000, în Iugoslavia, de exemplu, existau între 1,5 și 2 milioane de persoane deplasate intern.

începutul anului 1991 și până în martie 1993, se estimează că 670.000 de persoane au părăsit fosta republică iugoslavă pentru alte state din Uniunea Europeană. În cursul ultimului trimestru al anului 1992 și în primul trimestru al anului 1993, s-a observat o accelerare a aflului de persoane deplasate din fosta Iugoslavie, care a trecut de la 2,6 milioane la 4,6 milioane de persoane. La sfârșitul lui 1993, ca rezultat direct al conflictului armat, peste 4,2 milioane de persoane de pe teritoriul fostei republici federale erau într-un fel sau altul direct afectați și erau asistați de UNHCR. Peste 800.000 de refugiați proveniți numai din Bosnia-Herțegovina se aflau în Croația, Serbia și Slovenia; peste 1,6 milioane erau persoane deplasate intern în Bosnia-Herțegovina și Croația; alte 1,8 milioane erau persoane ce se aflau în comunitățile lor, dar erau lipsiți de condiții elementare de subzistență și beneficiau de asistență din partea UNHCR. În plus, se estimează că, după 1990, 1,5 milioane de persoane au plecat spre statele occidentale.

După Înalțul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, numărul refugiaților înregistrați în Serbia și Muntenegru în iunie 1993 era în jur de 525.000, din care 357.000 proveneau din Bosnia-Herțegovina și 168.000 din Croația. În plus, se estima existența a încă 100.000 de refugiați neînregistrați. Refugiații aflați în evidența UNHCR reprezentau 5% din populație în Serbia și 11% în Muntenegru.

După un raport al Consiliului Europei din 10 iunie 1994, numărul total al refugiaților și persoanelor deplasate, precum și al altor persoane care necesită un ajutor umanitar reprezenta 4,3 milioane de persoane, din care un milion în cursul anului 1993. 80-90% din musulmani se aflau în Croația, care avea mai mult de 500.000 de refugiați și persoane deplasate intern. În Serbia se aflau 337.000, în Muntenegru 41.000, în Slovenia 30.000 și în Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei 32.000.

Numărul refugiaților din spațiul ex-iugoslav sosiți după 1991 în alte state ale Europei se ridica la 750.000. În Germania existau 350.000 de solicitanți de azil până în iulie 1993, în Austria 60.000, în Ungaria 29.000, în Suedia 90.000, în Elveția 72.000, în Turcia 20.000.

1. Cazul refugiaților sârbi din Croația

În Croația, populația sârbă se afla concentrată în nord-estul țării, Slavonia Orientală, la granița estică a Croației cu Bosnia-Herțegovina, Slavonia de Vest și în sudul Croației, în regiunea Krajna. În fapt, minoritatea sârbă număra, în 1991, 531.501 persoane. Spre deosebire de Bosnia, sârbii din Croația trăiau în zone bine delimitate etnic, legate prin coridoare strategice. Problemele în Croația au început în august 1990, când sârbii din regiunea orașului Knin, care numărau circa 165.000 de persoane, ca urmare a intențiilor croaților de a se desprinde de federație, au pus mâna pe arme, cu intenția de a se desprinde de această republică. Astfel, în decembrie 1991, s-a creat împreună cu Slavonia Orientală și Slavonia de Vest, Republica Sârbă Krajna. Teritoriul pe care s-a format această republică sârbă acoperea 175.510 km, iar totalul populației, incluzând și zonele izolate, era de 430.000 de persoane.

În anul 1995, pe lista refugiaților din spațiul ex-iugoslav s-au adăugat sârbii din Croația, fără a ține cont de situația din Slavonia orientală (aceasta a fost integrată în Croația în ianuarie 1998). Operațiunile militare desfășurate în mai și în august contra rebelilor sârbi din Slavonia de Vest și Krajna au provocat fuga a circa 150-200.000 de sârbi, care s-au refugiat fie în Bosnia, fie în Republica Federală Iugoslavia, fie în Slavonia orientală. Practic, numărul sârbilor din Croația a cunoscut o scădere spectaculoasă, trecând de la 12,2% din populația totală în 1991, la 2-3% în 1995. În total, în urma războiului din Croația, numărul sârbilor care s-au refugiat în Iugoslavia s-a ridicat la 379.000 de persoane.

Soarta refugiaților sârbi din Croația a fost, în anumite cazuri, cât se poate de tragică, deoarece o parte din ei au fost colonizați de guvernul de la Belgrad în provincia Kosovo, în încercarea de a păstra controlul demografic al zonei. În iunie 1999, după retragerea forțelor sârbe din regiune, acești oameni au trebuit să se refugieze din nou în Serbia. Belgradul a încercat inițial ca, prin proceduri birocratice (posturile locale de poliție puteau să-i ia în evidență pe refugiații sârbi din Kosovo doar dacă erau scoși din evidențele poliției din Kosovo), să forțeze populația sârbă să se reîntoarcă în Kosovo.

2. Conflictul din Bosnia și reparația problemei refugiaților în spațiul iugoslav

O dată cu destrămarea Iugoslaviei, majoritatea locuitorilor catolici și ortodocși ai Bosniei și Herțegovinei au pretins statutul de minoritate națională croată sau sârbă și s-au identificat cu noile state naționale Croația și Serbia. În împrejurările date, musulmanii și-au reformulat identitatea etnic-națională, considerându-se „*bosniaci în sens național*”.

La începutul anului 1997, aproape jumătate din ceea ce reprezenta populația Bosniei înainte de război, adică 4,4 milioane, era dezdăcinată, din care un milion în interiorul țării. Mulți dintre cei deplasați intern, în special musulmanii, au fost împiedicați să se întoarcă la casele lor de ostilitatea continuă a altor comunități și de eforturile conducătorilor politici de a crea teritorii omogene din punct de vedere etnic.

De aceea, UNHCR a întâlnit dificultăți considerabile, în 1996 și 1997, în încercarea de a aplica una din cele mai controversate prevederi ale Acordului de pace de la Dayton: reîntoarcerea, la căminele lor, a refugiaților și a persoanelor deplasate intern în Bosnia-Herțegovina.

La mijlocul anului 1997, se estima la 300.000 numărul persoanelor refugiate și deplasate intern care se întorseseră la casele lor în Bosnia, cifră importantă, însă mult inferioară față de planurile inițiale ale UNHCR, care prevedeau o jumătate de milion de repatriați numai pentru anul 1996. Din păcate, întoarcerea multor altor persoane a fost blocată de liderii comunităților divizate din Bosnia, unii dintre aceștia urmărind în mod deschis, pe timp de pace, aceeași politică a separării etnice pe care o duseseră în timpul războiului.

3. Refugiații albanezi și sârbi din provincia Kosovo

În Kosovo, pe fondul unei crize economice endemice și a unei creșteri demografice accentuate, tendințele separatiste s-au accentuat, începând cu anul 1981. În acest context, între anii 1981-1990, situația din zonă s-a deteriorat profund (între 1981-1989 au loc numeroase revolte ale populației de origine albaneză din provincie)¹⁸, ceea ce a făcut ca 50.000 de sârbi și muntenegreni să părăsească regiunea, o bună parte invocând motive de ordin economic (în anul 1989, între Kosovo și Slovenia existau deosebiri salariale de 50%). Conducerea Serbiei a pus însă această emigrare masivă pe seama presiunilor exercitate de albanezii majoritari din zonă¹⁹. Ca urmare, noul președinte al Serbiei, Slobodan Miloșevici, a retras în martie 1989 statutul de autonomie al provinciei și a instaurat la 1 martie 1989 starea de urgență în zonă. Au fost interzise instituțiile autonome albaneze și a fost dizolvat parlamentul provinciei. Acest fapt a determinat, după unele surse, exodul a 350.000 de etnici albanezi din regiune.

În replică la aceste măsuri, deputații de origine albaneză din fostul parlament au promulgat Constituția Republicii Kosovo și au organizat alegeri în octombrie 1990. La 24 mai 1992, Ibrahim Rugova a fost ales președinte al Republicii Kosovo, în urma unor alegeri legislative și prezidențiale nerecunoscute de Belgrad. La Conferința de la Londra asupra păcii în Iugoslavia, din 25-28 august 1992, albanezii au cerut suveranitate asupra regiunii²⁰. Pentru a restabili controlul asupra acesteia, Slobodan Miloșevici a trimis o forță de securitate de 20.000, de oameni ceea ce a condus la începerea confruntărilor dintre forțele de poliție și de securitate sârbe cu Armata de eliberare din Kosovo (UCK), cel mai mare val de violențe fiind înregistrat în aprilie 1996²¹. În anul 1998, când violențele armate s-au amplificat, UCK a declarat că deține controlul asupra 40% din teritoriu. În iulie același an, Slobodan Miloșevici a lansat o vastă operațiune militară în Kosovo, care s-a soldat cu internaționalizarea conflictului (octombrie 1998). În acel moment, se înregistrau deja 50.000 de refugiați și 1.500 de persoane ucise.

Intervenția N.A.T.O în zona Kosovo-Metohja, în anul 1999, a produs un nou val de refugiați în regiune, ceea ce a accentuat problema refugiaților. Înainte de începutul conflictului (24 martie 1999), existau, după unele surse, 140.000 de refugiați albanezi în afara Republicii Federale Iugoslavia. UNHCR, la rândul său, aprecia că, până la începutul lunii aprilie 1999, în urma campaniei de epurare etnică dusă de forțele de securitate sârbe, rezultaseră 226.000 de refugiați în Albania, 125.000 în Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și 35.000 în

¹⁸ Paul GARDE, *Vie et morte de la Yugoslavie*, Paris, 1992, p.225.

¹⁹ Conform recensământului din 1991, populația totală a provinciei număra 1.956.196 locuitori, din care 82% erau albanezi, 10% sârbi, 2,3% aromâni, 1,0% muntenegreni, 0,5% turci.

²⁰ Raico CORNEA, *Kosovo*, Iași, 2001, p.12.

²¹ Pedrag BAJOVIC, *A Balkan Fairy Tale: Kosmet or kosovo Crisis*, în revue „Reseau-network“, Strasbourg, nr.7, 1998, p. 8.

Muntenegru²². După campania militară NATO, desfășurată în perioada 24 martie-9 iunie 1999, se estima că existau în jur de 440.000 de refugiați în Albania, 245.000 în Macedonia și 90.000 în alte părți în afara Kosovo. Datorită situației critice din Macedonia, 90.000 dintre aceștia au fost preluați pe calea aerului de alte 29 de state. Conform unui raport intern al Alianței Nord-Atlantice, până la sfârșitul lunii mai 1999, peste 230.000 de refugiați ajunseseră în FYROM, peste 430.000 în Albania și în jur de 64.000 în Muntenegru. Aproximativ 21.500 de refugiați ajunseseră în Bosnia și peste 61.000 fuseseră evacuați în alte țări. Se aprecia că, în provincia Kosovo, 580.000 de persoane rămăseseră fără locuință. Până la sfârșitul lunii mai 1999, 1.500.000 de persoane, adică 90% din populația provinciei, fuseseră expulzate din casele lor.

Ajutoarele acordate de forțele NATO pentru ușurarea situației refugiaților au inclus: furnizarea de echipament și construirea de tabere pentru a adăposti 50.000 de refugiați în Albania; extinderea taberelor de refugiați din FYROM; acordarea de sprijin medical și realizarea de intervenții chirurgicale de urgență pentru victimele împușcate de forțele sârbe; transportarea refugiaților în zonele sigure; transportul ajutoarelor umanitare și al proviziilor²³.

După estimările UNHCR, 218.638 de persoane s-au refugiat din Kosovo în alte părți ale Republicii Federale Iugoslavia²⁴.

În același timp, în jur de 60.000 de sârbi au părăsit provincia Kosovo în timpul bombardamentelor²⁵. După sosirea trupelor KFOR, migrația forțată a minorității sârbe (10% din totalul populației – 1.956.196, 82% fiind albanezi) s-a accentuat, în momentul actual mai existând câteva enclave izolate de sârbi, aflate sub protecția trupelor KFOR. În acest context, în vara anului 1999, existau 177.806 de persoane deplasate intern în Serbia și 40.832 în Muntenegru.

La 10 iunie 1999, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluția nr.1244 pentru Kosovo, care prevedea desfășurarea unei forțe de pace de 50.000 de oameni, aparținând în special Alianței Nord-Atlantice. De asemenea, toate operațiunile civile

²² Marian CHIRIAC, *Intervenția NATO în Iugoslavia*, în revista „Sfera Politicii“, Kosovo, nr.70, 1999, p.17.

²³ Până la finele lunii mai 1999, fuseseră transportate în zonă peste 4.666 tone de alimente și apă, 4325 tone de alte bunuri, 2624 tone de corturi și aproape 1600 tone de ajutoare medicale.

²⁴ xxx, Reuniunea la vârf de la Washington 23-25 aprilie 1999, p.41.

²⁵ În timpul conflictului turco-austriac (1683-1699), încheiat prin pacea de la Karlowitz din 1699, a apărut un moment când imperialii au ajuns foarte departe în Balcani, ocupând aproape toată Macedonia de astăzi. Dar turcii au reușit să declanșeze o contraofensivă și să-i împingă înapoi. Și atunci sârbii, care fuseseră de partea austriecilor, de teamă că turcii îi vor măcelări, s-au retras din Macedonia și Kosovo, în frunte cu patriarhul lor, Arsenie. Cifrele refugiaților variază între 200.000 și 500.000 de persoane. Avem, totuși, un reper sigur: 37.000 de familii. Dacă socotim o familie modernă, de șase persoane, numărul refugiaților se ridică la peste 200.000; dacă admitem că era o familie de tip zadruga sârbească – 16-20 de membri – depășește 500.000 de persoane, adică populația întregii Muntenii din veacul al 17-lea. Sârbii fugiți către nord au fost colonizați de austrieci în Krajna croată, în Banat și în Voivodina. Iar în golul format au pătruns albanezii. Între cele două războaie mondiale, Belgradul a dus o politică de sârbizare în Kosovo, reușind să echilibreze demografic regiunea. În perioada postbelică, situația demografică a evoluat în avantajul albanezilor și a fost favorizată și de plecările masive ale sârbilor din provincie.

legate de refugiați, reconstrucție, poliție, democratizare sunt încredințate Națiunilor Unite²⁶.

După 14 iunie 1999, în numai trei săptămâni, a avut loc cea mai rapidă și mai masivă repatriere de refugiați din lume, 600.000 de etnici albanezi întorcându-se la căminele lor, în timp ce 200.000 de sârbi și mii de țigani au început să părăsească provincia în grabă²⁷. Mulți dintre aceștia au fost colonizați în provincia Voivodina, alături de sârbii refugiați din Croația. La o suprafață de 21.506 km² și o populație de peste 2.000.000 locuitori, dintre care sârbi sunt 57,3%, unguri - 16,9%, iugoslavi - 8,4%, croați - 3,7%, slovaci - 3,2%, muntenegreni - 2,2%, români - 1,9%, țigani - 1,2%, alții - 5,2%, conform recensământul din anul 1991, se estimează că în această zonă trăiesc aproximativ 220.000 de refugiați sârbi.

Conform purtătorului de cuvânt al Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, Ron Redmond, în iunie 1999, peste 33.000 de sârbi au fugit din Kosovo de la sosirea trupelor KFOR și a Armatei de Eliberare din Kosovo. Pentru a împiedica un aflux masiv de refugiați sârbi dinspre Kosovo, patriarhul Pavle, conducătorul Bisericii Ortodoxe Sârbe, s-a instalat la episcopia din Pec și a lansat un apel către sârbii din regiune, cerându-le să nu părăsească provincia, iar cei plecați să revină la casele lor. În paralel, liderul politic al UCK a cerut formal populației sârbe, în conformitate cu acordul²⁸ semnat de UCK cu NATO la 20 iunie 1999, să revină în provincia iugoslavă.

După instalarea administrației ONU, sub conducerea lui Bernard Kouchner, circa 25.000 de sârbi, după unele surse, au rămas în provincie sub protecția forțelor KFOR²⁹. De altfel, concluzia UNHCR în privința situației minorităților nonalbaneze în provincia Kosovo, pentru perioada noiembrie 1999-ianuarie 2000, era extrem de rezervată: „*situația minorităților etnice rămâne precară*”³⁰.

Primele grupuri de refugiați sârbi din Kosovo s-au întors în provincie în august 2001. Este vorba de un grup de 54 de sârbi care, sub protecția trupelor KFOR, au revenit în satul Osojane. Aceasta este prima întoarcere organizată a refugiaților sârbi care au părăsit Kosovo după încetarea bombardamentelor NATO asupra Iugoslaviei, de teama unor represalii ale albanezilor. Serbia și Muntenegru găzduiau, în acel

²⁶ Gabriel KOLKO, **Kosovo, leçons d'une guerre**, în revue „Le monde Diplomatique“, bimensual, ianuarie-februarie 2000, p.17.

²⁷ În Macedonia, în primăvara anului 2000, încă se mai aflau aproximativ 11.000 de refugiați kosovari, din care doar 8.000 înregistrați oficial. La aceștia se adăugau 2.400 de rromi, pe care UNHCR îi încurajează să rămână în zona Skopje, fapt ce creează probleme suplimentare din punct de vedere economic micii republici. Pentru majoritatea acestora, revenirea în Kosovo echivala însă cu moartea, deoarece albanezii îi acuză de colaborare cu sârbii.

²⁸ UCK se angaja să renunțe la folosirea forței și să pună capăt oricărui act de beligeranță. Ea acceptă să nu atace, să nu rețină sau să intimideze civilii din Kosovo și să nu atace, să nu încalce sau să confişte proprietățile acestora.

²⁹ Alte surse estimează la 100.000 numărul sârbilor rămași în provincie după terminarea campaniei aeriene NATO, la care se adaugă în jur de 30.000 de rromi (poate și mai mulți, deoarece nu toți se află în evidență), aproape 35.000 de musulmani slavi, peste 20.000 de turci, aproape 12.000 de gorani și în jur de 500 de croați.

³⁰ Surse sârbești apreciază că în jur de 3000 de sârbi au fost uciși sau au dispărut fără urmă după războiul din Kosovo.

moment, cel mai mare număr de refugiați din Europa, peste 700.000. Peste 200.000 de sârbi din Kosovo trăiesc în Serbia, mulți dintre ei în centre pentru refugiați.

În urma conflictului din Kosovo, Macedonia avea la un moment dat peste 360.000 de refugiați din provincia iugoslavă, peste o șesime din populația statului³¹.

VII. Concluzii

„*Purificările etnice*”, problema refugiaților și existența unui mare număr de minorități au redevenit în istoria contemporană a Peninsulei Balcanice o grea povară pentru popoarele acesteia. În momentul în care s-a desăvârșit procesul „*balcanizării*”- fragmentarea peninsulei în entități statale separate și uneori ostile, supuse ingerinței puterilor străine -, „*globalizarea*” a readus pe primul plan diasporele, forme de organizare mai bine adaptate psihologiei colective balcanice decât statele naționale.

Realitatea politico-istorică a spațiului balcanic este definită de statutul internațional rezultat în urma a cel puțin cinci crize majore: 1877-1878, 1912-1913, 1914-1919, 1940-1945 și 1991-1999. Consecința a fost modelarea și remodelarea frontierelor politice fără a se ține cont de diversitatea etnică, lingvistică și confesională a regiunii. De altfel, în anumite zone ale Peninsulei Balcanice, este cu neputință ca frontierele politice să coincidă vreodată perfect cu cele naționale și confesionale³². Corpul civic al multor state naționale balcanice include minorități etnice de același neam și limbă cu majoritatea altuia și multe dintre națiunile balcanice sunt împărțite între mai multe religii și confesiuni. Prin urmare, fenomenul migrației involuntare din această zonă a Europei nu poate fi înțeles fără a ține cont de aceste realități.

³¹ Corneliu VLAD, *De la Serbia Mare la Albania Mare?*, în revista „Lumea Magazin”, an IX, nr.5(97), 2001, p.21.

³² Nicolae-Șerban TANOȘOCA, *Balcani, Balcanism*, în revista „Dilema”, anul V, nr.221, 18-24.04.1997, p.9.

AN OVERVIEW OF THE METHODOLOGIES AND POLITICS OF CRISIS MANAGEMENT

Dr. Gabriela PRELIPCEAN*

Dr. Mircea BOSCOIANU**

Mariana LUPAN***

Lucrarea prezintă principalele metodologii și tipuri de politici specifice managementului crizelor, utilizate mai puțin în practică, dar care ar putea constitui o bază de plecare în luarea deciziilor. Se are în vedere managementul crizelor focalizat la nivel guvernamental, dar, totuși, multe elemente pot fi utilizate și la nivelul organizațiilor private sau la nivel personal. Analiza propusă are în vedere crearea procedurilor necesare managementului crizelor.

I. Introduction

The society is susceptible to catastrophic events, including technological disasters and social and political crisis. Risk, uncertainty, crisis, collective stress, and “normal accidents” now need to be incorporated into a broader understanding of how governments and decision-makers respond to the un-ness of crisis situations. Current horizons in disasters and related studies need to be broadened to incorporate a political-administrative perspective in crisis management.

A crisis is unexpected, a complete surprise. A crisis is normally unpleasant in that current plans are found to work less well than had been anticipated. And, not the last one, crisis requires an urgent response of some kind. These characteristics require an immediate change of plans that is expected to reduce or avoid the worst consequences associated with the unpleasant surprise.

These characteristics imply that not every public policy problem is a crisis, because many public policy problems are anticipated or long-standing. The present social security problem faced by most nations is not a crisis, although it is a serious problem. Other policy problems are clearly worsened rather than improved when current policies are abandoned. This may be said of constitutional law, when minor problems arise from long-standing political procedures. Other policy problems lack immediacy, even when they are not anticipated. This might be said, for example, of global warming, which was unanticipated prior to 1990 yet it is anticipated to take decades to emerge. Not each serious problem is a crisis.

Crisis is, nonetheless, a common event for most people, most organisations, and most political systems. Recent public policy crisis include terrorist attacks, unexpected environmental catastrophes, outbreaks of new deadly contagious diseases, and natural disasters such as major floods and earthquakes. Although not each unpleasant surprise is a crisis, many are genuine emergencies.

* Profesor univ, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava

** Conferențiar univ, Academia Tehnica Militara Bucuresti

*** Conferențiar univ, Academia Tehnica Militara Bucuresti

II. A typology of governmental crisis management

Crisis can have international, domestic, local, or organisational dimensions, or they can involve a mixture. The variety of crisis is stunning and the crisis analysts have been trying to impose order on this variety (i.e., natural and man-made disasters).

The literature generally has failed to produce a substantial theory of crisis decision making, which would give rise to deductive hypotheses on different ways of governmental crisis response. The researchers have in view four key dimensions of government intervention that emerge from the crisis literature to define the typology of governmental crisis responses. These four dimensions are the following.

First, we have in mind the administrative system confronted with the threat: local, regional, national levels of government and even the transnational administrative structures involved. Environmental calamities may transcend national borders, a major nuclear disaster may require bilateral and multilateral co-ordination between different national governments as well as international bodies, natural and other disasters often call for major international assistance operation.

Second, it is necessary to take into account the administrative level (local, regional, national, and international) that eventually takes decisive action and controls the emergency response. The levels of government potentially involved in crisis response do not always coincide. Locally confined crises can give rise to regional or national-level interventions. Many factors have an impact on the possibility of discrepancies between administrative levels that are affected and those that actually respond (lower-versus higher-level authorities' resources, capabilities, and support to deal with the situation; the structure and culture of the political system emphasising centralisation or decentralisation; the primacy of the different level in emergency management; the political risk assessment made by various authorities; and experience with earlier crises).

Third, it is important to understand the dimension of the speed of government intervention, which varies between the extreme of pre-emptive and delayed. Dominant governmental actors as needing government intervention do not immediately perceive some crises. Policy makers do deliberately choose a wait-and-see attitude, hoping to stay clear of any involvement. Government inaction in front of a certain threat also may be the outcome of a strategy of resignation, a decision to allow for devastation or deterioration in certain specific circumstances or territories (i.e., major natural disasters).

Fourth, the scope and strategy of government intervention need to be considered – open versus close resource model. In an open crisis, government actively encourages the mobilisation of a variety of forces. A closed strategy entails a confined approach that minimises the degree of external involvement, media attention, and public initiatives. Proactive media coverage or the sheer momentum of events results in active outside participation. Moreover, during different stages of the major crisis, different actors and agencies may pursue different courses of action.

This diversity in perceptions, priorities, strategies, and criticism provides for complex interagency and intergovernmental relations.

The typology allows for a differentiated analysis of variations in possible crisis-management patterns. From a variety of crisis situations it seems to be at odds with the call for tough and immediately effective action. In many situations, decisional restraint, prudence, media consciousness and media management, open communications, and a long-term policy perspective appear to be more effective in actual crisis management and in determining decision makers to the rich understanding that now exists in critically nonroutine administration.

III. Crisis management, government crisis decision-making and rational choice model

Analysts of crisis events might consider a few steps in order to help establish whether in any given political settings governmental crisis decision making is taking place or is permanent.

The central question is whether there is a *threat to the existing socio-political system*. Threats pertain to the system as a whole or to widely divergent configurations of subsystems at different points, such as limited geographic area, specific areas or economic activity, or specific population groups. Technological and social-economic developments have installed a widespread faith in new technologies, but they also have increased society's interdependence and vulnerability in the absence of smooth operation of high-technology facilities.

The second step is *the necessity to respond to threat*. It is often forgotten that a severe threat to the fundamental structure of a social-political system is a problem only to the extent that the persistence of that system is considered to be an important postulate.

The third step is *the necessity for government decisions*. This is the capability of elite, the political and bureaucratic authorities in particular, to respond to the challenge of serious threat. An appreciation of contingency-related possibilities is one of a political actor's important skills. For administrative and organisational actors alike, contingency stemming from adverse or complex situations has not yet been fully recognised as a critical element in decision-making strategy. Contingency and the need to develop new activities quickly make administrative co-ordination based on preplanning of routine tasks obviously difficult. The assignment of vital tasks of disaster management to public authorities not well geared to negotiate interaction or synthetic organisational responses goes undisputed in most countries. However, this does not mean that governmental task performance in disaster situations has been without criticism.

The next step is *the necessity for prompt decision making by government authorities*. Urgency suggests an additional predicament of crisis decision making. The prompt decision making is uncommon to public institutions, because the democratic systems in particular have not been designed for this purpose. The bureaucratic system derives both its strength and weakness, it is designed to convert information into familiar and routine categories and unable to respond at the very

moment it is confronted with inputs that cannot be treated accordingly. Besides, critical situations often require a quick response; the longer that decision makers are engaged in searching for optimality or a synoptic rationalism, the larger the risk events will run out of control. Under conditions of high uncertainty or complexity, government agencies and public organisations must solve the problem while they at the same time assemble and interrelate functional activities without the benefit of established procedure, authority, or known channels of communication.

The fifth stage involves the government authorities in crisis decision making, the transition from an external observation of the necessity for government authorities to engage in crisis decision making to the authorities perception that they should make critical decisions at short notice. This situation appears when the institutions perceive a severe threat to the system, share the conviction that the system should not be put at risk, feel a commitment to make critical decisions in order to avert or contain a threat, and are aware that time is short.

The rational choice community has often neglected the political economy of crisis management. There is, for example, no reference to crisis management in the recent literature of public choice. This is perhaps best understood as a limitation of modern models of rational choice, although not of the rational choice approach itself. Neither urgency nor surprise is normally included in rational choice models.

To analyse crisis management using the standard tools, it is first necessary to overcome a significant methodological problem. There is a sense in which “crisis management” is impossible within the most commonly used economic models of decision making. The usual model of rational decision making assumes that individuals possess sufficient information and imagination to evaluate each alternative course of action in each conceivable combination of circumstances. Preference orderings are complete and transitive for the full range of possible events and opportunities. Individuals know the full dimensionality of their opportunity sets and the conditional probability functions associated with them. Although random shocks of one kind or another may exist, there can be no surprises, no truly unanticipated circumstances calling for immediate decisions. Decision makers may not know the result of a given roll of the dice, but they know all the possible numbers that can turn up on top, and can make contingency plans on each possibility. Consequently, individuals in such models always perfectly optimise. They adopt the best possible plan of action, a plan that takes account of all possible alternatives in all possible circumstances.

The standard assumptions thereby rule out crisis and crisis management, because they rule out unpleasant surprises calling for urgent responses. All circumstances are “ordinary” in the standard rational choice model. There are no emergencies, no sudden requirements to adapt to new and unforeseen circumstances. Given this, it might be reasonably concluded that crisis management is beyond the scope of rational choice models of decision making, but such a conclusion would be incorrect. Analyses of crisis management from the rational choice perspective simply require us to move beyond the usual assumptions of full information and Bayesian models. Several approaches could be used to escape from the limits of the standard model.

IV. A Model of Optimisation with Missing Variables

The paper illustrates the possibility to consider some essential features of crisis management with the following model. Consider a setting in which individuals maximise a strictly concave utility function defined over their own private consumption, C , and personal health, H ,

$$U = u(C, H) \quad (1)$$

Suppose that an individual's health is affected by his or her own private expenditures on health care, E , and government public programs that reduce known health risk, R . In addition to these two readily observable control variables, suppose that an individual's health is also affected by risk factor Z , which is initially unobserved. Z could include such factors such as environmental pollution, terrorist attacks, contagious disease, and earthquakes,

$$H = h(E, R, Z) \quad (2)$$

Private income Y is assumed to decline as government regulations increase or as other health-improving programs increase at the margin because of increases in regulatory or tax burden. An individual's personal opportunity set for private consumption and health care in this case can be written as $C = Y(R) - E$.

In their roles as private citizens, individuals select their health-care expenditures to maximise utility, which can be written as

$$U = u(Y(R)-E, h(E, R, Z)). \quad (3)$$

Differentiating equation 3 with respect to E and setting the result equal to zero allows the utility-maximising level of private health care expenditures to be characterised as:

$$U_H H_E - U_C = 0 \quad (4)$$

Equation 4 in conjunction with the implicit function theorem implies that the private demand for demand for private health care can be written as

$$E^* = e(R, Z) \quad (5)$$

with

$$E^*_R = [U_H H_{ER} + U_{HC} Y_R - U_{CC} Y_R] / [-U_{HH} H_E^2 + U_H H_{EE} - 2U_{HC} H_E + U_{CC}] < 0 \quad (5.1)$$

$$E^*_Z = [U_H H_{EZ}] / [-U_{HH} H_E^2 + U_H H_{EE} - 2U_{HC} H_E + U_{CC}] > 0 \quad (5.2)$$

The government demand for the regulation of health risks can also be determined from the same model. Within a democracy, citizens also affect public policy parameters, at least indirectly by casting votes for politicians who may propose alternative policies for affecting health. A typical voter will favour the level of regulation that maximises

$$U = u(Y(R)-E^*, h(E^*, R, Z)) \quad (6)$$

which requires:

$$U_C (Y_R - E^*_R) + U_H (H_E E_R + H_R) = 0 \quad (7)$$

Recall that $E^*_R (U_H H_E - U_C) = 0$ at E^* ; thus, equation 7 can be simplified to:

$$U_C Y_R + U_H H_R = 0 \quad (8)$$

Together with implicit function theorem, equation 8 implies that the political demand for regulation is a function of the unknown variable, Z ,

$$R^* = r(Z) \tag{9}$$

The individuals of interest, however, are assumed to be naturally ignorant about risk factor Z , so $r(Z)$ cannot directly determine policy in this case. Z can only indirectly affect the public demand for health care by its observed effects on the marginal returns to private and public health expenditures, H_E and H_R . These returns may be known with certainty as long as Z remains at a steady state, $Z = Z^\circ$, and policy $R^* = r(Z^\circ)$ might be adopted without any knowledge of Z . In such cases, ignorance does not reduce the effectiveness of private or public plans.

V. Conclusions

Both large and small unpleasant surprises happen every day to individuals, private organisations, and governments. Many require urgent responses. This paper has addressed the difficulties of rationally dealing with true emergencies. The fact that urgency is essential feature of crisis management has important implications for policy making during times of crisis, some of which have been explored above. Urgency implies that a rapid policy response is necessary.

A more comprehensive analysis of crisis management needs a more focused understanding of processes involved in crises and of the challenges these processes pose for administrators. This paper provides such conceptualisation and outlines crisis typology, the steps essential in crisis decision making, and identify a procedure to help identifying administrative challenges posed by specific crisis events. Finally, the paper presents an illustrative model used in crisis management.

References

- [1] BOSCOIANU, M., PRELIPCEAN, G. (2005), *Some aspects about the direct government intervention into the terrorism insurance market*, International Conference, Constanta
- [2] HIRSHLEIFER, J., J. G. RILEY (1992), **The Analytic of Uncertainty and Information**, New York: Cambridge University Press.
- [3] LUPIA, A., M. D. McCUBBINS (1998), **The Democratic Dilemma: Can Citizens Learn What They Need to Know?**, Cambridge, UK, Cambridge University Press.
- [4] PRELIPCEAN, G., BOSCOIANU, M (2005), **Some aspects about terrorist threat and the different nature of the new defence R&D programs, Research and Development and Co-operation in the Region**, MoD Technologies Agency Budapest, Hungary
- [5] TOLLISON, R. D., CONGLETON, R. D. Eds (1995), **The Economic Analysis of Rent Seeking**, Cheltenham Glos, UK, Edgar Elgar Publishing Ltd.

REZERVELE DE STAT – RESURSĂ DE MAXIMIZARE A SECURITĂȚII NAȚIONALE

Sorin VICOL*

The author attracts our attention towards the responsibility of the National Reserves Administration Body in case of operative interventions in emergency situations. The missions of the Administration in peacetime and in case of war are presented, the author giving details as far as the supporting functions of the Administration are concerned, in relation with the other ministries, central bodies and non-governmental organisations, regarding emergency situations prevention and management.

Starea de securitate. Riscuri și amenințări specifice actualului context internațional

Actuala arhitectură de securitate reflectă trăsăturile esențiale ale mediului geopolitic și geostrategic în care se derulează tranziția către un sistem internațional multipolar și în care se desfășoară competiția între statele cu vocație globală pentru redistribuirea rolurilor.

Toate procesele se manifestă în condițiile menținerii și amplificării amenințărilor la adresa stabilității și a securității mondiale, în condițiile existenței unor vulnerabilități specifice ale actorilor statali și nonstatali. Deși riscurile și amenințările clasice la adresa securității europene se mențin la nivel minim, realitatea evidențiază creșterea pericolozității și diversificarea celor asimetrice, în special de natură nemilitară, respectiv:

- *fenomenul terorist în toate formele sale de manifestare* (Madrid, Cecenia, Moscova, Osetia de Sud, Irlanda de Nord). Riscurile proliferării fenomenului terorist în statele europene tind să se amplifice, mai ales în acele țări în care există instabilitate politică și în rândul cărora se constată apariția unor lideri sau grupări cu atitudini din ce în ce mai radicale sau de tip nedemocratic. Terorismul continuă să se adapteze la noile condiții în care riposta internațională și-a demonstrat fermitatea (Kosovo, Bosnia-Herțegovina), prin renunțarea la structurile ierarhic-verticale și înlocuirea lor cu celule/structuri regionale independente, dar care invocă o ideologie comună;

- *crima organizată transnațională*, în care fraudă bancară, corupția, migrația ilegală și traficul de armament și droguri devin dominante;

- *existența unor entități statale nerecunoscute oficial*, precum și a zonelor prost guvernate, care facilitează proliferarea și manifestarea amenințărilor asimetrice (Transnistria, Cecenia, Osetia, Kosovo, Bosnia-Herțegovina).

În acest sens, considerăm că principalele riscuri și vulnerabilități, specifice etapei actuale la nivel european, sunt generate sau pot fi influențate de următoarele aspecte:

* **Autoritatea de Control a Guvernului României**

- *instabilitatea politică* - slaba legitimitate a unor regimuri politice; luptele politice; măsurile opresive și încălcările ale drepturilor omului – specifică țărilor din zona vestică a Peninsulei Balcanice, spațiului ex-sovietic și Orientului Mijlociu;

- *competiția pentru controlul resurselor strategice* – exploatarea și, în mod special, transportul petrolului din Orientul Mijlociu, Caucazul de Sud și Asia Centrală către Europa – poate contribui la aplanarea unor dispute sau la acutizarea și diversificarea stărilor tensionale din această zonă, specifice zonei adiacente statelor din arealul Mării Negre (Rusia, Ucraina, România, Bulgaria, Turcia, Georgia, Armenia, Moldova);

- *corupția și crima organizată internă și internațională* – tind să devină omniprezente în statele instabile din punct de vedere politic și neperformante economic (zona din nord-vestul Peninsulei Balcanice, spațiul ex-sovietic);

- *politizarea etnică și religioasă* - naționalism, extremism, fundamentalism și xenofobie – specifică zonei geografice din Balcani, estul Europei și Orientul Mijlociu;

- *exportul de instabilitate* - promovarea fundamentalismului islamic și a intereselor statelor islamice către sud-estul Europei, prin existența unor grupuri etnice compacte în zonele adiacente (turco-tătarii din Peninsula Crimeea, găgăuzii din Republica Moldova, turcii din sud-estul Bulgariei, bosniacii, kosovarii și albanezii din Peninsula Balcanică);

- *degradarea mediului natural* - cutremurele, inundațiile, încălzirea climei la nivel global, poluarea excesivă, deșertizarea, despăduririle masive și epuizarea resurselor se constituie în amenințări care se manifestă la nivel global și afectează grav mediul de securitate european și global.

Efectele fenomenelor naturale, terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată și sărăcia continuă să reprezinte principalele amenințări și provocări la adresa securității.

Evoluția și probabilitatea de proliferare a amenințărilor neconvenționale în spațiul european denotă că, în această etapă, pe fondul existenței unor condiții favorizante, amenințările la adresa securității s-au amplificat și s-au diversificat. Dar probabilitatea de proliferare a acestora este greu de prevăzut, chiar dacă mutațiile strategice care s-au produs brusc în domeniile politic, economic, social și cultural au generat nevoia de a reconfigura fizionomia conflictului non-militar și a celui militar.

În acest context, însăși transformarea NATO are drept scop crearea unui cadru înalt de cooperare și de încredere reciprocă, de care va beneficia toată Europa. Ca parte a transformării sale, NATO clădește un parteneriat real și pragmatic cu multe țări care nu sunt membre ale Alianței, în scopul creării unei Europe mai transparente, în care gradul de neînțelegere și neîncredere să fie redus.

Relațiile transatlantice dintre NATO și Uniunea Europeană rămân esențiale pentru realizarea noii arhitecturi de securitate și stabilitate regională.

Transformările și tendințele de evoluție ale mediului de securitate sunt greu de previzionat, dar se pot evidenția unele aspecte, cu caracter general, astfel:

- un prim aspect îl conferă cadrul organizatoric al structurilor internaționale de securitate privind locul, rolul și modul de implicare a acestora în rezolvarea și gestionarea situațiilor de criză;

- fizionomia, evoluția și probabilitatea de producere a situațiilor de criză, raportate la consecințele amenințărilor, se pot evalua ca fiind în scădere, acestea se rezumă la anumite zone și regiuni geografice cu probleme deosebite în plan social, etnic, religios, politic, economic, cultural, purtând amprenta tensiunilor acumulate de secole, marcate de prejudecăți, traume și dorințe de revanșă, care, pe termen mediu și lung, pot genera o serie de conflicte, predominând actele teroriste;

- explozia sistemelor de comunicații și a tehnologiei informației reprezintă o oportunitate, dar și o amenințare; aceasta oferă posibilitatea accesului aproape nelimitat, greu de controlat, la informații, a grupărilor teroriste și care pot fi folosite în organizarea acțiunilor destabilizatoare;

- securitatea nu mai constituie o problemă exclusivă a statelor; nu se mai limitează doar la război și pace, ci cuprinde și acțiuni atipice, nemilitare, care au un impact deosebit asupra societății, devenind preocuparea majoră a organizațiilor și structurilor de securitate în colaborare cu statele implicate;

- Statele Unite ale Americii vor continua să joace rolul de lider al lumii democratice, de forță politică, militară, economică, financiară și culturală, în măsură să gestioneze, împreună cu organismele de securitate, problemele majore ale mediului de securitate actual;

- Uniunea Europeană, în noua sa dimensiune, își va consolida rolul de actor principal pe scena de afirmare a puterii globale și se va implica tot mai mult în soluționarea situațiilor de criză și de extindere a zonei de stabilitate și prosperitate;

- Federația Rusă va continua să fie atât un jucător, cât și un arbitru important în luarea deciziilor majore cu impact asupra stabilității și securității continentale și globale, va dezvolta parteneriatul strategic cu SUA și relațiile speciale cu NATO, va amplifica și diversifica colaborarea cu Uniunea Europeană, Japonia și China.

Securitatea națională și interesele naționale

Interesele naționale ale României sunt acele stări și procese bazate pe valorile asumate și promovate de societatea românească, prin care se asigură prosperitatea, protecția și securitatea membrilor ei, stabilitatea și continuitatea statului.

Edificarea unei României democratice, stabilă politic și prosperă economic și social, capabilă să participe eficient la dinamica vieții internaționale, impune ca, în deplină concordanță cu evoluția proceselor de integrare europeană și euro-atlantică, să fie afirmate, realizate și protejate următoarele interese naționale: menținerea integrității, unității, suveranității și independenței statului român; garantarea drepturilor și libertăților democratice fundamentale, asigurarea bunăstării, siguranței și protecției cetățenilor României; dezvoltarea economică și socială a țării, în pas cu dezvoltarea contemporană. Reducerea susținută a marilor decalaje care despart România de țările dezvoltate europene; realizarea condițiilor pentru integrarea României ca membru al NATO și al UE. România trebuie să devină componentă, cu obligații și drepturi depline, a celor două organizații, singurele în măsură să-i garanteze un statut de independență și suveranitate și să-i permită o dezvoltare economică, politică și socială similară țărilor democratice; afirmarea identității naționale și promovarea acesteia ca parte a comunității de valori democratice;

valorificarea și dezvoltarea patrimoniului cultural național și a capacității de creație a poporului român; protecția mediului înconjurător, a resurselor naturale, a calității factorilor de mediu, la nivelul standardelor internaționale.

În apărarea și promovarea intereselor sale naționale, România va respecta principiile dreptului internațional, va dezvolta spiritul de dialog și cooperare cu toate organizațiile internaționale și statele interesate în realizarea stabilității și securității.

Din perspectiva intereselor programatice ale României, principalii factori externi de risc la adresa securității naționale sunt: posibile evoluții negative în plan subregional în domeniul democratizării, respectării dreptului omului și dezvoltării economice, care ar putea genera crize acute cu efecte destabilizatoare pe o arie extinsă; proliferarea armelor de distrugere în masă, a tehnologiilor și a materialelor nucleare, a armamentelor și a mijloacelor letale neconvenționale; proliferarea și dezvoltarea rețelelor teroriste, a crimei organizate transnaționale, a traficului ilegal de persoane, droguri, armamente și muniție, materiale radioactive și strategice; migrația clandestină și apariția unor fluxuri masive de refugiați; acțiunile de incitare la extremism, intoleranță, separatism sau xenofobie, care pot afecta statul român și promovarea valorilor democratice; decalaje între nivelurile de asigurare a securității și gradul de stabilitate ale statelor din proximitatea României; limitarea accesului statului român la unele resurse și oportunități regionale, importante pentru realizarea intereselor naționale.

Acestora li se adaugă noile provocări din spectrul geopolitic și geostrategic, constituite într-o nouă categorie de riscuri, cele asimetrice nonclasice, ce pot consta în acțiuni non-armate deliberate, având ca obiectiv afectarea securității naționale, prin provocarea de consecințe directe sau indirecte asupra vieții economico-sociale a țării. Între riscurile de acest tip se pot enumera: terorismul politic, transnațional și internațional, inclusiv sub formele sale biologice și informatice; acțiuni ce pot atenta la siguranța sistemelor de transport intern și internațional; acțiuni individuale sau colective de accesare ilegală a sistemelor informatice; acțiuni destinate în mod premeditat afectării (sub diferite forme și în varii împrejurări) a imaginii României în plan internațional, cu efecte asupra credibilității și seriozității în îndeplinirea angajamentelor asumate; agresiunea economico-financiară; provocarea deliberată de catastrofe ecologice.

Pe fondul acestor realități, direcțiile de acțiune în politica de securitate vizează domeniul politico-administrativ, domeniul economic, domeniul social, domeniul educației, cercetării și cultural, domeniul apărării naționale și domeniul politicii externe.

Managementul situațiilor de criză.

Abordări specifice Administrației Naționale a Rezervelor de Stat

Managementul situațiilor de criză este o acțiune specializată, complexă, dirijată și susținută pe multiple planuri (politic, diplomatic, militar, economic, social, religios etc.) pentru diminuarea și menținerea sub control a efectelor negative.

Esența managementului în situații de criză o constituie reacția oportună, energică și adecvată a Guvernului la evenimentele care amenință sau afectează direct securitatea națională ori, în cazul dezastrelor, starea de normalitate.

Criza este definită drept o situație de anormalitate, cu plajă de manifestare internă sau internațională, prin care sunt grav perturbate sau amenințate condițiile de viață, de sănătate și mediu, proprietatea, stabilitatea politică, economică și socială, ordinea publică și alte valori constituționale, precum și, posibil, îndeplinirea angajamentelor internaționale asumate de către statul român. Pentru revenirea la starea de normalitate este necesară adoptarea acelor măsuri care, prin acțiunea unitară a sistemelor naționale cu competențe în domeniu, pot determina ieșirea din criză sau încetarea acesteia. Potrivit stării organice, dar și domeniilor de manifestare, crizele pot fi de natura urgențelor civile sau de securitate. În anumite condiții, crizele de natura urgențelor civile se pot dezvolta, aducând atingere securității naționale, devenind crize de securitate.

Criza de urgență civilă se manifestă în domeniul ordinii publice, în cazul calamităților naturale, accidentelor tehnologice sau biologice ale căror efecte amenință viața și sănătatea populației, mediul înconjurător, valorile materiale și culturale.

Criza de securitate se întâlnește în domeniile ordinii publice și/sau apărării și este provocată de un act terorist sau de alte acțiuni ostile care afectează stabilitatea politică, economică sau socială a statului, ordinea internă și/sau valorile, îndeplinirea angajamentelor internaționale ale României.

Din această perspectivă, *managementul situațiilor de criză* poate fi definit ca un ansamblu de măsuri și acțiuni stabilite de Guvern, ministere, prefecturi și primării, în vederea garantării securității naționale și a ordinii publice.

Perfecționarea mecanismelor de gestionare a crizelor reprezintă un deziderat major al securității interne. În epoca globalizării, granița dintre riscurile interne și cele externe, cu efecte asupra securității cetățenilor, comunităților sau statului, devine tot mai puțin relevantă, iar efectele posibile ale unor amenințări catastrofale – tot mai greu de anticipat. Reducerea influenței riscurilor la adresa securității, printr-o postură activă în domeniul prevenirii conflictelor, precum și gestionarea crizelor constituie coordonate permanente ale politicii de securitate a României.

Pentru eficientizarea activității statului în managementul situațiilor de urgență a fost creat un *sistem de management al situațiilor de urgență*, având ca scop prevenirea și gestionarea situațiilor de urgență, asigurarea și coordonarea resurselor umane, materiale, financiare și de altă natură, necesare restabilirii stării de normalitate.

Principiile managementului situațiilor de urgență consistau în: previziune și prevenire; prioritatea protecției și salvării vieții oamenilor; respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; asumarea responsabilității gestionării situațiilor de urgență de către autoritățile administrației publice; cooperarea la nivel național, regional și internațional cu organisme și organizații similare; transparența activităților desfășurate pentru gestionarea situațiilor de urgență, astfel încât acestea să nu conducă la agravarea efectelor produse; continuitatea și gradualitatea activităților de gestionare a situațiilor de urgență, de la nivelul autorităților administrației publice

locale până la nivelul autorităților administrației publice centrale, în funcție de amploarea și de intensitatea acestora; operativitatea, conlucrarea activă și subordonarea ierarhică a componentelor sistemului național.

Managementul situațiilor de urgență se realizează prin: măsuri preventive; măsuri operative urgente de intervenție; măsuri de reabilitare.

Managementul crizelor se realizează de către autoritățile naționale care au atribuții de decizie și responsabilități privind conceperea, planificarea, organizarea și controlul măsurilor adoptate.

La nivelul ministerelor și al celorlalte instituții cu atribuții pe linia gestionării situațiilor de urgență, s-au constituit comitete, ca structuri de sprijin al deciziei, cu activitate temporară și centre operative, ca structuri tehnice de planificare, monitorizare și realizare a conducerii, cu activitate permanentă.

La nivel teritorial, pentru gestionarea situațiilor de urgență s-au înființat comitete județene și comitete locale, ca structuri de sprijin al deciziei, cu activitate temporară, iar ca structuri tehnice de planificare, serviciile publice pentru situații de urgență, cu activitate temporară.

Prin urmare, gestionarea situațiilor de urgență generate de inundații, fenomene meteorologice periculoase, accidente la construcții hidrotehnice și poluări accidentale este o activitate de interes național, având în vedere frecvența de producere și dimensiunea efectelor tipurilor de risc.

Administrația Națională a Rezervelor de Stat este un organism de specialitate al administrației publice centrale, aflat în subordinea Guvernului și în directa coordonare a prim-ministrului României.

Alături de alte ministere și instituții publice centrale, *Administrația Națională a Rezervelor de Stat* este reprezentată în Comitetul Național pentru Situații de Urgență, având un rol important în intervențiile operative în situații de urgență.

Potrivit Art. 1 din Legea nr. 82/1992 privind rezervele de stat cu modificările și completările ulterioare, acestea *“se constituie ca rezerve materiale destinate intervențiilor operative pentru protecția populației, a economiei și pentru apărarea țării, în situații excepționale care afectează un interes public major, determinate de calamități naturale, epidemii, epizootii, atentate teroriste, accidente industriale și/sau nucleare, fenomene sociale, disfuncționalități ale economiei, conjuncturi externe și în caz de război”*.

În timp de pace, rezervele de stat îndeplinesc următoarele misiuni:

- *sociale* (ajutoare umanitare interne și externe, atenuarea eventualelor crize de pe piață, cauzate de secetă prelungită sau de calamități naturale);

- *economice* (sprijinirea operatorilor economici în situații de criză economică sau de blocare externă a unor importuri);

- *de apărare* (potrivit prevederilor Legii nr. 477/2003 privind pregătirea economiei naționale și pregătirea teritoriului pune la dispoziția Ministerului Apărării Naționale și industriei de apărare stocuri intangibile de materii prime și materiale aflate în administrarea Oficiului Central de Stat pentru Probleme Speciale; asigură, în spațiile proprii, depozitarea de materii prime și materiale, în limita a 30% din capacitatea de depozitare a rezervelor de stat; rezervele de stat constituite și administrate potrivit legii se asimilează rezervelor de mobilizare în timp de pace,

pentru cantitățile constituite ca stocuri intangibile și la mobilizare sau război, pentru stocurile existente în depozite.).

În contextul geostrategic actual, al multiplicării și creșterii gravității riscurilor nonmilitare la adresa securității naționale, pe fondul accelerării tendințelor de globalizare, al schimbărilor climatice radicale, activitatea de administrare a stocurilor rezerve de stat, create la nivel național ca resurse interne de securitate, se regăsește în convergență (direct sau indirect) cu strategiile și politicile sectoriale din Programul de Guvernare.

Potrivit Hotărârii Guvernului nr. 2288/2004 pentru aprobarea repartizării principalelor funcții de sprijin pe care le asigură ministerele, celelalte organe centrale și organizații neguvernamentale privind prevenirea și gestionarea situațiilor de urgență, *Administrației Naționale a Rezervelor de Stat* îi revin, în principal, următoarele funcții de sprijin:

- acordarea asistenței medicale de urgență;
- asigurarea apei și a hranei pentru persoanele și animalele afectate sau evacuate, ulterior primelor 72 ore, până la încetarea evacuării sau a situației de urgență;
- acordarea de ajutoare de primă necesitate, despăgubiri și asistență socială și religioasă.

Pentru asigurarea volumului și structurii stocurilor rezervă de stat, *Administrația Națională a Rezervelor de Stat* desfășoară activități cu caracter comercial, de vânzare-cumpărare la intern și de import-export la extern, potrivit normelor general valabile pentru economia de piață. Integritatea cantitativă și calitativă a stocurilor se asigură atât în cadrul unor unități proprii specializate, cât și la operatori economici, pe bază de contract. Pe durata situațiilor de urgență sau a stărilor potențial generatoare de situații de urgență, *Administrația Națională a Rezervelor de Stat* întreprinde acțiuni și măsuri pentru limitarea și înlăturarea efectelor negative, acordarea de ajutoare de urgență. Pentru realizarea intervenției operative, *Administrația Națională a Rezervelor de Stat* acumulează produse pentru constituirea și reîntregirea stocurilor rezerve de stat pe baza unui program anual, elaborat pe surse de finanțare și aprobat de Guvern. Păstrarea pe termen îndelungat a produselor rezervă de stat se realizează în cadrul unităților teritoriale subordonate, cu personalitate juridică, și la operatorii economici care se obligă ca, în cadrul activităților lor, să asigure împlinirea și integritatea cantitativă și nivelul calitativ al stocurilor contra cost sau prin crearea unor facilități specifice, stabilite în condițiile legii.

Începând cu anul 2005, prioritățile *Administrației Naționale a Rezervelor de Stat*, stabilite în determinarea prevederilor legale și a Programului de Guvernare, au constatat în:

- constituirea și administrarea stocurilor rezervă de stat;
- constituirea și administrarea stocurilor minime de siguranță pentru produsele petroliere impuse de Uniunea Europeană, în conformitate cu Capitolul 14 – „Energie” din cadrul Programului Național de Aderare la Uniunea Europeană;
- intervenții operative în situații de urgență;
- intervenții operative în situații excepționale, determinate de fenomene sociale sau economice.

Având în vedere situațiile excepționale, apărute în ultimii doi ani, determinate de factorii naturali sau de cauzele cu efecte catastrofale asupra populației calamitate, pentru a atenua situația grea a locuitorilor din zonele afectate, Guvernul a aprobat scoaterea din rezervele de stat a unor ajutoare umanitare de urgență, cu titlu gratuit, pentru populația sinistrată, ajutoarele constând în produse alimentare, bunuri de strictă necesitate, motorină și uleiuri minerale, materiale de construcții pentru repararea caselor, precum și construcții ușoare din elemente modulate pentru cazarea familiilor evacuate. Astfel, beneficiare au fost județele Bacău, Brăila, Buzău, Caraș-Severin, Dolj, Galați, Giurgiu, Gorj, Harghita, Ialomița, Iași, Neamț, Olt, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vrancea, Călărași, Constanța, Prahova, Hunedoara, Dâmbovița și Vâlcea.

Pe plan extern, *Administrația Națională a Rezervelor de Stat* a intervenit operativ, acordând ajutoare umanitare populației afectate din Republica Indonezia, Republica Islamică Pakistan, Republica Kârgâzstan.

Pentru situațiile de maximă urgență, cu consecințe imprevizibile, primul-ministrul poate dispune acordarea imediată a unor ajutoare umanitare populației sinistrate, urmând ca acestea să fie aprobate în prima ședință a Guvernului.

Administrația Națională a Rezervelor de Stat a constituit noi stocuri de produse rezervă de stat. În acest sens, din suma alocată, în ultimii doi ani, o mare parte a fost utilizată pentru achiziționarea unor cantități importante de produse alimentare (ulei rafinat de floarea-soarelui, făină, mălai, paste făinoase, orez, conserve etc.), bunuri de primă urgență (corturi izoterme, saci de dormit, paturi etc.).

Astfel, *Administrația Națională a Rezervelor de Stat* contribuie la limitarea, înlăturarea sau contracararea efectelor determinate de calamități naturale, epidemii, epizootii, atentate teroriste, accidente industriale și/sau nucleare, fenomene sociale sau economice, conjuncturi externe și în caz de război.

Pentru îndeplinirea atribuțiilor privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare, prevăzute în actele normative în vigoare, Oficiul Central de Stat pentru Probleme Speciale, Ministerul Apărării Naționale și *Administrația Națională a Rezervelor de Stat* verifică, prin exerciții și antrenamente de mobilizare, stadiul pregătirii economiei naționale și a teritoriului pentru apărare, conform planului aprobat de Consiliul Suprem de Apărare a Țării.

Având în vedere cele prezentate, putem concluziona că soluționarea crizelor se poate realiza numai printr-o colaborare strânsă între organele administrației publice centrale și locale, persoanele juridice și fizice, având la bază un ansamblu de măsuri și acțiuni politice, diplomatice, economice, informaționale, militare și de altă natură, aplicate în funcție de concepția de rezolvare a situației de criză.

Din perspectiva acestei abordări, putem aprecia că, în domeniul apărării naționale, principalele direcții de acțiune rezidă în:

- îndeplinirea obligațiilor asumate prin Programul Național Anual pentru integrare în NATO și asigurarea interoperabilității cu forțele Alianței;
- participarea susținută la Parteneriatul pentru Pace și dezvoltarea cooperării militare și multilaterale, în vederea realizării obiectivelor asumate de România;
- constituirea și consolidarea capacităților necesare pentru îndeplinirea performantă a obligațiilor asumate de România, de a participa în cadrul unor misiuni,

operațiuni de menținerea a păcii, de salvare, de răspuns la crize, de combatere a terorismului și de asistență umanitară la nivel subregional și regional;

- restructurarea și modernizarea Armatei României, îndeosebi modernizarea structurală a forțelor, a sistemelor de construire și continuare a armonizării cadrului legislativ național în domeniul apărării cu cel existent în țările membre ale NATO și UE;

- adaptarea la condițiile contemporane a sistemului de mobilizare și planificare integrată a apărării și asigurarea concordanței dintre obiectivele de realizat și resursele alocate;

- operaționalizarea forțelor destinate participării la misiuni ale UE, în cadrul politicii de securitate și apărare europeană, ca și ale NATO, ONU și ale forurilor inițiativelor subregionale;

- managementul eficient al resurselor umane și restructurarea forțelor, concomitent cu creșterea gradului de profesionalizare a personalului armatei și modernizarea învățământul militar;

- asigurarea stocurilor de echipamente, tehnică de luptă, muniții și materiale;

- îmbunătățirea colaborării între serviciile de specialitate, pe linia schimbului operativ de informații, vizând potențialii factori de risc la adresa securității și stabilității interne;

- redimensionarea corpului de comandă la nivelul forțelor în proces de reducere, restructurare și modernizare;

- planificarea coerentă a activității de înzestrare și achiziții prin coordonare cu politicile din domeniul economic, de privatizare și restructurare a industriei de apărare;

- întărirea controlului parlamentar asupra organismului militar;

- sprijinirea autorităților publice în caz de urgențe civile, dezastre sau calamități naturale.

Bibliografie

- [1] *Strategia de Securitate Națională a României*.
- [2] *Strategia Europeană de Securitate*, Institutul de Studii al Uniunii Europene, decembrie, 2003.
- [3] MUREȘAN, Mircea, TOMA, Gheorghe, **Provocările începutului de mileniu**, Editura UNAp, București, 2003.
- [4] SAVA, Ionel Nicu, **Studii de securitate**, Centrul Român de Studii Regionale, București, 2005.
- [5] BIDU, Ioan, TRONCOTĂ, Cristian, **Coordonate de securitate**, Editura ANI, București, 2005.
- [6] SARCINSCHI, A., BĂHNĂREANU, C., **Redimensionări și configurări ale mediului de securitate regional**, Editura UNAp, București, 2005.
- [7] VĂDUVA, Gheorghe, **Terorismul contemporan – factor de risc la adresa securității și apărării naționale în condițiile statutului de membru NATO**, Editura UNAp, București, 2005.

[8]***, **Apărare și securitate națională**, Sesiunea de comunicări științifice Strategii XXI/2006, 13-14 aprilie 2006, București, Editura UNAp.

NOI EVALUĂRI ALE MEDIULUI DE SECURITATE INTERNAȚIONAL LA SUMMIT-UL DE LA RIGA

Dr. Marin ILIE*
Brândușa Maria POPA**

Așa cum a procedat și la Summit-urile de la Praga și Istanbul, la cel de la Riga din noiembrie 2006, NATO și-a reafirmat hotărârea de a răspunde provocărilor secolului al XXI-lea, potrivit principiilor indizibilității securității Alianței și al deplinei solidarități între membrii acesteia, și de a apăra popoarele și valorile comune, menținând scopul principal al Organizației, respectiv apărarea colectivă, în baza respectului pentru democrație, libertate individuală, respectarea legii și a principiilor Națiunilor Unite.

Pentru a oferi soluții acestor obiective primordiale, în cadrul Summitului de la Riga, s-a făcut o riguroasă analiză a mediului de securitate, aflat în continuă evoluție și caracterizat de amenințări complexe, precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, și de instabilitatea unor state.

Fizionomia în permanentă schimbare a mediului de securitate solicită sporirea rolului NATO, a acțiunilor comune desfășurate cu partenerii, cu alte națiuni și organizații, sub mandat ONU, aici fiind incluse, în primul rând, misiunile de răspuns la crize, fapt ce necesită transformarea continuă a Alianței, cu accent pe capacități, conform Comprehensive Political Guidance (Ghidului politic general) ale cărui prevederi se vor realiza în următorii 10-15 ani.

În acest context internațional deosebit de complex, NATO este prezentă într-un spațiu imens, din Afganistan până în Balcani, de la Marea Mediterană la Darfur, prin șase misiuni și operațiuni în trei regiuni geografice, unde are angajați mai mult de 50.000 militari, cu misiuni extrem de dificile, care implică, din nefericire, și un însemnat tribut uman, respectiv morți și răniți, aparținând tuturor armatelor țărilor participante.

Summit-ul subliniază că misiunea de pace și stabilitate în Afganistan este prioritatea nr.1 a NATO, unde, în cooperare cu Forțele naționale de Securitate afgane, se realizează dezvoltarea instituțiilor democratice ale apărării, care, într-un climat de securitate, și stabilitate să asigure reconstrucția Afganistanului, precum și pregătirea Armatei și Poliției naționale ale acestuia. Pornind de la dificultățile întâmpinate în îndeplinirea misiunii sale în Afganistan, NATO salută eforturile ONU, Băncii Mondiale, UE, ale altor națiuni și organizații internaționale și, în mod special, ale vecinilor Afganistanului, a căror cooperare cu Pakistanul și NATO este esențială, inclusiv prin Comisia tripartită.

Analizând situația din Balcanii de Vest, Summit-ul consideră crucială prezența KFOR, sub mandat ONU, pentru siguranță și promovarea procesului politic în Kosovo, care va avea ca rezultat îmbunătățirea stabilității în sud-estul Europei, NATO urmând a-și coordona activitățile cu ONU, UE și OSCE.

* Gl. It. (r.) prof. univ., Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, Brașov

** Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, Brașov.

Atât în Afganistan, cât și în Kosovo s-a demonstrat eficiența politicii NATO de parteneriat, dialog și cooperare, semnificativ în acest sens fiind faptul că 18 națiuni din afara Alianței contribuie cu forțe și sprijină operațiunile și misiunile Alianței, iar alte națiuni și-au exprimat interesul de a fi lângă aceasta, din convingerea că numai așa pot fi apărate valorile și principiile democrației și păcii în lume.

Subliniem preocupările NATO față de regiunea Mării Negre, despre care, în Declarația Summit-ului, se spune: „Recomandăm inițiative pentru întărirea cooperării securității și stabilității în regiunea Mării Negre și vom continua să sprijinim eforturile regionale în acest scop”.

Dorim să analizăm unele conexiuni între documentul menționat și Strategia de Securitate Națională a României, în care se arată că: „Lichidarea comunismului, ca sistem politic, și instaurarea democrației, extinderea NATO și a Uniunii Europene, deschiderea frontierelor, intensificarea fluxurilor de persoane, mărfuri, servicii și capital, precum și dezvoltarea tehnologică au creat premise favorabile pentru racordarea noilor democrații la zona de prosperitate și securitate euro-atlantică. Pentru România, aceste fenomene, coroborate cu situația sa geopolitică, se constituie în oportunități strategice importante. Ele sunt potențate de: apartenența la Alianța Nord-Atlantică; integrarea în spațiul economic, politic, cultural și de securitate al Uniunii Europene; parteneriatul strategic cu SUA; creșterea rolului și a ponderii regiunii Mării Negre în preocupările de securitate și energetice ale Europei; gradul ridicat de interoperabilitate al instituțiilor de securitate și apărare ale României cu structurile similare din statele membre ale Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene”¹.

Credem că, fără a forța nota, putem considera că, după ce a devenit membră NATO și UE, România aduce în preocupările Alianței probleme care o privesc nemijlocit și a căror rezolvare este căutată și identificată în chiar organizațiile din care face parte.

Astfel, în măsura în care problemele NATO sunt și ale României, tot așa cele românești sunt înscrise între obiectivele Alianței.

Una dintre zonele de mare complexitate ale planetei continuă să fie Orientul Mijlociu și, pornind de la această constatare, NATO a lansat la Riga Inițiativa pentru Cooperare și Pregătire, care include și crearea unei Facultăți pentru Orientul Mijlociu la Colegiul de Apărare NATO, urmând ca, într-o a doua etapă, să fie sprijinită crearea unui Centru de Cooperare pentru securitate în zona cu fonduri regionale și asistență NATO, sens în care să fie consultați toți partenerii organizației.

Din această amplă analiză a mediului internațional de securitate nu putea lipsi situația complexă din Irak, fiind invocată rezoluția 1546 a Consiliului de Securitate al ONU privitoare la pregătirea forțelor irakiene, atât în interiorul, cât și în afara țării, sub mandat NATO, cu scopul final de a dezvolta democrația, unitatea și integritatea teritorială a Republicii Irak, spre a dispune de propriile forțe de securitate multietnice care, treptat, să preia îndeplinirea misiunilor care acum sunt asigurate acum de forțele coaliției multinaționale.

¹ Declarația Summit-ului de la Riga, art.14.

Făcând dovada vocației sale planetare, NATO a supus unei temeinice analize situația din Sudan, respectiv din Darfur, sens în care s-a angajat ca, împreună cu AU (Uniunea Africană), ONU și UE, să continue coordonarea acțiunilor tuturor celor implicați, inclusiv un probabil sprijin pentru o misiune de transport aerian.

Summit-ul de la Riga insistă din nou (după larga dezbatere de la Istanbul) asupra terorismului, pe care îl condamnă, indiferent de motivele și formele sale de manifestare, și împotriva căruia își propune și lupte în conformitate cu legislația internațională și principiile ONU.

Terorismul este principalul element al deteriorării climatului internațional și de gravă afectare a mediului de securitate, motiv pentru care va continua contribuția NATO, prin Operațiunea Active Endeavour și prin păstrarea în continuare a dialogului și cooperării cu toți partenerii și organizațiile internaționale, pentru a fi protejate popoarele, teritoriile, infrastructura și forțele împotriva acțiunilor teroriste, fiind susținute preocupările pentru dezvoltarea unor tehnologii de ultimă oră și a permanentului schimb de informații în sprijinul operațiunilor NATO.

Concluziile rezultate din lecțiile învățate din lupta împotriva terorismului, precum și din operațiunile din Afganistan și Balcani, deciziile luate la Praga și Istanbul și diagnosticarea exactă a mediului de securitate actual au condus la un set de măsuri luate de NATO pentru creșterea capacității forțelor sale de a soluționa provocările actuale și viitoare, aducându-se, ca un convingător exemplu, crearea Forței NATO de Răspuns Rapid (NRF), care este în totalitate operaționalizată și care, pe bună dreptate, este considerată un element-cheie, cu rol vital în răspunsul Alianței la o cauză care evoluează rapid.

Pornindu-se de la creșterea amenințării cu rachete, s-a completat, la Riga, Studiul de Fezabilitate a Apărării împotriva Rachetelor, motiv pentru care sunt solicitate în continuare fonduri și sunt îndemnate națiunile aliate să oprească descreșterea și să încerce să crească cheltuielile pentru domeniul apărării în termeni reali, pentru că evoluția rapidă și contradictorie a mediului de securitate impune acest lucru.

A fost reluată, și la Riga, prevederea art.10 al Tratatului Atlanticului de Nord, privitoare la lărgirea continuă a NATO, exprimându-se responsabilitatea de a fi luate în considerare toate țările democratice din Europa pentru Membership Action Plan (MAP) și fiind salutate eforturile Albaniei, Croației și FYR Macedonia în pregătirea lor pentru a deveni membri și prezența crescută la operațiunile internaționale.

În context, s-a exprimat hotărârea NATO de a întări cooperarea cu Bosnia Hertegovina, Serbia și Muntenegru pentru realizarea capabilităților militare necesare pentru stabilitatea pe termen lung în Balcanii de Vest, iar ca o dovadă a celor mai bune intenții ale NATO, cele trei țări au fost invitate să intre în Parteneriatul pentru Pace și Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic.

S-au subliniat importanța și consecințele parteneriatului NATO – Ucraina și dialogul intens cu Georgia și salutat efortul celor două țări pentru implicarea în operațiunile NATO și Promovarea securității în regiunea lor geografică.

Având în vedere importanța parteneriatului NATO – Rusia în zona euro-atlantică, apreciat ca element strategic, Summit-ul de la Riga nu putea să nu acorde atenția cuvenită unei asemenea soluții, cu atât mai mult cu cât, în acest an (2007), se

vor împlini 10 ani de la semnarea Actului Fondator și 5 ani de la crearea Consiliului NATO – Rusia, iar agenda de cooperare stabilită în Declarația de la Roma (2002) încă nu și-a atins întregul potențial. NATO și-a exprimat, și la Riga, convingerea că amplificarea cooperării cu Rusia va continua, pornind de la contribuția Rusiei în Operațiunea Active Endeavour și în contracararea traficului de narcotice în Afganistan și Asia Centrală.

De o mare importanță pentru mediul de securitate internațional este parteneriatul strategic NATO – UE, fiind adusă ca argument cooperarea din Balcanii de Vest, unde UE este prezentă prin operațiunea Althea. În context este reafirmat angajamentul NATO față de tratatul CFE, apreciat drept piatra de temelie a securității europene.

Având în vedere modul grav în care este afectat mediul internațional de securitate de conflictele regionale din Caucazul de Sud și Republica Moldova, NATO va sprijini eforturile de încetare a conflictelor pe cale pașnică.

Cunoscând preocuparea majoră a României față de Republica Moldova, putem considera că NATO a înscris pe agenda sa de priorități situația din această țară, solicitând Rusiei să își reia și să încheie retragerea forțelor sale militare din Republica Moldova.

NATO își manifestă sprijinul față de hotărârea Consiliului de Securitate privitoare la Republica Democrată Coreea și Iran și, în context, reiterează necesitatea respectării Tratatului de Neproliferare Nucleară, a Convenției Armelor Toxice și Biologice, a Convenției Armelor Chimice și codul de conduită de la Haga împotriva proliferării rachetelor balistice.

Ne-am oprit în comunicarea noastră asupra principalelor probleme abordate la Riga privitoare la mediul de securitate internațional și a modului în care NATO își propune să îl gestioneze.

În loc de orice concluzie, vom încheia rândurile noastre cu cele înscrise în finalul Declarației Summit-ului de la Riga, la art.46: „Deciziile pe care le-am luat, împreună cu munca pe care am făcut-o demonstrează că Alianța se adaptează mediului de securitate din secolul XXI, prin operațiunile sau capacitățile de apărare transformate și angajamentele mai puternice cu țările din regiunea euro-atlantică și din afara ei, ca și continua reformă internă. Aceste eforturi vor întări misiunea noastră din Afganistan și capacitatea Alianței de a răspunde altor provocări. Ne vom întâlni în primăvara anului 2008, ca să analizăm progresul și să trasăm direcția, în continuare, pentru transformarea NATO, inclusiv în legătură cu procesul de lărgire.

Bibliografie

- [1] **Declarația Summit-ului de la Riga**, noiembrie 2006
- [2] **Strategia de Securitate Națională a României** (proiect) București 2006.

OPINII PRIVIND DIMENSIUNEA POLITICĂ A SECURITĂȚII

Gheorghe IORDACHE*

„The power which treats partners at the same level, it will reach to a better and stable security state, than a speedy security state to obtain some advantages for the moment, but more dangerous”.

Tucidide (sec. V î.Hr.)

În analiza pe care o propunem vom avea în vedere consistența concepțiilor „Școlii de la Copenhaga”, care se referă la dimensiunea instituțională a conceptului politic. Amenințările la adresa suveranității statului sunt, de fapt, indisolubil legate de securitatea politică, pentru că aceste riscuri și amenințări capătă notorietate și devin de interes public, social, numai la nivelul instituțiilor statului, prin intermediul conceptualizării lor politice și mai puțin la nivel individual sau chiar al unor grupuri umane. Asigurarea securității este, așadar, un act politic, prin care un stat își definește poziția față de ceea ce este relevant pentru asigurarea stării în care populația se simte în siguranță deplină, manifestându-și identitatea la cele mai înalte cote sociale. Acțiunea politică va scoate în evidență capacitatea de selecție a tuturor condițiilor existente pentru a obține maximum de securitate, cu un minim de resurse. În acest sens, se identifică amenințările externe și interne, riscurile și vulnerabilitățile, se definește politica, se elaborează și se adoptă strategia de securitate și strategiile sectoriale, se alocă resursele și se pun în aplicare de către instituțiile cu responsabilități în acest domeniu.

Există, așadar, la nivel teoretic, securitate politico-militară, securitate politico-economică, securitate politico-societală etc. În practică, însă, aplicarea de către instituțiile de securitate a măsurilor planificate nu poate face apel la noțiunile și conceptele abstracte definite în politicile guvernamentale pentru a obține rezultatele scontate, ci trebuie să utilizeze acele instrumente concrete și specifice domeniului de aplicabilitate, respectiv cel de politică externă, de politici sociale, militar, economic, etc., securitatea căpătând astfel dimensiuni diferite pentru fiecare dintre acestea.

Referindu-se strict la securitatea politică, Barry Buzan arată: *„Amenințările politice sunt îndreptate împotriva stabilității organizaționale a statului. Scopul lor poate varia de la presiuni asupra guvernului pentru adoptarea unei anume politici până la răsturnarea acestuia, incitarea la secesionism și dezorganizarea sistemului politic al statului, astfel încât să fie slăbit înainte de un atac militar. Ideea de stat, în particular expresia identității naționale a acestuia, și ideologia de susținere, precum și instituțiile care o întruchipează sunt, în mod obișnuit, țintele amenințărilor politice. De vreme ce statul este, în mod esențial, o entitate politică, amenințările politice sunt cel puțin la fel de temute precum cele militare. Cu atât mai valabil cu cât statul este mai slab.”*¹

* Locotenent-colonel, doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

¹ BUZAN, Barry, **Popoarele, statele și teama.**

Se poate aprecia că securitatea politică se construiește pornind de la amenințările la adresa legitimității sau a recunoașterii entităților politice sau a modelelor fundamentale (structuri politice, procese de instituționalizare) utilizate de aceste entități, că securitatea politică trebuie abordată din două perspective. Aceste perspective nu sunt independente una de cealaltă, ci sunt interrelaționate; chiar se poate spune că se generează una pe cealaltă, în funcție de condițiile mediului internațional și cel intern, care prevalează la un moment dat, capătând relevanță și, totodată, primordialitate.

Astfel se va aborda dimensiunea politică, mai întâi din perspectiva mediului internațional, și aici apar detaliate o serie de teorii care pot justifica comportamentul unui stat în politica sa externă, și apoi din cealaltă perspectivă, a mediului intern, în care relațiile dintre sistemul instituționalizat al statului, comunitatea umană, redusă la populația aceluia stat, și societatea civilă, acolo unde ea s-a organizat, au un rol determinant în construirea arhitecturii de securitate a unui stat. Amenințările cele mai des întâlnite în mediul internațional au ca scop destabilizarea obiectivelor de politică externă ale unui stat.

Pornind de la afirmația profesorului Ionel-Nicu Sava, doctor în sociologie la Universitatea din București, „*dacă politica este formarea comportamentului uman, în scopul guvernării unor grupuri mari de oameni, adică o relativă și stabilă instituționalizare a autorității, atunci securitatea politică este securitatea unităților, regulilor și autorității politice*”,² se poate trage următoarea concluzie: *dimensiunea politică a securității abordează, în cuprinsul ei, în primul rând, teoriile și conceptele utilizate în cadrul acestor teorii și în al doilea rând, direcțiile de acțiune și obiectivele politice, incluzând aici strategiile naționale și cele sectoriale ce trebuie puse în aplicare pentru atingerea acestor obiective.*

Toate aceste politici guvernamentale sau acte de guvernare trebuie să modeleze comportamentul statului în politica externă sau, altfel spus, să dea consistență relațiilor unui stat în mediul internațional, atât pentru contracararea amenințărilor care subminează puterea statului din exterior, cât și pentru atingerea obiectivelor sale de politică externă. Pe plan intern, aceste politici de guvernare trebuie să conducă la întărirea legitimității statului și a puterii sale decizionale, având drept obiectiv central bunăstarea întregii comunități pe care o guvernează, într-un cadru larg democratic și stabil. Astfel, se poate afirma că, în această perioadă, poate mai mult decât în perioada Războiului Rece, actorul statal, reprezentat de sistemul său politico-administrativ, este cel chemat să răspundă tuturor acestor provocări la adresa securității.

Pentru a elucida paradigmele securității și teoriile relațiilor internaționale, voi prezenta și aduce în discuție cele trei abordări teoretice fundamentale în studiul actual al politicii externe. Fiecare dintre aceste abordări este inclusă și derivată dintr-o mare școală de gândire în relațiile internaționale. Altfel spus, vom pune accentul pe valorile neorealismului, liberalismului utilitarian și constructivismului în comportamentul statelor în politica lor externă.

² SAVA, Ionel Nicu, **Studii de securitate**, Centrul Român de Studii Regionale, București, 2005.

Neorealismul, liberalismul utilitarian și constructivismul sunt abordări, în studiul politicii externe, diferite una de cealaltă, printr-un număr însemnat de aspecte, dar care au și suficiente părți comune.

În prezentarea principalelor diferențe dintre aceste abordări ale analizei de politică externă, este de interes să se facă o abordare între similitudini și diferențe ale paradigmelor analizei de securitate în politica externă.

Cea mai mare deosebire ține de modelul de actor care stă la baza fiecărei concepții și logica acțiunilor ce corespunde fiecăruia. Neorealismul și liberalismul utilitarian³ corespund modelului *homo economicus* și, în consecință, aparțin clasei teoriilor politice raționaliste, în timp ce constructivismul își construiește edificiul pe modelul lui *homo sociologicus*.

Teoriile care au la bază modelul *homo economicus* consideră că actorii sunt indivizi sau organizații materialiste (sau, generic spus, orientate spre un scop anume), al căror comportament este rezultatul unui calcul rațional de tip cost - beneficiu. Aceștia vor urmări cu perseverență să atingă acele obiective care le solicită minimum de efort sau costuri, dintre mai multe alternative, alegând constant pe cea care le oferă raportul optim dintre dorințe și constrângeri. Atât neorealiștii, cât și liberalii utilitarieni nu vor încerca niciodată să justifice intențiile actorilor. Cu alte cuvinte, în ambele cazuri, preferințele actorilor sunt mai mult exogene, decât endogene, cel puțin teoretic: adică fac parte din categoria celor care preferă să primească explicații, și nu să le ofere. Astfel, în conformitate cu modelul actorului rațional, cursurile multiple de acțiune sunt evaluate și apoi selectate, în funcție de consecințe și intențiile actorului, acesta încadrându-se în logica subsecvenței sau a succesiunii⁴, căutând să răspundă la următoarele întrebări:

Care sunt opțiunile? Care sunt intențiile? Care sunt consecințele cele mai probabile pentru fiecare opțiune? Care opțiune este cea mai bună, în funcție de intenții (de exemplu: maximizarea beneficiului)?

Autorii constructiviști resping această descriere a actorului social ca o simplă unitate de calcul și optimizări. Ei scot în evidență faptul că actorul este întotdeauna ancorat într-un context social, care are un impact mare asupra comportamentului său. De aceea, preferă să se raporteze la modelul *homo sociologicus* al actorului. Prin contrast cu prima categorie, cea utilizată de neorealiști și liberalii utilitarieni, acest *homo sociologicus* nu este programat cu acel set de intenții egoiste, care să-l raporteze la balanța cost - beneficiu. Dimpotrivă, acesta își asumă un rol social, pentru care s-a pregătit printr-un lung proces de socializare și pe care și-l dorește sau intenționează să-l obțină. Ca o consecință, ceea ce conduce la comportamentul său nu este rezultatul unei analize a cursurilor de acțiune, ci este mai mult rezultatul adoptării unui anume tip de comportament sau de atitudine comportamentală, în concordanță cu relațiile și valorile comune la care a aderat și pe care ceilalți actori din

³ BAUMANN, Rainer, RITTBERGER, Volker, and WAGNER, Wolfgang, **Neorealist Foreign Policy Theory in German Foreign Policy Since Unification**, Manchester/New York: Manchester University Press, 2001.

⁴ Ibidem.

mediul său social se așteaptă să le respecte. Din acest motiv, comportamentul constructivist în analiza de politică externă se încadrează în logica concordanței⁵.

Ca să se înțeleagă pe scurt care sunt așteptările posibile în cazul celor trei concepții, în abordările de politică externă, s-au sintetizat răspunsurile la întrebările logice pentru fiecare tip de logică comportamentală și s-a văzut că neorealiștii vor opta pentru securitate, atât din punct de vedere al autonomiei⁶, cât și al influenței, liberalii utilitarieni pentru putere și prosperitate, iar constructiviștii pentru asumarea responsabilă a unui rol în societate, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional.

Principalele trăsături ale teoriilor de politică externă.

	Logica acțiunii	Intențiile actorilor	Standarde de comportament	Variabile		
				dependente	Independente	componentele variabilei independente
Neo realism	sucesiune	-supraviețuire -securitate (autonomie, influență)	-	politicile de putere	poziția de putere în sistem	-resursele puterii - polaritatea sistemului internațional
Liberalism utilitarian	sucesiune	-supraviețuire -putere/prosperitate	-	politicile de interese (materiale, imateriale)	interese societale dominante	-structură pol. viabilă -rețea
Constructivism	Concordanță	-	norme internaționale/ sociale interne	politica bazată pe norme	norme internaționale/ sociale interne	-norme comune -norme specifice

Sursa: Baumann, Rainer, Volker Rittberger și Wolfgang Wagner (2001), *Variabilele dependente*

Neorealiștii presupun că statele vor să-și asigure supraviețuirea într-un sistem internațional anarhic. În acest mediu potențial ostil și competitiv, pe care neorealiștii îl consideră „un dat” al istoriei moderne, statele, ca actori materialişti, sunt constrânse să fie sigure că nu apare, în mediul internațional, nicio amenințare la securitatea lor. Securitatea nu este singura lor intenție, dar este cea fundamentală, toate celelalte depinzând de gradul de securitate realizat. Din perspectivă neorealistă, niciodată nu va fi posibilă realizarea unei securități complete a statelor, într-un astfel de sistem anarhic, descentralizat, bazat pe autosusținere. Pornind de la permanenta insuficiență a resurselor, statele se vor strădui continuu să-și mențină sau să-și sporească securitatea. Interesul securității este, de aceea, un interes fundamental pentru orice

⁵ RITTBERGER, Volker, **op.cit.**

⁶ Autonomia este un termen mai potrivit pentru a desemna puterea unui stat, în raport cu celelalte state, în opinia specialiștilor și a analiștilor de politică externă occidentali, opinie la care achiesez, ca urmare a complexității interrelaționării dintre state în actualul mediu internațional, care practic nu mai permite niciunui stat să dețină această puterea absolută, implicită conceptului de suveranitate, concept care în ziua de astăzi mai poate reprezenta doar formal independența unui stat față de celelalte și supremația puterii sale în interiorul frontierelor naționale.

stat și va determina în permanență comportamentul său pe arena politică internațională.

Pentru a-și realiza gradul necesar de securitate, statele au, practic, două opțiuni: pe de o parte, pot încerca să-și protejeze sau chiar să-și sporescă autonomia reală (o autonomie *de facto*, și nu independența formală față de celelalte state), singura care poate garanta succesul unor strategii de autosusținere, sau de cealaltă parte, statele pot miza pe alte resurse, complementare sau, aflate în competiție pentru autonomia deja creată sau pentru cea dorită. O astfel de resursă este influența. Statele pot încerca să dobândească această influență asupra altor state, fie direct prin relații bilaterale, fie indirect prin alianțe sau alte organizații ori instituții internaționale sau supranaționale, în care să joace un rol dominant (de hegemon sau cu drept de veto) ori, cel puțin, să le asigure unele oportunități evidente, imposibil de neglijat. Astfel, din perspectivă neorealistă, un nivel maxim de autonomie și de influență sunt obiectivele imediate și primordiale ale politicii externe, intenții care rezultă din interesul fundamental al statelor de supraviețuire. Subsecvent, statele, în comportamentul lor vis-a-vis de celelalte state, se vor angaja atât în politici de dobândire a autonomiei, cât și în cele de câștigare a influenței.

În concluzie, securitatea și, în special, nevoia de securitate a individului uman reprezintă mai mult decât ne-ar putea explica un sociolog, fiind chiar mai complexă decât ar putea percepe și reprezenta un analist politico-militar, prin operaționalizarea paradigmatelor care domină sistemul relațiilor internaționale și politicile de securitate create în cadrul acestui sistem. Nimic din toate acestea nu ar fi apărut, dacă omul nu ar fi avut această trebuință și nu ar fi simțit acea nevoie lăuntrică de a-și asigura securitatea, inițial a sa, a familiei lui și, apoi, a semenilor, constituiți în diferite forme de organizare socială, de la arhaicul trib până la statul-națiune și chiar uniunile suprastatale care prind formă în acest început de mileniu.

LISTA PRINCIPALELOR TRATATE DIN 1944 PÂNĂ ÎN PREZENT

Anul	Denumirea	Conținutul pe scurt
1944	Acordul de la Bretton Woods	Stabilește reguli pentru relațiile comerciale și financiare între principalele state industrializate
	Convenția Aviației Civile Internaționale	Stabilește înființarea Organizației Internaționale pentru Aviația Civilă, ratificată în 1947
	Protocolul de la Londra	Pregătirile pentru divizarea Germaniei în trei zone de ocupație
1945	Carta Națiunilor Unite	Înființarea ONU
1947	Acordul General privind Tarifele și Comerțul (GATT)	Stabilirea regulilor comerțului internațional
	Tratatele de pace de la Paris	Sfârșitul formal al celui de-al Doilea Război Mondial (RM II)
	Tratatul Interamerican de Asistență Reciprocă	O doctrină de „apărare hemisferică” semnată de mai multe națiuni de pe cele două continente

Anul	Denumirea	Conținutul pe scurt
		americane
1949	Tratatul de la Washington (tratatul NATO)	Înființarea NATO
	A IV-a Convenție de la Geneva	Stabilește regulile pentru protecția civililor în timp de război
	Tratatul de la Haga	Olanda acceptă independența Indoneziei, mai puțin insulele Molucca de Sud și Irianul de Vest.
	Tratatul de la Londra	Crearea Consiliului Europei
1950	Tratatul de la Zgorzelec	Stabilește frontierele dintre R.P. Polonă și R.D. Germană
1951	Al VIII-lea Tratat de la Paris	Înființarea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (precursorul CEE)
	Convenția pentru prevenirea și pedepsirea genocidului	Definește și scoate în afara legii genocidul
	Tratatul de la San Francisco	Sfârșitul formal al celui de-al doilea Război Mondial dintre Aliți și Japonia
1952	Tratatul ANZUS	Alianța dintre Australia, Noua Zeelandă și SUA
	Tratatul de la Taipei	Tratatul de Pace dintre Japonia și RP China
	Tratatul General al Germaniei (Deutschlandvertrag)	Tratatul dintre R.F. Germania și Aliții Occidentali (SUA, Marea Britanie, Franța) de restaurare (limitată) a suveranității Germaniei
1954	Organizația Tratatului Central	Alianța țărilor din Orientul Mijlociu cu Marea Britanie
	Tratatul de Apărare Colectivă din Asia de Sud-Est	Înființarea Organizației Tratatului din Asia de Sud-Est (SEATO), o alianță de apărare între Australia, Franța, Noua Zeelandă, Pakistan, Filipine, Coreea de Sud, Vietnamul de Sud, Thailanda, Marea Britanie și SUA
1955	Pactul de la Varșovia	Alianța statelor comuniste central și est europene
1956	Declarația Comună Sovieto-Japoneză	Restabilirea relațiilor diplomatice dintre URSS și Japonia după RM II.
1957	Acordul de apărare Anglo-Malaezian	Asigură umbrela de securitate pentru independența Malaieziei
	Tratatul de la Roma	Înființarea Comunității Economice Europene (CEE)
	Tratatul Internațional asupra Energiei Atomice	Înființarea Agenției Internaționale pentru Energia Atomică (AIEA)
1958	Acordul de Apărare Reciprocă dintre SUA și Marea Britanie	Tratatul bilateral dintre SUA și MB privind cooperarea în domeniul armamentului nuclear
	Convenția asupra Mării	Asigură un nou control juric universal pentru

Anul	Denumirea	Conținutul pe scurt
	Teritoriale și Zonei Contigue	managementul resurselor naturale marine și controlul poluării mărilor
1959	Tratatul Sistemului Antarctic	Stabilește că Antarctica este o rezervație deschisă cercetărilor științifice și interzice activitățile militare; ratificat în 1961
1960	Tratatul de Cooperare Reciprocă și Securitate dintre SUA și Japonia	Întărirea legăturilor dintre Japonia și occident în timpul Războiului Rece (RR)
	Tratatul de la Montevideo	Înființarea Organizației sau Asociației Latino-Americane a Liberului Comerț (ALA-LC)
1961	Agencia pentru Controlul Armamentelor și Dezarmare	Întărirea securității naționale a SUA, prin implementarea unor politici efective de control al armamentelor și dezarmare
	Convenția de la Viena privind Relațiile Diplomatice	Tratatul internațional privind schimbul de diplomați, statutul lor (privilegii și imunității) pe timpul mandatului, ratificat în 1964
1961	Convenția Unică privind Substanțele Narcotice	Tratatul internațional privind produsele contrafăcute și traficul de narcotice
1962	Acordul de la Nassau	Asigurarea Marii Britanii cu rachete nucleare tip Polaris, în schimbul utilizării unei baze pentru submarine nucleare în Holy Loch, lângă Glasgow.
1963	Convenția de la Viena privind Relațiile Consulare	Tratatul multilateral de codificare a practicilor consulare
	Convenția de la Viena Obligațiile Legale în cazul Daunelor Nucleare	Stabilește reguli pentru acordarea despăgubirilor în cazul accidentelor/incidentelor nucleare
	Tratatul Parțial de Interzicere a Testelor Nucleare	Interzicerea tuturor testelor nucleare, cu excepția celor subterane
	Tratatul de la Elysee	Acordul Franco-German de cooperare comună în domeniul politicii externe, integrării economice și militare, precum și schimburilor de studenți pentru cursuri universitare
	Convenția de la Strasbourg	Armonizarea modelelor legislative în țările europene
1965	Tratatul de Fuziune	Organizarea contopirii Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, Comunității Economice Europene și Euratom, crearea Comisiei Europene și Consiliului Comunităților Europene, ratificat în 1 Iulie 1967
1967	Tratatul de la Hattelolco	Tratatul de stabilire a zonelor Americii Latine și

Anul	Denumirea	Conținutul pe scurt
		Caraibelor ca libere de arme nucleare
	Declarația de la Bangkok	Documentul fondator al Asociației Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN)
	Tratatul privind Spațiul Cosmic	Interzicerea plasării armelor nucleare sau altor ADM pe corpurile cerești sau în spațiul cosmic, în general
1968	Tratatul de Neproliferație Nucleară	Limitarea diseminării armelor nucleare prin nonproliferație și dezarmare, dreptul de utilizare a tehnologiilor nucleare în scopuri pașnice
1969	Convenția de la Viena privind Legea Tratatelor	Codificarea cutumelor internaționale a tratatelor cu unele completări necesare și clarificări
1970	Tratatul de la Varșovia	Tratatul privind Nonviolența și Acceptarea Liniei Odra-Neisse dintre RF Germania și RP Polonia, ratificat în 1972
1971	Convenția privind Substanțele Psihotrope	Încercă să controleze substanțele psihotrope ca amfetaminele, barbituricele și acidul D-lisergic (LSD)
	Acordurile de Apărare ale celor Cinci Puteri	Acordul de securitate dintre Australia, Malaiezia, Noua Zeelandă, Singapore și Marea Britanie
	Tratatul privind Controlul Armamentelor din Adâncul Mărilor	Interzicerea plasării de arme nucleare pe fundul oceanelor sub 12 mile (22,2 km) de zona de coastă, ratificat în 1972
1972	Tratatul privind Rachetele Anti-Balistice	Limitele utilizării sistemelor de rachete anti-balistice (ABM) în apărarea teritoriului împotriva atacului cu rachete nucleare de tip PL 92-448
	Convenția privind Armele Biologice	Primul tratat multilateral de dezarmare și interzicere a producerii întregii categorii de arme biologice (cu excepția unor cantități reduse în scopuri medicale și defensive)
	Convenția de la Londra	Încercă să controleze poluarea pe mare și deversările deliberate ale vaselor, avioanelor și platformelor marine
	Comunicatul Comun Sino-Japonez	Stabilirea relațiilor diplomatice între Japonia și RP China
	Tratatul Simla	Normalizează relațiile dintre India și Pakistan după Războiul de Liberare a Bangladeshului
1973	Acordurile de Pace de la Paris	Retragerea formală a SUA din Vietnam
	Tratatul de la Vientiane	Încetarea focului dintre Guvernul monarhic al Laosului și gruparea comunistă Pathet Lao
1974	Tratatul de Limitare a	Stabilește limita maximă de 150 de kilotone

Anul	Denumirea	Conținutul pe scurt
	Interzicerii Testelor Nucleare	pentru încărcăturile nucleare peste care se interzicerea efectuarea testelor
1975	Tratatul de la Lagos	Înființarea Comunității Economice a Statelor Vest Africane
1976	Convenția ENMOD	Interzice utilizarea în scopuri militare sau utilizarea tehnicilor modificate de mediu cu efecte distructive asupra mediului, ratificat în 1978
1978	Acordurile de la Camp David	Acordul dintre Egipt și Israel
	Tratatul de Pace și prietenie dintre Japonia și R.P. Chineză	Acordul de Pace dintre Japonia și RP China
1979	Tratatul de Pace Israel-Egipt	Acordul dintre Israel și Egipt privind recunoașterea reciprocă, Israelul își retrage trupele din Peninsula Sinai în schimbul liberului acces al vaselor israelite prin Canalul Suez
	Tratatul privind Luna	Stabilește jurisdicție internațională asupra tuturor corpurilor cerești ratificat în 1984
1984	Declarația Comună Sino-Britanică	Cedarea Hong Kongului, RP Chineze de către Marea Britanie
1985	Acordul Plaza	Acordul G5 privind devalorizarea dolarului SUA în relația cu zenul japonez și marca germană pe piețele valutare
	Acordul Schengen	Stabilirea pentru Comunitatea Europeană a unui sistem frontalier și a unei politici comune privind regimul vizelor
	Protocolul privind Reducerea Emisiilor de Sulf	Asigură o reducere cu până la 30% a emisiilor transfrontaliere de sulf până în 1993, ratificat în 1987
	Tratatul de la Rarotonga	Stabilirea formală a unei zone libere de arme nucleare în Pacificul de Sud
1987	Tratatul privind Rachetele Nucleare cu Rază Medie	Eliminarea rachetelor nucleare balistice sau de croazieră cu rază de acțiune între 500 și 5500 km (300-3400 mile), ratificat în 1988
1988	Protocolul privind oxidul de azot	Asigură controlul reducerii poluării și a fluxurilor transfrontaliere cu oxizi de azot, ratificat în 1991
	Convenția ONU privind Traficul Ilicit de Narcotice și Substanțe Psihotrope	Impunerea respectării Convenției Unice din 1961 privind Substanțele Narcotice și a Convenției privind Substanțele Psihotrope din 1971
1989	Protocolul de la Montreal	Încearcă să protejeze stratul de ozon, prin

Anul	Denumirea	Conținutul pe scurt
		eliminarea producției anumitor substanțe considerate responsabile pentru reducerea ozonului
	Tratatul privind Forțele Armate Convenționale în Europa	Stabilește limitele categoriilor-cheie de arme convenționale în Europa și mandatează distrugerea armamentului excedentar
1990	Tratatul privind Înțelegerea Finală cu privire la Germania	Cele patru puteri renunță la drepturile formale asupra Germaniei, în schimbul renunțării Germaniei la cererile teritoriale de la est de Linia Oder-Neisse
1991	Acordul de la Brioni	Sfârșitul Războiului de zece zile din Slovenia.
	Tratatul de la Abuja	Acordul Internațional care crează Comunitatea Economică Africană
	Tratatul de la Asunción	Tratatul internațional dintre Argentina, Brazilia, Uruguay și Paraguay, ca bază pentru blocul comercial Mercosur
1992	Tratatul de la Maastricht	Înființarea Uniunii Europene
	Convenția-cadru a ONU privind Schimbarea Climei	Încearcă să reducă emisiile de gaze care produc efectul de seră, pentru a reduce încălzirea globală.
	Tratatul „Cer Deschis”	Stabilește un program internațional al unor zboruri de supraveghere aeriană deasupra teritoriilor statelor participante la tratat
	Tratatul privind Securitatea Colectivă a CSI	Stabilirea cadrului pentru CSI între Armenia, Kazahstan, Kyrgyzstan, Rusia, Tadjikistan și Uzbekistan
1993	Acordurile de la Oslo	Între Israel și Organizația de Eliberare a Palestinei
1993	Convenția privind Armele Chimice	Scoaterea în afara legii a producției, depozitării și utilizării de arme chimice
1994	Tratatul de Pace Israeliano-Iordanian	Normalizarea relațiilor dintre Israel și Iordania și rezolvarea disputelor teritoriale dintre acestea
	Acordul privind Comerțul Liber Nord-American	Acordul de comerț liber între Canada, SUA și Mexic
	Acordurile de la Kremlin	Încetarea stabilirii de ținte preprogramate pentru rachetele nucleare și asigurarea dezafectării rachetelor nucleare rusești din Ucraina
1994	Convenția ONU asupra Legii Mării	Asigură controlul juridic universal asupra resurselor naturale marine și controlul poluării mărilor
	Convenția ONU privind Combaterea Deșertificării	Acordul privind combaterea deșertificării și reducerea efectelor secetei, ratificat în 1996.

Anul	Denumirea	Conținutul pe scurt
1995	Acordul de la Dayton	Sfârșitul războiului din Bosnia
	Acordul General privind Comerțul cu Servicii	Extinderea sistemului multilateral de comerț pentru asigurarea de servicii (de ex. sectorul terțiar din industrie).
1996	Tratatul Detaliat de Interzicere a Testelor Nucleare	Interzicerea tuturor exploziilor nucleare în orice mediu în scopuri militare și civile
	Acordul de la Khasav-Yurt	Acordul de încetare a focului din primul Război Cecen
	Tratatul OMPI privind Drepturile de Autor	Aigură protecția suplimentară pentru drepturi de autor ca urmare a avansului în tehnologia informațională
1997	Tratatul de la Amsterdam	Revizuirea substanțială a Tratatului de la Maastricht, în vigoare de la 1 mai 1999.
	Convenția de la Ottawa asupra Minelor Terestre	Interzicerea minelor antipersonal
	Convenția privind Armele Chimice	Scoaterea în afara legii a producției, depozitării și utilizării de arme chimice
1998	Acordul de la Belfast	Dezvoltarea procesului de pace din Irlanda de Nord
	Protocolul privind Poluarea Aerului cu Poluanți Organici Persistenti	Acordul pentru asigurarea controlului și reducerii emisiilor de poluanți organici persistenti, nu a intrat în vigoare.
	Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale	Înființarea Curții Penale Internaționale
1999	Protocolul de la Kyoto	Stabilește emisiile de gaze care produc efectul de seră, negociat în 1997, ratificat în 2004, în vigoare din 2005
	Tratatul privind Forțele Armate Convenționale în Europa	Înlocuirea limitelor stabilite de către NATO și Pactul de la Varșovia cu limite teritoriale
2000	Acordul de la Cotonou	Încearcă să reducă sărăcia și să integreze statele ACP (Africa, Caraibe, Pacific) semnatare ale Convenției de la Lome, în circuitul economic mondial, în vigoare din 2002
	Tratatul de la Jeda	Rezolvarea disputelor de frontieră dintre Arabia Saudită și Yemen care datează din 1934
2001	Convenția privind Infrațiunile Cibernetice	Interzice utilizarea computerelor și rețelelor de computere în scopuri infracționale

2001	Tratatul de bună Vecinătate și Prietenie dintre China și Rusia	Tratatul strategic de 20 de ani dintre Rusia și RP China
	Tratatul de la Nisa	Amendează două dintre tratatele fundamentale ale UE
2002	Acordul ASEAN privind Smogul Transfrontalier	Acordul între națiunile ASEAN pentru controlul smogului în Asia de Sud-Est
	Acordul de la Gbadolite	Stabilește încetarea ostilităților dintre facțiunile aflate în conflict în cel de-al doilea Război Congolez (efecte limitate)
	Acordul de la Pretoria	Retragerea trupelor ruandeze din RP Congo în schimbul angajamentului internațional pentru dezarmarea luptătorilor
	SORT	Limitarea arsenalelor nucleare ale SUA și Rusia
2003	Zona de Comerț Liber ASEAN	Acordul privind producția locală în toate statele ASEAN
	Tratatul de Aderare din 2003	Integrarea a zece noi state în UE, în vigoare la 01 ian. 2004
2004	Tratatul Internațional privind Resursele Genetice Vegetale pentru Alimentație și Agricultură	Asigură accesul fermierilor la semințele provenind din surse sigure, în vigoare din 29 iunie 2004
2005	Tratatul sud-est european al Comunității de Energie (ECSEE)	Înființarea Comunității Europene a Energiei
	Tratatul de Aderare din 2005	Integrarea Bulgariei și României în UE, în vigoare 01.01 2007
2006	Acordul de la Tripoli	Sfârșitul conflictului dintre Ciad și Sudan
	Acordul de la Waziristan	Sfârșitul Războiului din Waziristan (Waziristan reprezintă zonele administrate federal ale triburilor din Pakistan)

Bibliografie selectivă

- [1] * * Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate – „Impact strategic”, nr. 2/2005, 1/2006, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.
- [2] * * Eurobarometrul de opinie 64.2, toamna 2005: „Declinul încrederii în UE și al Euro-optimismului. România 2004-2005”.
- [3] * * „L’Atlas géopolitique et culturel du Petit Robert des noms propres”, Dictionnaires Le Robert, Paris, 2002.
- [4] * * Ministerul Integrării Europene: „Coordonarea activității pentru integrarea în U.E.”

- [5] ACKERMAN, Josef, „*Desperately Seeking Europe*”, în Susan STERN, Elisabeth SELIGMANN (eds), „**Desperately Seeking Europe**”, London, Archetype Publications, 2003 (volum editat sub egida Alfred Herrhausen Society for International Dialog, the Socio-Political Think Tank of Deutsche Bank).
- [6] BRZEZINSKI, Zbigniew, „**Europa Centrală și de Est în ciclul tranziției**”, București, Diogene, 1995.
- [7]..... C
RĂCIUN, Ioan și MANTA, Dănuț, *Relația NATO-UE și evoluția conceptului de identitate europeană de securitate și apărare*, în Buletinul Universității Naționale de Apărare, București 2005.
- [8] DOBRESCU, Paul, „*Curs globalizare și integrare europeană*”, S.N.S.P.A.
- [9]..... I
OAN, Sorin, **Stability Operations and Support Operations**, Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2006.
- [10] MILLS, John, - „**Managing the World Economy**”, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2003.
- [11] MUREȘAN, Mircea, general dr. și VĂDUVA, Gheorghe, general de brigadă (r) dr., **Strategia de parteneriat, parteneriatul strategic**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.
- [12] MUREȘAN, Mircea, - *Globalizare, integrare, dezvoltare – pilonii unei lumi durabile*, Revista Impact Strategic, nr. 1 / 2005.
- [13] PARANIAC, Cornel, general lt. dr., *Politica Europeană de Securitate și Apărare – cinci ani de la lansare*, Gândirea Militară Românească nr. 2 / 2005.
- [14] POND, Elizabeth, „*The Rebirth of Europe*”, Brooking Institution Press, Washington, DC, 1999.
- [15] POPA, Vasile, DINU, Mihai Ștefan, „**România și procesul de stabilizare regională**”, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
- [16] PRODI, Romano, „**O viziune asupra Europei**”, Iași, Polirom, 2001.
- [17] RAMET, Petra Sabina, **Balkan Babel: the Disintegration of Iugoslavia from the death of Tito to the War for Kosovo**, Ed. Boulder Co: Westview Press, New York, 1999.

SITE-uri:

- [1] www.nato.int/docu/review
- [2] www.presamil.ro/SMM/2004
- [3] <http://ro.wikipedia.org>
- [4] www.pfpconsortium.org
- [5] www.mae.ro
- [6] www.un.org
- [7] <http://europa.eu.int>, pentru prezentarea instituțiilor europene
- [8] <http://www.infoeuropa.ro/ieweb/jsp/page.jsp?cid=7&lid=1>

[9] <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ee.html> pentru CIA
World Factbook

PROBLEMATICA FACTORULUI ETNICO-RELIGIOS ÎN SOCIETĂȚILE/STATELE MULTICULTURALE

Mihai-Ștefan DINU*

Today world, characterized by the manifestations of globalization processes, is a world in a continuous change. A lot of diverse and frequent mutations occur, the evolution of security environment being directly influenced. In this environment, the cultures tend to extend and influence other cultures. Such interactions can emerge resentments leading to the appearance of intolerance manifestations, intolerance that frequently was the foundation of many tensions and conflicts. We must admit that our today activities are taking place in multicultural environments, facilitated by the development of technology in communications and transportation, stimulating our demarches which can be built starting from the educational process that can become a favorable environment for developing the communication capacities between individuals belonging to diverse cultures.

Tendențele ultimilor ani au impus un mediu de securitate internațional caracterizat de un grad ridicat de fluiditate și o variabilitate din ce în ce mai pregnantă a rezultantei relațiilor/interacțiunilor diversilor actori pe scena globală. Acest caracter variabil este justificat în multe dintre cazuri, cel puțin la nivel regional, de reacțiile anumitor actori, reacții rezultate din modul de percepere a acțiunii celorlalți actori. Nu de puține ori aceste percepții sunt interpretate eronat, ceea ce face ca reacțiile ce le preced, dacă nu urmează calea civilizată a dialogului și cooperării, să devină surse de tensiuni și chiar crize ce pot afecta în mod semnificativ starea de stabilitate existentă la un anumit moment dat în diferitele nivele ale mediului de securitate. Iau naștere astfel riscuri și amenințări a căror natură poate fi numită *de percepție*. În ceea ce privește dimensiunea etnico-religioasă a securității, acestea sunt de o importanță covârșitoare, pentru că au drept sursă modul în care sunt percepute de o anumită categorie de actori, sau de fiecare actor în parte (minorități etnice și religioase, în cazul nostru).

Din alt punct de vedere, în opinia noastră, religia și etnicul au devenit aspecte majore în evoluția securității, pentru că sunt aspecte ce sunt percepute ca având influență directă asupra suveranității statelor, nu de puține ori tensiunile crizele și conflictele de natură etnico-religioasă având atașate revendicări teritoriale¹, făcând ca la nivel extern cooperarea dintre state să fie problematică și conducând, astfel, la probleme de securitate. De asemenea, influența acestora asupra securității a fost evidentă și prin urmările provocate în cadrul intern, după cum ne-au demonstrat cazurile Iugoslaviei și fostei URSS, demonstrații mai mult decât explicite pentru modul în care aspectele etnice și religioase au constituit cauze ale degradării securității în regiuni de un interes strategic ridicat pentru Europa și comunitatea internațională în ansamblul ei.

* Autorul este asistent de cercetare în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, având ca domenii de interes dimensiunea culturală a securității, cu accent asupra influenței aspectelor etnice și religioase.

¹ Am considerat aici teritoriul drept spațiul fizic în care se exercită suveranitatea unui stat

Din punct de vedere al analizei noastre privind rolul aspectelor etnice și religioase în societățile/statele multiculturale, considerăm ca foarte importante relația dintre dinamica minorităților și cea a securității, pe de o parte, și politicile aplicate de către stat în relație cu acestea, pe de altă parte.

Astfel, relația minorități – securitate va fi considerată plecând de la două concepte relativ asemănătoare în ceea ce privește corpul sonor al acestora. Este vorba despre multicultural și multiculturalism. Potrivit definițiilor de dicționar, termenul multicultural desemnează ceea ce înglobează, include mai multe culturi, pe când multiculturalismul² este considerat doctrina sau teoria conform căreia mai multe culturi pot coexista pașnic și echitabil într-un singur stat. Menționarea definițiilor ne ajută spre a face un pas important în ceea ce privește studiul nostru, în condițiile în care putem relaționa aspectul minorităților etnico-religioase cu alte câteva aspecte delicate dar importante ale scenei internaționale. Astfel, minoritățile pot fi analizate din punct de vedere al respectării drepturilor omului, pe de o parte – cu implicațiile legale și morale de rigoare – și, pe de altă parte, din perspectiva influenței ce o pot avea asupra securității. Ne referim aici la conexiunea cu integritatea teritorială și principiul autodeterminării, conexiune ce poate avea implicații asupra dinamicii interetnice și interreligioase de pe teritoriul unui stat, afectând totodată și relația minorități etnice/religioase – stat, ceea ce ar afecta negativ starea de securitate, cel puțin, la nivel intern.

Minoritățile au fost privite, în general, drept un motiv de generare a unor eventuale dispute. Rareori au fost privite ca potențiale punți de legătură între statul gazdă și statul de proveniență, în sensul considerării lor drept o alternativă viabilă și eficientă de îmbunătățire a cooperării dintre state deseori vecine. Acest fapt poate fi demonstrat și de istoria recentă a ultimelor două decenii europene, în multe situații grupurile etnice sau religioase, sau mai bine spus acțiunile acestora, au fost privite drept o amenințare la adresa securității, dacă nu naționale, cel puțin a grupului majoritar în plan național. Evenimentele petrecute în Franța în ultima parte a anului 2005 sunt un bun exemplu pentru acest caz. Drama din Clichy-sous-Bois ar fi putut avea urmări mai puțin grave decât cele deja petrecute dacă aspectele ce au stat la baza izbucnirii revoltelor nu ar fi avut de fapt, în background, alți trei factori agravanți ai tensiunilor, și, așa cum a fost cazul chiar declanșatori de criză, și anume: aspecte sociale, aspecte care țin de istoria colonială a Franței, și aspecte ale reprezentării politice a claselor considerate minoritare. Emigranții din fostele colonii franceze care au venit în Franța în căutarea unor slujbe și a unui nivel mai ridicat de trai. Unii s-au integrat, alții nu, formându-se, însă, comunități musulmane, sau africane, după caz, acestea devenind în timp adevărate insule culturale caracterizate de o rată ridicată a șomajului și un amar sentiment de resemnare provenit din nereușita procesului de integrare completă. Evident, sărăcia, ignoranța publică și tensiunile etnice nu sunt

² Conform lucrării „Cultură. Termeni și personalități. Dicționar”, Editura Vivaldi, București, 2000, multiculturalismul „ în sens de atitudine culturală, este, fără îndoială o tendință obiectivă a dezvoltării lumii contemporane, complementară globalizării, deoarece aceasta implică – în mai mare măsură față de epocile anterioare – întâlnirea și schimbul de valori între culturi. Această tendință este întărită de recunoașterea șanselor egale de dezvoltare a capacităților fiecărei culturi, de deschidere către universalitatea ce se manifestă în toate culturile.”

probleme noi, dar s-au acutizat în ultima decadă. Datele statistice indică faptul că în anii '70 în Franța existau circa 30 de moschei. În anul 1994, acestea atinseseră cifra de 1000. Cifrele anului 2005 indică faptul că moschei, în adevăratul sens al cuvântului, se găsesc în Franța doar cinci, celelalte până la 1500 fiind adăpostite de clădiri mai mici, sau în spații provizorii adaptate în acest scop (cum ar fi de exemplu, apartamentele)³. Poate tocmai această cifră ridicată a moscheilor provizorii a dus la decizia autorităților franceze de a sprijini un program de construire a lăcașelor de cult islamice, oarecum și din teama apariției unor imami radicali care ar fi putut pune probleme serioase, dacă ne amintim că astăzi Franța deține cel mai mare număr de populație musulmană din Europa, aproximativ 5-6.000.000. Din poziția sa de stat major al UE, acest fapt are implicații serioase asupra securității europene, iar acest aspect a fost vizibil în momentul în care Comisia europeană a oferit Franței un ajutor de 50 de milioane de euro pentru a sprijini împiedicarea răspândirii revoltelor în teritoriu, exprimându-se totodată ideea că o parte din acest ajutor ar putea fi canalizat în direcția reducerii numărului de persoane fără un loc de muncă⁴, aspect social, care, după cum afirmam, a fost unul din cele aflate la sursa crizei.

Astăzi nu mai poate fi negat faptul că aspectele etnico-religioase prezintă o complexitate crescută ce poate influența atât relațiile dintre state cât și starea internă de securitate a unui stat. Prin urmare, implicațiile se pot resimți atât la nivel național cât și regional. Astfel, putem identifica o serie de condiții a căror existență are potențialul de a transforma aspectul minorităților etnico-religioase într-o problemă de securitate:

- Existența acțiunilor de represiune sau a politicilor agresive de asimilare practicate de către statul gazdă poate conduce la perceperea acestuia drept o amenințare la adresa securității grupului de către entitățile religioase sau etnice minoritare.

- Adoptarea unor politici cu tendințe imperialiste sau iredentiste, de către statul de origine al unor grupuri etnice sau religioase minoritare, poate inflama relațiile cu statul gazdă al acestora, tendința fiind de a le percepe pe acestea drept o amenințare la adresa securității, pentru că este amenințată astfel integritatea teritorială, și, implicit, suveranitatea acestuia.

- Existența unor caracteristici de natură demografică, de localizare geografică și temporală, cum ar fi: procentajul deținut de un anumit grup etnic sau religios din totalul populației statului gazdă, densitatea unei minorități într-un anumit areal geografic, poziționarea geografică, acestui areal față de statul de origine și, de asemenea, foarte important, perioada de timp de când este prezent acel grup etnic sau religios pe teritoriul statului gazdă.

- De asemenea, gradul de cultură politică și civică, atât al grupurilor etnice și religioase minoritare, cât și cel al grupului majoritar sau al autorităților și

³ <http://www.enjoyfrance.com/content/view/74/36/>

⁴ "Cea mai mare problemă este șomajul. Cele mai adecvate politici sociale sunt cele care creează locuri de muncă. Acesta este aspectul principal. Atunci când 605 din tinerii suburbiilor sunt șomeri, aceasta este o problemă." spunea președintele CE Jose Manuel Barroso, cu această ocazie.

instituțiilor statului, pot influența măsura în care aspectele etnice și religioase se pot transforma în probleme de securitate.

Relația stat – grupuri minoritare o considerăm importantă din punct de vedere al securității cu atât mai mult cu cât poate genera un cerc vicios: degradarea acestei relații poate scădea capacitatea statului de a-și asigura securitatea proprie, ceea ce înseamnă, implicit, și pe cea a cetățenilor săi. Acest cerc vicios este dat de însăși sensul acestei relații, care este una biunivocă, indivizii depinzând de el și de guvernul central pentru a-și realiza acea stare în care să se simtă în siguranță și la adăpost de orice pericol. În cazul alienării sau pierderii capacității de a realiza o stare de securitate solidă la nivel național sunt favorizate acțiunile anarhice, fundamentaliste ale anumitor grupuri care pot accentua sentimentul de insecuritate atât la nivel statal cât și individual, anarhia și fundamentalismul constituind amenințări atât pentru restul cetățenilor aceluși stat cât și pentru instituțiile acestuia.

Statul-națiune este confruntat astăzi cu fenomenul multiculturalismului, existând atitudini diferite de abordare a fenomenului cultural: în majoritatea cazurilor este fie ignorat, fie sunt aplicate politici de asimilare în cultura majoritară. Însă, acest tip de atitudini nu conduce decât la stări de tensiune și conflict cu minoritățile etnice sau religioase. De ce anume este însă nevoie pentru a evita astfel de situații? În primul rând statul trebuie să capete legitimitate din partea grupurilor etnice și religioase minoritare, legitimitate care nu poate fi câștigată în mod real decât prin:

- Tratarea cu atenție a diversității culturale;
- Încurajarea atitudinilor de toleranță față de culturile diferite prin adoptarea unei legislații care să protejeze minoritățile;
- Promovarea egalității în drepturi;
- Accesul și participarea la guvernare;
- Autonomie locală;
- Evitarea politizării aspectelor etnice și religioase;
- Dezvoltarea și implementarea unor instrumente viabile și eficiente pentru gestionarea conflictului;

Asemenea măsuri sunt necesare pentru că multiculturalismul înseamnă, înainte de orice, promovarea unor relații corecte între diferitele comunități (grupuri culturale, etnice sau religioase). Prin definiție, o societate multiculturală constă într-un anumit număr de culturi sau comunități culturale ce și-au creat propriile sisteme de percepere, înțelegere și semnificație a omului și a lumii⁵. Tocmai de aceea poate că multiculturalismul nu a putut fi teoretizat din punctul de vedere al vreunei doctrine politice în particular, deoarece în acest caz există o dilemă structurală, acest punct de vedere neputând fi unul corect față de alte culturi în afara aceleia din care, evident, își are sorgintea acea doctrină politică.

⁵ De altfel, opinia autorului este că astfel se poate explica și strânsa legătură dintre securitate și mentalitate, fiind și motivul pentru care avansează ideea unei dimensiuni culturale a securității de sine stătătoare, spre diferență de tendința Școlii de la Copenhaga de a subsuma esepctele culturale, etnice și religioase, dimensiunii sociale a securității. (vezi Barry Buzan „Popoarele, statele și teama”, Editura Cartier, Chișinău, 2000 pp.130-131).

Trebuie să nu uităm că majoritatea conflictelor din ultimii ani a avut sorginte de natură etnică sau religioasă. Teama de celălalt, percepția că celălalt poate constitui o amenințare, poate conduce la inflamarea relațiilor interetnice și interreligioase.

De acest fapt trebuie să ținem cont, în mod special astăzi, când, datorită proceselor de globalizare, majoritatea locuitorilor planetei trăiesc în state multiculturale. Lipsa înțelegerii fenomenelor culturale poate fi o sursă de conflict și o mare piedică în calea dezvoltării unor relații interculturale productive. Așa cum afirmă Marcelle E. DuPraw și Marya Axner⁶: „deseori nu suntem conștienți de efectele culturii asupra noastră. Alteori, nu conștientizăm nici măcar faptul că avem valori sau determinări culturale diferite de ale altora!”

⁶ “Toward a more perfect union in an age of diversity: Working on common cross-cultural communication challenges”. Marcelle E. DuPraw este Director de Programe la Institutul Național pentru Soluționarea Disputelor din Washington, DC. Pentru detalii vezi: <http://www.pbs.org/ampu/crosscult.html>

ROMÂNIA – ÎNTRE EST ȘI VEST. INFLUENȚE GEOPOLITICE

Mirela ATANASIU*

Nowadays, Romania is situated to the Eastern „frontier” of the Euro-Atlantic space, of the NATO area and so that the Alliance’s responsibilities pass over it’s frontiers consequently with the transborder threats. In the same time, from the 1st of January 2007, Romania has a new responsibility to the Eastern frontier of European Union. This new reality significantly rise our country’s importance in the European and Euro-Atlantic security concept.

I. România la confluența a două culturi și civilizații

România este o combinație de influențe orientale și occidentale, nordice și sudice, estice și vestice. Din punct de vedere istoric, statul român este caracterizat de deficite de modernizare în regiunile sudice și nordice în perioada de dominație otomană până la 1878 și o economie mai urbanizată și mai modernă în regiunile vestice și nord-vestice datorită influențelor habsburgice petrecute până în 1918. În perioada interbelică, România a urmat influențele modelelor vestice bazate pe democrație, economie de piață și drepturile omului. Astfel, statul român a devenit o cvasi-democrație dominată de o elită politică și economică restrânsă dar care nu reprezenta interesele societății sau suveranitatea poporului. Mobilizarea națională a devenit un substitut pentru modernizare și o strategie integrativă.

După instaurarea regimului comunist, nu s-a făcut altceva decât să se perpetueze deficitele perioadei ante-belice. Din 1980, combinația de politică străină-autohtonă și abordările staliniste ale modernizării și controlului intern au deturnat țara spre mobilizare naționalistă și decădere economică.

În timp ce țările semnatare ale Tratatului de la Varșovia adoptau și urmau calea de dezvoltare spre comunism, care s-a dovedit ulterior neviabilă, neperformantă și falimentară datorită prostei aplicări (nu pentru că ar fi fost o doctrină greșită!), cele aflate în Alianța Nord-Atlantică, având la bază principiile democratice și ale economiei de piață, au cunoscut o dezvoltare înfloritoare, cu o economie performantă, ceea ce a asigurat un ridicat standard de bunăstare și progres propriilor cetățeni.

I.1 România post-Război Rece

Revoluția din 1989, a adus un sfârșit violent comunismului. Începând cu anul ‘90 al veacului de-abia trecut, România se întoarce din împărăția sovietică, în Europa.

În toată această perioadă post-Război Rece, România a trecut prin mai multe guverne amatoriste. După 44 de ani de comunism și 18 de tranziție post-comunistă, România reîntoarsă în familia europeană nu știe cum să se poarte precum romanii în cetate datorită celor 45 de ani de îndoctrinare și centralizare.

* Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Diferențele economice dintre Europa occidentală, în mod real capitalistă și Europa post-comunistă - unde și-a făcut apariția o formă deviată a acestui sistem economic, sunt evidente. Esențială în aceste transformări dure din Europa de Est este lipsa unei tradiții economice capitaliste și a unei clase de mijloc. Unul dintre cele mai agresive fenomene este transformarea peste noapte a foștilor nomenclaturiști în pseudocapitaliști.

I.2 Influențe Est-Vest

În estul Europei, modelarea identității sociale stă sub semnul unei duble traume: a dominației sovieto-comuniste și a unei tranziții care a creat decalaje în societate. Europa post-comunistă a fost expusă imediat și fără nici o protecție întregii forțe a globalizării aflate într-un stadiu avansat. Trecerea la economia de piață a fost resimțită doar parțial ca o eliberare dar și ca o individualizare forțată, necompensată pentru o mare majoritate nici măcar prin gratificații materiale. Renunțarea la serviciile statului pentru înlăturarea sărăciei și retorica anti-etatistă dominantă contrastează cu faptul că majoritatea grupurilor sociale relevante nu doresc să taie cordonul ombilical cu statul. Se simt și în Europa de Vest acele tendințe ale căror efecte sunt vizibile în Europa post-comunistă: epuizarea resurselor regiunilor dezavantajate, dualizarea piețelor de produse și de muncă, nișele noi ale sărăciei, privatizarea funcțiilor publice, eroziunea capitalului social etc.

În vestul Europei, dezvoltarea economică spectaculoasă, lunga perioadă a păcii, a statului de drept, precum și integrarea europeană au fost fațete ale aceluiași proces istoric, care a creat identități la nivel social. În Est, capitalismul este rezultatul unei rupturi, este un sistem marcat negativ prin comunism și parțial pozitiv prin tranziție. Capitalismul post-comunist nu este produsul unor evoluții naționale "organice", ci al prăbușirii comunismului și al globalizării, care a găsit în societatea românească în tranziție un câmp de acțiune liber, fără nici un fel de rezistență: fără o clasă de mijloc națională, fără asociații de interese puternice ale muncitorilor, fără o societate civilă activă, fără tradiții naționale cu relevanță economică.

II. Noile tendințe geopolitice și geostrategice

Odată cu interesul acordat de marii actori geopolitici regiunii Mării Negre, importanța geostrategică a României a crescut. Statul român a devenit un pivot regional și un „tampon” la răspântia civilizației orientale față de cea occidentală, în același timp, câștigându-și un rol mult râvnit de mulți dintre vecinii care nu și l-au permis, acela de actor într-adevăr european, cu drepturi și obligații depline. Amplificarea fără seamăn a competiției pentru resurse energetice, pentru căile de transport ale acestora și piețe de desfacere se constituie în argumente favorabile captării, în sfârșit, a atenției Occidentului față de problematica atât de specifică acestei zone. În acest sens, României i s-a acordat rolul de „pilon” de stabilitate în regiune. Actorii majori, precum SUA, NATO și UE, sunt deciziși să folosească avantajele oferite de poziționarea noastră în raport cu interesele de securitate ale Europei și expansiunea operațională americană spre Caucaz, spre Eurasia.

II.1 Integrarea în structurile europene și euro-atlantice

Sfârșitul „Războiului Rece” a dat spațiului euro-atlantic și proximității sale imediate posibilitatea unor noi configurări geopolitice și geostrategice, edificării unei arhitecturi mai ample și mai stabile de securitate. Dispariția liniilor de demarcație din perioada bipolarismului a deschis o nouă perspectivă fostelor state comuniste din Europa Centrală și de Sud-Est de a-și moderniza structurile de securitate și apărare și de a aspira la statutul de membru al NATO. Continuarea lărgirii Alianței, împreună cu noile mecanisme și aranjamente de cooperare inițiate de aceasta, a oferit României și celorlalte state candidate speranțe de alăturare la organizația euro-atlantică și de consolidare a securității și stabilității europene.

În ce privește țara noastră, aceasta este membră a Alianței Nord-Atlantice începând cu 2004 și a Uniunii Europene de la 1 ianuarie 2007.

Uniunea Europeană este o colecție de variante naționale sau regionale diferite ale ordinii economice și sociale capitaliste, ea nereprezentând o variantă unică în sine. Pot fi cristalizate câteva trăsături de bază, comune tuturor variantelor naționale comasate în cadrul acesteia. Prima trăsătură de bază a capitalismului organizației constă în faptul că avem aici de-a face cu o ordine care nu este concepută numai la nivel național, ci care este reglementată în mare măsură la nivel suprastatal-comunitar. Trecerea fostelor competențe ale statului către Comunitate este un proces îndelungat, plin de contradicții, de reculuri și greșeli de evoluție.

Actorii politici au utilizat resursele și consilierea oferite de instituțiile internaționale financiare și organizațiile internaționale – în primul rând, cele ale Uniunii Europene – pentru revigorarea procesului de transformare și depășirea anumitor blocaje. În pofida cadrului procesului de accesie la UE, România a rămas un partener relativ dificil pentru organizațiile neguvernamentale. În procesul integrării NATO și UE, România a demonstrat o dorință în creștere de a coopera cu Ungaria și Bulgaria și chiar cu Ucraina și Moldova.

II.2 Europeanizare, globalizare, mondializare

Procesul de raliere la Uniunea Europeană și de adaptare la valorile europene prin adecvarea vieții economice, sociale, politice, economice etc. la aquis-ul comunitar reprezintă unul dintre pașii spre globalizare.

Globalizarea este un proces ce lărgiște cadrele determinante ale schimbării sociale la nivelul lumii ca întreg. Astfel, în timp ce schimbarea socială a fost inițial abordată în cadre locale, regionale și naționale, acum centrarea se face pe internaționalizare și globalizare. A crescut interesul în explicarea relațiilor dintre unitățile teritoriale și integralitatea mapamondului, discuțiile purtându-se asupra problemelor cu privire la „legătura micro-macro”, „raportul local-global” și la analize multi-nivel. Problema care rămâne deschisă este cea referitoare la modul în care s-ar putea merge dincolo de enumerarea simplă a diferiților indicatori ai globalizării precum operațiunile corporațiilor multinaționale și transnaționale, comunicațiile prin

satelit, existența unei limbi universal acceptată, problemele ecologice ale lumii actuale sau abordarea globală a problemelor de securitate, stabilitate și pace.

Globalizarea se numără printre cele mai importante schimbări sociale cu care se confruntă lumea de azi. Multe dintre problemele fundamentale din prezent, cum ar fi cele ecologice sau evitarea unei confruntări militare la scară mondială sunt, în ceea ce privește scopul, de importanță mondială. În ciuda creșterii accentuate a interdependențelor economice și culturale, sistemul mondial este caracterizat de inegalități și divizat într-un „mozaic” de state, cu preocupări comune sau divergente. Nu există o dovadă clară a unui consens politic, în viitorul apropiat, care să depășească interesele conflictuale ale statelor. Un guvern mondial poate apărea în cele din urmă dar ca rezultat al unui proces destul de îndelungat. În multe sensuri, lumea devine mai unită, iar unele surse de conflicte între națiuni tind să dispară. Totuși, diferențele mari între societățile puternic dezvoltate și cele sărace se pot constitui cu ușurință în sursele unor conflicte internaționale. Astfel, încă nu există nici o „agenie” mondială care să poată controla eficient aceste tensiuni sau să realizeze o redistribuire a prosperității și păcii în lume.

În acest sens, apreciem că globalizarea reprezintă un fenomen obiectiv, intrinsec, al societății umane, care s-a extins din nevoia de a găsi noi piețe de desfacere, de a liberaliza cât mai mult cu putință comerțul, de a facilita pentru toți accesul la resurse, mai ales la cele cu impact vital asupra procesului de dezvoltare economică și al traiului zilnic al oamenilor. Globalizarea reprezintă, totodată, un proces permanent și dinamic, care impune o nouă viziune a ordinii internaționale. Termenul folosit pentru a reda conținutul noțional al acestui fenomen poartă denumirea de mondializare în anumite arii geografice, cu precădere în spațiul francofon, pentru de a pune în evidență nuanțe specifice ale procesului. Ca urmare a extinderii și adâncirii legăturilor transnaționale în sfere ale vieții economice, politice, sociale și culturale, tot mai largi și mai variate, cu implicație directă asupra globalizării activităților, cerând la rândul lor o soluționare globală, este acceptat pe scară tot mai largă termenul *globalizare*. Prin mondializarea pieței se creează posibilitatea comprimării spațiului planetar comunicațional, pentru intensificarea și permanentizarea schimburilor și cooperării între popoare, culturi și civilizații. Este posibilă, totodată, conectarea indivizilor unii cu alții, în scopul de a se evita izolarea și, de a facilita, de a accelera și de a ieftini schimburile, interacțiunile, comerțul.

Fenomenul globalizării se manifestă la toate nivelurile societății contemporane în continuă transformare și mișcare. Liberalizarea schimbului de mărfuri, transferul de idei, de cunoștințe, de informații, de concepte și de inovații au imprimat dinamism și amploare fenomenului globalizării, indiferent de momentul în care s-a desfășurat acesta, ceea ce îi oferă un caracter integrator. În mod firesc, constatăm că procesul de globalizare a piețelor antrenează după sine și globalizarea în universul mărfurilor. Un produs finit reprezintă tot mai mult rezultatul combinării unor materiale și servicii provenind deseori din diferite colțuri ale lumii. Cursul spre globalizarea piețelor și intensificarea activității competiționale determină întreprinderile mondiale să dezvolte produse adaptabile, care să răspundă mai bine cerințelor pieței mondiale, inclusiv printr-o comunicare specifică noilor condiții de piață. Tendința de mondializare a economiei atrage după sine și apariția segmentelor de clientelă

transnațională, respectiv mondializarea gusturilor consumatorilor. Observăm, totodată, că tendințele de globalizare economică, manifestată inclusiv prin tentativele de globalizare a piețelor de mărfuri, și de liberalizare a schimburilor comerciale internaționale s-au manifestat în paralel cu procesele de integrare economică.

În lumea actuală, a vitezei, a schimburilor rapide, ceva-ceva parcă a rămas la fel, contradicția și complementaritatea vădită între Est și Vest, în care occidentalii își doresc poate o fărâșă de cultură estică, iar orientalii își doresc poate mai multă dezvoltare economică gen-vest. Astfel încât, ar trebui să ne considerăm norocoși că, în permanență am gustat din ambele în același timp ...

Bibliografie

- [1] <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/180.0.html?L=1>
- [2] http://cssas.unap.ro/ro/pdf_carti/romania-nato_ro.pdf
- [3] Bondrea, Aurelian, *Starea națiunii 2000? România încotro?*, vol. I, București, Editura Fundației România de Măine, 2000.

HUMAN RESOURCES AND NATIONAL SECURITY

Dr. Dorinel-Ioan MOLDOVAN*

The paper approaches the relation between human resources and national security. As a part of national security, the societal dimension must have as one of the key feature the acceptance of the importance of human resources for organizations.

1. Societal aspects of National Security

National Security, as an abstract comprehensive concept, is designed and implemented through security policies in different areas, such as: economic, political, military, societal, informational, diplomatic and environmental.

All are interrelated, and a change in one of these indeed influences the others. Therefore, a general approach from the highest national decision-makers is required. This construct is called a National Security Strategy and represents “*the art and science of developing, applying, and coordinating the instruments of national power (diplomatic, economic, military, and informational) to achieve objectives that contribute to national security. Also called national strategy or grand strategy.*” (Department of Defense, Dictionary of Military and Associated Terms).

In this context, national objectives, derived from national goals and interests, represents the fundamental aims or purposes toward which national policy is directed and national efforts and resources are applied. Important for achieving the national interests and objectives, the societal area of a country offers both resources and instruments for appraising national power. The Joseph S. Nye’s approach¹, which refers to national power, is a comprehensive one.

Table no. 1 - Three types of power

	Behaviour	Primary Currencies	Government Policies
Military Power	Coercion Deterrence Protection	Threats Force	Coercive diplomacy War Alliance
Economic Power	Inducement Coercion	Payments Sanctions	Aid Bribes Sanctions
Soft Power	Attraction Agenda setting	Values Culture Policies Institutions	Public diplomacy Bilateral and multilateral diplomacy

* Mr. Lector univ., Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, Braşov

¹ Joseph S. NYE, Jr., **Soft Power. The Means to Success in World Politics**, Public Affairs, New York, 2004

The usual meaning of *society* simply refers to a group of people living together in an ordered community. The social sciences use the term *society* to mean a group of people that form a semi-closed (or semi-open) social system, in which most interactions are with other individuals belonging to the group. More abstractly, a *society* is defined as a network of relationships between social entities. A *society* is also sometimes defined as an interdependent community, but there are debates about differences between a society and a community.

Therefore, the meaning of society is closely related to what is considered to be social. Implicit in the meaning of society is that its members share some mutual concern or interest, a common objective or common characteristics.

Although the term “social” is a crucial category in social science and often used in public discourse, its meaning is often vague, suggesting that it is a fuzzy concept. An added difficulty is that social attributes or relationships may not be directly observable and visible, and must be inferred by abstract thought. In one broad meaning, “social” refers only to society as “a system of common life”, but in another sense it contrasts specifically with “individual” and individualist theories of society.

Generally speaking, the term “social” is used in many different ways, referring, among other things, to:

- attitudes, orientations or behaviours which take the interests, intentions or needs of other people into account (in contrast to anti-social behaviour);
- common characteristics of people or descriptions of collectivities (social facts);
- relations between people (social relations) generally, or particular associations among people;
- interactions between people (social action);
- membership of a group of people or inclusion or belonging to a community of people;
- co-operation or co-operative characteristics between people;
- the public sector (“social sector”) or the need for governance for the good of all, contrasted with the private sector;
- in existentialist and postmodernist thought, relationships between the Self and the Other;
- interactive systems in communities of animal or insect populations.

In the context of this work, societal aspects of national security are related to the characteristics of social features of a country, understood as a national society.

The social characteristics of a country, analyzed through the matrix of social statistics (number of population, density, religion, the ratio between the birth rate and the death rate, urban and rural population distribution, the percentage of active population from among the total population, the unemployment rate, literacy rate, educational opportunities and professional developments, and distribution of employment opportunities) gives the image of societal security. All these data must be analyzed taking into consideration their evolution in time, and related to the other data from neighbouring or competitive countries to be able to understand the dynamic of security environment.

Therefore, these features applied to the active part of a population in a country (labour force) offer a view on the relation between national security and human resources.

2. Labor Force

Approaching the human resources topic involves the understanding of the concept. From an economic perspective², *resources* are the instruments provided by nature or by people that are used to create goods and services. There are three types of resources: land, labour and capital. They are also called inputs or factors of production.

The natural resources (land) include minerals, soil, water and air. The capital refers to an inventory (a stock) of plants, equipments and other productive resources held by an individual or some other organizations in order to produce outputs (good or services that customers want to acquire).³

The last but not the least of the factors of production or inputs or resources is labour defined as human exertion engaged in the production of wealth (seems to be anything with positive market value).⁴ In free-market economies, labour consists of concrete individual workers who create a marginal (extra, of one more unit) physical and revenue product, in which the land and capital also contribute to the value.

A specific feature of people in a society is participation rate⁵ which represents the percentage of population in any given age group who is economically active, either as employees, self-employed, or unemployed, on the assumption that the unemployed would all work if jobs are available. Participation rates can be found for men, women, or both combined. Participation rates tend to vary with age, being lower among the young, many of who are still in full-time education, and among the old, who are frequently retired; they are highest among those aged 20-50.

Accepting the fact that labour represents the human beings as factor of production, labour economics is the aspect of the economics concerned with the supply and demand for labour. Organized labour refers to the role of trade unions in negotiating over wages, hours and working conditions, disciplinary procedures and redundancy, and in representing labour interests at the political level.⁶

Labour has two dimensions: *quantitative* - the labour supply consisting of all those able and willing to work, including the self-employment and unemployed as well as employed workers, white and blue collar and *qualitative*. Labour is very varied in its level of skills and qualifications.

As qualitative dimension, labour includes human capital and entrepreneurship. Human capital could be defined as the investment in knowledge and skills that makes labour more productive and like capital goods human capital can depreciate over

² William J. BAURNOUL, Alan S. BLINDER, **Economics. Principles and Policy**, Seventh Edition, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1998, p.50.

³ Ibidem, p.356.

⁴ Fred E. FOLDVARY, **Dictionary of Free-Market Economics**, Edward Elgar, 1998.

⁵ John BLACK, **A Dictionary of Economics**, Oxford University Press, 1997.

⁶ Ibidem.

time. At the same time, labour is perceived as a scarce resource because firstly of the time limitation (there are only 24 hours in a day), and secondly the number of skilled workers is limited.⁷

If the concept *labour* is more used at the macroeconomic level, today, at the microeconomic level, the *human resources* concept is considered to be appropriate to define people engaged in goods and services production.

Accepting the well-known classification coming from public-private and profit-non-profit orientation mix, there are four types of organizations: *public-non-profit* oriented (schools, hospitals, the armed forces, police, even the Parliament or the Government or the Presidency could be considered), *public-profit-oriented* (companies listed on the market, companies owned by states or companies where the state has more than 50% of shares, depending from country to country: railway, electricity, hitting, gas or oil companies, banks) *private-profit* oriented (they are a majority on a free market, producing goods and services) and *private-non-profit* oriented (they are, mainly, non-governmental organizations acting in different areas: cultural, health, charity, etc.).

All the people who work for these sorts of organizations could be seen, as inputs, human resources (the owners of the companies are included here, because, together with other shareholders, they decide in many aspects related to the organizational life: the strategy, the policy, the management, and therefore, through their decisions, they represent inputs for organizations).

Why so much focus on human resources as main inputs for organizations? Because as Quinn⁸ noted: “*with rare exceptions, the economic and producing power of a firm lies more in its intellectual and service capabilities than in its hard assets - land, plant and equipment...[V]irtually all public and private enterprises – including most successful corporations – are becoming dominantly repositories and coordinators of intellect.*”

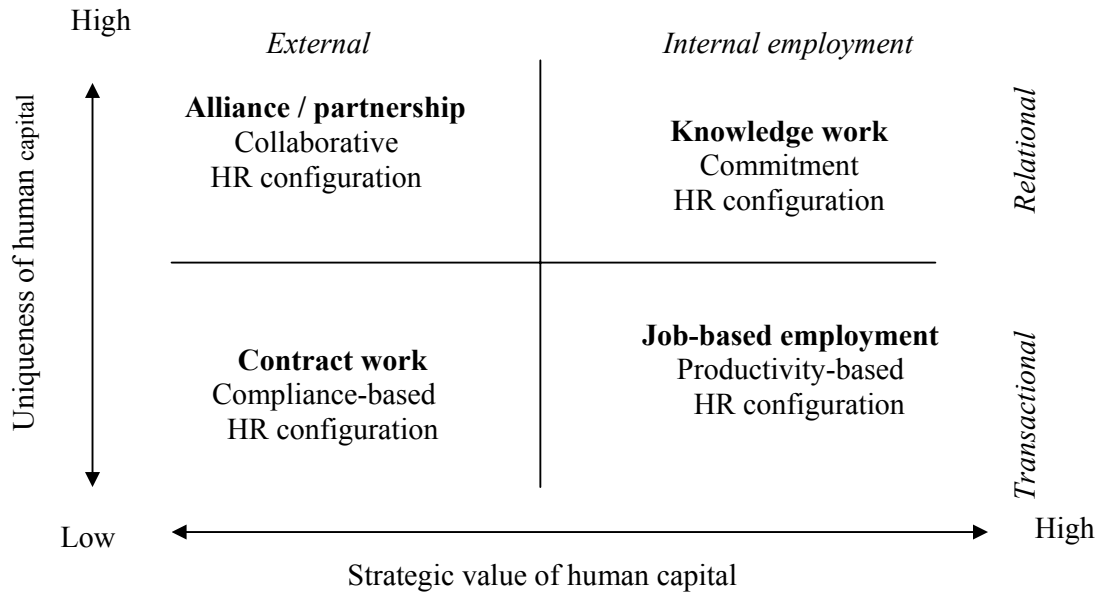
The current concept of human resources, which tries to pass over the common and simple understanding of people as “workforce”, is approached from a double relationship: uniqueness of human capital and strategic value of human capital, which build their complete architecture; “*different employees contribute in different ways to organizations...they are likely to be managed in different ways as well*”⁹. The architectural model elaborated by Lepak and Snell shows the differences in terms of the employment modes, psychological contracts, and human resources configurations used to manage employees.

⁷ William J. BAURNOUL, Alan S. BLINDER, *op. cit.*, p.50.

⁸ J.B. QUINN, *The Intelligent Enterprise: A new Paradigm*, Academy of Management Executive, 6 (4), pp. 48-63 in Scott A. SNELL, Mark A. SHADUR and Patrick M. WRIGHT, *Human Resources Strategy: The Era of Our Way* in Michael A. HITT, R. Edward FREEMAN and Jeffrey S. HARRISON (ed.), *The Blackwell Handbook of Strategic Management*, Blackwell Business, 2001, p.627.

⁹ Scott A. SNELL, Mark A. SHADUR and Patrick M. WRIGHT, *op. cit.*, p.638.

Figure no. 1 Human capital, employment modes, relationship, and HR configuration

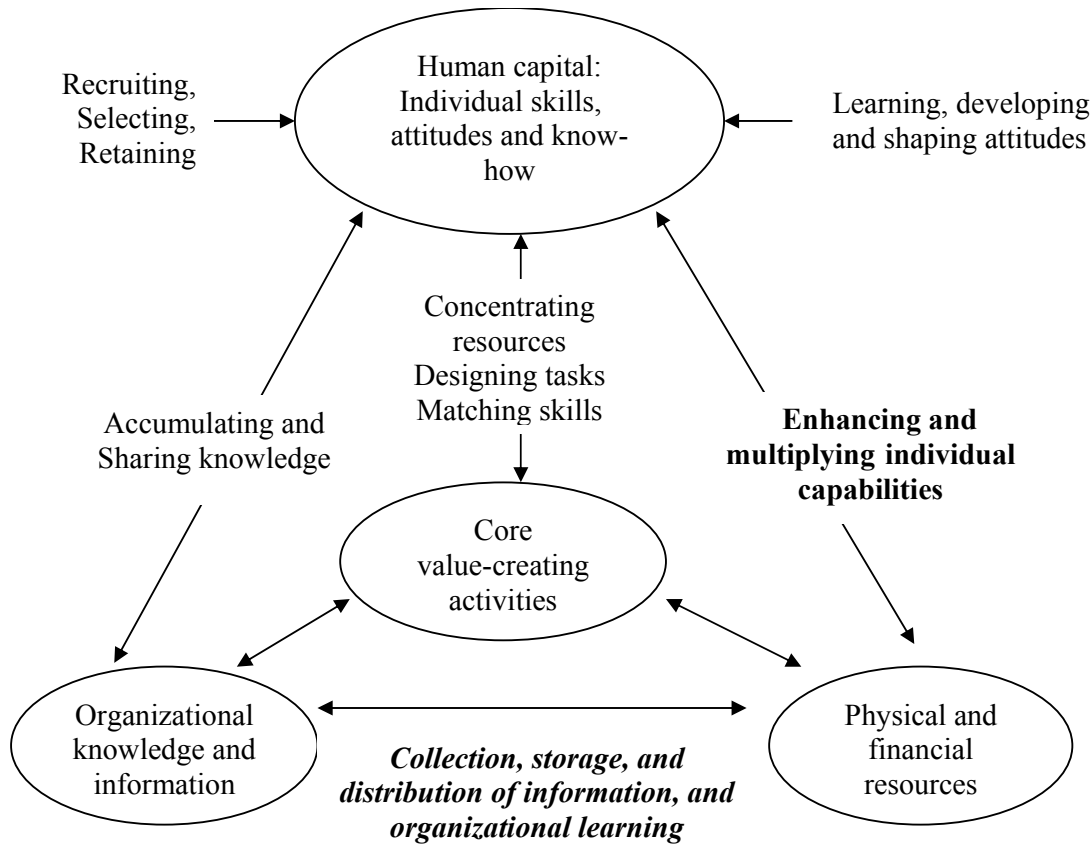

At the same time, this figure represents a view of the market labour, where different professions are considered. The economic, social and political aspects of a society largely influence the complexity of market labour. They are interrelated, because, as an example, labour law could determine the existence of strong labour unions, which act for the protection of the employees' rights against the willingness of employers to fire them if they are not satisfied with the level of productivity. Another example refers to the investments opportunity for foreigners. A law which affords a new business in a country will create the possibility of a new organization (a production company or a service firm) there, which will improve the societal life.

A comprehensive approach¹⁰ on the notion of organization (in a general manner) is able to offer the primary relationship among resources: human, information, physical and financial, resources, its core value-creating activities, and its organizational structure, systems, processes and culture.

¹⁰ Gregory G. DESS and G. T. LUMPKIN, *Emerging Issues in Strategy Process Research* in Michael A. HITT, R. Edward FREEMAN and Jeffrey S. HARRISON (ed.), op. cit., p.25.

Figure no. 2 - Opportunities for leveraging human capital

Some theoretical definitions of the above concepts are necessary. The authors of the model consider that¹¹:

Human capital is *individual capabilities, knowledge, skills, and experience of the company's employees and managers, as they are relevant to the task at hand, as well as the capacity to add to this reservoir of knowledge, skills, and experience through individual learning.*

Organizational knowledge and information resources are:

1. *The organization's documented and legally protected information, including patents, trademarks and property processes.*
2. *Technical and financial data, engineering drawings and libraries, sales catalogues, customer lists, collateral sales, advertising copies, and so forth stored in files, databases and other forms.*
3. *Management, process, and industry know-how.*

Physical and financial resources are *all of the organization's physical assets (land, buildings, equipment, inventories, leaseholds, etc.) and its financial resources (cash, accounts receivable, etc).*

¹¹ Ibidem, p.24.

Structural capital represents:

- a. *the organization's core value-creating activities:*
 - 1) *core business processes*
 - 2) *external relationships with customers, suppliers, and allied partners*
 - 3) *reputation, brand loyalty, image and legitimacy*
- b. *organizational knowledge, and information resources, and*
- c. *the organization's structure, systems processes, and culture:*
 - 1) *organizational and reporting structures*
 - 2) *operating systems, processes, procedures and tasks design*
 - 3) *information and communication infrastructure*
 - 4) *resources acquisition, development, and allocation systems*
 - 5) *decision processes and information flow*
 - 6) *incentives, controls, and performance measurement systems*
 - 7) *mechanisms to promote sharing, collaboration, and organizational learning*
 - 8) *organizational culture, values and leadership.*

All these components of an organization contribute to the market success, and scholars consider that human resources, inputs with knowledge, skills, and know-how should be directed to a continue development. Therefore, investment in human capital and a careful focus on the structural capital will lead to performance.

From a sociological perspective,¹² human capital is a concept based on the belief that the role of workers in production is similar to the role of machinery and other forces of production. Just as industrial societies invest in factories and machinery in order to enhance productivity, they also invest in schools that enhance workers' training, knowledge, and skills. In this sense, organizations, communities, and societies have a certain amount of human capital contained in the various abilities of their people. Similarly, individuals can be thought of as having varying amounts of human capital at their disposal that they can use for productive purposes, including earning a living.

An additional economic perspective¹³ presents the essence of human capital as being that investments are made in human resources in order to improve their productivity. Costs are incurred in the expectation of future benefits; hence the term investment in human resources. Like all investments, the key question becomes: are they economically worthwhile? The answer to this question depends on whether or not the benefits exceed costs by a sufficient amount, and the standards investment criteria apply. There is thus a direct analogy between investments in physical capital, although there are differences. In particular, human capital is not collateral because it cannot be sold. Moreover, an individual cannot spread or diversify his risk in the manner that owners of physical capital can.

¹² Allan G. JOHNSON, *The Blackwell Dictionary of Sociology*, Blackwell Publishers, 2000.

¹³ David W. PEARCE, *The Dictionary of Modern Economics*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1981.

In addition to *human capital*, some authors¹⁴ developed the concept of *intellectual capital*, broadly defined as everything other than tangible assets that contribute to a firm's market values, including: employee loyalty, commitment, company values and brand names, trademarks, customer loyalty and the employees' experience and skills.

The qualitative dimension of entrepreneurship is related to the enterprise¹⁵ that means the combination of initiative, foresight, and willingness to take risks. They are required to make a success of running a business.

3. The security dimension of Human Resources

Why is the national security dimension of human resources important in a society? Because they influence both directly and indirectly the well being state of a country. The human resources are not only an economic issue; moreover, they have societal, political and environmental features, no matter how they are employed or act. They are soft power. Their activities and actions shape the entire society.

When an economy becomes stronger and more dynamic, people try to achieve their personal goals, defining them in terms of financial security, job challenging, job stability and career opportunities. Therefore, they have the possibility of choosing among those four types of organizations according to their training and education, efforts, values, beliefs and attitudes. Every time there is a trade-off among job requirements, personal and family life and environmental opportunities.

In this context, it is in the state's interest to have a highly educated, trained and skilful population. Moreover, the quality of population will determine the quality of leaders.

Due to the scarce resources and efficiency and effectiveness resources allocation process, organizations compete for human resources. It is a reality, because the sustained competitive advantage through people is achieved if these resources have value for organizations, are rare and unavailable to other competitors, are difficult to imitate, and they will be organized to achieve organizational synergy. Therefore, people as inputs for organizations offer them the "can do" (knowledge, skills and abilities) dimension and "will do" (personality, values and motivation) dimension. Their appropriate mix gives the organizational performance. As a result, in a free market economy, all types of organizations will try to attract the best people, offering them valuable rewards such as: generous salaries, additional benefits (service car, service mobile phone, paid vacations, free training and education opportunities, flexible work time, career opportunities, etc.).

¹⁴ T.A. STEWART, *Intellectual Capital: The New Health of Organizations*, New York: Doubleday/Currency 1997, L. EDVINSSON and M.S. MALONE, *Intellectual Capital: Realizing your Company's True Value by Finding its Hidden Brainpower*, New York, Harper Business, 1997 in Gregory G. DESS and G. T. LUMPKIN – Emerging Issues in Strategy Process Research in Michael A. HITT, R. Edward FREEMAN and Jeffrey S. HARRISON (ed.), op. cit., p.24.

¹⁵ John BLACK, op. cit.

¹⁵ Frederick W. KAGAN, *A Dangerous Transformation*, WSJ.com Opinion Journal, 12 November 2003 (journal on-line), <http://www.opinionjournal.com/forma/printThis.html?id=110004289>.

The main factors which influence the job seeker's decision related to an employment opportunity are the following: direct monetary (salary, bonuses, stock options), indirect monetary (sick leave, health insurance, saving plans, vacation leave), career goals (nature of work, job description, opportunities for advancement, relationship to company executive, relation to co-workers), location (cost of living, proximity to family and close relatives, cultural and recreational amenities, climate, proximity to friends, schools). Job seekers will always make a trade-off among these factors in order to achieve their personal goals. Meantime, many private firms take into account these factors in order to create the payment systems. According to the definition of security presented in the first part of this work paper, it is obvious that the national security is a matter of the society as a whole. Everybody participates in it, much more the budget/public organizations. It is obvious that the more competent people in public organization the better the missions of organizations are achieved.

Furthermore, *“among the population of working age, the participation rate is affected by the social security system, which determines how much income is available without working, and how easy it is to qualify for it. Health standards affect the proportion of the population, which is disabled, and family structure affect how many people stay out of the labour market to take care of children and the elderly. The availability of child-care facilities affects how many parents are available for part-time work, and the availability of part-time jobs affects how many people can work at all”*.¹⁶

Today, people are looking much more to their own comfort, to their own life style, revising their attitudes toward work, refusing to work hard (more than it is necessary) for the benefit of companies or for their financial success. This phenomenon is called downshifting. The question is if such an approach is available in Romania. A famous Romanian psychologist, Aurora Liiceanu¹⁷, evaluates that the Romanian society, in its transition period, is still in the primitive capitalist phase, when people are more interested in their personal success, and social status (understood as the big amount of money that they are able to gain) than in re-evaluating and revalorizing. Romanians will need time in this respect.

Social-economic policies, which could help to increase the size of the population, are related to the creation of new jobs. This is how people-labour force could be involved in taking care of children and elder, in building blocks of apartments needed by young families. From an organizational view point, flexible time schedule is welcomed, (e.g.) because this can help parents to be involved in their children's education: ride them to schools, practicing different activities together - sport, clubs, hobbies, etc.

The advantage of IT should be taken into account for change: work from home, accessibility to sources of communication. Increased governmental investments in infrastructure: roads, highways, flat of apartments, buildings for social and economic

¹⁶ John BLACK, **op. cit.**

¹⁷ I found this concept from a material sent to me through e-mail by my friend; even it seems to be an unofficial or non-academic source of information, I consider it trustful and valuable for my work.

activities: schools, hospitals, offices, recreational amenities, theatres, cinemas, etc., could be another issue that can create new jobs and keep people in country.

Referring to the defence organization, there is the possibility to apply a similar model (on human resources for Romania) as the one adopted by Donald Rumsfeld. *“Efficiency is all in business, a fact reflected in many mergers that have taken place during the recent economic downturn. By eliminating redundancy and focusing on the areas in which they can excel, companies can dramatically improve their competitive position in some markets, even at the cost, sometimes, of abandoning others. Mr. Rumsfeld has adopted this approach in the area of military transformation.”*¹⁸

In a growing economy, as the Romanian one, people with work potential will try to be hired in private companies, especially multinational, because of the factors mentioned above. The number of available persons for recruitment and selection will go down drastically, and the defence organizations will miss the needed number; under these conditions (which happened in many developed countries before), a similar model as the business model taken by the American Defense State Secretary from the private life could be useful.

In addition to promoting an aggressive market policy for recruitment and selection (which could frustrate people and influence them to give up to a career in defence much earlier than the contract stipulates, or work out of full energy and potential if the marketing approach is based on truth), a reward system as the one from private companies, could be proposed and accepted (the law for military personnel is in an ongoing process and there are some proposals to improve the payment of military). Even in the beginning, this system could seem to be too expensive for the defence budget, its opportunity cost will cover the initial investment, and more, will conduct to a great competitive advantage for defence organizations against others. This fact, for sure, will influence the organizational performances, and, as a consequence, the level of national security achievements.

There are many aspects related to human resources that influence national security environment. The interactions among them are presented below, as a conclusion. All of them should be parts of National Security Strategy, able to link the available resources to the societal realities and national objectives and interest requirements. As a supreme political construct, the National Security Strategy is the way in which experts and leaders from all sectors are coming together to have a common and comprehensive approach on national security environment.

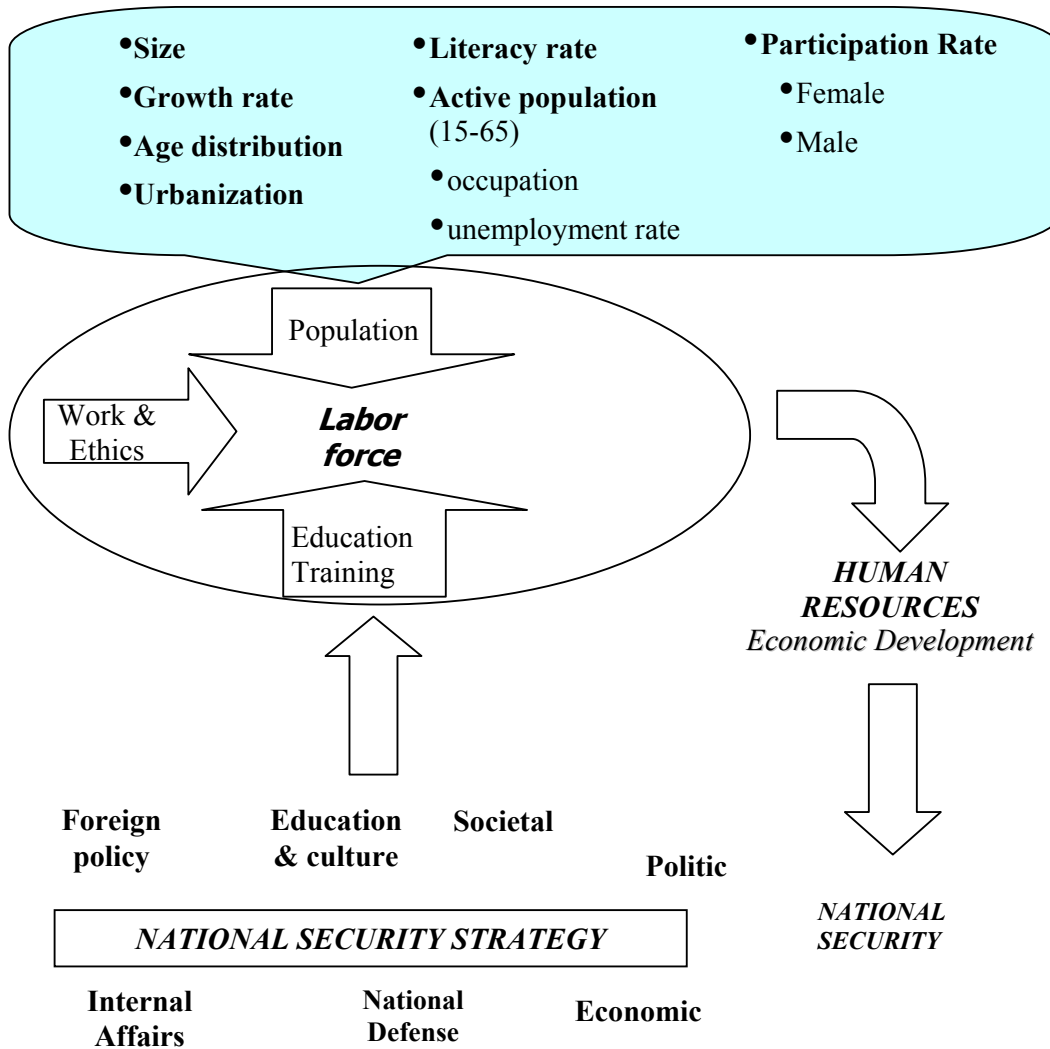
¹⁸ Frederick W. KAGAN, op. cit.

* Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, Braşov din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Bucureşti, mr.lect.univ.dr., doru_moldovan@yahoo.com

Conclusion

The influences of human resources on national security and their inter-relations and interactions are presented below, as a conclusion.

Figure no. 3 - Relation between national security and human resources

LIMBAJ, DISCURS, IDENTITATE SI SECURITATE ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

Dr. Ecaterina CĂPĂȚÎNĂ*

In our study we would intend to reveal the fact that security may be perceived as a language matter in society. In fact, we deal with the perception and the description of a reality through concepts, notions and theories. The discourse change may generate feelings of security and peace (that are synonymous with security) of, on the contrary, restlessness and anguish regarding the individual fate or that of the group from which the individual is part of, that leads us to insecurity.

Există în literatura actuală, consacrată problemelor legate de pace și de război, o multitudine de puncte de vedere și unghiuri de abordare, încât este extrem de dificil să identifice particularitățile sau să analizeze aspectele generale. Cei mai mulți consideră că securitatea este un fenomen, o stare și un proces totodată. Un *dat* cu care atât analiștii, cât și oamenii politici au operat pentru a construi o lume mai bună, stabilă și pașnică, un *deziderat* care a fost îmbrățișat în epoca modernă și contemporană de aproape toată lumea. Cu toate acestea, războiul nu a dispărut din relațiile internaționale. Considerăm că securitatea este și o *realitate construită prin discurs*. Societatea, în ansamblul său, ia act de existența unei probleme de securitate prin intermediul limbajului¹. Credem că Ole Waever are dreptate când afirmă că, în fapt, „definirea securității este o problemă de limbaj”².

Discursul privind nevoia de securizare, analiza și expertiza fenomenului de securitate se realizează prin intermediul conceptelor și al noțiunilor, dar el se transmite opiniei publice prin limbaj. De remarcat faptul că discursul prin care se definește o problemă de securitate poate fi rostit de o persoană legitimă/îndreptătită, dar nu reprezintă niciodată opinia sa. Acesta este rezultatul unei minuțioase analize făcute de aparatul de expertiză din domeniul securității și apoi discutat/negociat cu alți factori politici de la guvernare sau chiar din opoziție. Discursul pe probleme de securitate, odată pronunțat, angajează statul și comunitatea în ansamblul ei.

Elementele care alcătuiesc nucleul central al securității au semnificații diferite de la o societate la alta. Este necesară, prin urmare, și o analiză a ceea ce semnifică pentru o societate/grup uman noțiunile de *amenințare*, *pericol*, *risc*, *vulnerabilitate*. Karin Fierke atrăgea atenția asupra nevoii de a studia modul cum, prin discurs, se poate construi identitatea obiectului ce trebuie securizat, dar, în egală măsură, și „imaginea” amenințării.³ Prin folosirea în discursul de securizare a unor metafore și a altor elemente lingvistice care sunt specifice unei culturi naționale se poate construi o problemă care să nu aibă corespondent în securitatea-realitate. Beverly Crawford și

* **Lector universitar, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”**

¹ A se vedea Manuel Maria CARRILHO, La pragmatique ou l'action par le langage: Austin et Searle, in Michel Meyer (eds.), La philosophie anglo-saxonne, Paris, PUF, 1994, pp. 368-386.

² Ole WAEVER, Securitization and Desecuritization, în vol. Ronnie D. Lipschutz, (dir.), On Security, New York, Columbia University Press, 1995, pp. 46-86.

³ Karin M. FIERKE, Changing Words of Security, apud, Keith KRAUSE, Approche critique et constructiviste des études de sécurité, în loc., cit.

Ronnie D. Lipshutz au analizat acest aspect prin cercetarea discursurilor liderilor politici implicați în conflictul din Bosnia-Herțegovina și au ajuns la concluzia că astfel au fost construite cel puțin trei imagini care au amplificat violența și au împins grupurile etnice la război.⁴ Neorealiștii au explicat aceste lucruri prin dilema de securitate. Ea este, în fapt, produsul incertitudinii și al nesiguranței pe care actorii o au în legătură cu intențiile și tipul de comportament în mediul internațional. Se întâmplă acest lucru fie pentru că „politica internațională a fost întotdeauna o afacere nemiloasă și periculoasă și are toate șansele de a rămâne astfel”⁵, fie că au o percepție greșită asupra modului cum își va folosi forța în relațiile internaționale⁶. Considerăm că prin comunicare eficientă și corectă, prin integrare internațională și supranațională, dilema de securitate are șanse minime de a se manifesta. Astfel se ajunge mai ușor a înțelege identitatea altui actor și a nu-l vedea ca pe un altul. Diferențele între identitățile asumate de diverse state duc la construirea unei dialectici a intereselor lor, care pot fi chiar contrare, considerându-se reciproc ca reprezentând o amenințare.

Analizarea comportamentului statelor pe baza identităților lor percepute reprezintă „scurtături” de judecată, mai ales pentru publicul larg nespecializat, însă, din păcate, de multe ori chiar și pentru decidenții avizați⁷. Acest Celălalt distinct, distant, neînțeles uneori voit, este cel care ajută la definirea unui interes național. Pe de altă parte, introducerea conceptului de identitate în analizele decidenților asigură un nivel minim de predictibilitate și ordine în sistem, prin crearea unor așteptări durabile între state. Judecarea problemelor de securitate pe baza *identităților* ușurează perceperea intențiilor celorlalți actori din mediul internațional și scurtează timpul necesar luării deciziilor în probleme de securizare pentru state, care, astfel, își pot identifica mult mai repede interesele. Identitatea indică o ordine a preferințelor pe care le are un stat. Interpretarea identităților și a intereselor de securitate ale unui actor se face de către actorul care receptează mesajul, această interpretare nemaiputând fi controlată de către actorul-stimul. Atribuirea de semnificații intereselor și acțiunilor statelor „scapă” controlului acestora, ele nu pot impune modul dorit de interpretare, acest proces de atribuire se face pe baza unor construcții intersubiective la nivelul comunicării inter-actori. Astfel, ceea ce contează în interpretare sunt sensurile intersubiective care se creează în cultura relațiilor dintre două state sau în cultura relațiilor internaționale în general, de exemplu cea diplomatică. Michael Barnett a explicat acest fapt prin interpretarea în „grilă constructivistă” a crizei provocate de Irak prin atacarea Kuweitului. El afirmă că dacă

⁴ Beverly Crawford, Ronnie D. Lipschutz, *Discourses of War Security and the Case of Yugoslavia*, online <http://ies.berkeley.edu/contact/crawfordarticles/YORK.pdf>.

⁵ John J. MEARSHEIMER, op., cit., p. 7.

⁶ Robert JERVIS, **Cooperation under the Security Dilemma**, *World Politics*, Vol. 30, No. 2 March 1978, p. 167-214.

⁷ Simona RENTEĂ, *O analiză constructivistă a politicii externe a României*, în EUROPOLIS, *Revistă de teorie și analiză politică*, Universitatea Babeș-Bolyai, Departamentul de Științe Politice, Centrul Academic de Cercetări Sociale, <http://www.polito.ubbcluj.ro/europolis/Articol%20Rentea.htm>

Irakul ar fi văzut Kuweitul ca un stat *suveran* și nu ca pe o țară „arabă” probabilitatea de a trece la invadarea ei ar fi fost mai mică.⁸

Cu ajutorul discursului și prin folosirea unui limbaj adecvat, un actor interesat de securitatea unor regiuni poate construi o imagine adecvată pentru a se interveni și a securiza⁹. Problema este foarte importantă, pentru că în acest fel trebuia să realizeze o răsturnare de imagine între *intervenția militară clasică*, percepută ca un factor de insecuritate și operațiunile de *peacekeeping* sau *peacebuilding* care erau destinate readucerii păcii și a liniștii în zone de conflict. Nu este doar o simplă problemă de limbaj, deoarece securitatea în această zonă a relațiilor internaționale are legătură cu probleme extrem de sensibile și interpretabile totodată — legitimitate în folosirea violenței armate, legalitatea intervenției, ca și doctrina sau ideologia care justifică un asemenea act. Prin intermediul limbajului și al culturii strategice, personalul implicat în procesul de securizare a unei regiuni/zone confruntate cu crize și conflicte este educat să nu folosească violența armată irațional și fără discernământ.¹⁰

Nu este astfel deloc întâmplător faptul că experții americani în probleme de securitate au ajuns la concluzia că succesul procesului de securizare a intereselor americane în punctele fierbinți ale planetei poate fi determinat și de o bună și eficientă cunoaștere a limbajului și a specificului cultural al populațiilor din acea zonă¹¹. În acest scop a fost creat, încă din 1986, National Foreign Language Center (NFLC). Prin activitățile de la acest centru, militarii americani care vor opera în diferite teatre de operațiuni vor cunoaște limba populației din acele zone și vor avea mai ușor acces la cunoașterea mentalului colectiv și, astfel, vor interacționa mai ușor cu indigenii. Se apreciază că, după încheierea Războiului Rece, mai mult de 40000 de militari americani staționează în peste 140 de țări¹². Misiunea pe care aceștia o au de îndeplinit depinde în mare măsură și de capacitatea de a se înțelege și a conlucra cu populația locală. S-a constatat că mulți ofițeri din CIA și alte structuri de securitate nu cunoșteau limba în care vorbesc mulți dintre membrii organizațiilor teroriste. Urmarea, în ianuarie 2006, președintele George W. Bush a lansat *National Security Language Initiative*¹³. Acest program are ca scop eliminarea acestor deficiențe și eficientizarea structurilor de culegere a informațiilor din domeniul securității, dar și al unităților de luptă împotriva organizațiilor teroriste sau al insurgenței. Fostul comandant al Diviziei 101 de aviație, David Petraeus, referindu-se la situația precară a cunoscătorilor de limbă arabă din rândul militarilor americani, arăta că unele mari

⁸ A se vedea pe larg, Michael N. BARNETT, *Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System*, *International Studies Quarterly*, Vol. 37, No. 3 September 1993, pp. 271-296.

⁹ A se vedea și Christophe WASINSKY, *Aperçu d'un atelier de recherches: les études sociales constructivistes, critiques et postmodernes de securite* (Partie I), în *Cahier du RIMES*, volume II, no 2, hiver 2005, pp. 67-69.

¹⁰ *Ibidem*, p. 74.

¹¹ *Language Boot Camp*, Part 1: Language Competence May Enhance Defense, <http://italian.about.com/library/weekly/aa091102a.htm>

¹² Richard D. BRECHT, William P. RIVERS, *Language and National Security*, The Federal Role in Building Language Capacity in the US <http://internationale.org/BriefingBook/6.Building/6.e%20Language%20National%20Sec.doc>

¹³ **Fact Sheet Office of the Spokesman** Washington, DC, <http://www.state.gov/r/papers/ps/2006/58733.htm>

unități aveau de la 4 până la 70 de interpreți, însă la alte unități aceștia lipseau cu desăvârșire¹⁴. Pentru a depăși această situație, mii de soldați au fost echipați cu un dispozitiv de tradus câteva fraze standard, numit *Phraselator*. În situațiile mai delicate acest dispozitiv nu a putut fi de folos. Era nevoie mai mult de înțelegerea contextului socio-cultural care nu se putea realiza printr-un astfel de aparat.

Securizarea intereselor americane, din această perspectivă, impune utilizarea puterii soft, și nu a celei hard. Instrumentele ce pot fi utilizate în acest scop sunt influențarea și propaganda care trebuie să se desfășoare în limba și în conformitate cu *consonanța cognitivă* proprie acelei țări¹⁵. Altfel se obține efectul contrar și, în loc de securitate, se produce mai multă insecuritate. Membrii elitei unei țări pot deveni mai receptivi la interesele de securitate al unei alte țări dacă li se oferă diferite „oportunități”. Acestora li se pot oferi titluri științifice onorifice, premii, burse pentru studii universitare și finanțări pentru instituții culturale care au resurse precare. În același scop se pot facilita programe de schimburi culturale, construirea de spitale și de biblioteci etc. Securizarea se obține nu prin folosirea forței brute și a violenței fizice, ci prin exercitarea puterii de seducție sau a ceea ce Deutsch numește *puterea netă*¹⁶. În acest fel se reconstruiește cultura de securitate în zona în care un actor are la rândul său interese de securitate.

Cultura de securitate și valorile pe care aceasta se întemeiază se formează atât la nivelul specialiștilor și al oamenilor politici, dar și al opiniei publice, tot cu ajutorul unui limbaj specializat în procesul de instruire- educare, prin mijloacele de informare în masă sau prin asumarea de către actorii vizați a doctrinelor și strategiilor de securitate ale actorului dominant în mediul internațional. După experiența din Irak, din ultimii ani, tot mai mulți specialiști din armata americană subliniază nevoia de a se studia cultura “adversarului” sub toate aspectele sale¹⁷. Martin van Creveld sublinia că a securiza zona Orientului Mijlociu, în general, și Irakul, în special, cu personal educat și instruit în logica războiului de tip clausewitzian - stat contra stat - este profund eronat¹⁸. Luptătorii aparținând insurgenței irakiene acționează în conformitate cu cele trei reguli tribale ale războiului: răzbunarea sângelui pentru o rudă pierdută în luptă (*al-tha'r*); demonstrarea curajului suprem în luptă (*al-muruwwah*) și apărarea onoarei cu orice preț (*al-sharaf*)¹⁹. Analistul și specialistul american în antropologie McFate, referindu-se la acest aspect, aprecia că o necunoaștere a culturii din partea celor care acționează poate produce la nivel strategic măsuri care să ducă la intensificarea insurgenței. A nu înțelege bine limba și cadrul cultural în care aceștia comunică poate să afecteze imaginea soldaților americani în această țară. McFate apreciază că interpretarea retoricii anti-americane a

¹⁴ COMMITTEE FOR ECONOMIC DEVELOPMENT, Education for Global Leadership: *The Importance of International Studies and Foreign Language Education for U.S. Economic and National Security*, 2006, http://www.ced.org/docs/report/report_foreignlanguages.pdf.

¹⁵ Karl W. DEUTSCH, *op., cit.*, p. 134.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Montgomery McFate, *The Military Utility of Understanding Adversary Culture*, in *Joint Force Quarterly*, July 2005, p.43.

¹⁸ M. van CREVELD, *The Transformation of War*, The Free Press, Sydney, 1991, p. 192.

¹⁹ Montgomery McFate, *op., cit.*, p. 44.

populației irakiene și aprecierea ei ca o problemă de securitate au determinat **Coalition Provisional Authority** și **Combined Joint Task Force 7** să ia măsuri de cenzură. Rezultatul a fost contrar. Populația irakiană a înțeles că americanii în fapt nu vor să promoveze libertatea cuvântului și i-au perceput ca pe niște ipocriți.²⁰ Neînțelegerea semnificației unor simboluri specifice unei culturi poate conduce la situații de insecuritate și la tragedii în situații de criză. În cultura occidentală, afișarea unui steag alb înseamnă predare și încetarea luptei. Mulți soldați americani au interpretat arborarea unui steag negru deasupra unei case în mod opus a ceea ce semnifică unul alb -continuarea rezistenței, și au tras asupra acesteia. În fapt, în religia musulmană shia, pentru un credincios steagul negru simbolizează credința în Mahomed și îl arborează pe locuința sa. Probleme au fost și la interpretarea gesturilor, atunci când a fost vorba de comunicarea nonverbală. Pentru americani, mâna ridicată cu palma deschisă înseamnă „stop”, dar pentru irakieni „vino”. Această neînțelegere de semnificații a condus la unele situații dramatice.²¹

A trata global o problemă de securitate are și avantaje, dar și multe dezavantaje. Oamenii au fost obișnuiți cu amenințări care vizau statul și teritoriul său de suveranitate. Pentru acest lucru se pregăteau și acceptau să acționeze, neprecupețind nici chiar viața pentru a securiza societatea din care făceau parte. Dar au fost „uitate” problemele pe care indivizii, luați separat, le percepeau ca amenințări. Pentru mulți oameni, sentimentul de insecuritate izvorăște din incapacitatea de a se proteja împotriva bolilor, de a-și păstra locul de muncă, sau de a genera suficiente resurse pentru a-și asigura un trai decent.²² Iată de ce, în ultimul timp, preocupările unor actori - UE, SUA, Japonia etc. pentru calitatea vieții și a mediului natural, protejarea omului în fața unor amenințări care vin din „cotidian”, devin preocupări majore.

Când oamenii trăiesc angoasa pierderii locului de muncă, când sunt dominați de teama de a ieși pe stradă, au sentimentul neputinței în a-și proteja și valorile religioase, morale în care cred, devin mai puțin tolerabili și se pot transforma în amenințări la adresa altor oameni.²³ Care sunt răspunsurile pentru acest tip de amenințări? În ce măsură reacția în paradigma clasică, indiferent cărei curent de gândire aparține, poate fi adecvată? Considerăm că au dreptate cei care afirmă că a securiza societatea presupune înainte de toate a găsi mijloacele și metodele prin care cetățenii să „fie liberi în raport cu teama și liberi să obțină ceea ce își doresc”²⁴.

Pentru ca oamenii să se poată găsi în această situație, este necesar ca politicile de securitate să nu mai fie centrate doar pe securizarea spațiului de suveranitate și a statului, ci și pe nevoile fundamentale ale populației. Acest lucru este evident astăzi mai mult decât în epocile anterioare. Creșterea interdependențelor economice și accelerarea procesului de globalizare fac posibil nu numai transferul de prosperitate dintr-o regiune în alta, ci și transferul de boli, șomaj, și alte efecte negative. Aceste

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² R. THAKUR, *From National to Human Security*, în S. HARRIS, A. MACK (eds), *Asia-Pacific Security: The Economics-Politics Nexus*, Allen and Unwin, Sydney, 1997, pp+. 53-54.

²³ *Redefining Security: The Human Dimension*, în *Current History*, May 1995, p. 230.

²⁴ Ibidem, p. 231.

probleme nu mai pot fi rezolvate prin sporirea armatelor și perfecționarea armamentelor, ca în trecut. Din această perspectivă nu se mai pot configura politicile de securitate și nu mai pot fi construite strategii doar cu ajutorul unei singure paradigme sau tip de modelare oferit de un curent de gândire/ideologie politică, indiferent cât de atractive ar fi acestea. Soluția unei hibridări a modelelor pare a fi tot mai mult îmbrățișată de analiști. Rămâne ca această tehnică să cucerească și pe decidenții politici din domeniul securității.

Securitatea ca politică asumată de un actor, atât în interiorul societății, cât și ca strategie care să-i definească în planul relațiilor internaționale comportamentul, tinde să se apropie tot mai mult de viziunea constructivistă în majoritatea statelor de democrație liberală.²⁵ Acest lucru nu presupune eliminarea statului din ecuația securizării nici în plan intern și cu atât mai mult în cel al relațiilor internaționale. Marile corporații economice sau de altă natură nu au forța militară necesară în a impune regula „jocului de piață”²⁶ acolo unde acesta nu se respectă. Există, pe de altă parte, destule situații, mai ales în Africa, dar nu numai, când, în goana după profit, marile companii încurajează dezordinea civilă și conflictele interetnice pentru a controla mai ușor resursele energetice și se asociază, astfel, amenințării din acele societăți.

Faptul că resursele necesare activității economice, cum ar fi cele energetice și apa, nu sunt egal răspândite pe glob și astfel accesul oamenilor la acestea este diferit, va avea implicații majore asupra securității. Creșterea consumului de resurse și a populației, migrația populației dinspre zonele sărace și subdezvoltate către zonele dezvoltate vor influența dramatic cadrul teoretic și de modelare a politicilor de securitate elaborate de actorii clasici și de cei nonclasici - în special cei cu vocație universală, cum ar fi ONU sau NATO. Din această perspectivă, „materia primă” pentru construirea politicilor și a *discursului public* în domeniul securității nu se va mai găsi multă vreme în problemele clasice - ANM, terorism, states rogues, regimuri nedemocratice etc²⁷.

Disputa pentru controlul resurselor, în special pentru energie și apă, care vor deveni tot mai puține în raport cu nevoile unei populații în creștere demografică explozivă, va domina agenda de securitate. Din această ecuație nu vor lipsi, în ciuda creșterii discursului globalist, statul și forțele sale militare. Se vor moderniza strategiile de acțiune și este posibil să scadă importanța strategiilor bazate pe violența fizică și să crească importanța „soldaților” în haine civile.

Globalizarea și globalismul vor aduce pe agenda problemelor de securitate problema *identității*²⁸. Tradițional, aceasta era considerată ca un dat. În studiile de

²⁵ Dario BATTISTELLA, *L'apport de Karl Deutsch a la theorie des relations internationales în Revue internationale de politique comparée* Volume 10, no.4, 2003, pp. 543-565.

²⁶ A se vedea și John J. MEARSHEIMER, *op. cit.*, pp. 260-261; Michael T.KLARE, *The New Challenges of Gobar Security*, în *Current History*, April 1993, p. 157.

²⁷ Vezi și opinia unui reputat specialist în acest sens: Joseph S.NYE Jr., *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie și istorie*, Antet, 2005, p.235.

²⁸ A se vedea, David C. AMPHELL, *Writing Security. United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis, London, University of Minnesota Press, 2éd., 1998; William BLOOM,

securitate clasice, în special cele în paradigma realistă, s-a operat cu identitatea națională nu atât ca obiect al securizării, cât ca vector de cultivare a loialității cetățeanului față de statul-națiune. Omul în evoluția sa socială dobândește multiple identități și prin acestea se raportează la *Celălalt* ca individ și își definește locul și rolul în cadrul grupului din care face parte. În matricea identitară, elementele care au definit identitatea politică a individului nu au fost aceleași dintotdeauna. În Evul Mediu, de exemplu, religia și apartenența la o dinastie constituiau nucleul de bază, pe când etnia și limba erau periferice în definirea identității politice. În epoca modernă lucrurile s-au schimbat în mod radical, religia și apartenența la o dinastie devin periferice în matrice, iar etnia, limba și cultura grupului au devenit dominante.

Identitatea națională, prin urmare, s-a construit în timp prin educație și atașament la un sistem de valori specific — de la tradiții istorice la cultura modernă, de la estetica locuinței la mituri și legende²⁹. Faptul că astăzi aceasta se află în criză, sau într-un proces de tranziție către altă formă, nu înseamnă că identitatea dată de apartenența la un grup politic (stat?) distinct va dispărea. Credem că Jutta Weldes este îndreptățită să afirme că în societatea modernă securitatea identitară (security imaginary) are un loc bine definit. Omul trebuie să aibă răspunsuri coerente la întrebări de genul: „Cine suntem? Ce dorim? Ce reprezentăm noi pentru Ceilalți? Ce ne lipsește în raport cu Ceilalți?”³⁰. Conflictele post-Război Rece, dar în egală măsură și războiul antiterorist, au arătat că *problema securității identitare* este departe de a se dilua și a dispărea în ceea ce unii entuziaști ai globalismului numesc securitate globală. Americanii și-au pus problema reconstrucției identitare după atacurile din 11 septembrie 2001³¹, rușii analizează raporturile dintre securitate și identitate în contextul noilor conflicte post-Război Rece³², germanii fac același lucru. Sunt doar câteva mențiuni de preocupări ale specialiștilor în domeniul securității care fac notă discordantă cu preocupările din spațiul românesc post-Război Rece, de teama de a nu fi percepuți anacronicii din UE. Europa nu este astăzi într-o epocă postnațională, ci mai degrabă postnaționalistă³³.

Personal Identity, National Identity and International Relations, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

²⁹ A se vedea Jutta WELDES, *Constructing National Interest. The United States and the Cuban Missile Crisis*, Minneapolis, London, University of Minnesota Press, 1999, passim.

³⁰ Ibidem, p. 10.

³¹ Vezi Philippe le PRESTRE, *La reconstruction de la identitaire de l’Amerique apres le 11 septembre*, în *Etudes Internationales*, numero special, *Securité et identité nationale*, volume XXXV, no. 1, mars 2004, pp. 25-49.

³² Andrei MINATCHEV, Jaques LEVESQUE, *L’identité et securité de la Russie: Les Crises internationales comme miroir de la guerre de Tchetchenie*, în *Etudes Internationales*, numero special, *Securite et identite nationale*, volume XXXV, no. 1, mars 2004, pp. 49-73.

³³ A se vedea Robert FRANK, *Le contretemps de l’aventure europeenne*, în *XXe siecle*, *Revue d’histoire*, no. 60, 1998.

MANAGEMENTUL STRATEGIC. EFECTELE GLOBALIZĂRII ASUPRA MANAGEMENTULUI RESURSELOR UMANE

Sanda IORDACHE**

The Strategic Management often distinguishes between the conceptualization and implementation of a strategy on one side, and the strategic vision, on the other side. In fact, the distinction is only artificially made, as it should not be seen as a line which clearly separates the two fields of activity.

In practice, for the strategy to be defined and implemented successfully, we should accept it as a continuous process which encapsulates the analysis, the practical aspects of its materialization, its feed-back and measures to be taken for later improvements or adjustments. These four elements may sometimes take place simultaneously.

Noul concept, cel de management strategic, a intrat în vocabularul managementului în a doua jumătate a anilor 1990, cu ocazia primei conferințe internaționale dedicate managementului, inițiată de profesorul Igor Ansiff, în cadrul Universității Vanderbilt.

Definirea conținutului a suscitat interesul specialiștilor, fiind necesară clarificarea vechiului termen de planificare strategică. Astfel:

- Ansoff – 1965 – „managementul strategic este un mod de gestiune a firmei cu asigurarea unei legături strânse între strategie și producție”.
- David, 1989 – „arta și știința formulării implementării și evaluării deciziilor funcționale corelate care permit unei organizații să își atingă obiectivele”.
- Băcanu, 1999 – „se poate defini managementul strategic ca fiind procesul managerial de formulare și implementare a unei strategii”.
- Constantinescu, 1999 – „managementul strategic este definit ca fiind procesul prin care managerii stabilesc direcții pe termen lung ale organizației, stabilesc obiective de performanță specifice, elaborează strategii pentru atingerea acestor obiective și întreprind executarea planului de acțiune ales”.

Managementul strategic reprezintă un proces dinamic de aliniere a strategiilor, performanțelor și rezultatelor, aplicabil oricărui domeniu de activitate. Managementul strategic presupune combinația a patru elemente: oameni (resursa umană), leadership, tehnologii și procese. Necunoscutul și impervizibilul, care își fac apariția tot mai frecvent, impun utilizarea strategiilor în lupta cu acestea.¹

Înțelegerea proceselor managementului strategic implică înțelegerea conceptelor de bază:²

- Filosofia managerială;
- Misiunea organizației;
- Strategia organizației;
- Politica organizației;
- Cultura organizațională.

* Colonel, Direcția Management Resurse Umane, doctorand în științe militare și informații la Universitatea Națională de Apărare "Carol I".

Dimensiunile filosofiei manageriale sunt oferite de:

- principiile generale ale organizației;
- valorile fundamentale ce explică tipul relațiilor între indivizii organizației, în interiorul acesteia, cât și relațiile cu cei din afară;
- imaginea despre viitor prin care se arată evoluția mediului extern, atitudinea pe care organizația trebuie să o aibă pentru a face față schimbării și dimensiunea finală a organizației după transformare;
- căile dorite de obținere a performanței explică modul de obținere a avantajului competitiv, atitudinile în fața riscului, împărțirea responsabilităților, ideile de bază despre relațiile de muncă, motivarea personalului, participarea acestuia la luarea deciziilor.

Dacă luăm în considerare cele de mai sus, putem afirma că, prin viziune strategică, se înțelege „reprezentarea a ceea ce se dorește a fi o organizație în viitor”³ și este dată de abilitatea top-managementului de a prevedea și proiecta cursurile acțiunilor viitoare pentru ca organizația să-și atringă obiectivele într-un mod eficient și eficace.

În actualul context internațional, când au loc schimbări permanente, organizația trebuie să fie capabilă să răspundă la toate provocările care apar.

În 1993, Peter F. Druker menționa: ” *Un lucru de care putem fi siguri este că lumea ce rezultă din rearanjarea valorilor, convingerilor, structurilor economice și sociale, conceptelor și sistemelor politice, cu alte cuvinte conceptul asupra lumii, va fi altfel decât și-ar putea imagina cineva astăzi. În anumite domenii – și mai ales în cadrul societății și al structurilor sale – schimbarea fundamentală deja a avut loc. Faptul că noua societate nu va fi una non-socialistă sau post-capitalistă este o realitate. Este la fel de adevărat și că principala sa resursă este cunoașterea... Va fi un comportament – unul important – a ceea ce eu numesc «politici post-capitaliste», un sistem pentru care vor concura și în care vor coexista statele transnaționale, regionale, statele naționale și structurile locale, chiar tribale*”⁴.

În această realitate globală, evenimentele politice, culturale și sociale sunt din ce în ce mai strâns legate între ele. Au loc creșteri ale fluxului de capital și bunuri și are loc crearea și dezvoltarea pieței globale. Managementul resurselor umane este un efect al globalizării comerțului.

Mutațiile definiției survenite la sfârșitul secolului trecut au determinat succese remarcabile sau eșecuri jalnice. Performanța este dată, în mod egal, de specialiști și de manageri, care tind să aibă, pe lângă investirea formală cu responsabilități de coordonare, conducere, și calitățile unui lider.

Relația manager – lider - angajat s-a schimbat dramatic. Lucrările de specialitate fac distincția între manager, conducător și lider. Astfel, managerul este persoana numită sau aleasă într-o manieră formală, instituționalizată într-o funcție de conducere, în special în organizațiile de tip economic, conducătorul este orice persoană aflată într-o poziție de conducere (poate fi un manager, dar și persoana ce deține funcția de conducere a unei organizații neeconomice, gen partid politic, instituție publică, cult sau a unui grup informal), care are cea mai mare influență asupra oamenilor într-o organizație, influență recunoscută și acceptată de toți membrii sau de marea majoritate a acestora. Cele trei concepte nu sunt reciproc

exclusive, deoarece managerul poate fi și un lider, iar unii conducători au și atribuții, și competențe manageriale³.

Desigur, soluția ideală este cea când liderul informal se suprapune sau se regăsește în persoana conducătorului sau managerului organizației. Pe de altă parte, în domeniul militar s-a încercat impunerea existenței diferenței între comandantul militar văzut ca lider militar și comandantul militar în calitate de manager ; dintr-o astfel de perspectivă, liderul militar este situat în pozițiile de jos ale ierarhiei militare, unde intră în contact direct cu subordonații săi, fiind un exemplu de urmat pentru aceștia, iar managerul militar trebuie să urmărească, pe lângă atingerea obiectivelor propuse, și consumul judicios al resurselor pentru atingerea acestora. Separarea celor două dimensiuni ale unui comandant militar este un lucru forțat, deoarece ele trebuie să coexiste în realitate și trebuie să asigure dimensiunea competenței profesionale a ofițerului.

Funcțiile managementului resurselor umane – planificare, recrutare, selecție, formare, antrenament, evaluare performanțe, administrarea salariilor și pensiilor, motivarea, relațiile de muncă și negocierile sindicale, proiectarea posturilor – trebuie să țină cont de creșterea gradului de diversificare a forței de muncă, de nivelul educațional crescut al posibililor angajați, de noile valori și așteptări ale angajaților. Cu certitudine, în perioada actuală, noțiunea de manager autoritar a fost înlocuită de influențarea și implicarea angajaților, de delegarea responsabilităților la diferite niveluri.

În context european se pot identifica aspectele determinate de noile tendințe globale. Acestea sunt forțele care vor afecta resursele umane, inclusiv în domeniul militar, pe cele trei componente : recrutare și selecție ; reținere, antrenare, motivare și promovare ; reconversie și pensionare.

Odată cu procesul de globalizare, are loc deschiderea a noi piețe pentru produsele și serviciile europene, ceea ce va contribui la creșterea competitivității. Un rol important îl vor juca cunoștințele și calificarea forței de muncă.

De asemenea, instabilitatea se poate răspândi repede. De aceea, politicile europene, cât și cele naționale trebuie să fie capabile să răspundă evoluțiilor imprevizibile. Globalizarea a fost asistată de schimbări tehnologice, iar cele mai importante s-au petrecut în tehnologiile informaționale și de comunicare.

Politicile europene, dar și cele naționale trebuie să răspundă la solicitările sociale și ecologice tot mai pronunțate. Cererea societății în ceea ce privește securitatea, protecția, mediul poate crea noi oportunități de afaceri.

În timpul perioadei științifice a gândirii manageriale, sfârșitul anilor 1800 - începutul anilor 1900, specialiști în management ca Fred Taylor și Henri Fayol au elaborat modele de reguli, ordine, procese și sisteme care să ajute organizațiile să se stabilizeze în aceste momente dificile din perioada de tranziție.

Situația din România de astăzi este caracteristică pentru toate perioadele de tranziție.

Globalizarea și politicile europene

Creșterea standardului de trai în Europa a adus după sine creșterea cerințelor față de protecția mediului, calitatea muncii, responsabilitățile sociale comune și protecția consumatorului și a sănătății populației.

Instituțiile publice au obligația să răspundă la preocupările societății. Această atitudine a fost reflectată în decizia Consiliului European de la Götheborg, din 2001, care a stabilit dezvoltarea durabilă ca un obiectiv - cheie al politicii industriale. Dezvoltarea durabilă are trei piloni de bază: economic, social și de mediu (protecția mediului).

Cerințele ridicate de siguranță, sănătate, protecția socială și a consumatorului reprezintă, într-o mare măsură, consecința temerilor populației de efectul asupra mediului și sănătății publice. Pe lângă aceasta, există și o teamă, că globalizarea ar conduce la pierderea identității culturale, creșterea competiției cu țările cu costuri de producție mici sau subminarea structurilor economice. Ca rezultat, aceste îngrijorări reflectă necesitatea de a revedea modul de conducere, control și orientare a întreprinderilor.

Uniunii Europene îi revine sarcina de a menține și dezvolta competitivitatea industriei producătoare, pe fundalul interdependenței industriei cu serviciile și al unei aparente reduceri a producției. În etapa actuală, există trei factori-cheie pentru realizarea unei industrii competitive: cunoștințele, inovațiile și antreprenoriatul.

Globalizarea și managementul resurselor umane

Pentru ca globalizarea să nu modifice valorile esențiale ale culturii organizaționale, firmele mici și mijlocii au urmat exemplul marilor companii, astfel:

- pregătirea la intervale regulate;
- reconversia profesională;
- motivarea prin diverse mijloace;
- asigurarea unor bune condiții de muncă.

Globalizarea nu poate reduce diferențele etnice și culturale. Un sistem global ar trebui adaptat la diversitatea afirmațiilor, priorităților și intereselor regionale pentru ca țări cu dimensiuni și puteri economice diferite să-și poată exprima punctele de vedere.

Adaptarea la provocările și amenințările mediului de securitate aflate într-o continuă dinamică obligă la permanente reconsiderări și recorelări a energiilor naționale concretizate în viziuni, strategii și tactici pentru fiecare domeniu economico-politico-social în parte. Dintre acestea nu poate lipsi domeniul militar, al cărui subsistem, învățământul militar este generatorul experților și specialiștilor militari, dar și al viitoarelor elite politico-militare.

Procesul de reformare a Armatei României nu poate reuși fără a fi înțeles și aplicat la fiecare nivel organizațional. Pentru asigurarea succesului sunt necesare următoarele elemente-cheie: implicarea responsabilă a conducerii, concordanța dintre

vorbe și fapte, loialitate și dorința personalului de a se angaja la schimbare, precum și comunicarea permanentă și repetată a mesajului.

Pentru a înțelege importanța dimensiunii umane pentru reușita procesului de reformă, o analiză SWOT (strengths – puncte slabe, weaknesses – puncte tari, opportunities – oportunități, threats – amenințări) pe cele trei componente: recrutare, reținere, reconversie, se impune ca necesară.

Puncte tari: promovarea agresivă a carierei militare prin structurile specializate ale Ministerului Apărării de selecție și recrutare; existența celor două filiere, directă și indirectă, asigură accesul în armată al tinerilor cu potențial pentru cariera militară; resursele umane se pot adapta permanent provocărilor și amenințărilor în continuă schimbare; potențialul uman al armatei române; pregătirea pentru misiunile internaționale și rezultatele obținute în aceste participări; trimiterea la cursuri în străinătate, participarea la misiuni în exterior și la activități multinaționale se constituie în stimulente ce pot fi utilizate cu succes în vederea motivării personalului militar; aplicațiile militare în diferite domenii: geniu, construcții, NBC pot fi folosite pentru modernizarea cazărmilor și chiar realizarea de locuințe sociale pentru cadrele armatei; noile programe de achiziții cu tehnică militară, cerințele de interoperabilitate NATO aduc schimbări și în tehnologia didactică militară; instituirea contractului cu durată limitată de timp;

Puncte slabe: continua scădere a atractivității carierei militare pentru tineri; componenta teoretică în formarea personalului militar este mult mai mare, fiind în detrimentul celei practice – se argumentează prin prezența Școlilor de Aplicație, care, prin cursurile oferite, asigură pregătirea pentru funcțiile ce vor fi ocupate; unele structuri de învățământ ale Ministerului Apărării sunt supradimensionate față de nevoile acestui minister, care este obligat, astfel, să facă eforturi financiare pentru alte structuri din domeniul apărării; greutățile în aplicarea coerentă a ghidului carierei militare conduc la apariția greutăților în evoluția normală în carieră a cadrului militar; lipsa unui sistem de recompensare echitabil, proporțional cu performanța realizată, încurajează non-activismul profesional; factorii motivaționali externi (salarii, recompense, prime) nu sunt suficient compensați de cei interni: un nou tip de cultură de organizație, în care comunicarea duală și participarea la luarea deciziilor pot fi deosebit de valoroase; numărul renunțărilor la cariera militară, simulat de plățile compensatorii, a fost ridicat, cu efecte asupra structurilor organizatorice; personalul didactic nu este suficient implicat în activități practice de cercetare, datorită fondurilor insuficiente alocate acesteia; diplomele de absolvire ale instituțiilor militare de învățământ și titlurile științifice obținute nu conferă integral dreptul deținătorilor ca, după trecerea în rezervă, să ocupe funcții echivalente cu cele ale absolvenților de învățământ superior, cu profil apropiat și de același nivel.

Oportunități: continuarea reformei în sistemul educațional este impusă de aderarea deplină la NATO în 2004; noul mediu economico-social-politic impune cadrelor militare conștientizarea necesității învățării continue, prin diverse forme de pregătire, militare și civile; cerințele NATO vor impune factorilor de decizie continua schimbare a sistemului educațional pentru a fi compatibil cu sistemele educaționale ale țărilor membre NATO; colaborările și activitățile în străinătate, precum și cele cu participare internațională asigură modelele de referință și se constituie în exemple

pentru „lessons learned”; noile riscuri și amenințări pot oferi oportunitatea apariției de noi domenii profesionale militare și dezvoltarea celor existente deja: IT, NBC, geniu, transport aerian, poliție militară.

Amenințări: globalizarea și procesul tehnologic conduc la apariția de noi specializări și profesii, cu repercusiuni asupra specializării stricte a profesiei militare; aderarea la UE împinge candidații cu potențial pentru cariera militară spre alte zone ale Europei; noile riscuri și amenințări sunt în măsură să respingă aria de competență a armatei, care lasă, astfel, locul altor structuri în prioritățile strategiei de securitate națională: servicii secrete, poliție, jandarmerie; organizația militară, asemenea altor departamente bugetare, este dependentă atât de evoluția economică, cât și de deciziile politice, superioare celor militare și care au o altă rațiune de a fi.

Acum, la început de secol și mileniu, constatăm că s-au efectuat destule studii și s-au făcut suficiente comentarii, dispunându-se și de surse de informare și documentare necesare. Pornind de la constatarea că în lucrare am surprins esențialul și că avem capacitatea de a gândi independent, propunem și un ghid pentru activitatea viitoare.

1. Necesitatea, care trebuie transformată în convingere, că managementul, înainte de a fi însușit, trebuie adaptat la nevoile noastre, ținând cont de logica lui internă, de valoarea și profunzimea argumentelor, de cerințele obiective impuse de stadiul dezvoltării noastre.

2. Managementul trebuie redefinit în maniera sa prospectivă și anticipativă. Din succinta prezentare de până acum a rezultat că managementul nu este un concept simplu și suficient de complex pentru a fi înțeles; el necesită nu numai cunoștințe specifice, multe și destul de complicate, ci și anume deprinderi, unele derivând din aptitudini, iar altele obținute prin ecuații și antrenamente.

3. Managementul nu poate fi înțeles în mod simplist, ca o ecuație ce se soluționează exclusiv și integral de la sine. În toate modelele există consecvențe interne, nu se construiește sistemul financiar având în minte un model și apoi să încerci zadarnic să-l potrivești să funcționeze împreună cu elementele sistemului. Față de o asemenea perspectivă, reacțiile la cei doi poli sunt foarte diverse: unii acuză nedreptatea, alții salută schimbările, iar formele de manipulare oscilează de la competență sau incompetență managerială la conservatorism disimulat. Se impune a realiza mutațiile necesare în gândirea și acțiunea managerului, pentru a le stimula spiritul de întreprinzător, inițiative, cultivând-le disponibilitatea pentru nou, dorința de angajare în competiția economică și socială, pentru a le dezvolta judecata realistă, obiectivă a propriilor realizări, comparativ cu ale altora.

4. Este necesar să se clarifice drepturile și obligațiile, atribuirea sarcinilor și urmărirea realizării lor, potrivit competenței și responsabilității fiecăruia. Se solicită promovarea în prim-plan a autorității cu care sunt investiți managerii, tradusă prin onestitate, curaj, fermitate și demnitate.

5. Un alt aspect care trebuie avut în vedere se referă la consecințele neglijării rolului cercetării, supraevaluarea aparatului de conducere, prelungirea practicii birocratice, întărirea laturii democratice, creșterea capacității cadrelor de a rezolva probleme. În acest context este necesară o nouă orientare conceptuală, cu puncte de sprijin pe flexibilitate și inovație.

6. Ultimul aspect se referă la manageri, depistarea persoanelor cu talent în domeniul managementului, apelul la sisteme similare, dar folosite în alte țări. Există centre de evaluare a managerilor, la care poate apela oricine vrea să-și cunoască potențialul de manager. Persoana este analizată 3-5 zile, pe baza unor teste, studii de caz, analiza dosarului, analize economice, conducerea de ședințe etc. La sfârșitul perioadei se pune un diagnostic privind potențialul său de manager. Acesta este sintetizat într-un certificat în care se precizează calitățile persoanei respective, defectele majore, pentru care atribut al conducerii este recomandat, ce aspecte majore trebuie avute în vedere pentru perfecționare.

Bibliografie selectivă

- [1] Bogdan BĂCANU – **Managementul strategic**, Ed.Teora, 1997,p.26.
- [2] Constantin ROMANOSCHI, Ion POPESCU, **Management**, Editura INI, București, 2000.
- [3] Bogdan BĂCANU, Op.cit., p.87.
- [4] Peter F. DRUKER, **Societatea post-capitalistă**, Pb. H. Image, 1999, p.7.
- [5] Filaret SÂNTION, Aurel PAPARI (coordonatori), **Psihologie organizațională**, Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, p.23.
- [6] Bogdan BĂCANU, **Management strategic**, Editura Teora, 1999.
- [7] Dan Anghel CONSTANTINESCU, Marinică DOBRIN, Stănel NIȚĂ, Anca NIȚĂ, **Managementul resurselor umane**, Editura S.C.Național S.A., București, 1999.
- [8] Hrist PAUL și Thompson GRAHAM - **Globalizarea sub semnul întrebării. Economia internațională și posibilități de guvernare**, București, Editura Trei, 2002.
- [9] B.H. Liddell HART, **Strategia. Acțiuni indirecte**, Editura Militară, București, 1973.
- [10] Gerard W RAMEY, *Management strategic and leadership*, în „Revista de marketing și comunicare în afaceri”, octombrie 2003.
- [11] Constantin ROMANOSCHI, Ion POPESCU, **Management**, Editura INI, București, 2000.
- [12] Filaret SÂNTION, Aurel PAPARI (coordonatori), **Psihologie organizațională**, Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1999.
- [13] Peter F. DRUKER, **Societatea post-capitalistă**, Pb.h Iage.
- [14] Gheorghe TOMA și colectiv, **Instantanee manageriale**, Editura A.I.S.M., București, 2002, pp. 14-15.

CONSIDERAȚII PRIVIND COMUNICAREA DE CRIZĂ

Marian CURELARU**

If we see the crisis, that affects a group, an organization or an entire society, as a succession of dysfunctions, that generates tensions and the amplification of some contradictions, this doesn't mean that the crisis represents the abnormality. It constitutes an indicator of the changes to come, an interlude between two "normal" stages of the reality.

In the same way, the organizational communication, characteristic for a period of crisis, is focused more on modification of some emotional perceptions, concepts and interpretations, than on conservation of an image.

Using examples from the south-eastern European area, this article is meant to be a plea for understanding the public communication in terms of a discursive conflict, that follows to achieve consensus.

I. Criza ca indicator al schimbării

Dincolo de polisemia termenului „criză”, evidențiată prin diversitatea definițiilor și multitudinea domeniilor de referință (medicină, economie, psihologie, sociologie, diplomatie, relații internaționale, intelligence etc.), putem grupa trăsăturile generale ale crizelor din două perspective unificatoare, relevante pentru înțelegerea semnificației și utile pentru operaționalizarea strategiilor de comunicare în situații conflictuale:

1) *Viziunea sistemică*: Criza reprezintă o perioadă în dinamica unui sistem caracterizată prin manifestarea unor disfuncționalități, acumularea unor tensiuni, perturbare, dezechilibru, dezordine, destabilizare. Schimbările provocate de criză se realizează ca o succesiune de evenimente ce evoluează rapid și care sporesc în mod substanțial, peste nivelul normal, impactul forțelor destabilizatoare asupra sistemului.

2) *Viziunea axiologică*: criza este definită ca amenințare la adresa intereselor, obiectivelor și valorilor vitale ale unei entități.

Din această perspectivă duală, crizele apar ca stări, situații, fenomene sau procese ce pot aduce daune unei entități atât în plan material (pierderi de bunuri, costuri financiare, diminuarea unor resurse), cât și în plan simbolic (deteriorarea imaginii publice, afectarea reputației).

Dacă ne raportăm la etimologia cuvântului, *krisis* semnifică „decizie”, „judecată”, ceea ce relevă o altă caracteristică generală a crizei: incertitudinea. Sub acest aspect, al nesiguranței, criza reprezintă o provocare pentru decidenți. Cei care utilizează semnificația etimologică pentru a defini criza fac trimitere la decizie ca element final al procesului de evaluare, interpretare și comunicare a modului de rezolvare a unei situații. Decizia pune capăt incertitudinii și incapacității de reevaluare și reinterpretare a problemelor care amenință coeziunea și funcționarea entității afectate de criză.

Sub acest aspect, criza este determinată, în primul rând, de durata incapacității de decizie, timp în care funcționarea entității este pusă sub semnul

* Centrul de Studii și Cercetări pentru Siguranță Națională.

întrebării sau compromisă. Astfel, pentru Patrick Lagadec, „criza este o situație care amenință scopurile esențiale ale unității de luare a deciziilor, reduce intervalul de timp disponibil pentru adoptarea deciziei, și a cărei producere îi surprinde pe responsabili.”¹ Acest mod de interpretare poate fi considerat restrictiv, în măsura în care plasează greutatea pe factorul de decizie, fără să țină seama de celelalte variabile și determinări ale sistemului organizațional.

Privite ca stări de conflict, crizele nu reprezintă neapărat un fapt negativ, ci mai curând un fenomen firesc, inerent interacțiunii sociale. Criza poate fi înțeleasă, deci, nu numai ca disfuncție, ci și ca șansă de schimbare pozitivă, de evoluție: „(...) nu toate conflictele trebuie privite ca disfuncționale. Unele dintre ele pot avea un caracter funcțional, îndeplinind un important rol stimulator, concurențial, dinamizator al gândirii și acțiunii”.²

O interpretare asemănătoare propune Didier Heiderich³, evocând gândirea chineză strategică, în care ideograma „*wei-ji*”, folosită pentru traducerea termenului „criză”, are două componente indisociabile: riscul („*wei*”) și oportunitatea („*ji*”).

Din această perspectivă, putem ieși mai puternici dintr-o criză, dacă sesizăm oportunitatea de a avansa, de a ne schimba. De aici, importanța analizelor după ieșirea din criză (feed-back-ul). „*Wei-ji*” este emanația unei tensiuni ireductibile între riscul imobilismului și oportunitatea reînnoirii. În spiritul „*wei-ji*”, crizele nu sunt de evitat, nici inutile, nici surprinzătoare.

Stéphane Saint Pol⁴ nuanțează această interpretare, apreciind că un public mai puțin avertizat ar putea gândi criza în termeni maniheiști. Or, aceasta, deși poate reprezenta o oportunitate, nu încetează să rămână o sursă de pericol; a ignora acest aspect, ar însemna să ne interzicem orice acțiune care urmărește o ieșire din criză favorabilă pentru organizație. Acesta este, probabil, unul din motivele pentru care, din cauza faptului că nu zăresc imediat caracterul pozitiv pe care îl poate reprezenta o situație de criză, cei abilitați cu managementul acesteia se mulțumesc să gestioneze situația doar din punctul de vedere al riscurilor, oportunitatea fiind în general mai puțin evidentă la o primă analiză.

De fapt, pericolul se traduce în chineză prin asocierea a două ideograme, și nu printr-una singură: „*wei xan*”. „*Wei*” semnifică „suspendat”, iar „*xan*” contextualizează această suspendare și dă deplina semnificație de „pericol”. Cuvântul oportunitate este, de asemenea, rezultanta asocierii a două semne „*ji hui*”. „*Ji*” semnifică „noroc”, iar „*hui*” semnifică „a reuni”.

Asocierea celor două ideograme radicale „*wei*” + „*ji*”, semnificând „criză”, capătă astfel o semnificație particulară, poate mai bogată, ori cel puțin mai complexă decât „simplă” dihotomie „pericol - oportunitate”. Paradoxal, ea poate fi

¹ Patrick LAGADEC, **La gestion des crises - outils de décisions à l'usage des décideurs**, Mac Graw-Hill 1991, p. 51.

² Ion CHICIUDEAN, Valeriu ȚONEȘ, **Gestionarea crizelor de imagine**, Editura comunicare.ro, București, 2005, p. 31.

³ Didier HEIDERICH, L'esprit wei-ji, **Le magazine de la communication de crise et sensible**, vol. 11, aprilie 2006, p. 5-6.

⁴ Stéphane SAINT POL, *Wei Ji, retour aux sources*, Le magazine de la communication de crise et sensible, vol. 12, nov. 2006, p. 24.

mai explicită din punct de vedere al oportunității pe care o induce criza: „*wei ji*” se traduce și prin „șansă suspendată”, cuvântul „suspendată” putând fi înțeles atât ca „posibil” (ceea ce implică norocul, șansa), cât și ca „susceptibil de a cădea” (ceea ce implică prezența pericolului). Ambiguitatea semnului „*wei*” traduce bine ceea ce este o situație de criză: ambiguă, multiformă, schimbătoare, instabilă.⁵

II. Crizele cronice sau „dialogul surzilor”. Criza din Kosovo

Evoluția unei crize poate parcurge mai multe etape, între punctele formale de „început” și „sfârșit”. Manifestarea uneia sau alteia dintre „faze” nu este obligatorie, la fel cum nici ordinea în care acestea apar nu este strictă. Crizele pot apărea brusc sau se pot dezvolta lent, cu evoluții de „cobră” sau de „piton”, conform analogiei propuse de Dennis L. Wilcox. Unii specialiști vorbesc despre o posibilă *fază cronică a crizei*, care poate dura mai mult sau mai puțin timp și care conține anchete ale unor diferite instanțe de control, dezbateri publice, acțiuni de disculpare și încercări de recâștigare a încrederii opiniei publice.

Istoria recentă evidențiază numeroase exemple de crize cronice, în care părțile implicate nu reușesc să comunice eficient, iar această deficiență face ca situația să se mențină la nivel conflictual, cu diverse variațiuni de grad. Așa-numitul „dialog al surzilor” înseamnă, în fond, neputința de a găsi puncte de convergență, platforme de negociere din care s-ar putea ajunge la obținerea unui compromis.

De cele mai multe ori, se denumesc „crize cronice” acele situații complexe în care s-au cumulat și suprapus diverse conflicte nerezolvate, formând un adevărat „ghem” de contradicții între diverse interese, mai mult sau mai puțin transparente. În această categorie poate fi cuprinsă și „criza balcanică”, al cărei nod este reprezentat de problema provinciei Kosovo.

Pozițiile părților din acest conflict sunt diametral opuse. Albanezii kosovari, care reprezintă aproape 90% din cei 2 milioane de locuitori ai provinciei, vor să devină complet și total independenți față de Serbia. La rândul lor, sârbii invocă principiile recunoscute internațional la Helsinki privind inviolabilitatea frontierelor. Belgradul susține că soluția trebuie să fie găsită în cadrul formulei sale sintetizate în expresia „mai mult decât autonomie, dar mai puțin decât independență”. Aceste două poziții sunt ireconciliabile. Astfel, după cum recunoștea chiar reprezentantul adjunct al Secretarului General al ONU în Kosovo, Albert Rohan, „am putea discuta încă 10 ani fără să schimbăm nimic”.

Participanții la o masă deschisă consacrată crizei din Kosovo, cu trei ani în urmă, au formulat sugestiv impasul în care se aflau (și continuă să se afle) atât părțile în conflict, cât și cele implicate în gestionarea situației: „Cum poate fi spart acest cerc vicios al refuzului legitimității celeilalte părți? Ce pași practici ar putea fi parcurși către spargerea cercului? Ce ar putea fi făcut, fără a ne referi la problemele majore, pentru a dărâma această rigiditate, care face ca fiecărei tabere să îi fie teamă ca nu cumva să cedeze ceva celeilalte, ceva ce nu mai poate apoi fi recuperat?”⁶

⁵ Ibidem.

⁶ *Kosovo 2005: Asigurarea securității în regiune*, Project on Ethnic Relations (PER), 12.12.2006.

Este semnificativ faptul că delegitimarea reciprocă a părților adverse își are rădăcinile în istoria teritoriului, care este sursa a două lecturi opuse. Astfel, naționaliștii sârbi au considerat întotdeauna Kosovo drept „leagănul” civilizației lor, vatra lor culturală și religioasă, în vreme ce kosovarii albanezi consideră că regiunea Kosovo a aparținut strămoșilor lor, ilirii, cu mult înainte de sosirea aici a slavilor, în sec. VI și VII.

În istoria recentă a acestui conflict au fost implicați numeroși *actori instituționali*, atât la nivel de sistem internațional, cât și la nivel subsistemic - statal. La nivel de sistem, este de notat interacțiunea ce a existat între organizațiile internaționale, atât europene, cât și mondiale. În conflict s-au implicat Organizația Națiunilor Unite (prin rezoluții ale Consiliului de Securitate), NATO, Uniunea Europeană și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Pe lângă aceste organizații, un alt protagonist important în procesul de gestionare a crizei este *Grupul de contact pentru Kosovo*, compus din miniștrii de externe reprezentând Franța, Germania, Italia, Federația Rusă, Anglia și Statele Unite ale Americii.

1. Scurt istoric

În 1989, Slobodan Miloșevic a anulat autonomia provinciei Kosovo, act care, odată aprobat de adunarea legislativă a Kosovo, a dat naștere la violențe în rândul populației majoritare. În iulie 1990, albanezii din Kosovo au declarat independența provinciei, independență recunoscută anul următor de Albania. În 1991, începe războiul în Iugoslavia, iar în 1992, Republica autoproclamată Kosovo îl alege președinte pe Ibrahim Rugova.

În februarie 1998, conflictul a devenit evident. După numeroase ciocniri între poliție și separatiști, soldate cu morți și răniți în ambele tabere, unități ale armatei sârbe au atacat satul Prekaz, considerat ca fiind un adăpost al Armatei de Eliberare a Kosovo.

În martie 1998, a fost formulată prima rezoluție a Consiliului de Securitate, Rezoluția 1160, care impunea Iugoslaviei un embargo asupra armelor, ca o consecință directă față de evenimentele din Kosovo. Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU a pus bazele păcii, prin următoarele cerințe fundamentale:

- reglementarea pașnică a crizei;
- un statut consolidat pentru Kosovo, care să cuprindă o autonomie sensibil sporită și o adevărată autonomie administrativă;
- respectarea integrității frontierelor Republicii Federale Iugoslavia;
- dreptul refugiaților de a reveni la căminele lor.

În același an, 1998, s-a hotărât și implicarea forțelor NATO în restabilirea păcii. În iunie 1998, președintele Statelor Unite s-a angajat să apere Kosovo și să implice chiar forțele armate americane, dacă ar fi cazul. La scurt timp, Marea Britanie s-a raliat SUA în a condamna guvernul de la Belgrad, ambele inițiind o propunere de rezoluție a Consiliului de Securitate.

Uniunea Europeană s-a declarat nemulțumită de evoluția conflictului, Robin Cook (Ministru de Externe al Marii Britanii, care deținea la acea dată conducerea

Comunității) afirmând că nu va permite nașterea unei Africi de Sud la porțile Uniunii Europene. În scurt timp, statele membre ale NATO au adoptat poziții similare.

Unii analiști au remarcat contextul psihologic din momentul intervenției NATO în conflictul din Kosovo, și anume după relativa calmare a războiului din Bosnia, unde Alianța a fost deseori acuzată de implicare insuficientă. Relevantă este chiar afirmația lui Holbrooke: „Kosovo nu este încă o a doua Bosnie”⁷.

După masacrul de la Rajak, din 15 ianuarie 1999, guvernele țărilor din grupul de contact au anunțat că vor pune la punct o soluție politică a crizei din Kosovo. Grupul a căzut de acord asupra a *zece principii* care să servească drept bază pentru *Conferința de la Rambouillet* (23 februarie 1999):

- necesitatea de a pune capăt rapid violențelor și de a respecta armistițiul;
- soluționarea pașnică a crizei printr-un dialog între adversari;
- tranziție, în principiu de trei ani, în așteptarea elaborării unei soluții definitive;
- interzicerea oricărei schimbări unilaterale a statutului provizoriu al provinciei;
- integritatea teritorială a Iugoslaviei și, în consecință, a statelor vecine;
- respectarea drepturilor comunităților (limbă, instituții religioase, învățământ);
- alegeri libere și sub controlul OSCE;
- neînceperea urmăririi judiciare pentru acțiunile comise pe durata conflictului din Kosovo, cu excepția crimelor de război sau împotriva umanității;
- amnistierea și eliberarea prizonierilor politici;
- participarea internațională și cooperarea celor două părți la reglementarea crizei.

Scopurile urmărite prin conferința de la Rambouillet au fost: restabilirea unei autonomii substanțiale pentru Kosovo și respectarea de către Belgrad a libertăților politice, culturale și religioase ale kosovarilor.

După suspendarea conferinței, Statele Unite s-au angajat în legătură cu patru puncte, care le-au atras ralierea UCK:

- dezarmarea milițiilor, cu excepția armelor personale (!);
- conducătorii comunității albaneze urmau să preia cât mai urgent sarcina guvernării provinciei;
- prezența forțelor NATO, pentru a acționa împotriva oricărei repunerii în cauză a statutului provizoriu al Kosovo de către Iugoslavia;
- la capătul unei tranziții de trei ani, ipoteza independenței provinciei va fi examinată, dacă contextul regional și internațional va permite.

⁷ Victor PETRESCU, Posibile scenarii de evoluție ale conflictului din Kosovo, 30 Ianuarie 1999, pe site-ul <http://capriro.tripod.com/intaff/extpol01.htm>.

Autorii unei retrospective a situației, din *Le Monde Diplomatique*⁸ apreciază că punerea în prim-plan a NATO în criza din Kosovo, în detrimentul ONU, vine din reajustarea, dorită de Statele Unite, a competențelor și legitimității instituțiilor internaționale. Ei consideră că decizia din 23 martie 1999 a secretarului general al NATO, Javier Solana, este una istorică: „Pentru prima dată din 1949, Alianța Atlantică a bombardat o țară care nu a comis o agresiune în afara frontierelor sale. În numele dreptului la ingerință, NATO a încălcat două principii majore ale dreptului internațional: suveranitatea statelor și Carta ONU, pentru că operațiunea a fost declanșată fără autorizarea Consiliului de Securitate”⁹.

Criza s-a produs în momentul în care Statele Unite căutau să-și impună poziția conducătoare în NATO și să justifice noul lor rol în Europa și a coincis cu a 50-a aniversare a Alianței. Ea a permis SUA să obțină consensul larg al țărilor membre în favoarea lor și să le consfințească poziția. Această depreciere a rolului ONU a suscitât critici din partea unor țări care joacă un rol important pe scena mondială, precum Rusia, China, India, Vietnam și Africa de Sud.

La 10 iunie 1999, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat *Rezoluția 1244*, care plasa provincia răvășită de război sub administrația ONU, până la determinarea statutului său final. Astfel, deși „din punct de vedere tehnic” încă face parte din Serbia, Kosovo a devenit un *protectorat de facto al ONU*, de la sfârșitul conflictului din 1998-1999 din provincie.

În 2005, la șase ani de la conflictul din 1998-1999, Consiliul de Securitate al ONU a decis că a venit timpul pentru lansarea unui proces politic destinat determinării viitorului provinciei Kosovo. În 24 octombrie 2005, Consiliul a sprijinit recomandarea Secretarului General al ONU Kofi Annan de a lansa un proces politic destinat soluționării acestei chestiuni.

Decizia a fost adoptată după o evaluare complexă a progresului realizat de provincie în implementarea unui set de standarde prezentate de comunitatea internațională drept condiție *sine qua non* pentru lansarea negocierilor. Evaluarea a fost realizată de reprezentantul special al lui Annan în regiune, diplomatul norvegian Kai Eide.

Annan l-a numit apoi pe fostul președinte finlandez Martti Ahtisaari drept reprezentat special al său, acesta urmând să conducă discuțiile, și pe diplomatul austriac Albert Rohan, drept reprezentant adjunct. După câteva săptămâni, UE și Statele Unite și-au numit propriii reprezentanți pentru negocieri, Stefan Lehne și, respectiv, Frank Wisner.

Grupul de Contact pentru Kosovo a elaborat, în noiembrie 2005, un set de principii orientative pentru soluționarea chestiunii statutului, excluzând printre altele revenirea la situația de dinainte de 1999, divizarea provinciei sau unificarea acesteia cu un alt stat, ca posibile rezultate ale negocierilor¹⁰.

În septembrie 2006, Grupul de Contact i-a cerut lui Martti Ahtisaari să pregătească „o propunere completă pentru soluționarea statutului”. În aceeași lună,

⁸ *Cahier spécial Kosovo*, *Le Monde Diplomatique*, caiet arhivat la 1 ianuarie 2006, pe site-ul www.lemondediplomatique.fr.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ **Kosovo: procesul diplomatic**, *Southeast European Times*, 15.12.2006.

Serbia a adoptat o nouă constituție, definind provincia Kosovo drept parte „inalienabilă” a teritoriului său. Majoritatea alegătorilor sârbi au sprijinit noua lege fundamentală a țării într-un referendum desfășurat la sfârșitul lunii octombrie.

La 15 martie a.c., Secretarul General al ONU, Ban Ki-Moon, a primit propunerea finală a reprezentantului ONU Martti Ahtisaari pentru soluționarea statutului provinciei Kosovo. Planul oferă provinciei Kosovo o largă suveranitate sub supraveghere internațională condusă de Uniunea Europeană, dreptul de a încheia acorduri internaționale, de a cere aderarea la organizațiile internaționale și de a-și asuma mai multe responsabilități pentru a se autoguverna, obținând astfel o formă de independență supravegheată. El prevede de asemenea crearea unei armate proprii a regiunii, dar și a unei autogovernări pentru cei circa 100.000 de sârbi ramași în provincie.

Serbia respinge planul, iar liderii albanezi kosovari îl sprijină în anticiparea independenței depline. Consiliul de Securitate al ONU urma să înceapă dezbaterile asupra propunerii în 26 martie.

2. Evaluări privind implicațiile adoptării planului Ahtisaari

Dacă planul Ahtisaari va fi adoptat în actuala formă, Kosovo și-ar putea declara independența până la sfârșitul acestui an și ar deveni cel mai nou stat al Europei.

Conform poziției reiterate constant de conducătorii republicii Serbia, o astfel de situație este inacceptabilă. „Dacă ar fi acceptată propunerea Ahtisaari, atunci ar fi pentru prima dată în istoria contemporană când un teritoriu ar fi luat de la o țară pașnică, democratică, în scopul de a satisface aspirațiile unui anumit grup etnic care are deja un stat-națiune al său”, a declarat președintele Serbiei, Boris Tadic.

Această poziție este împărtășită și de Federația Rusă, reprezentanții acesteia declarând că orice soluție pentru viitorul Kosovo-Metohija care este acceptabilă pentru Belgrad este acceptabilă și pentru Rusia, și cât timp Belgradul nu este de acord cu independența provinciei, Rusia nu va fi nici ea de acord. Oficialii ruși și-au exprimat totodată, „măhnirea pentru faptul că, în cazul Kosovo, comunitatea internațională sprijină separatismul, ceea ce a făcut ca o rezolvare politică a problemei să fie aproape imposibilă”¹¹.

Politicienii sârbi au în vedere și alte soluții în caz că negocierile nu vor oferi o soluție acceptabilă pentru Belgrad – provincia ar putea fi declarată „teritoriu sub ocupație străină”, situație în care Serbia nu ar recunoaște independența provinciei și ar putea emite pretenții asupra acestui teritoriu, atunci când situația geopolitică i-ar permite acest lucru¹².

Mulți analiști europeni apreciază că o eventuală independență a provinciei Kosovo s-ar putea constitui într-un precedent pentru alte teritorii cu aspirații separatiste din zone vecine Uniunii Europene, inclusiv din sudul Caucazului. Modificarea granițelor și crearea de state etnice ar reprezenta un precedent periculos

¹¹ George DAMIAN, *Serbia respinge independența Kosovo*, Ziua, 12.03.2007.

¹² *Soarta provinciei Kosovo, pe masa negocierilor*, Evenimentul zilei, 20.02.2006.

pentru întreaga regiune balcanică. Același drept ar putea fi revendicat de către croații din Bosnia și Herțegovina, de către sârbii din republica Srpska și, posibil, chiar de către bosniacii din Sandzak¹³. Argumentația din urmă, oferită de un oficial bosniac, omite faptul că precedentele există deja, din momentul fragmentării federației iugoslave, chiar dacă noile state nu au o „puritate” etnică asemănătoare celei din Kosovo.

James Bissett, fost ambasador al Canadei în Iugoslavia, apreciază că acordarea statului de independență „ar fi o greșeală”, nu doar pentru că ar încălca legislația internațională. Astfel, Kosovo a devenit punctul central al rețelelor de trafic de persoane și de heroină către vestul Europei, standardul de viață este foarte scăzut, răpirile și asasinatelor ale căror victime sunt cetățeni nealbanezi sunt la ordinea zilei, iar societatea civilă lipsește cu desăvârșire. Mai mult, acțiunile conduse de ONU și de NATO au fost marcate de „duplicitate, standarde duble și lașitate”. Un exemplu clar, în opinia lui James Bissett, este eșecul ONU de a duce la îndeplinire unul dintre angajamentele pe care și le-a luat în 1999: să reconfirme suveranitatea Serbiei asupra provinciei.

Mai multe rapoarte și analize au identificat provincia Kosovo drept centrul crimei organizate în Europa. Mafia albaneză din zonă controlează majoritatea rețelelor de traficare a heroinei și armelor din Europa, ca și „sclavia albă”. De asemenea, Kosovo este o destinație preferată pentru acțiuni de spălare a banilor, în general investiți în proiecte imobiliare pe terenuri care au aparținut sârbilor.

Crima organizată originară din Kosovo a pus la cale atacuri armate în Franța, a luat locul, în bună măsură, mafiei tradiționale în Italia și a întins antene înspre Londra și înspre coasta de est a SUA. Bani proveniți din acțiuni criminale au fost folosiți la Washington pentru acțiuni de lobby politic, în sprijinul obținerii independenței.

Implantarea rețelelor islamiste este o altă problemă ignorată de oficialii occidentali. În majoritate, albanezii din Kosovo sunt musulmani adepți ai secularismului, însă serviciile occidentale de informații au identificat celulele extremiste, care promovează Jihadul mondial și care au recrutat deja tineri albanezi. Celulele au fost înființate de islamiști din Franța sau din Orientul Mijlociu, care au venit în zona Balcanilor începând din anii '90, pentru a lupta în Bosnia și în Kosovo¹⁴.

Stabilirea statutului provinciei Kosovo implică și dificultăți de ordin material, în contextul în care sârbii dețin, cu acte, majoritatea proprietăților imobiliare din regiune. Deși la acest moment reprezintă mai puțin de 10% din populația provinciei Kosovo, sârbii dețin peste 58% din bunurile imobiliare din regiunea acum majoritar albaneză. Documentele care atestă aceasta s-au păstrat, ca urmare a faptului că registrele cadastrale originale au fost expediate la Belgrad încă din 1999, înainte ca autoritățile sârbe să părăsească provincia. „Acest fapt este esențial pentru ca Serbia să reușească să-și apere proprietățile ei de stat, obștești și private, precum și bunurile Bisericii Ortodoxe sârbe în Kosovo”, opinează analiștii citați de cotidianul Politika.

¹³ *Kosovo 2005: Asigurarea securității în regiune*, Proiect on Ethnic Relations (PER), 12.12.2006.

¹⁴ Felix NICOLAE, *Balcanii ar putea exporta soluții periculoase pentru conflictele înghețate*, *Prezent*, nr.41.7-13.11.2006, p. 22-23.

Între timp, albanezii kosovari și-au însușit ilegal, un număr considerabil de proprietăți aparținând sârbilor¹⁵.

Politicienii și analiștii care susțin impunerea independenței actualei provincii Kosovo consideră că doar o asemenea decizie radicală ar asigura stabilitatea în Balcani, după cum sugerează reprezentanții ai *International Crisis Group*. Argumentul acestora este că o variantă care ar încerca să mulțumească în egală măsură Belgradul și Priștina n-ar putea oferi decât o soluție ambiguă și instabilă¹⁶.

O analiză realizată în 2006 de Alex N. Grigoriev și Adrian Severin¹⁷ evidențiază funcționarea unor „mituri” în percepția de către „opinia publică internațională” a protagoniștilor conflictului din Kosovo. Conform acestor modele imagologice, albanezii apar, de regulă, ca „victime absolute” în Balcani, în vreme ce sârbii sunt tratați doar ca agresori și criminali (percepția s-a schimbat puțin după violențele din Kosovo din luna martie 2004). „S-a ajuns aici, întrucât războaiele iugoslave și realitatea lor au fost percepute în alb și negru și pentru că toate mijloacele de luptă împotriva regimului Milosevic, inclusiv prin încurajarea unei mișcări armate de gherilă, au fost acceptate ca fiind legitime. (...) O asemenea politică i-a făcut pe albanezii din Kosovo să creadă că independența provinciei este o formalitate și că SUA sunt de partea lor. Sârbii, pe de altă parte, au conchis în mod greșit că SUA acționează împotriva Serbiei și a sârbilor în conflictul din Kosovo”¹⁸.

Analiza menționată relevă cât de complicată este situația din Kosovo, nu doar datorită diverselor probleme de drept internațional ori de sistem constituțional al Serbiei, ci mai ales datorită barierelor psihologice, la nivelul comunităților implicate în conflict: „(...) chiar dacă liderii sârbi ar conștientiza multiplele avantaje politice și economice ale separării de Kosovo, respectiv ale renunțării la un teritoriu foarte greu de controlat, majoritatea populației sârbe, ca și vecinii săi albanezi, continuă să trăiască într-un univers dominat de un naționalism vibrant. Un asemenea naționalism este susținut, în parte, de modul dur și umilitor în care Serbia a fost deseori tratată la nivel internațional, ca singura pare vinovată în «războaiele iugoslave» și, astfel, ca unic moștenitor responsabil, partea colectiv culpabilă de politica lui Milosevic”¹⁹.

III. În loc de concluzii

Interpretările analitice ale situațiilor de criză vizează, de regulă, în mai mică măsură concluzii filosofice sau morale și mai curând enunțuri pragmatice ce pot constitui instrumente sau elemente de referință pentru abordările viitoare ale unor situații conflictuale similare.

¹⁵ Anne Marie-LUPAȘCU, *Kosovo, proprietatea sârbilor*, Ziua, 08.01.2007.

¹⁶ *Soarta provinciei Kosovo, pe masa negocierilor*, Evenimentul zilei, 20.02.2006.

¹⁷ Alex N. GRIGORIEV și Adrian SEVERIN, *Debalcanizarea Balcanilor o strategie pentru o pace durabilă*, București, 31 octombrie 2006, pe site-ul www.fisd.ro.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

Din acest punct de vedere, în urma acestei succinte treceri în revistă a unor aspecte privind criza din Kosovo, propunem următoarele trei aserțiuni cu titlu de ipoteze:

- *Crizele nu au neapărat soluții pozitive.* Sfârșitul unei crize poate fi succesul sau eșecul. Putem aprecia toate crizele drept rezolvabile doar dacă acceptăm că și disoluția este o soluție. De exemplu, o criză cardiacă se poate „rezolva” prin moartea pacientului (conform și butadei „operația reușită, pacientul mort”).
- *Managementul crizei nu se confundă cu comunicarea de criză.* Comunicarea este doar un element foarte important, dar nu întotdeauna decisiv, al gestionării crizei.
- *Gestionarea unei crize nu este realizată întotdeauna doar de actorii direct implicați („adversari”).* De cele mai multe ori, în gestionarea crizei intervin și alte entități interesate. Din acest punct de vedere, deciziile majore sunt determinate, în primul rând, de interesele factorilor de putere și abia apoi de interesele părților în conflict.

FACTORI GENERATORI DE RISCURI LA ADRESA SECURITĂȚII STATELOR DIN SPAȚIUL SUD-EST EUROPEAN

Dr. Gheorghe CREȚU*

I. Mediul de securitate din spațiul sud-est european. Caracteristici generale

Spațiul sud-est european se încadrează, în prezent, în parametrii funcționali ai sistemului relațiilor internaționale, din punct de vedere al riscurilor și amenințărilor specifice de securitate la nivel european și global.

Din punct de vedere etno-cultural, Europa de Sud-Est reprezintă un autentic mozaic de popoare, culturi și religii, aspecte care nu odată au provocat, datorită lipsei de toleranță, conflicte interetnice și interconfesionale, precum și de altă natură.

Acest spațiu cu o istorie aparte a cunoscut, însă, în ultimii 10-15 ani, o serie întreagă de prefaceri de ordin social, economic, politic, cultural și de altă natură, care i-au prefigurat o anumită fizionomie. În același timp, o privire mai atentă ne conduce la concluzia că spațiul sud-est european „*continuă să fie spațiul confruntărilor de interese pentru control, acces și influențe majore*”¹, o arenă în care și-au făcut prezența atât marile puteri europene, respectiv Germania, Rusia, Marea Britanie, Franța, dar și SUA, și care, fiecare, au contribuit și contribuie, pe de o parte, la consolidarea internă a statelor din acest areal geografic, iar pe de altă parte, la includerea acestora, cu șanse mai mari sau mai mici, în complexul euro-atlantic sau în cel rusesc.

Având în vedere importanța geostrategică a Europei de Sud-Est, în special a spațiilor Balcanic și Caucazo-Caspic, suntem convinși că în viitor i se va acorda o atenție tot mai sporită și din partea altor centre de putere continentală și nu numai, care-și vor manifesta interesul pentru această zonă.

În spațiul la care ne referim se constată o multitudine de factori care afectează, într-o măsură mai mare sau mai mică, securitatea statelor ce-l compun și nu mai puțin a celei regionale, la rândul ei.

Motivațiile și specificitățile acestei situații sunt date de: □ varietatea etno-culturală și politică a zonei; □ stadiile diferite de dezvoltare la care se află țările din spațiul analizat; □ apartenența sau neapartenența la structuri economice și de securitate colectivă; □ gradul diferit de implicare în consolidarea încrederii și cooperării în plan regional și continental; □ contribuția diferită la elaborarea unor strategii de valorificare a realităților politice la nivel regional și european; □ disponibilitățile economice și sociale din zonă; □ conflictele etnice și religioase, precum și de altă natură; □ dezvoltarea într-o măsură considerabilă a crimei organizate, cu întregul ei cortegiu de vulnerabilități; □ parametrii corupției la nivel statal și

*General de brigadă (r), Redactor Șef la Revista Rezerva Oștirii Române, organ al UNCMRR.

regional; □ nivelul diferit al asigurării drepturilor omului; □ stadiile diferite de dezvoltare a democrației; □ precaritatea punctelor de legătură, pentru o mai bună interconectare la nivel zonal, continental și intercontinental; □ disparitățile acțiunilor privind promovarea intereselor în zonă etc.

Nu este de neglijat faptul că spațiul sud-est european, la care facem referire, are o suprafață considerabilă în raport cu celelalte zone ale Europei, jumătate fiind spațiu terestru, iar cealaltă jumătate, mediu maritim.

Aria geografică a Europei de Sud-Est este definită de state sau porțiuni de state, după cum urmează (în ordine alfabetică): Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Cipru, Croația, FYROM, Georgia, Grecia, Moldova, Muntenegru, România, Rusia, Slovenia, Serbia, Turcia, Ucraina. Europa de Sud-Est include și regiunea egeeano-ionic-adriatică, respectiv apele internaționale ale celor trei mări.

Dintre statele mai sus enumerate, patru sunt membre ale UE, două candidate, iar patru fac parte din NATO.

Țările care compun Europa de Sud-Est, majoritatea dintre ele izvoare de cultură și civilizație, acoperă în mod diferit anumite porțiuni ale acestui spațiu, fiecare dintre acestea cu anumite specificități pe care îndeobște le numim: Regiunea Balcanică, Regiunea Marea Neagră, Regiunea Caucazo-Caspică, Regiunea Nord-Danubiano - Pontică, Regiunea Est - Mediteraneană etc. Distribuția este eterogenă, unele dintre statele (porțiuni de state) din sud-estul Europei făcând parte din una, două sau mai multe dintre regiunile la care ne-am referit.

Acest aspect devine benefic atunci când avem în vedere o anumită dezvoltare a acestor regiuni pe baza unor proiecte comune.

Dacă pe dimensiunea Europa de Sud-Est s-au înregistrat o serie de rezultate pozitive pe ansamblul proceselor de democratizare „întreaga regiune făcând progrese în direcția stabilizării și integrării europene”², statele din Balcanii de Vest se confruntă în continuare cu o serie de probleme politico-economice și sociale grave, precum și cu persistența unor focare de conflict care influențează negativ stabilitatea și securitatea. „O vulnerabilitate a Balcanilor, întâlnită și în alte spații de securitate ale Europei, este reprezentată de o întreagă istorie de dispute teritoriale și de conflicte etno-culturale și religioase și de slăbiciunile inerente instituțiilor în perioada de tranziție de la comunism la democrație” (3).

Dosarul Kosovo și nesoluționarea pe fond a problemei albaneze, consolidarea influenței fundamentalismului islamic, tendințele extremist-teroriste care alimentează tensiunile interetnice, amploarea activităților de crimă organizată și trafic ilegal îngreunează menținerea unei situații normale în Balcanii de Vest, repercutându-se astfel în întreaga Peninsulă Balcanică, a cărei „poziție geostrategică este ideală în asigurarea unui acces facil către zone de interes economic de valoare strategică” (4).

Nu putem să nu subliniem însă, faptul că focare de conflict, unele deosebit de periculoase, au fost dezvoltate și în alte dintre regiunile la care am făcut referire.

Nu odată s-a accentuat că anumite carențe în asigurarea securității spațiului în discuție, sub toate aspectele sale – referirile cele mai numeroase făcându-se asupra

Balcanilor –, afectează securitatea tuturor statelor din Europa de Sud-Est, dar și securitatea europeană în întregul ei, și chiar mai departe, în special prin potențialul de „export” de crimă organizată și terorism, ca și datorită altor curențe, ca urmare a existenței unor poziții centrifuge în abordarea problemelor de interes comun.

Deși a fost găsită și aplicată o serie întreagă de măsuri (unele de către organisme special constituite) privind întărirea securității spațiului sud-est european, în mod deosebit a Balcanilor, măsuri care au dat în general rezultate, nu se poate spune că a fost descifrat integral noianul de complicații de ordin etnic, religios, teritorial, economic, politic și de altă natură care sunt generatoare de riscuri la adresa securității din regiune, astfel: □ s-a neglijat faptul că, prin activități ilegale, cu caracter transfrontalier, au fost stimulate tendințele separatiste în anumite părți ale spațiului în discuție; □ nu întotdeauna s-a dat importanța cuvenită faptului că în zonă s-a dezvoltat o puternică imigrație ilegală; □ nu s-a acționat suficient pentru diminuarea sau stoparea proliferării traficului de droguri, arme, muniții și ființe umane; □ s-au perpetuat unele tensiuni care au la bază mediul interetnic și confesional și care adesea au fost aduse în prim-plan, invocându-se, de către cei interesați, neconcordanțele între frontierele politice și cele identitare □ a fost favorizată, uneori, accesarea la conducerea statală a unor elemente naționalist-extremiste; □ s-au accentuat disparitățile economice ale statelor; □ s-a manifestat o puternică discriminare pe linia accesului la educație, asigurarea sănătății, precum și la resursele esențiale de trai etc.

Toate cele de mai sus și încă multe altele generează stări de insatisfacție la nivel național, dar și la nivel continental și chiar global, cu urmări directe asupra nivelului de securitate pe aceste paliere.

Statele din sud-estul Europei au încă multe de făcut pentru ameliorarea unor indicatori ai stării lor, în diverse domenii care să le faciliteze o anumită poziție pe plan regional, european și global. Ele trebuie să ajungă la orizontul la care fiecare societate să fie pe deplin organizată și să funcționeze pe baza principiilor, valorilor și libertăților democratice fundamentale.

II. Riscuri la adresa securității naționale a statelor din sud-estul Europei

Mediul de securitate al Europei de Sud-Est este afectat de vulnerabilități, riscuri, provocări și amenințări care, prin diversitatea și amploarea lor, pot fragiliza stabilitatea statelor din zonă, aducând astfel atingere intereselor fundamentale individuale și colective.

Existența multiplelor vulnerabilități interne și colective, unele au fost punctate deja, ale sud-estului european, la care ne referim, în special în Peninsula Balcanică și în spațiul Caucazo-Caspic, dar și în altele, poate determina situații imprevizibile, în funcție de caracterul riscurilor la adresa securității statelor din zonă.

Riscurile care grevează asupra securității statelor din sud-estul Europei conduc la evoluții negative interstatale ce pot derapa către acte destabilizatoare și crize politico-militare ori la proliferarea crimei organizate în domeniile economic, social, științific, cultural, civic etc., la care se adaugă migrația clandestină și fluxurile masive de refugiați (5). Un risc major la adresa securității din zonă îl constituie și terorismul,

ale cărui acțiuni pot fi îndreptate către distrugerii economice, de valori identitare, informatice, ale imaginii statelor și care, în același timp, poate provoca catastrofe ecologice, precum și multe alte acțiuni care pot afecta interesele naționale de securitate.

Riscuri majore la adresa securității statelor din arealul sud-est european au fost și sunt încă generate de proliferarea traficului de armament, muniții, exploziv, substanțe radioactive și nucleare (activitate deosebit de profitabilă pentru cei care o practică), ce pot provoca, în anumite împrejurări – și acestea nu au lipsit –, situații de criză, haos, confuzie etc.

Liberalizarea economiilor din interiorul spațiului de referință – avem în vedere în mod deosebit statele ce au făcut parte din sistemul socialist – a dat libertate de mișcare unor forțe și energii comprimate multă vreme, dar a și reciclat în „veșminte” de întreprinzători o bună parte dintre cei aflați cândva în fruntea bucatelor și care, profitând de așa-numita tranziție, dar mai ales de cadrul normativ precar, și-au însușit averi fabuloase, fără să le pese că, în paralel, a proliferat marea criminalitate, cu care în multe cazuri și-au dat mâna. Cea din urmă poate influența și chiar a influențat viața politică și economică, uneori cu urmări dintre cele mai nefericite, chiar în unele țări ale spațiului pe care îl analizăm, exemplul Albaniei rămânând de notorietate în acest sens.

Un element destabilizator, așa cum am mai remarcat, pentru acest spațiu îl reprezintă și dezvoltarea fenomenului migraționist. Globalizarea piețelor, valurile masive de imigranți, refuzul lor de a accepta sărăcia și mirajul Cornului abundenței, alături de tendințe de obținere a prosperității peste noapte, în contextul unor legislații permissive, al disfuncțiilor acestora sau chiar al lipsei lor, sunt doar câțiva dintre factorii favorizanți pentru menținerea și răspândirea crimei organizate în plan regional și continental. Astfel, în arealul geografic care subsumează statele din sud-estul Europei au pătruns imigranți provenind din Asia și Africa, dar și din alte zone ale lumii, unele cu potențial agresiv ridicat, volumul migrației pe traseul sud-nord crescând în mod dramatic. Imigrația clandestină, după ce a provocat la propriu o serie întreagă de neajunsuri, a mai facilitat și pătrunderea în spațiul Europei de Sud-Est a unor elemente aparținând anumitor grupări extremist-teroriste, a căror logistică este asigurată în general de către comunitățile arabe ale zonei în rândul cărora se află fie susținători, fie membri ai unor astfel de organizații (Hamas, Hezbollah, Frații Musulmani, PKK etc.).

O parte dintre elementele teroriste rămâne în zonă, iar alta se îndreaptă spre inima Europei, concurând la pregătirea și desfășurarea unor acte de natură teroristă cu consecințe deosebit de grave asupra unor subsisteme ale sistemului securității naționale al unor state.

Un efect deosebit de nociv care afectează stabilitatea zonei îl constituie procesul de „islamizare” a unor întinse regiuni ale Europei de Sud-Est, unii fundamentalisti visând chiar islamizarea Europei. În acest sens, futurologul american Alvin Toffler sesizează faptul că, nu cu mulți ani în urmă, directorul Institutului de Cultură Islamică din Paris afirma că „în câțiva ani Parisul va fi capitala islamului, la fel cum a fost în alte vremuri Bagdadul sau Cairo” (6).

Procesul liberalizării piețelor financiare și eliminarea unor bariere comerciale au creat, în același timp, un climat fertil pentru activități ilicite, ceea ce a permis organizațiilor criminale autohtone din Europa de Sud-Est și, mai ales, celor transnaționale să-și extindă sfera activităților pe baza cărora obțin profituri uriașe, fapt ce le permite să dezvolte un alt fenomen extrem de periculos, respectiv **corupția**, „*un adevărat cancer al vieții economico-sociale și politice și care poate, în ultimă instanță, afecta starea siguranței și securității naționale*” (7).

Astfel, crima organizată transcende preocupările tradiționale în domeniul aplicării legii, afectând uneori în proporții deosebite interesele naționale ale securității.

Nu-i de mirare că unele guverne ar putea să-și vadă autoritatea asediată pe plan intern și periclitate interesele politicii externe.

Existența „punctelor fierbinți” din zonă a facilitat creșterea mai mult decât semnificativă a traficului de droguri, acesta înscriindu-se ca una dintre sursele majore de venituri pentru grupările teroriste sau de tip mafiot și în special ale celor cu caracter internațional.

În ultima vreme se vorbește tot mai mult de **crima strategică**, o combinație profund ilegală de crimă organizată, trafic de droguri și terorism, având o întindere și un conținut ce amenință o largă paletă de interese ale unui stat.

Având în vedere cele de mai sus, opinăm că strategiile naționale de securitate ale statelor din zonă trebuie să abordeze cu mare răspundere crima strategică, alocând resurse pentru derularea unor programe naționale și regionale de prevenire, declarare și „distrugere” a acesteia.

„*O sursă deloc neglijabilă de instabilitate și insecuritate în regiune ... o constituie în prezent intoleranța*” (8), care generează atitudini discriminatorii, cele mai intense datorându-se tradiționalismului de nivel ridicat (de care regiunea nu duce lipsă) și unor democrații nematurizate.

Nu putem să nu remarcăm faptul că, încă, în multe dintre statele zonei se manifestă o puternică marginalizare de ordin etnic, religios, social, de sex, orientare politică etc. Un rol nefast îl au și tendințele centrifuge ale unor forțe naționaliste și extremiste de fragmentare a unor state, fiind astfel evidente preocupările unor regionaliști radicali de a găsi argumente culturale și istorice pentru revendicări teritoriale.

Printre sursele de instabilitate ale Europei de Sud-Est se înscriu și cele legate de inconsistența unor politici pe linia reformelor, gestionării conflictelor și acțiunilor post-conflict, combaterii terorismului, asistenței umanitare, participării la operațiile de menținere a păcii, salvare și răspuns la crize, managementului sistemelor de securitate naționale și regionale, colaborării pe linia schimbului de informații etc.

Contracararea riscurilor la care ne-am referit succint și a multor alora impune solidaritate și voință politică din partea tuturor actorilor implicați, urmărindu-se pas cu pas consolidarea relațiilor de cooperare și colaborare pe baza încrederii reciproce.

Eliminarea sau diminuarea potențialității riscurilor la adresa securității statelor din sud-estul Europei, precum și impulsivitatea dezvoltării pe multiple planuri presupun facilitarea accesului acestora la avantajele euro-atlantice, în special pe linia stabilității politico-economice, prin valorificarea mecanismelor existente în cadrul

Alianței, corelate cu asistența UE și a altor organisme internaționale, precum și cu inițiativele regionale de succes.

România, parte componentă a Europei de Sud-Est și care se confruntă la rândul ei cu riscurile respective, acordă atenție sporită acțiunii politice și strategice a principalelor componente ale sistemului internațional implicat în gestionarea crizelor succesive din regiune și din statele acestui areal.

Nu trebuie uitat, însă, că proiecția viitorului pe linie de securitate stă, înainte de toate, în voința de acțiune a fiecăruia din statele sud-estului Europei.

Bibliografie

- [1] Dr. Sorin Frunzăverde, dr. Constantin Onișor, *Europa de sud-est. Dimensiuni principale de securitate*, Editura A'92, Iași, 2004, p.27.
- [2] Prof. Dr. Victor-Zves Ghebalî, *South Central and Eastern Europe*, în documentarul „Întărirea securității statelor într-o lume multipolară vulnerabilă și oportunități”, Biblioteca Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
- [3] Dr. Vladimir Zodian, Mihai V. Zodian, *NATO, Balcanii și România. 1990-2005*, Societatea Scriitorilor Militari, București, 2006, p.45.
- [4] Gheorghe Tătaru, *Spațiul geopolitic balcanic. Chemare ancestrală cu gust de migdale amare*, Editura ANTET, București, 2005, p.124.
- [5] Gabriel Oprea, Radu Timofte, Constantin Onișor, *România – integrare și securitate*, Editura Balcanii și Europa, București, 2005, p.148-149.
- [6] Apud, Alvin și Heidi Toffler, *A crea o nouă civilizație. Politică în al treilea val*, Editura ANTET, București, p.455.
- [7] Gl.bg. (r) dr. Gheorghe Crețu, *Riscuri la adresa securității naționale*, Editura Sylvi, București, 2006, p.209.
- [8] Vasile Popa, Mihai Ștefan Dinu, *România și procesul de stabilizare regională*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2004, p.12.

MIȘCĂRILE ȘI ACȚIUNILE ANTIGLOBALIZARE. IMPLICAȚII ȘI TENDINȚE

Cristian GÎSCĂ*

The „globalisation” term involves a complex process including internationalisation as well as localisation, integration and breaking up, homogenising, as well as differentiation etc. On one hand, the process creates trans-national networks, including people networks, and on the other hand it expels and atomizes large human collectives, in fact, the majority of them and causes, as consequences, movements, anti-globalisation actions.

I. Globalizarea – implicații și tendințe

Termenul de globalizare presupune un proces complex, care implică atât internaționalizarea, cât și localizarea, integrarea și fragmentarea, omogenizarea și diferențierea etc. Pe de o parte, procesul creează rețele transnaționale, inclusiv de oameni, iar, pe de altă parte, exclude și atomizează mari colectivități umane, de fapt marea majoritate a acestora și declanșează drept consecință mișcări, acțiuni antiglobalizare.

Astfel că viețile oamenilor sunt modelate în profunzime de către evenimente care au loc departe de zona în care locuiesc, asupra cărora nu pot interveni, totodată se profilează noi posibilități de accentuare a rolului politicii locale și regionale, prin înscrierea în procesele globale.

Ca proces, globalizarea are un lung istoric. Unii susțin că faza actuală a globalizării nu are nimic nou, încă de la apariție capitalismul fiind un fenomen transnațional. Ceea ce a apărut nou, însă, în ultimele decenii, este uluitoarea revoluție a tehnologiilor informatice și a comunicațiilor, fapt ce a generat o aprofundare calitativă și cantitativă a procesului de globalizare, îndeosebi pe dimensiunea sa economică.

Evoluțiile în acest domeniu se referă, în general, la modificarea a ceea ce se numește paradigma tehnico-economică, modul predominant în care se organizează distribuția producției și serviciilor pentru a face față sistemului precumpănitor al cererii. Astfel, standardizarea producției, asociată „economiei de anvergură” pe bază teritorială, va suferi un proces de transformare în sensul diferențierii acesteia, în conformitate cu cererea locală sau specializată. Ca urmare, nivelurile naționale de organizare economică au scăzut în importanță, odată cu descreșterea rolului producției bazată teritorial, iar nivelurile globale de organizare economică s-au extins datorită caracterului transnațional al finanțelor și tehnologiei și creșterii specializării și diversificării piețelor de desfacere.

În plus, producția fizică e mai puțin semnificativă ca parte din ansamblul economiei, atât datorită creșterii importanței serviciilor, cât și pentru că o producție tot mai mare din valoarea produselor individuale constă în know-how, design, marketing, consultanță juridică și financiară etc.

* doctorand

De asemenea, procesul de globalizare a destrămat ceea ce Ernest Gellner denumea „culturi organizate pe verticală”, în fapt, culturile clasice, locul lor urmând a fi luat de culturile provenite din noile rețele transnaționale, inclusiv cultura consumatorismului de masă asociată unei constelații de culturi naționale, locale și regionale, ca rezultat al afirmării particularităților locale. Aceste evoluții determină și încurajează, în mod evident și într-o formă agresivă, acțiuni de negare a valorilor culturale autohtone, proliferarea kitchurilor, a culturii de împrumut și a subproducției culturale, impunerea unui complex național de inferioritate, politizarea actului de cultură, denigrarea personalităților și valorilor identitare.

Globalizarea implică, totodată, transnaționalizarea și regionalizarea unor structuri și proceduri ce pot favoriza o mai bună guvernare. După prăbușirea regimurilor comuniste, s-a observat o creștere explozivă a organizațiilor transnaționale, a regimurilor și a agențiilor de reglementare internaționale. Tot mai multe activități guvernamentale se desfășoară prin prisma acordurilor internaționale, ori se integrează în instituții internaționale; tot mai multe departamente și ministere se angajează, în forme oficiale și neoficiale de cooperare, cu structurile similare din alte țări; tot mai multe decizii politice sunt cooptate de jos în sus, spre forumuri internaționale, adeseori prea înalte pentru a le reveni vreo răspundere, în același timp, ultimele două decenii au cunoscut o reafirmare a politicilor locale și regionale în special, dar nu numai, cu scopuri de dezvoltare.

În paralel cu natura schimbătoare a guvernării, s-a observat o dezvoltare frapantă a rețelelor transnaționale, neguvernamentale și neoficiale. Acesta include atât ONG-urile care îndeplinesc funcții asumate anterior de guvern, cum ar fi asistența umanitară, cât și cele ce execută campanii pe probleme globale, cum ar fi drepturile omului, ecologia, pacea etc.

Globalizarea a afectat profund structurile sociale, în țările industriale avansate, clasa muncitoare tradițională s-a degradat sau se află în declin, odată cu scăderea producției de masă pe baze teritoriale. Diferențierea câștigurilor este asociată cu disparitățile geografice, atât la nivel continental, cât și global. Se manifestă o inegalitate tot mai pronunțată între regiuni, în special între cele industriale avansate, care își pot investi capacitățile tehnologice, cele defavorizate, cărora le revin, în condiții inechitabile, de profitul final. Unele zone pot prospera, cel puțin temporar, atrăgând producția caracterizată prin volum, de exemplu, Asia de Sud-Est, sudul Europei, în timp ce celelalte sunt prinse în economia globală, pe măsură ce sursele tradiționale de câștigare a existenței se erodează. Așadar, se realizează o delimitare între enclavele globale, protejate de prosperitate și regiunile afectate de sărăcie, anarhice și haotice din afara lor.

Pe acest complex fundal, și poate avându-l ca una din principalele cauze, a avut loc o modificare considerabilă a mediului de securitate, atât la nivel global ori regional, cât și la nivel statal.

La începutul secolului XXI, procesul accentuat de integrare, interdependență și comunicare, definit, de regulă, prin cuvântul „globalizare”, se profila drept cea mai importantă provocare la adresa serviciilor de informații și securitate, ca și la adresa statelor în general, asupra ordinii și siguranței publice a acestora.

Noul mileniu a adus o reorganizare, „noua ordine mondială”, trezind adesea sentimente de neîncredere și incertitudine față de viitor.

„Avem în fața noastră o lume și mai misterioasă decât înainte”, recunoștea Robert Graves, fost director CIA.

O analiză succintă a globalizării relevă o serie de implicații pe care acest fenomen le induce, unele cu un profund caracter contradictoriu în toate planurile, inclusiv în domeniul siguranței naționale a statelor:

- promovează concurența și eficiența și creează noi locuri de muncă;
- izolează regimurile totalitare;
- dezvoltă legăturile dintre state, dar și dintre civilizații.

Pe de altă parte:

- slăbește poziția statelor naționale ca actori internaționali;
- tensionează relațiile internaționale prin polarizarea sărăciei și a fenomenului migraționist;
- multiplică amenințările atipice (terorism, crimă organizată, migrația ilegală, spălarea banilor, proliferarea), care au culminat cu evenimentele dramatice din 11 septembrie 2001;
- determină apariția mișcărilor antiglobalizare care, în momentul de față, tind să se coaguleze într-o rețea internațională, cu acțiune directă, asupra ordinii și securității publice acolo unde acestea acționează.

Globalizarea - punct focal al unor pasiuni divergente și proteste violente - a devenit un fenomen supus unor controverse fără sfârșit. Unii îi proclamă virtuțile și inevitabilitatea, alții vorbesc despre viciile și vulnerabilitatea fenomenului. Motiv al numeroaselor dezbateri, globalizarea este văzută ca o „trilogie a nemulțumirii față de capitalism, internaționalizare și organisme transnaționale”.

Inițiate, în principal, de grupări extremiste de stânga și de dreapta, fără a exclude posibilitatea implicării unor grupări teroriste internaționale, organizațiile antiglobalizare militează pentru impunerea unei viziuni simple și denaturate asupra realității politice mondiale, instituțiile internaționale fiind acuzate în bloc de perpetuarea in justiției sociale, a sclaviei, a folosirii copiilor ca forță de muncă etc.

Observatorii unor astfel de organizații, care tind să se coaguleze într-o rețea coordonată la nivel internațional, apreciază că fenomenul mișcărilor antiglobalizare pune în evidență trei trăsături: instituționalizarea, profesionalizarea și internaționalizarea.

Totodată, activiștii acestor organizații abordează diferit fenomenul antiglobalizare, deosebindu-se, astfel, între susținători ai economiei planificate, anarhiști și reformatori.

Primii, dominați de formațiunile tradiționale de stânga și câteva segmente ale organizațiilor sindicale, consideră că actualul proces de internaționalizare este un veritabil dezastru, căutând să apere și să revalorifice rolul statului în procesul economic.

Anarhiștii sunt pe cât de „vizibili” pe atât de greu de definit, fiind adesea numiți „alternativi”. Aceștia fac din respingerea globalizării un scop secundar, concentrându-se mai mult pe construirea, la scară redusă, a unor entități socio-politico-economice alternative.

Reformatorii constituie majoritatea grupurilor antiinternaționalizare, scopul lor fiind de a schimba parțial sistemul politic occidental pentru a elimina in justiția și inegalitatea socială. Deși acceptă rolul economiei de piață, ca element fundamental al dezvoltării economice, aceștia consideră că ar trebui introduse mecanisme pentru asigurarea dreptății sociale.

II. Mișcările și acțiunile antiglobalizare ca factori de risc și amenințare

Evenimentele antiglobalizare care au însoțit marile reuniuni internaționale au arătat că protestele violente sunt pregătite cu profesionalism și îndeplinite după un plan bine definit, în spatele tinerilor care vandalizează orașele și atacă forțele de ordine se află o organizare impecabilă, degenerarea protestelor în confruntări de stradă fiind atent regizată, folosindu-se pe scară largă mijloace tehnologice sofisticate. În plus, activiștii recurg și la tehnici costisitoare de război psihologic: grupuri de lobby specializate în difuzarea zvonurilor, mediatizarea unor amenințări inexistente, intoxicarea mass-media și a autorităților cu scopul generării unei stări de insecuritate de natură să precipite o reacție violentă a forțelor de ordine.

Organizarea unor astfel de manifestări presupune parcurgerea unor etape bine conturate, pregătite din timp, cu minuțiozitate și în mod profesionist.

În timpul fazei pregătitoare, militanții se întâlnesc în cadrul unor reuniuni speciale pentru a stabili contactele între diferite grupuri și a fixa rolul acestora.

De asemenea, în activitatea de pregătire a protestelor sunt elaborate platformele de acțiune, sunt stabilite grupurile de lucru și susținere care se ocupă cu logistica (finanțare, cazare, procurarea de materiale), mass-media (briefing-uri și propagandă), tacticile și procedurile de urmat (pregătirea și instruirea demonstranților, acțiunile viitoare), consilierea legală (comportament față de poliție, sprijin legal în cazul incidentelor din timpul demonstrațiilor sau la trecerea frontierelor), programul general de susținere (activități culturale, concerte), și de transpunere în practică a acțiunilor propuse.

Unele grupuri, cum ar fi cele implicate în relația cu mass-media, își încep activitatea cu câteva săptămâni înainte de evenimentul propriu-zis, cu scopul de a se propaga pe plan național și internațional punctul lor de vedere.

Manipularea mass-media este unul din segmentele de bază ale strategiei antiglobaliștilor. Aceasta este frecvent condusă de propriile centre media ale activiștilor prin plătirea unor ziariști, care au legătură directă cu evenimentul. Dacă este posibil, anumite mijloace de informare în masă sunt alimentate cu informații selectate sub formă de fotografii sau înregistrări. Există indicii că antiglobaliștii au folosit media pentru promovarea propriilor poziții ca să provoace reacția poliției, înregistrarea acesteia și compromiterea măsurilor oficiale de securitate de ordine și siguranță publică.

În partea finală a etapei pregătitoare sunt stabilite punctele de întâlnire și centrele de informare. Pe de o parte, acestea, le asigură cazarea și informațiile primilor sosiți, iar, pe de altă parte, servesc ca puncte de coordonare și informare în timpul demonstrațiilor. S-a dovedit că aceste facilități joacă un rol central, îndeosebi

când protestele implică un mare număr de persoane, sunt mobile și/sau continuă mai multe zile.

Semnificativ este faptul că planurile de desfășurare a demonstrațiilor sunt elaborate cu puțin timp înaintea producerii evenimentului, întrucât prevăd sabotaje sau alte acțiuni coagulate într-o strategie bine definită, cu scopul de a determina pe mulți delegați să-și anuleze participarea la eveniment, vizându-se astfel reducerea importanței sau chiar anularea acestuia.

În continuare, în paralel cu evenimentul oficial și/sau în apropierea locului de desfășurare a acestuia, antiglobaliștii participă la așa-numitele „Zile de Acțiune Globală”, conferințele fiind „pichetate” cu concerte „pur întâmplătoare”. Sub masca demonstrațiilor pașnice mici grupuri violente desfășoară acțiuni militante de stradă. Un punct de coordonare este fixat cât mai aproape de locul protestelor și echipat cu e-mail-uri și telefoane mobile, servind adesea ca bază pentru coordonarea mișcării grupurilor de demonstranți.

În acest stadiu, antiglobaliștii folosesc de obicei Internetul pentru informații publice, liste e-mail pentru informații relativ confidentiale și criptograme pentru schimb de informații secrete. Comunicațiile telefonice (prin GSM) sunt evitate când informațiile care trebuie transmise ar putea interesa o terță parte (organele de aplicare a legii și serviciile de informații), în aceste situații, sunt aranjate numai întâlniri personale în locuri aglomerate și/sau în mișcare. Antiglobaliștii folosesc această strategie și în timpul acțiunilor.

În timpul desfășurării mișcărilor antiglobalizare există, de obicei, următoarele structuri organizatorice:

- grupuri permanente sunt implicate direct în pregătirea manifestațiilor și protestelor; ele văd globalizarea ca o nouă formă a capitalismului agresiv și exploator;

- grupuri apropiate antiglobaliștilor. Acestea se întâlnesc la diferite conferințe internaționale și au stabilite structuri permanente. De asemenea, au o asociație internațională independentă de organizațiile create în diferite țări;

- rețelele ad-hoc. Sunt active o singură dată sau periodic, depinzând de situație și sunt formate din alte grupuri permanente. Asemenea rețele își asumă responsabilitatea pentru coordonarea locală și logistică a acțiunilor de protest (deplasare, găzduire, construirea sau amenajarea de centre de instruire și de protest, răspândirea informațiilor);

- grupuri de prietenie. Reunite spontan, acestea au un mandat specific de acțiuni separate - informarea mass-media locală (proprie) și organizarea de demonstrații în țara lor;

„Desființarea instituțiilor și relațiilor internaționale ar fi, în viziunea activiștilor antiglobalizare, panaceul tuturor relelor societății globale actuale”.

În acest context, obiectivele urmărite de activiștii antiglobalizare sunt:

- inocularea în rândul maselor a dezacordului față de structurile politice, economice și militare internaționale;

- discreditarea guvernelor prin provocarea unor confruntări violente cu forțele de ordine, care să sugereze obstrucționarea drepturilor și libertăților democratice;

Observatorii acestor manifestații avertizează că antiglobaliștii au realizat un plan de acțiune care prevede:

- pe termen scurt: evenimente specifice ca reuniuni, conferințe și acorduri ale organismelor și organizațiilor supranaționale trebuie să devină ținta predilectă, să li se provoace mari daune materiale sau să li se penetreze sistemele electronice de securitate și activitate prin intermediul hackerilor.

- pe termen mediu: organizațiile supranaționale ca Organizația Mondială a Comerțului (OMC), Fondul Mondial Internațional (FMI) și Banca Mondială (BM) ar trebui dizolvate complet sau, cel puțin, reformate după dorința și concepția antiglobaliștilor. O cale pentru a se ajunge la o asemenea reformă este compromiterea locurilor și țărilor care găzduiesc asemenea organizații.

- pe termen lung: scopurile specifice pe termen lung, vizate de diferiți militanți, se deosebesc în funcție de înclinațiile politice și prioritățile acestora. Cei mai mulți, însă, consideră că ar trebui dezvoltată o alternativă la mecanismele de luare a deciziilor la nivel supranațional pentru a limita decalajul social, economic și ecologic între state.

Au fost observate mai multe tipuri de protest:

- „Acțiuni tren liber”: persoanele care iau parte la demonstrații călătoresc în formațiuni organizate fără să-și plătească biletele;

- „Revendicarea străzii”: demonstrații blochează ilegal traficul din preajma obiectivului prin ocuparea străzilor din zonă;

- „Salopetele albe”: demonstrații purtând salopete pline de vopsea albă groasă încearcă să străpungă cordoanele de poliție;

- Comploturi clandestine și acte de sabotaj. Aceste acte se limitează, de regulă, la sabotarea facilităților de infrastructură. De exemplu, militanții pentru apărarea animalelor (încorporați antiglobaliștilor) din Marea Britanie au protestat împotriva firmelor internaționale care fac experiențe pe animale prin distrugerea clădirilor unor firme, amenințarea și hărțuirea angajaților, deținătorilor de acțiuni și băncilor creditoare.

- „Campania Internet”. Sistemul Internet oferă un nou câmp de luptă pentru antiglobaliști. Daunele financiare reale provocate de hackeri și efectele negative asupra unor organizații cauzate de slăbiciunile evidente în sistemul de securitate nu pot fi neglijate. Prin aceasta antiglobaliștii încearcă să discrediteze organizatorii sau organizațiile prin descoperirea și publicarea deficiențelor de securitate;

După 11 septembrie, pe fondul războiului antiterorist, activiștii antiglobalizare s-au reorientat spre pacifism, ca pretext pentru atitudini anti-americane și anti-NATO.

Diversificarea acțiunilor organizațiilor și grupărilor antiglobalizare a atras atenția atât a instituțiilor de menținere a ordinii publice, cât și a serviciilor de informații din țările democratice, care au inclus problematica antimondializării între obiectivele de bază ale activității lor. În acest context, se apreciază că serviciile speciale trebuie să se concentreze pe obținerea de date și informații cu privire la planurile militanților antiglobalizare, astfel încât să poată fi organizate și aplicate măsuri de protecție și securitate adecvate pentru a asigura buna desfășurare a reuniunilor internaționale.

Bibliografie

- [1] Eugen Ovidiu CHIROVICI, **Națiunea virtuală. Eseu despre globalizare**, Ed. Polirom, 2001.
- [2] Marcel MOLDOVEANU, **Mersul lumii la cumpăna dintre milenii – integrare regională și globalizare**, Ed. Expert, 2004.
- [3] Preda MARIAN, **Politica socială românească între sărăcie și globalizare**, Ed. Polirom, 2002.
- [4] Ernest GELLNER, **Națiuni și naționalism**, Ed. Antet, 1997.
- [5] Larousse-BORDAS, **Globalizarea o singură planetă, proiecte divergente**, Ed. RAO, 2003.
- [6] Rita Mae KELLY, Jane H. BAYES , Mary E. HAWKESWORTH, **Gen, globalizare și democratizare**, Ed. Polirom, 2004.
- [7] George SOROS, **Despre globalizare**, Ed. Polirom, 2002.
- [8] Beck ULRICH, **Ce este globalizarea? Erori ale globalismului - răspunsuri la globalizare**, Ed. Trei, 2003.

DINAMICA SECURITĂȚII

TERORISMUL INTERNAȚIONAL ȘI GLOBALIZAREA. IMPLICAȚII PENTRU SPAȚIUL SUD-EST EUROPEAN

Dr. Ion-Aurel STANCIU*

*„Gândește global – acționează național,
într-un mediu multinațional”¹*

The major changes of the global security architecture specific for the 1st decade of the XXI century are accordingly affecting the South-Eastern Europe security environment. The evolution and dynamic of the international security environment are characterized by particular processes and phenomena which identifications, definition and positive trend will represent guarantees for the South-Eastern Europe security, development and integration, as well.

Globalization is wider spread and more present in the mankind consciousness thus becoming irreversible.

Various sophisticated and dynamic risk factor sat regional and sub-regional level are emerging towards the states in the area. Among these, the asymmetric risks are often terrible threats and will continue to represent new challenges for the collective security.

Nowadays, we may say that terrorism – a complex and multidimensional phenomenon has increasingly become present in our lives and practically mass media is daily presenting a terrorist attack.

Terrorism spread worldwide from North to South and from East to West equally affecting rich and poor countries, modern democracies and IIIrd world countries, with globalization tendency.

I. Caracterizarea mediului de securitate

Căderea „Cortinei de Fier”, în anul 1989, a fost urmată de implicații la nivel geostrategic. În ultimii 17 ani, în Europa are loc un proces de tranziție către un sistem de securitate bazat pe integrare europeană și euro-atlantică. Totuși, mediul de securitate global rămâne complex și dinamic, cu evoluții aparent contradictorii, necunoscute și cu surprize de proporții. În sprijinul celor afirmate, în ceea ce privește transformarea profundă a mediului de securitate global, menționăm ca prim element creșterea numărului și diversificarea tipului de actori de securitate.

Apariția unor noi actori statali de securitate, cu veleități globaliste, a determinat creșterea puternică a numărului de state-națiuni implicate în mediul de securitate la nivel global. La acestea s-au adăugat organismele internaționale de securitate (ONU, NATO, OSCE, UE) și organizațiile nonguvernamentale cu preocupări de natură diferită (protecția mediului, syndicate, antiglobaliste, umanitare), actorii transnaționali de securitate (mișcările etnice sau religioase, grupările teroriste, sectele cartelurilor drogurilor) și grupurile subnaționale (kurzii, palestinienii, bosniacii).

O altă transformare cu implicații globale a fost dispariția comunismului ca sistem mondial, a Uniunii Sovietice și Tratatului de la Varșovia, marcându-se astfel,

* **General de flotilă aeriană, locțiitor al șefului Direcției Operații / Statul Major General.**

¹ Col. Tjorck G. ROESSLER, Centrul pentru Transformare al Armatei Germaniei, 2004.

sfârșitul Războiului Rece. Urmarea directă a acestor evenimente a reprezentat-o dispariția bipolarismului în raportul de putere la nivel mondial, fapt ce a creat posibilitatea altor actori, precum Japonia sau China, să acceadă în prim-planul problemelor de securitate.

Proces de mare complexitate și amploare, cu implicații esențiale în mediul de securitate regional și global, poate fi considerat și transformarea și extinderea NATO și Uniunii Europene, două organizații de securitate cu tradiție în Europa.

De asemenea, războaiele din Afganistan și din Irak se înscriu în categoria mutațiilor importante în mediul global de securitate, deoarece acțiunile din aceste conflicte au pus și mai pun încă probleme importante pentru ONU și întreaga comunitate internațională, urmările fiind complexe, iar parte din ele neidentificate de majoritatea actorilor de securitate implicați.

Terorismul, fenomen complex, plurideterminat, a devenit, în societatea contemporană, atât de prezent, încât practic nu există zi în care mass-media să nu prezinte un act terorist. Fenomenul a căpătat o asemenea răspândire încât a cuprins întreg mapamondul, de la nord la sud și de la est la vest, atingând deopotrivă țări bogate sau sărace, democrații moderne sau țări din lumea a treia, cu tendințe de globalizare.

Deși întreaga societate este marcată de cruzimea cu care sunt înfăptuite actele teroriste și de urmările acestora, fenomenul este în progresie continuă, proliferarea lui accentuându-se chiar în condițiile declanșării războiului global împotriva terorismului (GWOT). Dacă, după loviturile date organizației teroriste transnaționale Al-Qaida în Afganistan, unii optimiști apreciau că asistăm la sfârșitul terorismului, după atacurile din Arabia Saudită, Israel, Irak și, mai ales, Turcia, Spania și Marea Britanie, putem afirma că, deocamdată, această situație nu este posibilă. El continuă să fie una dintre marile „rele” ale lumii contemporane.

Evenimentele teroriste de la 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii, 11 martie 2004 din Spania sau septembrie același an în Federația Rusă (Osetia de Nord), ulterior, cele din iulie 2005 din Marea Britanie au marcat în mod semnificativ, din păcate în sens negativ, începerea mileniului trei. În același timp, aceste evenimente au modificat în mod radical mediul de securitate global, readucând în discuție rivalități aparent latente, dintre civilizațiile creștină și musulmană, ori teorii ce păreau depășite.

În aceste condiții, prevenirea și combaterea terorismului internațional impun adoptarea unor noi modalități de evaluare, precum și capacități și metode de acțiune adecvate. Extinderea fenomenului terorist și pericolozitatea deosebită a acestuia au determinat acțiuni conjugate pentru contracararea lui și realizarea unei coaliții la nivel global.

Asistăm, astăzi, la o concentrare impresionantă de forțe și capacități, la nivel planetar, continental și regional, dublată de un consens politic greu de imaginat cu câțva timp în urmă. State aflate până mai ieri pe poziții divergente, considerate chiar ireconciliabile, se găsesc acum pe același front al luptei împotriva terorismului.

Edificarea unei noi arhitecturi de securitate, la baza căreia se află încrederea și cooperarea internațională, democrația și economia performantă, asigurarea și respectarea drepturilor omului, concomitent cu promovarea și afirmarea valorilor

naționale, nu este un proces utopic, aflat în sfera virtualului, ci se dovedește a fi unul perfect viabil și realizabil, dar care solicită aranjamente și demersuri politice specifice, angajarea unor importante resurse economice și financiare, într-o perioadă de timp mult mai lungă decât se preconiza inițial. De aici rezultă că este nevoie de timp, chiar de foarte mult timp, pentru a se pune în operă și consolida o arhitectură de securitate viabilă.

Cele mai multe dintre abordările referitoare la interacțiunea globalizării cu securitatea vizează: relevanța actualei ordini mondiale și a instituțiilor sale tradiționale; impactul asupra economiei și finanțelor; degradarea mediului ambiant; proliferarea armamentelor și a tehnologiei „dual-use”; terorismul și delictele transnaționale.

Dinamica societății globale actuale generează, pe de o parte, prosperitate crescută, datorită integrării economice, iar pe de altă parte, atacuri teroriste și războaie.

II. Globalizarea și terorismul

Globalizarea nu generează terorism, chiar dacă unele grupări teroriste declară că luptă împotriva acesteia. Așa cum am prezentat în încheierea capitolului anterior, din păcate teroriștii utilizează facilitățile pe care globalizarea le oferă oamenilor de bună credință și, nu de puține ori, o fac cu mai multă eficiență decât structurile guvernamentale însărcinate cu combaterea terorismului.

Pericolul mare pe care îl reprezintă terorismul, atât pentru securitatea națională a statelor angajate total împotriva acestuia, cât și pentru securitatea globală, poate fi identificat și cuantificat ca atare, datorită următoarelor aspecte:

- organizarea structurală de tip rețea, cu dezvoltare mondială, pe grupări (celule) teroriste, cea mai cunoscută fiind în acest moment organizația Al-Qaida;
- reactivarea unor grupări care păreau că au fost desființate (distruse);
- tendința de coordonare a acțiunilor grupurilor de orientare apropiată (în general cele din lumea musulmană), în privința scopului, dar și în alte domenii, cum sunt informațiile, sprijinul logistic și instruirea;
- utilizarea religiei ca suport pentru justificarea acțiunilor (islamiștii, catolicii din Ulster, hindușii) și ca platformă de atragere a unor noi adepți;
- utilizarea armelor de distrugere în masă, deocamdată la scară mică, dar există proiecte de achiziționare și întrebuințare și a armelor nucleare (așa-numitele "*bombe murdare*", construite din material fisionabil sustras și, în cele mai multe cazuri, de la depozite din fosta URSS);
- continua diversificare a modurilor de operare, pentru a realiza surprinderea personalului care trebuie să contracareze atacurile și a mări efectul psihologic asupra celor care au fost martorii acțiunii sau au luat cunoștință de aceasta (în ultima vreme, cele mai spectaculoase și relativ dificil de contracarat sunt atentatele sinucigașe);
- implicarea în activități ale crimei organizate pentru acumularea de resurse financiare și materiale, necesare suportului logistic al tuturor acțiunilor teroriste.

Contextul strategic după atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 asupra SUA s-a modificat. Acum, lupta împotriva terorismului internațional transcende atât

granițele, cât și interesele naționale. Terorismul acționează global, nu doar împotriva SUA, ci și a aliaților lor, și, de aceea, combaterea trebuie făcută prin cooperare internațională, ideal ar fi globală, totală.

Scopul real al tuturor liderilor teroriști (indiferent de orientare) este lupta pentru influențarea unui segment cât mai larg de oameni și obținerea puterii.

Deoarece nu pot obține puterea într-un sistem democratic, teroriștii aleg calea care „prinde” la cei săraci, cu nivel de instruire modest sau semi-analfabeți, oferindu-le drept argument „inamicul responsabil” de toate relele care li se întâmplă - globalizarea, lumea creștină și evreii. Pentru a fi mai convingători, liderii teroriștilor adaugă și obiectivul religios: apărarea credinței strămoșești și extinderea acesteia prin sabie (războiul sfânt). Teroriștii irlandezi luptă pentru câștigarea independenței Irlandei de Nord față de Marea Britanie. Fiindcă majoritatea lor sunt catolici, iar englezii sunt majoritar protestanți, atunci componenta religioasă este binevenită pentru a da mai multă greutate cauzei.

Accesul din ce în ce mai facil la tehnologiile de vârf în domeniul comunicațiilor (Internetul) și transporturilor sporește tendința de amplificare a caracterului internațional al terorismului, făcând ca spațiul să nu mai fie un impediment, nici din punct de vedere al posibilităților de comunicare, nici din cel al distanței. În plus, organizațiile teroriste colaborează deschis atunci când este necesară tranzitarea prin țări ostile lor (de exemplu, palestinienii execută acțiuni teroriste în Paraguay sau Franța, teroriștii japonezi acționează în Kuweit, Israel sau Olanda, teroriștii germani acționează în Suedia sau Uganda etc.).

Terorismul continuă să se adapteze la noile condiții în care riposta internațională și-a demonstrat fermitatea, prin renunțarea la structurile ierarhic-verticale și înlocuirea lor cu celule/structuri regionale independente, dar care invocă o ideologie comună (cele 500 de organizații teroriste naționale sunt reunite în aproximativ 10 rețele internaționale).

III. Implicații pentru spațiul sud-est european

Mediul de securitate al spațiului sud-est european

Spațiul sud-est european a reprezentat dintotdeauna o zonă de interes major pentru emisfera nordică a lumii. Organizația Nord-Atlantică a inclus, din rațiuni geostrategice în flancul sudic al Alianței acest spațiu aero-terestru-maritim. Interesele geopolitice diverse și suprapuse, valoarea geostrategică reală, aspectele geoeconomice pe care zona le suportă și conflictualitățile militare persistente în câteva regiuni vor reprezenta cele mai semnificative repere ale unei reale necesități de securitate zonală conectată onmidirecțional cu alte sisteme și zone.

Mediul internațional de securitate al Europei de Sud-Est rezultă din interferența sistemelor de securitate europene, euro-atlantice și euro-asiatice existente ori în curs de realizare. De unde până nu de mult acest spațiu aparținea în cea mai mare parte sistemului socialist, în concurență acerbă cu flancul de sud al NATO, acum devine tot mai mult euro-atlantic, de joncțiune cu cele ale CSI, mediteranean și al Orientului

Apropiat și în proximitatea Orientului Mijlociu în curs de stabilizare și reconstrucție politico - economico - militară.

Arhitectura de securitate și cadrul general de apărare comună europeană, sub controlul și responsabilitatea UE, vor depinde în cea mai mare măsură de stabilitatea și liniștea zonei, de modul cum statele din acest spațiu vor înțelege să participe la gestionarea problemelor complexe locale, regionale și zonale. Pentru dinamizarea și finalizarea unei autentice securități și apărări în zona de sud-est a Europei, va fi nevoie, deopotrivă, de aportul politico-economic și, uneori, chiar militar din partea Occidentului european (Anglia, Franța, Germania, Italia), în conjuncție cu Rusia, pe baza tradițiilor în relațiile cu țările balcanice, cu cele caucaziano-caspice și de la Marea Neagră. Extinderea participării euro-atlantice și europene la stabilitatea și reconstrucția securității în Orientul Mijlociu și, totodată, în spațiul mediteranean va spori, desigur, considerabil valoarea geostrategică a zonei sud-est europene, ceea ce reprezintă un alt atu pentru securitatea, dezvoltarea și integrarea acestui spațiu într-un cadru euro-atlantic și european.

Factori de risc la adresa securității în spațiul sud-est european

Un tablou al amenințărilor, vulnerabilităților și provocărilor la adresa securității în spațiul sud-est european și zona adiacentă acestuia se prezintă astfel:

- instabilitate internă în numeroase state constituite după destrămarea URSS și accentuarea/menținerea conflictelor etnic-separatiste;

- cucerirea puterii politice pentru separarea unui teritoriu, constituirea unui stat independent (Transnistria, Abhazia, Adjaria);

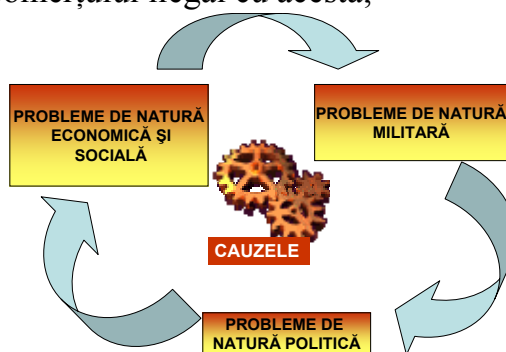
- competiția economică declanșată de exploatarea și transportul petrolului din Marea Caspică, ce poate contribui fie la aplanarea unor dispute, fie la acutizarea și diversificarea stărilor tensionale latente;

- interesele și acțiunile rețelelor de crimă organizată în ceea ce privește comerțul cu arme, materiale nucleare și narcotice, folosirea spațiului ca zona de tranzit a drogurilor de la furnizorii din Asia Centrală la consumatorii din Europa, precum și furnizarea de armament și facilitarea tranzitului/comerțului ilegal cu acesta;

- creșterea numărului de prozeliti islamiști fundamentaliști, îndeosebi wahhabiți, în rândul intelectualilor și al tinerilor din regiunile Orientului Mijlociu, nordul Africii și nu numai, ceea ce duce la exportul de instabilitate, prin promovarea fundamentalismului islamic de tip wahhabit și a intereselor statelor islamice către sud-estul Europei;

- asigurarea surselor de finanțare pentru grupurile teroriste;

- menținerea unui climat de instabilitate, prin existența unor conflicte înghețate și a facțiunilor paramilitare în regiune și agresivitatea tot mai vizibilă a fundamentalismului islamic.

Cauzele care conduc la menținerea și proliferarea acestor amenințări pot fi analizate în funcție de natura lor:

a) problemele de natură economică și socială:

- decalaje între state, ca urmare a crizelor economice repetate, a reformelor, liberalizării prețurilor și privatizării cu implicații politice;
- scăderea standardului de viață al populației;
- nivel ridicat de emigrare, ca rezultat al situației conflictuale interne și externe.

b) probleme de natură politică:

- existența unui mediu politic sensibil și instabil, care determină diminuarea autorității statale și proliferarea unor fenomene specifice crimei organizate;
- implicarea unor personalități militare și politice în activități ilegale.

c) probleme de securitate:

- persistența unor stări tensionale latente, determinate de mișcări separatiste sau dispute teritoriale (Kosovo, Transnistria, Georgia, Armenia), cu efecte în stabilitatea regională;
- incapacitatea de supraveghere eficientă a granițelor, care permite proliferarea rețelelor de trafic ilegal;
- existența unei mari cantități de armament „rămase” de la fosta armată sovietică.

Amenințarea teroristă în spațiul sud-est european

Amenințarea teroristă în spațiul sud-est european are două dimensiuni importante: *regională*, reprezentată în special de organizațiile separatiste cecene și cele kurde, și *globală*, reflectată de poziția geografică și rolul pe care această regiune îl joacă în efortul internațional de luptă împotriva terorismului.

Dimensiunea regională

Una dintre cele mai importante amenințări la adresa securității regionale o reprezintă posibilitatea executării unor atacuri în care să fie utilizate arme cu un potențial de distrugere mult mai mare (așa-numitele „arme de distrugere în masă în fază incipientă”) de către extremiștii ceceni.

Extinderea fundamentalismului islamic în regiunile nordice ale Mării Negre ar putea constitui în viitor o amenințare directă, inclusiv la adresa securității naționale a României.

În unele țări din spațiul sud-est european acționează, sunt sprijinite sub diferite forme sau sunt reprezentate mai multe organizații teroriste, cum ar fi: Partidul Muncitorilor din Kurdistan (PKK, KADEK, KONGRA-GEL), Ceysullah (Armata lui Allah), Frontul Comandourilor Marelui Orient Islamic, Hizbullah (Hezbollahul Turc), Lupii Cenușii, Partidul/Frontul Revoluționar de Eliberare a Poporului, cele de sorginte cecenă, Organizația Brigăzile Islambuli, Jama’at Tabligh.

Dimensiunea globală

Principalele surse de risc terorist derivă din faptul că:

- regiunea este o zonă de tranzit, dar și de refugiu folosită de rețelele teroriste și/sau ale crimei organizate, pe relația Asia Centrală - zona Golfului - Caucaz spre Europa Centrală și Occidentală;

- țările riverane angrenate în sprijinirea coaliției din Irak sunt potențiale ținte ale reacției jihadiste internaționale, pentru care Irakul continuă să rămână „pământ al Jihadului”, cum au fost considerate și Afganistanul, Bosnia-Herțegovina, Cecenia.

Vectorii de propagare a riscurilor teroriste, identificați în regiune, sunt:

- amplificarea acțiunilor grupărilor teroriste de origine extremist-separatistă și fundamentalist-islamică, dezvoltarea cooperării cu organizații teroriste internaționale și încercarea de transformare a unor grupări extremist-separatiste din regiune la organizația teroristă Al-Qaida;

- radicalizarea mișcărilor separatiste din zona Caucazului, pe fondul deficitului de autoritate statală în unele regiuni (Nagorno-Karabah, Transnistria), element ce poate fi valorificat de grupări teroriste din interiorul și exteriorul acestor zone, pentru refugiu și pregătire de noi acțiuni;

- conexiunile dintre evoluțiile din Orientul Mijlociu și dezvoltarea celulelor teroriste din regiunea Marea Neagră-Caucaz.

Având în vedere dinamica proliferării fenomenului terorist în zona de proximitate a României, este posibil ca în perioada următoare organizațiile teroriste să încerce:

- amplificarea legăturilor directe între separatiștii ceceni și organizațiile teroriste internaționale;

- creșterea sprijinului motivațional (ideologic, moral, religios etc.) pe care categorii largi de populație (în special etnicii musulmani din Caucazul de Nord) ar fi dispuși să îl acorde;

- activarea mișcărilor radicale, îndeosebi în statele autonome ruse din Caucazul de Nord, în care rețelele fundamentalist-islamice și-au creat deja infrastructura necesară organizării și producerii, fără eforturi suplimentare, a unor acțiuni de natură teroristă.

În acest context, pe termen scurt și mediu, anihilarea resurselor financiare ale terorismului, controlul și securizarea frontierelor reprezintă elemente primordiale ale strategiilor naționale de securitate.

IV. Concluzii

1. Terorismul trebuie „adus”(controlat și îngrădit) de la nivelul *global* la cel *regional*, ulterior la nivel *subregional* și *național*, urmează apoi nivelul *grup*, până la ultima verigă - *individul*. Cu tot optimismul autorului se poate aprecia că terorismul individual are șanse foarte mici de a fi eradicat.

2. Eforturile politico-diplomatice adecvate pentru translatarea eforturilor de la „efecte” la „cauze” și de realizare a cooperării regionale, reprezintă o condiție obligatorie în obținerea succesului în lupta pentru combaterea terorismului internațional în spațiul sud-est european, pe termen lung.

3. Pe plan militar s-au făcut progrese însemnate de la declanșarea războiului global împotriva terorismului; victoria finală în această campanie va depinde, în special, de doi factori: voința politică internațională susținută și constituirea capabilităților în domeniul prevenirii și combaterii fenomenului terorist.

4. Se impune ca, permanent, să fie analizate și monitorizate toate amenințările și riscurile de natură teroristă sau cele care pot facilita desfășurarea de acțiuni teroriste; accentul trebuie pus pe latura preventivă, astfel ca fenomenul să fie ținut sub control, nu să se aștepte situația de a interveni printr-o ripostă contrateroristă.

GLOBALIZAREA ~ DETERMINĂRI ȘI FACTORI DE RISC LA ADRESA APĂRĂRII NAȚIONALE

Liliana GHERVASUC*

The author defines the term globalisation through the prism of the new security environment characteristics that have direct implications on the military domain. The main risk factors that, in the area of national defence, may jeopardise the national security are also emphasised, as follows: increasing corruption, economic development ineffectiveness, social inequities, increasing economic criminality, low level of citizens' trust in state institutions.

I. Globalizarea – dimensiuni și repere analitice

Relativ la termenul de *globalizare*, tratat în semantica sa aplicată, dar și conceptuală, în cadrul teoriei relațiilor internaționale și, în cel mai larg, al științelor politice, s-au dat mai multe definiții, în funcție de perspectiva asumată de un autor sau altul. Bunăoară, într-un studiu recunoscut și apreciat în comunitatea specialiștilor în domeniu, olandezul Jan Aart Scholte propune următoarea definiție: *“Procesele prin care relațiile sociale devin tot mai apropiate, depășesc frontierele, astfel încât viața umană se desfășoară din ce în ce mai mult într-o lume percepută ca un întreg”*¹. Asumpția de la care pleacă Scholte este una sociologică, tratând umanitatea ca pe cel mai mare dintre grupurile sociale. Definiții ale acestui fenomen oferă și alți specialiști, precum Martin Albrow, care, în ceea ce privește conceptul de globalizare, propune o viziune apropiată de cea a lui Scholte: *“Globalizarea se referă la totalitatea proceselor prin care popoarele lumii sunt încorporate într-o singură societate mondială – societatea globală”*, sau eminentul sociolog englez Anthony Giddens: *“Globalizarea poate fi definită ca intensificare a relațiilor sociale extinse la scara întregii lumi, prin care se leagă locuri dispuse la mari distanțe, astfel încât ceea ce se petrece la nivel local este afectat de evenimente care au loc la mii de mile distanță și viceversa”*².

O definiție diferită a fenomenului, dar complementară cu cele anterioare vine dintr-o abordare economică, aceasta relevând: *“Caracteristica tendinței de globalizare cuprinde internaționalizarea producției, noua diviziune internațională a muncii, noua mișcare migraționistă din Sud spre Nord, noul mediu concurențial care accelerează acest proces și internaționalizarea statului..., care transformă statele în agenții ai unei lumi globalizate”*³. Pentru a încheia într-un triptic al înțelegerii conceptuale definirea acestui fenomen, apreciem că este oportună evidențierea unei tentative antropologice de delimitare a referinței conceptului de globalizare: *“Globalizarea nu se referă doar la creșterea din punct de vedere obiectiv a*

* Director General al Companiei Naționale “Loteria Română” S.A.

¹ Jan Aart SCHOLTE, *The Globalization of World Politics*, p. 14.

² Anthony GIDDENS, apud Jan Aart Scholte, **op. cit.**, p. 15.

³ Robert COX, apud Jan Aart Scholte, **op. cit.**, p. 15.

interdependențelor. Ea se referă, de asemenea, la domeniile cultural și subiectiv (în special la scopul și profunzimea conștientizării lumii ca loc unic) ”⁴.

Eterogenitatea înțelegerilor atribuite conceptual globalizării este, însă, relativ destul de largă. Nu ne propunem cuprinderea ei în întregime, fapt imposibil, de altfel, ci surprinderea și a altor interpretări conceptuale semnificative pentru demersul de față. Așadar, **globalizarea** este înțeleasă ca fiind și: “... *procesul de surmontare a granițelor apărute de-a lungul istoriei. Ea devine astfel sinonimă cu eroziunea (dar nu și cu dispariția) suveranității statelor naționale și se înfățișează ca o «detașare» a economiei de piață față de normele morale și legăturile instituționalizate dintre societăți...*” (Elmar Altvater), “... *intensificarea relațiilor sociale de pretutindeni, prin care locuri aflate la distanță unele de altele ajung să se interconecteze, astfel încât evenimente dintr-un loc sunt marcate de procese care au loc într-un loc de la mulți kilometri depărtare și viceversa...*” (Anthony Giddens), “... *intensificarea cantitativă și calitativă a tranzacțiilor ce depășesc limitarea impusă de granițe, concomitentă cu expansiunea spațială a acestora...*” (Ulrich Menzel), “... *cea mai mare schimbare economico-socială de la Revoluția Industrială încoace...*” (Dirk Messner/Franz Nuscheler), “... *o interdependență sporită și integrarea diferitelor economii din lume...*” (Meghnad Desai), “... *un proces al creșterii numărului legăturilor dintre societăți și domenii-problemă...*” (Johannes Varwick), “... *procesul prin care se intensifică concurența pe piețe...*” (C. Christian von Weizsäcker), “... *descătușarea puterilor pieței mondiale și slăbirea puterii economice a statului...*” (Schumann/Martin), “*un termen la modă, folosit de ceva timp în dezbaterile politice, publicistice și științifice în mod inflaționist, și care este privit, pe de o parte, ca o «amenințare» și, pe de cealaltă, ca o «oportunitate »...*” (Johannes Varwick), “... *un proces social în care constrângerile geografiei asupra aranjamentelor sociale și culturale se atenuează și în care oamenii devin din ce în ce mai mult conștienți de această atenuare (...) Globalizarea nu implică în mod necesar omogenizarea. Globalizarea implică, pur și simplu, o mare conectivitate și deteritorializare ...*” (Malcolm Waters) și, evident, nu în ultimul rând, un fenomen larg ce denotă faptul că “*dinamica globalizării este controlată de puterile economice, și, totuși, consecințele cele mai importante aparțin domeniului politic*”(Klaus Müller)⁵.

Încercând, într-o logică inversă, aceasta pentru că am plecat de la temeiurile conceptuale ale fenomenului, o caracterizare a fenomenului, putem aprecia că, dincolo de discursul politic, globalizarea este un fenomen obiectiv, un proces care se manifestă indiferent de modul în care este definit de către analiști. Cel mai vizibil argument în acest sens este faptul că mișcările antiglobalizare au ajuns la concluzia că este necesar să se organizeze la scară planetară și să acționeze exact în logica pe care o combat.

Procesele globalizării impun o modificare de accent a analizelor referitoare la “securitate” și “apărare”, prefigurând, în acest sens, elemente conceptuale cuprinzătoare, cu pronunțate accente predictive. În același timp, departe de a fi o simplă modă în gândirea umanității, *globalul/globalizarea/globalitatea* reprezintă,

⁴ Roland ROBERTSON, apud Jan Aart Scholte, op. cit., p. 15.

⁵ http://www.dadalos.org/globalisierung_rom/grundkurs_1.htm

înainte de toate, un fenomen obiectiv, o analiză convingătoare a fenomenului fiind posibilă doar în situația în care este tratată ca fapt social. O economie globală a început să se structureze încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar procesul a fost încetinit de cele două războaie mondiale în așa măsură încât, abia în anii '70, comerțul mondial a constituit procentul din venitul global pe care îl reprezenta înainte de Primul Război Mondial, aproximativ 15%⁶.

Globalizarea a fost percepută și analizată mai cu seamă ca proces de schimbare pe termen lung, caracterizat de creșterea fluxurilor de bunuri, servicii, oameni, bani, tehnologie, informații, idei, cultură, crime, arme, droguri, violență etc. Aceasta se desfășoară într-un ritm din ce în ce mai accelerat, frontierele având tot mai mult configurații spirituale. În același spirit, sociologul Martin Shaw constata⁷ că emergența unui sistem economic global este însoțită de apariția unor rețele mondiale de comunicație, el mergând până la a afirma apariția elementelor unei culturi globale.

Propunând o analiză interdisciplinară, Mircea Malița abordează fenomenul globalizării prin prisma polarității culturi-civilizație⁸, instrument analitic care permite atât evitarea unor excese conceptuale, destul de frecvente pe piața globală a discursului științific, cât și înțelegerea simultaneității proceselor de integrare și fragmentare. Din această perspectivă, civilizația și culturile devin repere teoretice ale construcției unei noi paradigme, cea a *geomodernității*.

Încercând să schițeze o definiție operațională a conceptului *globalizare*, James N. Rosenau scria⁹ că aceasta se desfășoară pe patru dimensiuni: prin *dialogul bidirecțional* între oameni și organizații, permis de dezvoltarea tehnologiei comunicațiilor, prin *comunicarea unidirecțională* a mass-media, prin *emulație* și prin *izomorfismul instituțional*. Toate acestea, am adăuga, sunt fenomene din sfera civilizației. Prin multiplicarea în ritm accelerat a canalelor de comunicare între oameni, statul nu mai poate fi privit ca singurul actor de referință pe scena relațiilor internaționale.

Un analist¹⁰ opina, de pildă, că procesul globalizării este însoțit de "*colapsul separației convenționale dintre afacerile interne și cele externe ale statelor*". El considera că atât democrațiile, cât și statele totalitare au pierdut monopolul relațiilor internaționale. Actori sociali nonstatali cum sunt, bunăoară, organizațiile nonguvernamentale sau firmele multinaționale, pot influența într-o tot mai mare măsură acțiunile de politică externă decât unele guverne. De asemenea, unele entități private au capacitatea de a desfășura acțiuni militare, considerate până acum în teoria relațiilor internaționale a fi doar monopolul exclusiv al statelor. La acestea se adaugă

⁶ Stephen J. FLANAGAN, Ellen L. FROST, Richard L. KUGLER, *Globalization and Security: A Growing Challenge*, Report of the Project on Globalization and National Security, National Defense University, Washington, DC, 2001.

⁷ Martin SHAW, **Global Society and International Relations: Sociological Concepts and Political Perspectives**, ediție on-line, la www.sussex.ac.uk (13.01.2002).

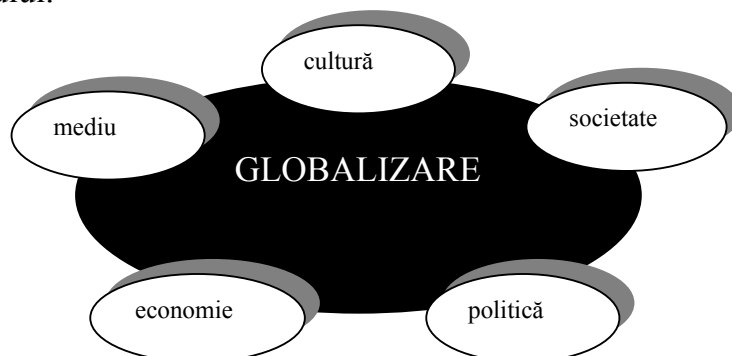
⁸ Mircea MALIȚA, **Zece mii de culturi, o singură civilizație. Spre geomodernitatea secolului XXI**, București, Editura Nemira, 2001.

⁹ James N. ROSENAU, *The Dynamics of Globalization: Towards an Operational Formulation*, în Security Dialogue, 1996, vol. 27 (3), pp. 247-262.

¹⁰ Jean-Marie GUEHENNO, *The Impact of Globalization on Strategy*, în Survival, Winter 1998-1999, pp. 5-20.

organizațiile teroriste, entități nonstatale care își asumă explicit obiective de politică externă.

Relativ la dimensiunile procesuale ale globalizării, este larg acceptată opinia potrivit căreia acestea rezidă esențial în domeniile cultural, societal, economic, politic și în cel al mediului.

În abordarea invocată, vedem că, atunci când diferențiem dimensiunile, este important să observăm că acestea nu pot fi delimitate în mod clar una de cealaltă. Astfel, pentru a numi doar un exemplu, problemele globale legate de mediu nu pot fi cercetate izolat de dimensiunea “*conomie*” și nici de dimensiunea “*politică*”. Această rețea globală nu numai la nivelul actorilor, ci și la cel al domeniilor tematice reprezintă una dintre particularitățile globalizării.

Mai mult, dimensiunile relevate formează împreună cu “*globalizarea*” mulțimi de intersecție diferite. Este important de văzut ce anume poate fi subordonat conceptului de globalizare, acesta neepuizându-se în niciun caz în procesele economice, chiar dacă globalizarea economică poate fi un punct de start și o forță motrice semnificativă. La fel de important este și faptul că trebuie să înțelegem că nu totul face parte din procesul de globalizare și că nu totul este determinat în mod decisiv de acesta¹¹.

II. Tendințe și redimensionări ale mediului de securitate

Schimbările profunde petrecute la începutul secolului XXI, care au culminat cu declanșarea războiului împotriva terorismului, demonstrează dinamismul fără precedent al mediului actual de securitate și consistă instituțional în: extinderea istorică a NATO și a Uniunii Europene, reprezentând, practic, sfârșitul Războiului Rece, constituirea Consiliului NATO-Rusia, reconfirmarea, după alegerile din 2005, a opțiunilor Ucrainei de aderare la Alianța Nord-Atlantică și la Uniunea Europeană.

Este începutul unei noi ere, în care Europa tinde spre propria sa integralitate, devenind mai puternică, stabilă și prosperă, afirmându-se ca actor principal pe scena mondială și consolidându-și poziția de pilon al stabilității și securității europene și euro-atlantice.

¹¹ http://www.dadalos.org/globalisierung_rom/grundkurs_2.htm

În acest context se constată amplificarea și diversificarea eforturilor organismelor internaționale pentru edificarea stabilității la nivel regional, ca etapă intermediară a procesului de stabilitate la nivel global.

Eforturile depuse de comunitatea internațională pentru instaurarea păcii în Balcani, Orientul Mijlociu și Africa sunt concludente, căpătând noi forme de manifestare. Instrumentele la dispoziție, politice, diplomatice, economice și militare, utilizate pentru realizarea și dezvoltarea stabilității vizează atât dezvoltarea relațiilor interstatale pe baza conlucrării și cooperării multilaterale, cât și adoptarea și asumarea unor decizii și hotărâri comune. Din această perspectivă, aranjamentele politice și militare, fie că sunt alianțe, coaliții sau parteneriate, se adaptează noilor circumstanțe și vor continua să joace un rol important în gestionarea situațiilor de criză și în dezamorsarea stărilor tensionate.

Pe baza acestor tendințe, pot fi evidențiate o serie de evoluții și reconfigurări posibile ale mediului actual de securitate, astfel:

- națiunile, chiar și marile puteri, nu pot contracara singure actualele amenințări asimetrice transnaționale. Alături de coalițiile instituționale – NATO sau UE, coalițiile ad-hoc de voință, de tip zonal sau regional, vor fi, în continuare, posibile și de actualitate;

- marile puteri vor reitera permanent dreptul de a decide în problemele majore ale lumii contemporane, fie ele politice, economice sau militare;

- creșterea și diversificarea rolului structurilor de securitate ONU, OSCE în prevenirea și gestionarea situațiilor de instabilitate, concomitent cu asumarea rolului de conducere de către NATO și UE în operațiile militare, implică noi orientări privind: realizarea coalițiilor militare, folosirea mijloacelor de intervenție în forță în diferite teatre de operații, strategia operațiilor și modalitatea de realizare a acestora (impunere, menținere, stabilitate postconflict);

- migrația, cu efecte destabilizatoare, se poate constitui într-o amenințare reală, în condițiile liberalizării circulației persoanelor, creșterii șomajului și generalizării sărăciei, amplificării stărilor conflictuale și perpetuării crizelor economice în țările din sud-estul Europei, Asiei Centrale și Orientului Mijlociu;

- disputele teritoriale reprezintă, în continuare, o sursă generală de instabilitate și de creștere permanentă a situațiilor de risc;

- încă se mai mențin tensiunile acumulate de secole, prejudecăți, traume și dorințe de revanșă, care generează stări conflictuale de tip zonal sau regional (conflictele din Bosnia și Kosovo, Transnistria, Federația Rusă și Turcia);

- terorismul va continua să fie o amenințare permanentă, universală, manifestându-se atât ca instrument al clanurilor mafiote și lumii interlope, cât și ca factor de presiune politică violentă (Madrid, Kosovo, Cecenia);

- proliferarea armelor de distrugere în masă și traficul de armament și materiale radioactive vor continua să genereze stări tensionate și să reprezinte amenințări la adresa securității și stabilității.

Tendințele menționate reclamă, în mod firesc, necesitatea accelerării procesului de integrare în structurile europene și euro-atlantice și realizarea unui climat de stabilitate care să ofere soluții și mijloace pentru combaterea riscurilor și amenințărilor specifice etapei actuale.

III. Caracteristici ale noului mediu de securitate

În ultimul deceniu, mediul strategic de securitate a cunoscut ample transformări, cu implicații nemijlocite asupra domeniului militar, complicând astfel natura misiunilor, a strategiei și organizării forțelor armate, dar și a politicii privind proiecția și construcția apărării naționale. Din această perspectivă, apreciem că principalele caracteristici ale evoluției sistemului internațional se referă la: • înlocuirea lumii bipolare cu o “nouă dezordine globală”, în care apar și se manifestă o multitudine de conflicte etnice, religioase, politice și de altă natură, având ca efect nemijlocit colapsul unor state naționale, dezintegrarea acestora sau slăbirea capacităților altor structuri statale de a face față noilor provocări; • accentuarea proceselor de globalizare și dezvoltarea tehnologiilor informaționale; de asemenea, primordialitatea puterii economice și a celei culturale – *soft power* comparativ cu perioada *Războiului Rece*, când accentul se punea pe puterea militară – *hard power*; • schimbarea naturii conflictelor și redefinirea modalităților de ducere a războiului sub influența noii revoluții informaționale, prin mutarea accentului de la aspectele convenționale, clasice – “războaiele prin terți” (*proxy wars*) spre cele neconvenționale, informaționale; • apariția, multiplicarea și dezvoltarea actorilor nonstatali, care tind să diminueze rolul jucat de statul național în domeniile securității naționale și al celei internaționale; • manifestarea tot mai accentuată a riscurilor și amenințărilor asimetrice, în special a terorismului, ca urmare a accesului grupurilor teroriste la actualele tehnologii, inclusiv arme de distrugere în masă; toate acestea vizează și exploatează slăbiciunile actualului sistem de securitate, în special inadecvarea dintre logica actuală a organizării și întrebuințării forțelor armate și noile amenințări neconvenționale; • existența riscurilor și amenințărilor transfrontaliere, comparativ cu perioada *Războiului Rece*, în care s-au păstrat frontierele stabilite la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial; • prezența unor amenințări în spațiul cibernetic sub forma atacurilor informaționale și a criminalității de această natură, având drept țintă infrastructura informațională critică a guvernului și a mediului de afaceri, sistemele informaționale ale organizațiilor militare și ale celor de securitate.

IV. Aspecte militare și de securitate ale globalizării

În privința dimensiunii de securitate a globalizării se impun unele precizări. Din punct de vedere instituțional, apariția Societății Națiunilor în urma Primului Război Mondial, a constituit primul pas în abordarea, în plan și în înțelegere mondială, a problemei păcii și războiului. Ideea de sorginte kantiană a președintelui Wilson, care a stat la baza proiectului Ligii Națiunilor, pleca de la premisa iluministă a unei umanități perfectibile și a existenței unei unice societăți umane. În cadrul acestei comunități mondiale, statele, actori raționali prin excelență, erau în măsură să-și rezolve diferendele pe cale pașnică. Însă, neparticiparea SUA la proiectul Societății Națiunilor și dizidențele succesive ale Germaniei naziste, ale Italiei mussoliniene sau ale Japoniei, precum și izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial au dus la eșecul Organizației și, în final, la dispariția sa. Obiectivele

generoase ale asigurării păcii globale și prezervării securității statelor, asumate de Liga Națiunilor, au fost preluate de ONU, creată de coaliția statelor învingătoare în cel de-al Doilea Război Mondial. Instituțiile specializate ale Organizației, în primul rând Consiliul de Securitate, aveau și au în responsabilitate directă, conform Cartei, gestionarea securității și a stabilității pe întreg globul. În acest sens, instrumente specifice de natură juridică, diplomatică și militară au fost puse la dispoziția Organizației pentru a interveni în caz de criză.

Dar, dacă privim din perspectivă tehnologică efectele globalizării în domeniul militar și în cel al securității, trebuie să menționăm impactul noilor mijloace de comunicații și al descoperirilor din domeniul științelor asupra relațiilor dintre grupurile umane, inclusiv a celor dintre națiuni. În acest sens, nu trebuie omis faptul că războiul/conflictul este o formă de relație între grupurile umane. Descoperirea telegrafului și, ulterior, revoluția produsă în domeniul mijloacelor de comunicare au modificat profund configurația raporturilor interumane și interstatale. Coroborate cu aplicațiile în domeniul militar ale fizicii nucleare, microbiologiei, chimiei și tehnologiilor balistice, aceste descoperiri au dus la atenuarea importanței factorilor spațiu și timp în economia desfășurării conflictelor și a misiunilor ulterioare de gestionare a crizelor. Sistemele de telecomunicații prin satelit, rachetele intercontinentale cu încărcătură nucleară, capacitățile aeriene de proiecție strategică a trupelor au transformat în realitate dimensiunea de securitate a *satului global*.

Conferința pentru dezarmare a ONU, tratatele de neproliferare și cele americano-sovietice/ruse privind reducerea arsenalelor nucleare (*SALT I* și *SALT II*) au încercat o diminuare a pericolului realmente planetar reprezentat de armele de nimicire în masă. În pofida acestor tentative de reglementare și control, marile rețele planetare de transport, comerciale și de comunicații sunt suficient de largi pentru a permite difuzarea, în orice colț al lumii, atât a factorilor materiali, cât și a celor umani, generatori de riscuri și amenințări.

V. Apărarea națională. Amenințări concentrate vs. vulnerabilități distribuite

Prezervarea securității statelor se referea, în esență, la minimizarea sau contracararea unor *amenințări sau riscuri concentrate*, situații în care se puteau identifica în mod precis agresorul (de regulă, alt stat), ținta (propriul stat) și, în mare măsură, mijloacele prin care agresiunea ar putea fi pusă în aplicare, în mișcare. Acțiunea militară era destul de previzibilă, statele majore putând planifica, în funcție de anumite ipoteze strategice, variante de acțiune în diferite situații, afirmație cu atât mai pertinentă în condițiile existenței unui sistem bipolar care “forța” actorii politico-militari semnificativi să aleagă de care parte se află.

Mai mult, atât aplicarea dreptului conflictelor armate, cât și logica acțiunii militare fac previzibile țintele și obiectivele, riscul existent la adresa populației sau a obiectivelor civile fiind, cel puțin teoretic, mai mic. Dimpotrivă, riscurile distribuite desemnează situații de incertitudine crescută, în care nici agresorul și nici ținta nu pot fi determinate cu precizie, iar deficitul de informație nu permite o planificare riguroasă. Agresorul nu mai este neapărat o armată, identificabilă prin uniforme și armament, și nu poate fi cunoscut dinainte, cu o probabilitate suficient de optimă

pentru a putea planifica acțiuni militare ofensive sau defensive, societatea devenind una a riscului comun, cum a fost definită¹² de sociologul britanic Martin Shaw.

În general, se apreciază că un terorist care poartă asupra lui o cantitate de exploziv este o amenințare pentru un număr foarte mare de persoane, dar amenințarea ca atare este mult mai dificil de evaluat și de prevenit. În situații de acest tip, distincția dintre combatanți și necombatanți este dificil de operat sau devine total nerelevantă. În alte situații, nu se pune problema unui agresor, vulnerabilitățile fiind rezultatul unor fenomene naturale.

Riscurile sau vulnerabilitățile distribuite determină ca atât evaluarea cu o precizie rezonabilă a amenințării, cât și măsurile de contracarare a acesteia să aibă valori prohibitive în privința resurselor/costurilor implicate sau să fie inacceptabile din perspectiva menținerii unor standarde de protecție a drepturilor individuale într-o societate democratică.

VI. Amenințări și factori de risc la adresa apărării naționale

Debutul secolului XXI a însemnat, întâmplător sau nu, intrarea într-o nouă eră, caracterizată, esențial, de: desfășurarea alertă a procesului de globalizare, cu toate efectele pe care le antrenează fenomenul ca atare; impactul revoluției informațional-tehnologice asupra componentelor vitale ale existenței sociale, imprevizibil în multe dintre manifestările sale ulterioare; perfecționarea instrumentelor de ducere a războiului până la limita ultimei consecințe posibile; competiția pentru afirmarea și consolidarea noilor centre de putere, cu rezultate geopolitice și geostrategice decisive în determinarea unei noi ordini internaționale. Fără a fi un paradox al actualelor tendințe planetare, proliferarea asimetrică a unor noi amenințări și riscuri la adresa securității internaționale este o certitudine. O certitudine care, nu doar inevitabil, ci la modul necesar, pune în stare de alertă **apărarea națională**, atât la nivelul supozițiilor sale concepționale, cât și în planul acțiunii concrete.

Delimitările conceptuale dintre starea și condiția **securității naționale** și **apărarea națională** sunt fără echivoc, după cum sunt la fel de clare zonele comune de afirmare a intereselor naționale, apărarea națională constituind domeniul cel mai expus al securității naționale în perioadele în care riscurile, provocările și amenințările sunt potențate la maximum. Din aceste motive și nu numai, nu putem realiza o polarizare exclusivă a riscurilor și amenințărilor care se manifestă în mediul internațional cu destinație spre una sau cealaltă dintre stările analizate – securitatea națională sau apărarea națională. Iată de ce, în logică implicită, riscurile și amenințările din mediul internațional la adresa securității naționale sunt, în cea mai mare măsură, riscuri și amenințări la adresa apărării naționale, sens în care avem în vedere: • *existența în plan regional, dar și subregional a unor tensiuni cu potențial conflictual militar, care se pot extinde, precum și a unor acumulări necontrolate și destabilizatoare de forțe și tehnică de luptă în spațiul de interes strategic al*

¹² Martin SHAW, *The development of 'common risk' society: a theoretical overview*, Paper delivered at seminar on "Common risk society", Garmisch-Partenkirchen, 1995, la <http://www.sussex.ac.uk/User/hafa3/crisksocs.htm> (11.02.2002).

României; • proliferarea și diseminarea necontrolată a tehnologiilor și a materialelor nucleare, a mijloacelor de distrugere în masă, a armamentelor și a altor mijloace letale neconvenționale; • expansiunea rețelelor și activităților teroriste și a crimei organizate transnaționale – criminalitatea economico-financiară, traficul transfrontalier ilegal de persoane, de droguri, de materiale radioactive și strategice, de armament și muniții etc.; • limitarea accesului statului român la unele resurse cu determinare vitală pentru existența și dezvoltarea societății românești și afirmarea și protejarea intereselor naționale; • acțiuni care, antrenând manifestări separatiste, xenofobe, de intoleranță, dar și dezvoltări în posibile conflicte deschise etnice și religioase, pot aduce atingere statului român și instituțiilor sale democratice; • potențialul evolutiv negativ existent în proximitatea României în ceea ce privește procesul organic al democratizării, respectarea drepturilor omului și dezvoltarea economică, fenomene care ar putea genera crize acute, cu consecințe destabilizatoare pe spații extinse; • migrația clandestină și apariția unor fluxuri masive de refugiați; • decalajele existente între nivelurile de asigurare a securității și gradul de stabilitate ale statelor din proximitatea României; • proliferarea terorismului politic transnațional și internațional, inclusiv în manifestările sale biologice și informatice; • acțiuni ce pot atenta la siguranța sistemelor de transport intern și internațional, precum și cele cu caracter individual sau colectiv de accesare ilegală a sistemelor informatice; • acțiunile orientate în mod premeditat în direcția lezării imaginii Armatei României.

De asemenea, în spectrul factorilor de risc care pot pune în pericol **securitatea națională**, în expresia concentrată în **spațiul aplicat al apărării naționale**, se pot lua în considerare și: perpetuarea ineficienței dezvoltării economice și absența convingătoare a performanței în economie; accentuarea fenomenelor de corupție și de administrare deficitară a resurselor publice, cu consecințe nemijlocite în accentuarea inechităților sociale și în proliferarea economiei subterane; reacțiile ineficiente ale instituțiilor statului în fața acutizării fenomenelor de criminalitate economică și de perturbare a ordinii publice și siguranței cetățeanului; menținerea unor surse și cauze de potențiale conflicte sociale, cu efecte, directe sau indirecte, asupra proceselor și activităților ale căror determinări se regăsesc în spațiul practic al apărării naționale; scăderea nivelului de încredere al cetățenilor în instituțiile statului, slăbirea coeziunii sociale și civice; deficiențele organice în protecția informațiilor clasificate; nivelul încă modest al infrastructurii informaționale; emigrarea specialiștilor din diferite domenii de vârf, ca efect exclusiv al incapacității economiei.

Nu intrăm în analiza anatomică și funcțională a amenințărilor și a riscurilor invocate. Menționăm doar faptul că niciunul dintre acestea nu se manifestă de sine stătător, amenințările și riscurile în legătură cu care, la rândul lor, se dezvoltă, sporind complexitatea prezervării în fața acestora.

Bibliografie

- [1] *Constituția României*, Monitorul Oficial, partea I, nr. 767, 31.10.2003.
- [2] *Strategia de securitate națională a României*, București, noiembrie 2001.
- [3] *Strategia militară a României*, București, 1999.
- [4] *Conceptul strategic al Alianței* – Washington DC, 23-24 iunie 1999.
- [5] Comunicatul Summitului de la Istanbul al șefilor de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic, 28-29 aprilie 2004.
- [6] Declarația de la Istanbul – *Securitatea noastră în noua eră*, 29 iunie 2004.
- [7] General dr. Eugen Bădălan, *Armata României – Dezvoltarea durabilă*, în revista *Gândirea Militară Românească*, nr. 1/2005.

O ANALIZĂ A MANAGEMENTULUI RISCULUI ÎN CAZUL ATACURILOR TERORISTE

Dr. Mircea BOȘCOIANU*
Dr. Gabriela PRELIPCEAN**

A financial analysis of the terrorism processes, considered as a catastrophic risk, by using the risk theories, risk management and financial risks is proposed. This kind of analysis should include the specific aspects of the terrorism processes. An insurance system based on the public-private partnership against the catastrophic risk is proposed. It will be demonstrate that the main problem is the risk estimation in the very low demand for this type of risk coverage.

I. Introducere

După anii 1990, filozofia de acțiune a terorismului internațional s-a schimbat. Enders și Sandler (2002) au arătat că evenimentele din 11 septembrie 2001 din SUA, cu un număr imens de victime, persoane civile, nevinovate, de toate vârstele, au schimbat profund natura terorismului internațional.

Deși în ultimii doi ani au fost făcute numeroase eforturi pentru prevenirea de noi atacuri asupra teritoriilor SUA, în mod surprinzător, nu au fost realizate analize complexe ale impactului economic a unui atac terorist reușit. Securitatea țărilor conține atât eforturile de prevenire a atacurilor, reducerea expunerii și vulnerabilității față de terorism, cât și minimizarea pagubelor și revenirea în urma eventualelor atacuri. Componenta de revenire din procesele de risc extrem conduce la necesitatea de acoperire prin asigurare, respectiv furnizarea unei protecții financiare adecvate victimelor catastrofelor. Aceste sisteme trebuie proiectate corect, pentru a asigura continuitatea afacerilor și cea a sistemului social din țară în urma unor atacuri majore.

În SUA, înainte de 11 Septembrie, acoperirea riscului de terorism era inclusă automat în majoritatea polițelor comerciale, fără însă a fi explicitat cu adevărat riscul asociat unor asemenea evenimente. Până atunci, piața asigurărilor private a funcționat efectiv, deoarece pierderile din acte teroriste au fost foarte mici și în mare măsură necorelate. Atacurile interne au fost izolate și au avut la origine grupuri individuale cu obiective disparate. Primul atac terorist major de după 2001, cu peste 200 morți și 2000 răniți, s-a petrecut la 11 martie 2004 în Spania, dar acte de terorism internațional cu peste 100 victime au existat și în Rusia.

Unii autori au observat că analogia cu protecția împotriva catastrofelor naturale ar putea fi deosebit de utilă. Pierderile asigurate în cazul uraganului Andrew (1992) și cutremurul Norridge (1994) au atras atenția asigurătorilor și reasigurătorilor, astfel încât să se acorde o mai mare atenție potențialului catastrofic al dezastrelor naturale. În urma unor asemenea evenimente, unii asigurători au fost nevoiți să-și declare insolvabilitatea. Supraviețuitorii și-au reconsiderat propriul management al afacerilor, iar mulți dintre aceștia s-au ghidat după modele de tip risc catastrofic.

* Conferențiar univ., Academia Tehnică Militară București.

** Profesor univ., Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

Asigurătorii și reasigurătorii nu au avut cum să acorde o atenție specială pierderilor rezultate din atacul terorist din 2001 (peste 3050 persoane ucise și pagube de peste 80 miliarde USD, doar jumătate din acestea fiind asigurate; SwissRe a arătat că acesta a fost evenimentul cel mai costisitor din istoria asigurărilor). Atacul terorist de la 11 martie 2004 din Spania, cel mai violent atac pe teritoriul european din ultimii 30 ani, a demonstrat, de asemenea, aceste probleme de fragilitate.

Astfel, aceste evenimente conduc, prin dimensiunile gigantice, la o nouă dimensiune a pierderilor. Reasigurătorii au fost incapabili să reînnoiască acoperirea, iar puținii care au acceptat au solicitat rate mari ale primelor pentru o protecție foarte limitată. Asigurătorii nu au mai avut posibilitatea obținerii reasigurării sau creșterea suficientă a capitalului, fie intern, fie prin intermediul piețelor de capital, și au propus politici care exclud explicit acoperirea riscului de terorism.

Lipsa unei acoperiri disponibile în caz de terorism a întârziat sau anulat unele proiecte, datorită noilor probleme apărute între împrumutători și investitori. US General Accounting Office (2002) a arătat cazuri în care proiectele au fost anulate, deoarece nu au fost găsite posibilități de acoperire a riscului de terorism.

Marea întrebare este dacă terorismul este un risc asigurabil și, dacă da, cum poate fi acoperit. Astfel, se pune întrebarea dacă asiguratorul oferă o acoperire la o primă la care cumpărătorul este efectiv protejat. Dacă da, cum se poate determina acest preț. Pornind de aici, se poate evalua și care sunt șansele de apariție a unui alt eveniment terorist major, respectiv cât de frecvente ar putea fi aceste evenimente și cât de severe ar putea fi, în funcție de pierderile asigurate.

Se pune acum și întrebarea dacă pierderile spectaculoase de la WTC și Pentagon sau cele de la Madrid reprezintă sau nu cel mai negru scenariu. Astfel, ar trebui considerate și posibile atacuri chimice sau biologice, cu un posibil efect și mai dezastruos. Chiar dacă la declanșarea războiului din Irak în martie 2003, guvernul SUA a atras serios atenția asupra unor posibile atacuri teroriste, acestea s-au întezit după “rezolvarea” războiului din Irak. Așadar, există suficiente argumente referitoare la imensele incertitudini asociate cu riscul de terorism.

În domeniul managementului riscului, riscurile de catastrofe prezintă provocări specifice, în funcție de actorii acestor evenimente: asigurați sau nu, cetățenii sau firmele, industria asigurărilor și reasigurărilor, piețele financiare, guvernul și oamenii politici. Problema generală, care apare din anii 1990 este dimensiunea fără precedent a pierderilor datorate dezastrilor naturale majore. Și atunci, se pune întrebarea cum se poate evalua și gestiona riscul asociat evenimentelor extreme, caracterizate de o probabilitate foarte redusă de apariție dar cu impact major în caz de producere. Analiza se referă la noile provocări legate de terorism, văzut ca un risc catastrofic (Cummings, Doherty, 2002, Jaffee, Russell, 2002, Lelain, 2002, Swiss Re, 2002).

Se propune un nou mod de analiză a naturii terorismului ca risc catastrofic și dacă acest risc este sau nu asigurabil. De asemenea, se consideră diferențele dintre riscul de terorism și riscul dezastrilor naturale, precum și necesitatea parteneriatului public-privat în acoperirea riscului.

II. Considerații privind caracterul asigurabil al riscului de terorism

Se consideră politica standard de asigurare, în care primele de acoperire a pierderilor se plătesc la începutul unei perioade date, iar cele două condiții necesare pentru ca un risc să poată fi considerat asigurabil sunt:

1) abilitatea de identificare și cuantificare sau estimare, cel puțin parțială, a șanselor de apariție a unui eveniment și a gradului de extindere a pierderilor;

2) abilitatea de a evalua primele pentru fiecare client potențial sau clasă de clienți.

Există însă și cazul în care este imposibil să se specifice o rată pentru care să existe o suficientă cerere și veniturile să poată acoperi efectiv cheltuielile de dezvoltare, marketing, funcționare și de realizare a unui profit net pozitiv pe un orizont specificat (de regulă 5 ani). În cazurile de piață atipică, asiguratorii vor opta, evident, pentru a nu oferi acoperirea acelui tip de risc.

2.1. Analiza condițiilor de asigurabilitate

Pentru satisfacerea primei condiții, trebuie făcută estimarea frecvenței evenimentului specific și a gradului de extindere a pierderilor. Aceste estimări pornesc de la date istorice sau analize științifice și date cunoscute de experți referitoare la riscul depășirii nivelului prag al pierderilor (curba PDP). Gollier (2000) a arătat că nu e nevoie să existe o estimare precisă a probabilității de risc acoperit. Piața asigurărilor de risc a anticipat adeseori piața (Llyods a acoperit riscuri celebre, ca, de exemplu, riscul spațial din 1965, riscul Yeti pentru expedițiile în Himalaya, 2001).

Spre deosebire de cazul dezastrelor naturale, există numeroase motive ca estimarea curbei PDP în cazul evenimentelor teroriste să fie mult mai dificilă. Datorită numărului redus de date, estimarea probabilității unui atac terorist este și mai dificilă, mai ales dacă se restricționează spațiul la o anumită zonă geografică. Construirea estimatorilor de pierderi pornește de la diversele scenarii și tipuri de evenimente.

În ceea ce privește cea de-a doua condiție, ambiguitatea considerabilă asociată riscului de terorism conduce la creșterea preferinței asiguratorilor spre exagerarea primelor (Kunreuther, 1995). În cazul în care capacitatea industriei asigurărilor este redusă, datorită pierderilor mari și reluctanței investiției în a furniza capital nou, atunci primele vor crește, prin dezechilibrarea atipică a cererii și ofertei. Această situație e accentuată, dacă pierderile corespunzătoare unei catastrofe recente declanșează o creștere a cererii de asigurare, cum a fost cazul după 11 septembrie 2001 sau 11 martie 2004.

Atât actele teroriste, cât și dezastrele naturale prezintă un potențial ridicat de creare a pierderilor extreme, fapt ce atrage limitări serioase în procesele de asigurare a riscului. Datorită acestei caracteristici, se pot trasa paralele între cele două, fără a acorda suficientă atenție diferenței cruciale dintre cele două. Aceste diferențe includ: disponibilitatea datelor istorice (terorismul este o categorie de risc nouă, iar natura lui

s-a schimbat fundamental pe parcursul ultimului deceniu: apar grupuri noi, cu așteptări noi, deci datele istorice nu ajută prea mult la analizarea amenințărilor emergente), ambiguitatea riscului, informațiile asimetrice și incomplete, potențialul de influențare a evenimentului și diferențele la nivelul impactului reducerii măsurii pierderilor viitoare.

Diferențele sunt date de existența a două mecanisme de bază asociate riscului de terorism, și anume, informația asimetrică și incertitudinea dinamică, care produc modificări la nivelul sectorului privat în ceea ce privește protecția prin asigurare fără parteneriat cu sectorul public.

2.2. Sistemul informațional și incertitudinea dinamică

Informația din procesele de terorism are o natură diferită față de cazul dezastrelor naturale. În cazul dezastrelor naturale, noua informație științifică asupra riscului reprezintă o componentă a tezaurului cunoașterii publice, astfel încât asigurătorii, cetățenii, oamenii de afaceri au acces la aceasta. În ceea ce privește terorismul, indiferent de datele existente asupra unui posibil atac, din motive de securitate națională, informația este, în mod normal, ținută secret de agențiile guvernamentale.

O justificare pentru intervenția guvernului în piața asigurărilor e legată de problema informației asimetrice care circulă între cumpărători și vânzători (respectiv selecția adversă). În cazul terorismului, există o asimetrie a non-informației riscului, aceasta fiind o caracteristică de comportament a fenomenelor de tip risc catastrofic.

Un obiectiv principal al acțiunilor teroriste este destabilizarea regiunii sau țării prin atacarea anumitor ținte și întreruperea funcționării normale a activităților, prin introducerea sindromului de frică generalizată. Dacă teroriștii își adaptează strategia în funcție de propriile resurse și bagajul informațional disponibil privind vulnerabilitatea entității-țintă, natura riscului se schimbă în timp printr-un proces de incertitudine dinamică.

Acest comportament de risc reflectă o diferență importantă față de hazardele naturale. Riscul de terorism se schimbă în funcție de două strategii majore de combatere a terorismului, care, astfel, devine un bun mixt, public și privat (Trajtenberg, 2003). Prima se referă la măsuri de protecție de actorii cu potențial de risc și externalități negative asupra altor agenți. A doua strategie constă în acțiuni guvernamentale pentru îmbunătățirea gradului general de securitate și reducerea probabilității de apariție a unui atac terorist.

Într-adevăr, un alt aspect al terorismului este dat de externalitățile din autoprotecția față de riscuri operată de ceilalți. Keohane, Zeckhauser (2002) au propus o analiză a relațiilor dintre comportamentul victimelor potențiale și comportamentul teroriștilor. Autorii au arătat că stabilirea măsurilor protective, public observabile, față de un anumit mod de atac, la un anumit tip de obiective, ar putea reduce probabilitatea unui atac pe acest segment, prin veriga beneficiului marginal al atacului (de exemplu, comportamentul de succes) perceput de grupul terorist. De asemenea, afișarea lipsei de protecție a unui obiectiv va conduce la creșterea preferinței de țintă de atac terorist. Acest tip de interdependență dinamică

reduce beneficiul social rezultat din protecție de către proprietarii obiectivului. Din acest motiv, agențiile guvernamentale ar putea fi în avantaj dacă ar dezvolta programe globale care să internalizeze aceste externalități. În ceea ce privește corelația terorism-politici guvernamentale de management al riscului, Sandler, Tschirhart, Cauley (1993) arată că, atunci când se evaluează politici specifice, trebuie considerat și *efectul de substituție*. De exemplu, decizia de instalare a armamentului în aeroporturi reduce pirateria aeriană, dar, totodată, încurajează teroriștii să adopte alte moduri de atac (de exemplu, încercări de asasinat). Astfel, măsura eficacității trebuie considerată în acord cu efectele directe, dar și cele indirecte.

Aceste mecanisme ale creșterii pericolului terorismului conduc la întrebarea: Cum ar putea guvernele să conlucreze cu societățile de asigurări pentru realizarea protecției și reducerea pierderilor viitoare asociate acestor riscuri? Necesitatea parteneriatului public-privat a fost recunoscută în noiembrie 2002, odată cu adoptarea în SUA a Actului de Asigurare împotriva Riscului de Terorism AIRT. Astfel, s-a arătat asigurătorilor o nouă filozofie de estimare a riscului și setare a primelor de acoperire a riscului de terorism oferite clienților.

III. Modele specifice de estimare a pierderilor prin acte de terorism

Piețele de asigurare funcționează cel mai bine atunci când pierderile sunt relativ mici, aleatoare și necorelate. În plus, pentru a fi aplicate tehnici statistice de previzionare a pierderilor viitoare, trebuie să existe date istorice suficiente referitoare la pierderi. Condițiile sunt mai puțin decât ideale, atunci când provin din catastrofe naturale (acestea pot fi, într-o proporție, catastrofice și, adesea, puternic necorelate). Mai mult, deoarece asemenea evenimente extreme apar foarte rar, datele despre pierderi sunt incomplete, fapt ce anulează puterea tehnicilor actuariale tradiționale.

Utilizând tehnici de simulare stochastică și o mai bună înțelegere științifică a mecanismului fizic al acestor evenimente, analiștii ar putea estima frecvența, distribuția spațială și severitatea catastrofelor naturale viitoare. Pentru a dezvolta aceste distribuții de probabilitate pentru frecvența evenimentelor, locații și alți parametri fizici, aceste modele trebuie să includă baze de date extensive. Prin prelucrarea acestor distribuții se poate crea un catalog de evenimente simulate stochastic. Grossi, Kunreuther (2004) au arătat că distribuțiile pierderilor așteptate sunt reprezentate corespunzător prin curbele excesului de probabilitate (EP).

Datele istorice privind atacurile teroriste sunt însă limitate mai semnificativ. Datele, incomplete și dispersate, furnizate de FBI, CIA, CDIIS (Centre for Defense and International Security Studies) pot să nu fie reprezentative pentru atacurile actuale tip Al Qaeda. Mai important, spre deosebire de dezastrele naturale, a căror apariție are o bază fizică ce poate fi înțeleasă de cercetarea științifică, atacurile teroriste sunt o funcție de intențiile malefice ale diverselor grupuri, care diferă prin mărime și obiective. Aceste grupări sunt deosebit de volatile, apariția și dezvoltarea lor depinzând de modificările în timp ale mediului politic și economic.

Rezultă că incertitudinea, legată de frecvența, locația și severitatea activității teroriste viitoare, este mult mai mare decât cea corespunzătoare dezastrelor naturale. Acest fapt complică și mai mult procesul de modelare. În absența datelor istorice de

calibrare a datelor, modelele sunt extrem de subiective. Deși există curbe EP, ar putea fi util ca acestea să fie considerate cu distribuții reprezentative, nu pentru pierderile așteptate, în sens statistic, ci mai degrabă pentru pierderile potențiale. Pentru explorarea acestor abordări alternative de cuantificare a riscului de terorism, se poate porni de la modelul general modular de catastrofe naturale.

3.1. Estimarea hazardului în cazul actelor de terorism

Un model de terorism, ca de altfel și cel de catastrofe naturale, trebuie să aibă la bază trei elemente esențiale ale hazardului propriu-zis: frecvența de apariție, cele mai posibile locații/țintă ale atacurilor teroriste și severitatea exprimată prin pierderea asiguraților și neasiguraților. În această filozofie, trebuie avute în vedere diversele tipuri de ținte potențiale plus interdependența din infrastructuri și sisteme (Pate-Cornell, Guikema, 2002).

De exemplu, întreruperea energiei electrice sau contaminarea apei ar putea duce la riscuri pe termen lung, de întreruperi și scurtcircuite în mediul de afaceri, și impun chiar o schimbare a locațiilor din zonele afectate.

Managementul terorismului internațional a fost în mod tradițional legat de experiența și judecata unui specialist. Pentru anumite riscuri individuale, există sfatul unei abordări profesionale a securității, astfel încât, pentru un anumit portofoliu, pierderea maximă să fie bine evaluată și distribuită. Oricum, procedura de gestiune a riscului global rămâne, totuși, în mod esențial, calitativă și subiectivă. Modelele de bază pentru atacuri teroriste actuale pornesc de la experiență și, astfel, depind de judecata personală a expertului.

Pentru acoperirea actelor catastrofice de terorism, dincolo de experiența individuală, ar trebui invocată și experiența terorismului extern. Managementul riscului de terorism rămâne centrat pe judecata de bază, dar există suportul unei cunoașteri mai extinse a percepției experților antitero. Trebuie recunoscut faptul că estimarea riscului de către experți are la bază propriile seturi de ipoteze și pot exista contradicții. Astfel, în modelarea riscului de terorism, provocarea constă în evaluarea atentă a acestor estimatori.

Modelele de terorism încorporează experiența echipelor de experți conștienți de datele disponibile limitate. Acești experți vor avea experiență operațională în antiterorism la cele mai înalte niveluri naționale și internaționale, cu abilități în cunoașterea mecanismelor specifice terorismului. Deoarece fiecare expert e centrat pe propria sursă de inteligență și are propriile elemente de securitate incomplete, nu există o bază comună de date de informare pe baza căreia toți experții să-și formeze propria analiză. De fapt, principala problemă este că majoritatea informațiilor cruciale sunt confidentiale.

3.2. Determinarea mecanismelor și filozofiei de atac. Opinia expertului

Pentru determinarea mecanismelor comportamentale ale atacurilor se poate utiliza metoda opiniei expertului, dar colaborarea cu comunitatea științifică poate fi făcută prin mai multe canale diferite. Prin metoda DELPHI sau conferința experților,

se pot descoperi și combina diversele opinii într-o formă utilă și compactă de la care se pot genera probabilitățile.

Metoda DELPHI cuprinde o serie de interogări repetate, prin chestionare. Este evitată interacțiunea directă între participanți, pentru a nu se influența rezultatul prin așa-numita tendință de urmare a liderului. După prima rundă de interogări, rundele următoare includ informațiile din pasul precedent, prezentate anonim. Astfel, participanții sunt încurajați să-și reconsidere și modifice viziunile inițiale, în lumina experienței altor membri din grup. Se dorește fructificarea propriei experiențe și încrederea în răspunsuri. În final, rezultatele sunt ponderate pe baza unor niveluri de încredere (Adler, Ziglio, 1996). Experții trebuie să pondereze diverse aspecte ale frecvenței evenimentelor și intensității: numărul atacurilor pe an, tipul de ținte vizate, modul de atac sau tipul de armă și, în final, ținta specifică fiecărui atac potențial. Fiecare din aceste elemente depinde și de natura organizației teroriste care este la originea atacului. La aceste rezultate este critică înțelegerea operațională în echipă a modului de acțiune al grupurilor teroriste, în contextul stării concrete a contramăsurilor de securitate. Țintele și metodele de atac inițial insuficient apărate pot fi acum bine protejate prin politici locale sau naționale și resurse private de securitate.

Această metodologie, dacă este bine administrată, este puternic structurată, iar la sfârșit există doar o singură opinie; aceasta a fost rezultatul unor prelucrări statistice, și nu rezultatul unui vot majoritar. Oricum, pentru probleme complexe care nu sunt guvernate de legi științifice, judecata și intuiția experților în acest domeniu nu este doar un element corespunzător prin concepție, ci și unul critic în cadrul modelului.

3.3. Conferința experților

În acest caz se efectuează schimburi de opinii cu toți participanții. Agenda acestor întruniri închise, poate fi, de exemplu, determinarea tipului de arme specific grupului terorist și zonele sau țările susceptibile de atac. Firmele care utilizează această metodă consideră că se expandează cunoașterea comună și pot intra chiar informații confidențiale.

Opinia experților nu este un răspuns definitiv la chestiunea determinării probabilității unui atac cu arme specifice împotriva unor ținte potențiale date, dar permite o mai bună înțelegere a modului în care operează teroriștii și, deci, ameliorează modelul. Lipsa datelor istorice face ca utilizarea experților să fie singurul mod de determinare a comportamentului în cazul noilor atacuri, printr-o mai bună înțelegere a comportamentului dinamic al teroriștilor. Limitele metodelor de utilizare a experților ar fi următoarele. Experții pot să nu facă întotdeauna cele mai bune previziuni. Experții au cunoștințe referitoare la diferitele aspecte ale terorismului, iar unii trebuie să-și concentreze atenția pe un anumit grup terorist și este în dezacord cu pericolul față de alții. Aceștia pot fi specializați pe un anumit tip de arme sau pe un anumit tip de arme chimice sau biologice. Unii experți pot să fie specialiști în latura politică a terorismului, iar alții au experiență în impactul izolat asupra mediului de afaceri. Cu alte cuvinte, grupul de experți, în ansamblu, nu reprezintă în mod necesar

o expertiză colectivă pe subiectul propus. Fiecare deține o mică fereastră din expertiză, dar întregul grup se poate înșela în legătură cu realitatea pierderilor globale. Aceasta este un fel de expertiză iluzorie (Linstone, Turoff, 1975). Un alt aspect este legat de o posibilă opinie optimistă sau pesimistă transmisă între experți. De exemplu, în cazul unui atac terorist recent declanșat, există o tendință firească de supraestimare a comportamentului pe termen scurt al noilor atacuri. Dacă serviciile guvernamentale arestează lideri ai grupurilor teroriste, există posibilitatea concentrării doar pe grupurile respective și o tratare mai superficială a altor teroriști, fapt ce poate deforma mecanismul comportamental estimat pentru alte atacuri.

IV. Concluzii și comentarii

Practica a dovedit existența unor diferențe în percepția nivelului de gravitate al atacurilor teroriste de către potențialii cumpărători ai acestor polițe și cei care oferă aceste produse. Ofertanții de polițe de asigurare au tentația de a exagera o politică a primelor mari, peste normal, justificate prin incertitudine mare în jurul acestui risc și posibilitatea unor pierderi masive și concentrate pe o zonă centrală. Dacă se dorește crearea unei piețe a asigurării antiterorism, atât cumpărătorii, cât și ofertanții trebuie să-și facă o analiză mai sistemică a relației dintre prețul protecției și riscul implicat. Nu există nici o garanție că firmele vor fi dispuse să plătească mai mult pentru acoperire sau că asigurătorii își vor reduce nivelul actual al primelor. În schimb, există o șansă evidentă ca, prin crearea unei piețe mai mari a acoperirii față de riscul de terorism, să rezulte o ameliorare a situației actuale.

Autoritățile guvernamentale ale statelor cu risc potențial de terorism ar trebui să pornească tocmai de la relația cerere–ofertă. Printr-o mai bună înțelegere a nivelului actual al cererii, se poate sugera o ameliorare a parteneriatului și crearea unei piețe mai stabile a asigurărilor, care să acționeze mai eficient în cazul unui atac. Totodată, mulți asigurători și reasigurători ar putea profita de avantajul noilor produse proiectate, pornind de la estimarea pierderilor potențiale; se permite un proces decizional mai rațional și bine informat. Modelele de catastrofe care au pornit din experiență și expertiză ar putea fi adaptate pentru analiza și abilitatea reducerii incertitudinii în estimarea riscului. Un efect al reducerii incertitudinii ar fi reducerea primelor de asigurare antiterorism.

Bibliografie

- [1] BOȘCOIANU, M, PRELIPCEAN, G, *An analysis of the alternative contagion channels for explaining the cross country comovement during crisis*, Sesiunea Internațională de Comunicări Științifice a Academiei Navale „Mircea cel Bătrân” Constanța, noiembrie, 2002.
- [2] PRELIPCEAN, G., **Managementul financiar al evenimentelor de risc extrem**, EDP, Bucuresti, 2006.

GLOBALIZARE ȘI TERORISM - O RELAȚIE CONTRADICTORIE

Dr. Vasile SOARE*

The terrorist act on the United State on September 11 and subsequent Global War Against Terrorism disclose the downside of globalization, the ways that global flows of technology, goods, information, ideologies and people can have destructive as well as productive effects.

The disclosure of powerful anti-Western terrorist networks shows that globalization divides the world as it unifies, that it produces enemies as it incorporates participants. Globalization links people together and brings new commonalties into experience just as it differentiates them and produces new inequalities.

Once again, the interconnection and interdependency of the networked world was dramatically demonstrated as terrorist from the Middle East brought local grievances from their region to attack key symbols of American power and the very infrastructure of New York.

It is ironic that global terrorism, the phenomenon of terrorists operating in and against several nations simultaneously, was facilitated by globalization and now it has become the biggest challenge to globalization.

I. Introducere în context

Istoria mondială este adesea marcată de perioade în care un proces singular este dominant, iar acest proces, de cele mai multe ori, devine nu numai un element constitutiv al acelei perioade dar chiar îi definește caracteristicile. Putem lua ca exemplu, în acest sens, era colonialismului și a imperiilor globale (sec.XIV-XX), era industrializării (sec.XVI-XX), era decolonizării (1900-primele șapte decenii ale sec.XX), era informatizării (anii '90) sau cea actuală, a globalizării, care coincide și circumscrie era informațională.

O astfel de identificare a unei teme mondiale dominante își relevă utilitatea în studierea istoriei sau a științelor politice, prin aceea că oferă o cale care ne conduce la o înțelegere structurală a fenomenelor.¹

Nu cu mult timp în urmă, termenii „*globalizare*” și „*terorism*” erau abordați ca aspecte separate ale politicii mondiale. Globalizarea era asociată cu așa-numita „*deteritorializare*”² și cu extinderea conexiunilor politice, economice și culturale pe întreg mapamondul. În contrast, terorismul definea forme ale violenței politice, specifice, de regulă, unor actori nonstatali și direcționate împotriva noncombatanților. Chiar și atunci când era utilizat în aprecierile privind unele forme ale violenței de stat ori ale luptei pentru eliberare națională, termenul de „*terorism*” era, în general, asociat cu conflictele teritoriale locale sau cu episoadele acute ale instabilității politice.

* **Colonel, Statul Major General / Direcția Operații**

¹ KHAN, M.A. Muqtedar, „*Teaching Globalization in the Era of Terrorism*”, disurs la Universitatea Richmond, 02.02 2004, disponibil la adresa <http://www.glocaleye.org/terglo.htm>

² MASKALIUNAITE, Asta, „*Terrorism and Globalization: Recent Debates*”, E-journal, ISSN 1505-1161, octombrie 2002, disponibil la adresa <http://venus.ci.uw.edu.pl/~rubicon/forum/terrorism.htm>

Dar, după 11 septembrie 2001, se poate constata că, în debaterile și în imaginarul de natură geopolitică, cei doi termeni se îmbină într-o sinergie periculoasă și paradoxală, care consacră terorismul drept temă globală dominantă, iar globalizarea ca proces mondial dominant. Discursul din sfera relațiilor internaționale și a geopoliticii este marcat de transformări spectaculoase și pare a fi suferit chiar o regresie în plan conceptual.

Anterior, tema principală era de esență geoeconomică, iar globalizarea și aspectele umanitare ocupau cea mai mare parte a agendelor organizațiilor sau a summit-urilor internaționale. În prezent, în centrul preocupărilor au fost propulsate geopolitica și amenințările la adresa securității, în timp ce limbajul și instituțiile specifice perioadei Războiului Rece par a articula din nou politicile globale.

O simplă trecere în revistă a acronimelor utilizate, tot mai frecvent, în mass-media ilustrează schimbarea semnalată. Acum, termeni ca WMD (Weapons of Mass Destruction) sau CIA apar mult mai frecvent decât WTO (World Trade Organization) sau IMF (International Monetary Fund), în timp ce cunoștințele noastre despre situația din Kandahar, Tikrit sau Darfur par a fi mult mai complete decât, spre exemplu, programele umanitare ale ONU.

De asemenea, în analizele consacrate relațiilor internaționale, sintagme cum sunt „cultura globalizării” sau „globalizarea culturii” sunt tot mai des utilizate în conjuncție cu alte sintagme, cum ar fi „ciocnirea culturilor” sau „ciocnirea civilizațiilor”.

Inevitabil, în literatura academică și în debaterile politice, a fost declanșată o dezbatere vastă pe marginea conexiunilor dintre terorism și globalizare.

Unii autori, cum este A.K. Cronin, consideră că abordarea terorismului ca fenomen separat de globalizare constituie nu numai o greșeală, ci chiar un potențial pericol, întrucât cele două fenomene sunt forțe legate inextricabil, care definesc mediul internațional de securitate la începutul secolului 21³ Globalizarea și terorismul par a fi adânc interconectate la multiple niveluri, stimulându-se reciproc și conturând un ciclu vicios al violenței.

Alții înțeleg relația analizată ca unitate dialectică a unor forțe opuse, din moment ce terorismul se opune globalizării, dar extinderea sa globală depinde de succesul globalizării. Urmând această logică, terorismul global nu ar fi decât una dintre multiplele fațete ale culturii globale rezultate din procesul de globalizare.⁴

II. Reflecții conceptuale

În ultimii ani, cele două concepte au fost aproape „golite de semnificație”, fiecare definind totul sau nimic. Specialiștii par a fi eșuat în încercarea de a elabora concepte comprehensibile și universal acceptabile. Prin urmare, terorismul a fost asociat cu aproape orice fel de violență, iar orice eveniment care a implicat indivizi din cel puțin două țări diferite a fost considerat ca fiind legat de globalizare.

³ MWESIGA, Baregu, *Globalizarea și terorismul internațional*, în *African Security Review*, vol.15, nr.3, 2006, p.106.

⁴ Ibidem.

Probabil, cea mai complexă definiție a terorismului, înglobând liniile esențiale ale majorității definițiilor existente, este cea a lui Alex Schmid:

„Metodă generatoare de anxietate prin acțiune violentă repetată, utilizată de către actori – indivizi (semi) clandestini, grupuri sau state, pentru atingerea unor scopuri coercitive, criminale sau politice, în care țintele directe ale violenței nu reprezintă principalele ținte.

Victimele umane imediate ale violenței sunt, în general, alese fortuit (ținte de oportunitate) sau selectiv (ținte reprezentative sau simbolice) din rândul unui segment de populație vizat, pentru a servi ca factor amplificator al mesajului.

Procesul comunicării, bazat pe amenințare și violență, dintre terorist (organizație), victime și ținta principală este utilizat pentru a o manipula pe cea din urmă, transformând-o într-o țintă a terorii, a solicitărilor sau a atragerii atenției, în funcție de prioritatea aleasă - intimidare, coerciție sau propagandă.⁵

Deși foarte extinsă, definiția de mai sus încă face abstracție de unele elemente (de esență normativ-juridică) prezente în alte definiții, dovedind diversitatea și complexitatea fenomenului însuși. De aceea, recursul la complexitate în conceptualizarea terorismului este relativ exagerat, fiind necesară cuantificarea a cel mult trei sau patru condiționări principale pentru a se putea operaționaliza noțiunea respectivă. Spre exemplu, pentru Martha Crenshaw, terorismul reprezintă *„utilizarea sistematică a violenței politice neortodoxe, de către mici grupări conspirative, în scopul manipulării atitudinilor politice, și nu pentru combaterea fizică a adversarului”*.⁶

În mod identic, dezbaterile epistemologice referitoare la termenul de „terorist” au evidențiat controverse practic insurmontabile în procesul de elaborare a unei definiții obiective, universale, atâta timp cât diferitele abordări au fost marcate de relativismul unei dileme de neevitat: un individ caracterizat ca „terorist” de către unii este considerat „luptător pentru libertate” de către alții. Alături de alți specialiști, Douglas Kellner susține că nu poate exista o altă soluție decât renunțarea la pretenția universalismului și a obiectivității totale și formularea unei argumentări din perspectivă istorică și contextuală.

Kellner arată că au existat momente în istorie în care noțiunea de „terorism” era utilizată în definirea unor tactici defensive dezirabile, adoptate în luptele împotriva fascismului, în cele anticolonialiste sau de eliberare națională.

Dar, în situația actuală, când terorismul este un pericol concret la adresa civililor inocenți din întreaga lume, este inacceptabil să susții o asemenea metodă, nu numai din cauza letalității sporite a armelor actuale, ci mai ales având în vedere imoralitatea crimelor nediscriminatorii.

⁵ SCHMID, Jongman, *Political terrorism: a new guide to actors, authors, concepts, data bases, theories, and literature*, Amsterdam, North Holland, Transaction Books, 1988, p.28.

⁶ CRENSHAW, Martha, *Terrorism, Legitimacy and Power. The Consequences of Political Violence*, Middletown, 1983, Wesleyan University Press, p.2.

Totodată, în stadiul actual al mediului internațional de securitate, considerat exploziv în numeroase cercuri de analiză, recurgerea la terorism ca metodă de retorsiune poate avea efecte genocidale, chiar „speciecidale”.⁷

În cazul termenului de „globalizare”, spre deosebire de cel de „terorism”, efortul conceptual este susținut de conotațiile de ordin emoțional relativ reduse ale acestuia. Prin urmare, se pot identifica principalele trăsături ale conceptului chiar dacă nu se poate evita angajarea unor discuții contradictorii în care să fie apreciat ca „bun” sau „rău”, fiind evident că și termenul de „globalizare” poate avea propriile sale implicații normative care nu sunt universal acceptate.

Totuși, dacă utilizăm noțiunea respectivă într-o manieră cât mai neutră, atunci globalizarea ar constitui un proces obiectiv de integrare internațională, necondiționat de consecințe de ordin uman.⁸

Dar, pentru o mai profundă înțelegere a subiectului, Jan Aart Scholte formulează patru concepte redundante ale globalizării, înainte de a-l propune pe al său. El distinge între globalizare percepută ca „internaționalizare”, „liberalizare”, „universalizare” sau „occidentalizare”, și își argumentează opinia că nici unul dintre termenii menționați nu reușește să înglobeze complexitatea și anvergura procesului.

Spre exemplu, referindu-se la înțelegerea globalizării ca internaționalizare, Scholte consideră că fenomenul de extindere a interconexiunilor dintre diferite țări nu este caracteristic doar etapei contemporane, întrucât a început să se manifeste încă din secolul XVI. De asemenea, definirea globalizării prin „occidentalizare” nu este adecvată, deoarece ar sugera și ar accentua mai ales înțelesul de „modernizare” sau chiar de „imperialism” al acestui fenomen.

În definiția propusă de către Scholte, conceptul de globalizare este explicat prin intensificarea relațiilor „suprateritoriale” dintre țări într-un așa numit „spațiu transglobal”, favorizată fiind de emergența unor condiții globale care depășesc noțiunea de teritorialitate.⁹

Chiar dacă poate fi criticată vastitatea perspectivei din care a fost elaborată, definiția de mai sus poate fi utilă, în sensul că include aspecte variate ale procesului de globalizare: conexiunile economice între state, încercările de a crea o guvernare sau o societate civilă globală etc.

La rândul său, Jean Baudrillard operează o distincție clară între „globalizare”, pe care o consideră ireversibilă, asociind-o extinderii spectaculoase a tehnologiilor, pieței libere, turismului și informației, și „universalizare”, care ar fi legată de drepturile omului, libertate, cultură și democrație.¹⁰

Oricum, cei mai mulți teoreticieni consideră globalizarea o matrice contradictorie care înglobează economia de piață (capitalismul), democrația, noile

⁷ KELLNER, Douglas, *Globalization, Terrorism, and Democracy: 9/11 and its Aftermath*, disponibil la adresa <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/>

⁸ CHOMSKY, Noam, „September 11th and Its Aftermath: Where is the World Heading?”, 2001, disponibil la adresa http://www.infoshop.org/news6/chomsky_india_lecture.html

⁹ SCHOLTE, Jan Aart, *Globalization: a critical introduction*, St. Martin's Press, New York, p.44-46.

¹⁰ BAUDRILLARD, Jean, „The Spirit of Terrorism”, disponibil la adresa <http://amsterdam.nettime.org/Lists-Archives/nettime-l-0111/msg00083.html>

tehnologii, migrația, turismul, alături de circulația liberă și rapidă a ideilor, informațiilor, capitalurilor și culturilor. Este o mixtură contradictorie, pentru că circumscrie factori și efecte ale omogenității și eterogenității, ale masificării și hibridizării, ale nivelurilor macro și micro, ale bogăției și sărăciei.

Au apărut sintagme și termeni noi, cu nuanțe postmoderniste, cum ar fi cel de „tehnocapitalism”¹¹, prin care teoreticienii ai procesului de globalizare încearcă să surprindă sinteza actuală dintre tehnologie și capital și emergența unei noi etape a capitalismului global. Capitalul generează forme inovative ale tehnologiei și, pe această bază, are loc reconfigurarea și restructurarea continuă a fluxurilor producției, în cadrul unei economii și a unei culturi interconectate global.

În termenii economiei politice, tehnocapitalismul presupune impunerea logicii capitalului, determinând, printre altele, un declin al instituțiilor statului, concomitent cu creșterea în relevanță a pieței și a corporațiilor transnaționale globalizate.

III. Globalizarea ca vector al terorismului global

Una dintre cele mai importante provocări pentru teoreticienii globalizării se referă la relaționarea dintre global și local și, în special, la măsura în care factorii globali influențează sau chiar structurează tot mai numeroase situații locale.

Premisa inițială este aceea că există o dihotomie între global și local, care nu face decât să exprime contradicțiile și tensiunile dintre forțele constitutive actuale și, de aceea, ar fi greșită concentrarea atenției asupra unuia dintre factori în detrimentul celuilalt. Prin urmare, este necesară analiza modului în care aspectele locale mediază și influențează finalitatea acțiunilor agenților globali, producând configurații unice, atât ale localului, cât și ale globalului, care conturează matricea lumii contemporane.

Pentru „globaliști”, soluția o reprezintă globalizarea, iar problema rezidă în subdezvoltare și provincialism. Dimpotrivă, pentru „localiști”, eradicarea globalizantă a tradițiilor și culturilor constituie problema, iar soluția o reprezintă localul. În subsidiar, analiștii disting între globalizarea de sus în jos, promovată de către corporațiile dominante, instituții globale sau state, și globalizarea de jos în sus, promovată de către adepții soluțiilor locale, anticorporatiste.

Un larg evantai de discursuri al unui spectru variat de mișcări sociale și subculturi asociate cu multiculturalismul și centrat pe diferențe, marginalizare, personal, particular sau concret se confruntă cu politicile și teoriile care pledează pentru globalizare și universalizare.

Inclusiv Al-Qaida și rețelele globale ale terorii reprezintă o formă emergentă și periculoasă a globalizării de jos în sus, care atacă forțele și instituțiile globalizării de sus în jos, percepute ca hegemonice.¹²

Atacurile teroriste de la 11 Septembrie și războiul global împotriva terorismului care a urmat au relevat, în mod dramatic, dezavantajele și contradicțiile explozive ale globalizării, modul în care fluxurile mondiale de tehnologii, comunicații, capitaluri, informații sau ideologii pot avea atât efecte productive, cât și

¹¹ KELLNER, Douglas, **op. cit.**

¹² Ibidem.

distructive. Acțiunile rețelelor teroriste au demonstrat că globalizarea divide la fel cum unește, produce adversari, concomitent cu încorporarea tot mai multor participanți la procesele mondiale; ea generează prosperitate, dar și izolare, și pauperizare.

11 Septembrie a evidențiat și ambiguitatea obiectivă a globalizării, care face posibil ca instituțiile societăților deschise să permită atât extinderea democrației, a comerțului liber, a schimburilor culturale și sociale cât și violența și distrugerea. Trăim într-o lume tot mai interdependentă și mai vulnerabilă la pasiuni, riscuri și crize, care acum se pot propaga foarte rapid și pot afecta pe oricine, oriunde, în orice moment.

Odată cu globalizarea societății, riscurile au devenit subiecte centrale ale gândirii și comportamentului nostru, deoarece această nouă societate nu mai poate oferi vechile instrumente de protecție. Piețele libere ne-au oferit un ascendent față de local, dar ne-au expus total globalului.

Una dintre consecințe este extinderea terorismului dincolo de granițele naționale, în mod similar celorlalte fluxuri mondiale, concomitent cu multiplicarea și modernizarea formelor sale de manifestare. O simplă trecere în revistă a noilor sintagme ale terorismului este edificatoare: terorism biologic, chimic, nuclear sau cyberterorism. O asemenea evoluție a devenit posibilă, întrucât asistăm la concretizarea unei forme pervertite a teoriei reconstrucției și democratizării tehnologiei, teorie remisă de către Andrew Feenberg, în anii 90.¹³

Astăzi, grupările teroriste urmăresc să achiziționeze tehnologii de distrugere în masă - care până acum constituiau monopolul statului - sau instrumente strategice de transport și comunicații - utilizate până acum doar de către corporații sau state -, în scopul convertirii lor în instrumente de distrugere sau de teroare în masă.

Pe de altă parte, Al-Qaida s-a constituit în jurul lui bin Laden, ca figură simbolică și „guru” ideologic, dar ea are celule în circa 60 de țări; practic, bin Laden s-a transformat într-un terorist global. Deși, în prezent, are epicentrul în Afganistan, Al-Qaida nu este legată de un teritoriu anume, funcționând ca o rețea globală, cu ținte și conexiuni complexe, care transcend granițele; un actor „deteritorializat”, fără sprijinul unei populații anume, dar un actor global care reflectă și, în același timp, influențează dinamicile globale.¹⁴

O asemenea evoluție nu ar fi fost posibilă fără globalizare. Teroriștii Al-Qaida utilizează telefoanele celulare și e-mail-urile pentru a comunica, stenografia pentru a ascunde mesaje codate în imagini web, utilizează rețele bancare ascunse („hawala”) pentru transferuri financiare, agenții de turism on-line, precum și rețele de televiziune prin satelit („Al-Jazeera”) pentru a-și promova ideile și acțiunile.

În pregătirea și executarea atentatelor din 11 Septembrie, telefoanele celulare, agențiile de turism on-line, tehnica informațională, comunicațiile prin Internet, transferurile bancare on-line, simulatoarele de zbor, cursele aeriene transoceanice sau

¹³ Ibidem.

¹⁴ MACKINLAY, John, „*Tackling bin Laden: lessons from history*”, 2001, disponibil la adresa <http://www.observer.co.uk/comment/story/0,6903,582326,00.html>

mijloacele mass-media cu impact mondial au constituit mijloace implicate extensiv și intensiv.

De altfel, atacurile teroriste de la 11 Septembrie au reprezentat un megaspectacol al terorii, într-o lume a mass-media globale, în care oameni de pretutindeni urmăresc în timp real și simultan evenimente cu semnificație globală și participă atât la beneficiile, cât și la dramele globalizării. A fost exhibit un terorism tehnologic, prin care instrumente benigne, cum sunt avioanele sau clădirile importante, au fost transformate în mijloace de distrugere în masă, iar Internet-ul și alte mijloace moderne de comunicare, în instrumente de teroare și propagandă.

Tendențele menționate sunt foarte bine conturate pe continentul european, unde anxietatea provocată de atentatele de la Madrid (2004) și Londra (2005) a generat o schimbare paradigmatică a cadrului de analiză al securității. Se vorbește astăzi mai puțin de soluții și mai mult de riscuri, în special de strategii de management al riscurilor asimetrice, iar gestionarea securității începe să fie înlocuită cu gestionarea insecurității.

Analizele specialiștilor converg către concluzia că Europa a devenit un adevărat centru nervos al terorismului global, în special al celui fundamentalist islamic. În ultimii ani, dar în special după 11 Septembrie 2001, au fost descoperite structuri ale rețelei europene a terorismului fundamentalist islamic, în țări importante, cum sunt: Marea Britanie, Germania, Franța, Italia, Spania, Olanda și Belgia, dar există date care arată existența unor asemenea nuclee, în stare incipientă, și în țări din sud-estul continentului.

Centrele de gravitate ale activității teroriste din Europa sunt legate într-o rețea multinațională densă, a cărei funcționare este favorizată de nivelul înalt de dezvoltare a infrastructurii de transport și comunicații, dar și de distanțele relativ mici dintre orașe. În plus, prin însăși natura sa, Uniunea Europeană include societăți deschise și puternic interdependente, între care circulația persoanelor este nerestricționată, iar posibilitățile autorităților de a restrânge sau monitoriza aceste mișcări sunt limitate.

Pentru o lungă perioadă de timp, guvernele europene nu au fost dispuse să restrângă drepturile și libertățile civile sau relațiile dintre comunități, ca parte a unei strategii de abordare a noilor amenințări teroriste. De aceea, pe continentul european au existat condiții favorabile pentru apariția, funcționarea și dezvoltarea unei rețele teroriste complexe și pentru stabilirea unei baze ideale de organizare a unei campanii teroriste împotriva unor ținte occidentale.

În privința României, este de așteptat ca poziția sa geostrategică și noul său statut în spațiul economic și politic european să impulsioneze constant gradul de integrare al acesteia în tronsoanele complexe ale globalizării. Dar, potrivit argumentației de mai sus, cele două atuuri vor favoriza concomitent și insinuarea rețelelor de terorism și crimă organizată în fluxurile globalizante în care, în mod inevitabil, va fi antrenată și România.

IV. Terorismul global versus globalizare!

Relația dintre terorismul global și globalizare este marcată de un paradox formulat în termenii antagonismului dintre mijloacele utilizate și obiectivele urmărite

de către teroriștii noului val. Este o dialectică ireversibilă, care indică faptul că, pentru extinderea sa la scară planetară, hiperterrorismul actual a preluat din civilizația noastră modernă cele mai perfecționate instrumente tehnologice și democratice, dar pe care le folosește tocmai pentru a o distruge.¹⁵

Fenomenul a fost surprins foarte exact de către ministrul canadian de finanțe, într-o declarație ulterioară atacurilor de la 11 septembrie 2001: „*Scopul teroriștilor nu a fost doar distrugerea vieții, ci distrugerea modului nostru de viață. Ei nu și-au ales țintele la întâmplare. World Trade Center din New York reprezintă centrul finanțelor internaționale și, totodată, constituie un simbol al încrederii și bogăției. De aceea, au fost lovite „Turnurile Gemene”.*”

*Teroriștii urmăresc să paralizeze relațiile noastre financiare, activitatea noastră economică și să creeze noi bariere între economii, state și oameni.*¹⁶

Într-adevăr, atacurile de la New York au fost cauza indirectă a unui recul pentru țările bogate, dar au afectat mai ales țările cele mai sărace ale lumii.

Potrivit unui raport al Băncii Mondiale, investițiile private în țările în curs de dezvoltare au scăzut de la 240 de miliarde de dolari în 2000, la doar 160 de miliarde în 2001. Conform afirmațiilor președintelui Băncii Mondiale, ca urmare a acestui proces, consumul a circa 10 milioane de oameni din lumea a treia a scăzut la sub un dolar pe zi, concomitent cu dispariția a milioane de locuri de muncă.¹⁷

Printre primele măsuri adoptate imediat după 11 Septembrie și continuate după atentatele de la Madrid și Londra, au fost cele de blocare a rețelelor de finanțare a teroriștilor, ceea ce a determinat intensificarea supravegherii diferitelor instituții financiare, dar reversul medaliei a fost încetinirea fluxurilor mondiale de capital.

În special în Europa și SUA, se manifestă un fenomen de reconsiderare a suveranității statelor, care a propulsat problemele subsumate domeniului securității pe primul loc al agendelor guvernamentale, înaintea celor de natură economică. Inevitabil, au fost întărite măsurile de monitorizare a teritoriului și granițelor și de restricție a circulației persoanelor, influențând negativ tendințele adiacente globalizării, de creare a unor spații suprateritoriale.

Pe de altă parte, în lupta sa împotriva globalizării, terorismul țintește și o altă sferă, deosebit de sensibilă, cea a valorilor, convingerilor, culturii și religiei. Spre deosebire de terorismul clasic, tehnicile și strategiile terorismului global, de sorginte radical-islamică, vizează, în mod declarat, dar și disimulat, nervul intern al culturilor considerate adverse, ramificațiile lor publice și codul lor intim.

Ținta principală a teroriștilor o constituie simbioza dintre capitalism și democrație, specifică proceselor de globalizare, alături de componenta sa morală: respectarea drepturilor omului într-un cadru laic. Ei urăsc atât ceea ce face Occidentul, cât și, mai ales, ceea ce reprezintă acesta.

Totuși, în timp ce resping violent bazele economice, liberale și democratice ale globalizării, teroriștii o acceptă imediat, atunci când proclamă necesitatea instituirii unei comunități universale a musulmanilor, „*Ummah*”, reglementată pe baza legii

¹⁵ REVEL, Jean-Francois, *Obsesia antiamericană*, Editura Humanitas, București, 2004, p. 191.

¹⁶ MWESIGA, Baregu, **op. cit.**, p.106.

¹⁷ REVEL, Jean-Francois, **op. cit.**, p.100.

fundamentale „*Sharia*” și bazată pe valorile fundamentaliste ale „*Războiului sfânt*” – „*Jihad*”.

O societate islamică radicală, cu valențe premoderne, edificată prin distrugerea culturii vestice „infidele” și prin impunerea unui fundamentalism islamic omogen.

V. Concluzii

Relația complexă și contradictorie dintre globalizare și terorism global se conturează ca principal fenomen modelator al cadrului de analiză în era post-Război Rece. Este o constatare paradoxală aceea că extinderea la scară mondială și creșterea magnitudinii actualului fenomen terorist (fundamentalist-islamic) au fost stimulate de globalizare, iar acum tocmai terorismul s-a transformat în principala amenințare la adresa acesteia.

Terorismul global depinde de succesul globalizării. De fapt, el poate fi considerat drept unul dintre efectele inevitabile generate de globalizare.

Una dintre axiomele globalizării afirmă că acest proces este nu numai inevitabil, ci și ireversibil. Dacă este așa și dacă, într-adevăr, globalizarea favorizează extinderea terorismului, atunci terorismul a devenit o fatalitate a timpurilor noastre. În acest caz, s-ar impune încetarea studierii fenomenului globalizării, ca obiect al economiei politice internaționale, și a terorismului, ca obiect al politicii externe sau de securitate națională, și integrarea celor două într-o disciplină distinctă.

Așadar, vom vorbi despre globalizarea terorii sau despre teroarea globalizării?

EVOLUȚIE ȘI TENDINȚE ALE BIOTERRORISMULUI LA ÎNCEPUT DE SECOL XXI

Dr. Eugen PREDA*

Our aim was to analytically present the dangers of bioterrorism, and especially by using new genetically modified biological weapons. These weapons can induce in the population a huge number of victims, generalize panic attacks, and also, social and institutional disorganization.

Recent experiences from sarin attacks of Aum sect in Tokyo underground to Salmonella spread in salad bars, by Rajneesh sect in Oregon, and anthrax attacks in USA after September, 11, 2001, confirmed or alleged incidents of toxic contamination, suggest that these might cluster around four major health concerns: chronic injuries and diseases directly caused by the toxic agent; questions about adverse reproductive outcomes; psychological effects; and increased level of physical symptoms. The general level of malaise, fear, and anxiety may remain high for years, exacerbating pre-existing psychiatric disorders and further heightening the risk of mass sociogenic illness.

Începutul secolului al XXI-lea este marcat de transformări profunde ale mediului de securitate. Lumea a intrat într-o nouă fază a evoluției sale, marcată de coexistența și confruntarea unor tendințe pozitive majore cu altele care generează riscuri, amenințări și pericole. Vechea ordine mondială, bazată pe o logică bipolară, caracterizată de rivalitate și capacitate de anihilare reciprocă a unor blocuri de state, a dispărut, iar tranziția postbipolară s-a încheiat, în timp ce germenii construcției unei noi arhitecturi globale de securitate ocupă un loc tot mai important în cadrul preocupărilor comunității internaționale [13].

Atacul terorist din 11 septembrie 2001 împotriva SUA marchează punctul de cotitură către o nouă strategie de securitate mondială. Prin acest atac a început un nou tip de război, atipic, asimetric, mult diferit de cele de până acum, care presupune o nouă abordare, o altă mentalitate, un alt tip de strategie, globală, multinațională și multidimensională.

Terorismul face parte din acele amenințări asimetrice permanente, flexibile, aleatoare, surprinzătoare, greu de anticipat, de supravegheat, de controlat și, mai ales, de contracarat, care mențin o stare permanentă de alertă, de nesiguranță și de teamă.

Din cauza evenimentelor petrecute pe plan internațional, se vorbește tot mai mult în ultima vreme despre arme biologice, atacuri biologice teroriste, într-un cuvânt, despre bioterrorism. Interesul acestor grupări pentru armele chimice și biologice îngrijorează și mai mult. Capii organizațiilor teroriste și-au exprimat deschis intenția de a intra în posesia și a folosi arme de distrugere în masă. Această dorință produce în mod cert o îngrijorare serioasă și reprezintă o amenințare la adresa tuturor națiunilor.

Unii autori consideră chiar că a început o nouă eră, cea a unei amenințări postnucleare, în care amenințarea biologică ia locul amenințării nucleare [5]. În

* Locotenent colonel, medic primar pneumoftiziologie, Spitalul Clinic de Urgență Militar „Dr. Ștefan Odobleja”, Craiova, doctor în medicină, doctorand în științe militare

prezent, „Calul troian” al terorismului internațional este bioterorismul. Și asta pentru că ținta principală a atacului bioterorist este populația civilă [3].

Într-adevăr, în acest moment, este necesar un control colectiv internațional al armelor biologice și chimice și un sistem de dezarmare. Cadrul deja există, cel puțin teoretic, prin numeroase organizații, cum ar fi Conferința Națiunilor Unite asupra Dezarmării de la Geneva, și tratate, cum ar fi Tratatul de neproliferare a armelor nucleare, Tratatul de interzicere a testelor nucleare, Convenția asupra armelor biologice și Convenția asupra armelor chimice [14].

Totuși, tratatele internaționale care se referă la aceste tipuri de armament nu prevăd încă măsuri suficient de sigure de control.

I. Ce este bioterorismul?

Bioterorismul, o componentă a terorismului, reprezintă folosirea deliberată sau amenințarea cu folosirea agenților biologici (etiologici) ai bolilor infecțioase (prioni¹, virusuri, bacterii, paraziți și fungi), a toxinelor acestora, toxinelor vegetale, bioregulatorilor², a materialelor infectate cu acestea, dar și a substanțelor chimice toxice, pentru a genera afectarea sau decesul oamenilor, animalelor ori plantelor, pentru a induce și răspândi neliniștea, teama, frica, teroarea, pentru a intimida o persoană, un grup specific de persoane sau populația unei țări în scopuri religioase, politice, ideologice, financiare sau interese personale.

De asemenea, bioterorismul poate fi direcționat împotriva șeptelului, a rezervelor de alimente destinate oamenilor și animalelor, a locurilor de preparare și depozitare a hranei și a aprovizionărilor cu apă[8].

II. Scurt istoric

O retrospectivă istorică a bioterorismului poate conduce la informații utile privind succesiunea în timp a „detaliilor” care caracterizează acest fenomen. În timp, metodele teroriste se răspândesc prin contaminare, inovațiile sunt reproduse, acțiunile copiate. Stăpânirea câtorva tehnici permite, cu timpul, rafinarea lor [7].

Secolul 6 î.e.n. Asirienii otrăvesc puțurile dușmanilor lor cu corn de secară (claviceps purpurea), o ciupercă a cărei toxină produce violente halucinații.

Anul 184 î.e.n. Cartaginezul Hannibal catapultează străchini umplute cu șerpi asupra punții navelor regatului Pergamului. Această tactică, care a obligat dușmanii să se bată în același timp cu oamenii și cu șerpii, i-a asigurat victoria.

Anul 1346. În timpul asediului cetății Caffa (Crimea), tătarii au aruncat cadavre contaminate cu ciumă peste zidurile orașului, obligându-i pe genovezi să se retragă, cu prețul extinderii bolii de-a lungul Europei.

Secolul XV. Conchistadorul spaniol Pizarro a răspândit variola printre indienii din America de Sud oferindu-le haine contaminate cu variolă.

¹ „particule infecțioase proteice”, conform [6].

² Compuși organici naturali ai celulelor organismelor vii, care reglează diverse procese naturale (citokine, neurotransmițători, eicosanoide, hormoni, enzime proteolitice), conform [5].

Anul 1710. Trupele rusești utilizează procedeul Pizarro contra suedezilor asediați în orașul Reval.

Anul 1767. Englezii au contaminat mai multe triburi de indieni din Ohio și din Pennsylvania oferindu-le păături infestate cu variolă.

Anii 1914-1918. Germania este acuzată de a fi expedit în SUA vite contaminate cu antrax și morva (rapciugă), de asemenea, că au încercat să provoace holeră în Italia și pestă în Rusia. Banuieile, niciodată dovedite, dar suficient de neliniștitoare pentru ca la Convenția de la Geneva, semnată la 17 iunie 1925, să se interzică utilizarea armelor biologice (și chimice).

Anul 1936. Japonia lansează un vast program de cercetare asupra armelor biologice. În faimosul „Unité 731”, în Manciuria, medicul militar Shiro Ishii a testat asupra prizonierilor efectele infecției cu holeră, pestă, antrax etc.

Anul 1940. Japonezii împrăștie suspensii de pestă asupra orașelor chineze prin bombe cu fragmentație. Sunt utilizați, de asemenea, purici infestați.

Anul 1941. Britanicii experimentează antraxul în insula Grunard, în largul Scoției. Accesul la insulă, contaminată încă, este și azi interzis.

Anul 1943. SUA lansează un program de cercetare la Camp Detrick, în Maryland. Scopul cercetării asupra armelor biologice, e declarat a fi unul defensiv.

Anul 1952. Un grup de experți internaționali acuză SUA că au utilizat arme biologice în Coreea de Nord.

Anul 1955. Arsenalul american de la Pine Bluff, din Arkansas, începe producția de masă a germenilor tularemiei. Zece ani mai târziu zona devine un loc de stocare a tuturor tipurilor de germeni „militarizați” (oficial distruși în anul 1972).

Anul 1956. Mareșalul sovietic Zhukov anunță că URSS are intenția să dezvolte, la rândul ei, un program de arme chimice și biologice.

Anul 1960. SUA sunt bănuite că utilizează arme biologice în Vietnam. La rândul său, Vietcongul utilizează diferite metode pentru a contamina trupele americane.

Anul 1972. Convenția asupra interzicerii, dezvoltării, producției și stocării de arme biologice și chimice și asupra distrugerii lor este ratificată de 103 state. SUA nu a semnat-o decât în 1975. Convenția asupra Armelor Chimice a fost ratificată în 1993.

Anii 1975-1983. Prin utilizarea de mycotoxines trichécnes, vietnamezii au făcut să cadă „ploaia galbenă” în Laos și în Cambogia.

Anul 1979. O explozie în complexul militar Sverdlovsk (Rusia) a provocat moartea mai multor zeci de persoane și câteva sute au fost contaminate cu antrax. Boris Elțân, președintele Rusiei a declarat în 1992 că accidentul s-a produs într-un centru de studiu a armelor biologice.

Anul 1984. În Oregon, membrii sectei Shree Rajneesh au contaminat restaurantele cu salmonella. Patruzeci de persoane au fost spitalizate.

Anul 1989. Conform directorului CIA, cel puțin zece țări fabrică arme biologice.

Anul 1991. Irakul anunță că face cercetări asupra armelor biologice.

Anul 1992. Secta japoneză AUM încearcă să facă rost de virusul Ebola din Zair. În anul următor, membrii sectei ajung să disemineze antraxul în interiorul unui imobil.

Anul 1995. Anul mai multor pericole: Irakul se presupune că dispune de proiectile teleghidate cu încărcătură biologică; 17 țări sunt susceptibile de a dispune de astfel de arme; în Japonia, secta AUM procedează la mai multe tentative de contaminare; un extremist american a livrat în mod legal fiole cu bacili ai peștei.

Anul 1999. Ossama Ben Laden este suspectat că deține arme biologice; a făcut caz de mai multe amenințări cu atentate de SIDA în lume; cecenii trecuți în Daghestan au avut asupra lor planuri de atac biologic.

Anul 2001. Scrisorile cu antrax au semănat panică în SUA și au cauzat primele decese ale terorismului biologic [12].

Anul 2007. Doi șoferi care conduceau camioane încărcate cu clor s-au aruncat în aer, la Fallujah, în vestul Irakului. Atacul s-a soldat cu moartea a două persoane și îmbolnăvirea altor șase, din cauza expunerii la substanțe chimice.

III. Agenții chimici și biologici

- *Agenți chimici cu potențial de a fi utilizați în terorismul chimic:*
 - 1) Agenți care acționează asupra sistemului nervos (Tabun, Sarin, SomanVX).
 - 2) Agenți cu acțiuni vezicante (Gaz muștar, Nitrogen muștar).
 - 3) Agenți iritanți (Clor, Brom, Amoniac).
 - 4) Agenți sufocați (Fosgen, Hidrogen, Cijanide).
 - 5) Agenți care produc incapacitate (Canabinoizi).
 - 6) Depresanți (Barbiturice).
 - 7) Anticolinergice (3-Quinochidiryl-benzilat).
 - 8) Agenți lacrimogeni (Capsain).
- *Agenți biologici cu potențial de a fi utilizați în terorismul biologic:*

Agenții infecțioși cu potențial bioterorist se clasifică în mai multe categorii pornind de la:

 - 1) potențialul de diseminare și transmitere;
 - 2) impactul asupra sănătății publice (mortalitate înaltă);
 - 3) potențialul de a provoca panică și dezordini sociale;
 - 4) dificultatea implementării unor măsuri de prevenire și control.

În acest context, vom enumera numai agenții cu risc înalt:

 - 1) Bacillus anthracis (cărbune, antrax).
 - 2) Yersinia pestis (ciuma).
 - 3) Virusul smallpox (variola major).
 - 4) Clostridium botulinum toxin (toxina botulinică).
 - 5) Francisella tularensis (tularemia).
 - 6) Filovirusuri (febrele hemoragice Ebola și Marburg).
 - 7) Arenavirusuri (febra Lassa, Junin, Argentine hemorrhagic fever etc).
- *Toxinele* (toxina botulinică, enterotoxina stafilococică B, micotoxinele)

Toxinele sunt substanțe de origine biologică (otrăvuri produse de organisme vii); multe toxine, cele mai simple, au fost sintetizate în laborator sau produse prin inserția la alte specii [8].

- *Bioregulatori* (cytokinele, eicosanoizii, neurotransmițătorii, hormonii, proteazele plasmatic)

Sunt compuși biologici naturali care reglează diverse procese celulare în organismele vii, sunt produși de organismele vii în cantități mici și asigură homeostazia organismelor care le produc [5]. În concentrații mari, modificăți ca structură și nivel de acțiune, bioregulatorii devin nocivi, provoacă tulburări în funcționarea multor organe și sisteme, caracteristici care le-au sporit potențialul de amenințare și i-au acreditat să fie utilizați pentru scopuri de bioterorism și obiective militare tactice [8].

- *Prionii*

Natura agenților prionici rămâne controversată (origine virală, chimică, toxică, proteină infecțioasă cu rol structural și totodată funcțional). În marea majoritate a cazurilor, boala prionică este o consecință a acțiunii unui agent exogen (pseudoinfectios?) asupra unui organism având deja modificări genetice, responsabile de susceptibilitatea organismului la agentul respectiv. Studiul prionilor a determinat o reorientare radicală gândirii științifice, ducând la elaborarea conceptului de „moștenire conformațională” (pe baza evidențierii unei patogeneze comune într-un număr de boli infecțioase și non-infecțioase). De asemenea, studiul a demonstrat că fenomenul de interacțiune proteină-proteină (prin care organismul poate câștiga noi trăsături structurale și funcționale) ar putea avea un rol esențial în conturarea unui nou principiu al biologiei, a cărei semnificație ar fi cu mult mai importantă decât cea pe care o putem anticipa noi astăzi [4].

Bolile cauzate de prioni se numesc prionoze. Sunt boli grave, întâlnite la animale și la om, având perioada de incubatie foarte lungă (ani, chiar decenii), caracterizându-se prin afectarea creierului, cu demență progresivă și sfârșit întotdeauna mortal. La animale, prionii determină scrapia (sau „boala vacilor nebune” sau „encefalita spongiformă bovină”) [6].

Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a selectat șapte agenți biologici susceptibili a fi utilizați ca arme de către teroriști și care provoacă bolile numite „de clasa A”: antrax, variola, botulism, febra hemoragică Ebola, pesta, tularemia și bruceloză. Acești agenți sunt ușor de produs și de diseminat, sunt letali și prezența lor e capabilă să producă o panică generală. Alți doi agenți stau la originea bolilor „de clasa B”, mai puțin letale: febra Q și holera [8].

Mai există zeci de mii de substanțe chimice foarte toxice (insecticide, pesticide, LSD, cianuri, agenți sufocanți, agenți vezicanti etc.). Dar nu numai agenți cu acțiune rapidă și răspândire imediată pot constitui un mijloc de acțiune pentru teroriști, ci și alte tipuri de produși cu acțiune mai lentă, dar efecte mortale.

IV. Tipologia agenților biologici și chimici folosiți în atacuri bioteroriste

La lucrările Simpozionului European asupra terorismului, iunie 2002, Stockholm, au fost prezentate caracteristicile **Agentului bioterorist ideal**:

- să poată fi produs în cantități mari,
- să rămână stabil la fluctuațiile de temperatură,
- să fie stabil în apă și hrană,
- să fie greu de identificat (particularitate a toxinelor),
- să fie rezistent la antibiotice, modificat genetic,
- să poată fi pregătit sub formă de aerosoli sau transformat în armă biologică prin altă metodă,
- să producă mortalitate mare,
- populația-țintă să nu fie imunizată împotriva agentului [8].

Până în prezent, nu există „arme biologice” perfecte. Vectorii de infecție sunt, pentru moment, sensibili la vaccinurile și antibioticele cunoscute. Rămâne ipoteza bacteriei rezistente la toate antibioticele existente, prin manipulări genetice [2].

Mulți agenți biologici, ce pot fi folosiți ca armă biologică, determină îmbolnăviri care pot fi confundate cu boli obișnuite, cum este, de pildă, gripa. Întârzierea diagnosticării va fi prelungită în timpul epidemiilor naturale ciclice, cum sunt virozele respiratorii din timpul iernii. Dacă perioada de incubare a bolii clinice este lungă și, mai ales, dacă transmisia secundară la contactanți se face de la cazuri primare, pot să apară epidemii uriașe înainte de a recunoaște existența diseminării agenților biologici.

Evoluțiile („emergente și reemergente”), dimensiunile și dinamica epidemiologică, implicațiile actuale ale bolilor infecțioase ca arme biologice, ilustrează și mai bine dificultatea disocierii, la un moment dat, dintre un eveniment epidemiologic natural și efectele unui atac bioterorist.

Prin boli infecțioase emergente se definesc bolile nou apărute, care au fost diagnosticate în ultimele decenii:

- 1977 - Virusul Ebola - Febra hemoragică Ebola;
- 1977 - Bacteria Legionella Pneumophila - Legioneloză;
- 1982 - Bacteria Borrelia Burgdorferi - Boala Lyme;
- 1983 - Virusul imunodeficienței umane (HIV) - Sindromul de imunodeficiență umană (SIDA);
- 1994 - Virusul Sabia - Febra hemoragică Braziliană.

Bolile infecțioase reemergente sunt afecțiuni anterior controlate prin vaccinare sau care revin în actualitate datorită modificărilor selecției unor mutante virale rezistente la medicamentele virale cu evoluție locală care apar în teritorii considerate la adăpost (holeră, febră galbenă etc.) [15]. Și într-un caz și în altul, bolile pot să apară în urma unui atac bioterorist.

Pe de altă parte, eradicarea anumitor boli, ca variola, creează, de asemenea, un spațiu de acțiune. Cum vaccinarea, în cazul variolei, a fost abandonată la scară mondială, populațiile nu sunt protejate. Or, este ușor să reconstruiști

microorganismul responsabil pornind de la băncile de date unde este conservată structura genomului său [12].

Agenții biologici, precum și cei chimici, au un anumit potențial de pericol, relativ ușor de procurat, pot avea o dublă întrebuintare (civilă și militară), și sunt ușor de mascat.

Agentul chimic este o substanță destinată a fi folosită, în general, în operațiuni militare, pentru a ucide, a produce afecțiuni severe sau a scoate din luptă oamenii. Armele chimice sunt ieftine, pot provoca pierderi mari și sunt relativ ușor de fabricat. În secolul XX au fost folosite în mai multe conflicte militare.

V. Tipologia atacului bioterorist

Mai ales după atentatul chimic de la metroul din Tokyo, interesul teroriștilor pentru armele chimice și biologice a crescut. În 1997, numărul unor astfel de atentate a crescut de aproximativ trei ori față de 1996 (FBI a anchetat peste 100), iar în următorii ani a fost și mai mare. Există informații potrivit cărora unele organizații și grupuri teroriste manifestă un interes deosebit față de mijloacele chimice și biologice.

Alegerea unei practici sau a alteia nu este lăsată la întâmplare, fiind determinată de posibilitățile pe care le oferă terenul, de capacitățile grupării, de sistemul de apărare al țintei vizate și – voit sau nu – de ceea ce am putea numi „impactul politico-mediatic”. Metodele teroriste se răspândesc prin contaminare, inovațiile sunt reproduse, acțiunile copiate. Stăpânirea câtorva tehnici permite, cu timpul, rafinarea lor [7].

O trasătură specifică a atacurilor bioteroriste este aceea că ele „renunță la imediatul spectacular: nici orașe spulberate, nici milioane de morți dintr-odată. Mai insidioase, ele folosesc viața contra vieții, lovind lent, insesizabil, orbește, imprevizibil. Nici nu are nevoie să fie foarte distrugătoare pentru a dezorganiza o țară. Este suficient efectul de panică pe care-l produce și care face din ele o redutabilă armă psihologică. Câtă vreme, de exemplu, antraxul n-a făcut decât patru morți în SUA, în octombrie 2001, farmaciile au fost luate cu asalt, milioane de persoane au luat antibiotice, Camera Reprezentanților a fost evacuată și trierea corespondenței a fost grav perturbată. De fapt, părerea majorității specialiștilor este că teroriștii, prin panica generată, sunt convinși că vor atrage atenția asupra cauzei pentru care luptă, într-o măsură mai mare decât printr-un atac convențional”[12].

Atacurile bioteroriste sunt considerate, de majoritatea oamenilor, ca fiind misterioase, nediscriminante, necontrolabile și imprevizibile, greu de disociat de o epidemie naturală, toate aceste caracteristici generând o stare de anxietate colectivă.

Alegerea unei practici sau a alteia nu este lăsată la întâmplare, fiind determinată de posibilitățile pe care le oferă terenul, de capacitățile grupării, de sistemul de apărare al țintei vizate și – voit sau nu – de ceea ce am putea numi „impactul politico-mediatic” [7].

Mijloacele prin care se duc la îndeplinire acțiunile bioteroriste se împart în trei categorii: cunoscute, bănuite (posibile) și necunoscute. Pentru cele cunoscute în prezent (laboratoare proprii, diferite întreprinderi ale industriei chimice și farmaceutice, instalații de fabricare a drogurilor și toxinelor, mijloace de transport și

de dispersie la țintă etc.), ca și pentru cele posibil a fi întrebuințate, pot fi prevăzute măsuri adecvate de contracarare și de protecție, mai ales ca 40% din laboratoarele farmaceutice și biotehnologice se află pe teritoriul Statelor Unite.

Mai dificil de contracarat sunt cele încă nebănuite. Aceste mijloace se bazează în special pe biotehnologiile moderne și, mai ales, pe cercetările din domeniul ingineriei genetice. Noile descoperiri în domeniul genomului și modificările genetice se aplică deja în agricultură și în creșterea animalelor, iar rezultatele actuale (crearea de mutații, bacterii, viruși etc.) încep să îngrijoreze omenirea. Este posibil ca și din acest domeniu să-și recruteze terorismul, în viitor, mijloacele de distrugere masivă [11].

Un atac biologic nu va fi detectat decât cel mai probabil când apar primele simptome sau chiar primele victime. Acest efect întârziat conferă, de asemenea, bioterorismului o eficacitate deosebită.

Transportul și dispersarea agenților biologici și toxici pare a fi, în opinia unor specialiști, problema cea mai dificilă a terorismului chimic și a bioterorismului. Desigur, o astfel de ipoteză este valabilă în ceea ce privește transportul și dispersia substanțelor chimice cunoscute până în prezent, dar mai puțin a agenților biologici.

Agenții chimici sunt, în general, în stare lichidă sau gazoasă, iar transportul și dispersia lor presupun recipiente speciali și sisteme de pulverizare corespunzătoare. Sunt necesare, de asemenea, spații închise și mari concentrări de oameni, ceea ce nu există decât în anumite locații, cum sunt metrourele, clădirile, sălile de conferințe, instituții publice etc. La aceste condiții necesare defavorizante, se adaugă factorii atmosferici, cei meteorologici, precum și măsurile de protecție luate de instituțiile abilitate [11].

De aceea, atacurile cu agenți chimici (sarin, soman, tabun, VX și alte substanțe de acest tip) vor fi, ca și până acum, sporadice, punctiforme, în locuri selecționate cu multă grijă.

Răspândirea substanțelor biologice nu necesită mijloace moderne și nici nu presupune vreun efort de ingeniozitate. Pentru că pătrund în organism prin inhalare sau ingestie, ele pot fi ușor lansate deasupra unei suprafețe mari, fie cu bombe sau prin vaporizare într-un spațiu acoperit, fie prin rețeaua de apă potabilă sau în produsele alimentare. Arma biologică este, așadar, prin însăși natura ei, o armă invizibilă, „parșivă” în cel mai înalt grad. Poate fi transportată fără să fie detectată [9].

Antraxul, toxina botulinică, bacteriile, virusurile și alte microorganisme purtătoare de agenți patogeni pot fi transportate cu ușurință, în „recipiente cât un capac de stilou” și dispersate prin orice mijloace. Dar cel mai eficient „mijloc” de transport și de dispersie a agenților biologici și chimici poate fi chiar teroristul sinucigaș. De aceea, nu este exclus ca, în viitor, să se producă atacuri biologice efectuate de teroriști sinucigași infectați cu virusuri cu răspândire rapidă și acțiune letală.

Este însă posibil (există semnale în acest sens) ca cercetarea științifică în domeniul terorismului biologic și chimic să lucreze pentru miniaturizarea dispozitivelor de transport a agenților chimici și biologici, astfel încât aceștia să fie

dispersați cu ușurință și activați de la distanță sau de condițiile de mediu (lumina soarelui, ploaie, vânt etc.) [11].

VI. Bioterorismul secolului XXI – ingineria genetică

Deși ideea utilizării agenților biologici și chimici, ca arme folosite în atacuri bioteroriste, este veche, recente progrese ale biotehnologiei oferă posibilitatea creării unor arme biologice cu un potențial impresionant.

Mult timp, în secolul trecut, se aprecia că a existat tendința ca armele biologice și chimice să fie mai puțin folosite datorită slabei lor eficiențe. Această tendință nu mai este de actualitate. Dimpotrivă, se apreciază că se vor intensifica și se vor produce noi atacuri bioteroriste deoarece se consideră că pot să existe specialiști în grupările teroriste (chimiști, geneticieni, biologi) care pot pune la punct, în scurt timp, agenți biologici, dar și chimici, și pot elabora scenarii ingenioase de fabricare, transport și dispersie a acestora.

Ideea că grupările teroriste nu dispun de tehnologiile sofisticate necesare preparării de agenți toxici și a celor biologici periculoși nu mai este de actualitate. Chiar dacă organizațiile respective nu au fabrici proprii, care să producă în cantitate mare astfel de produse, nimeni nu poate garanta că aceste organizații nu au acces la astfel de întreprinderi, că nu au laboratoare proprii în care să se facă cercetări și să se realizeze, în cantitățile dorite, substanțe extrem de nocive [11].

Ingineria genetică aplicată agenților biologici de luptă le poate altera patogeneza, perioada de incubare sau chiar sindroamele clinice pe care le determină. Rezistența la medicamente antimicrobiene poate fi modificată și pot fi produse tulpini care scapă răspunsului gazdei, indus de imunizarea convențională.

Asistăm, în prezent, la apariția unei noi generații de arme biologice reprezentate de organisme modificate genetic. Cu organisme modificate genetic se trece din domeniul laboratoarelor mici sau clandestine în cel al tehnologiilor de vârf.

Printre armele biologice noi care ar putea fi fabricate se numără și agenții binari, alcătuiți din două elemente care, separate, sunt aproape inofensive, însă combinate pot fi letale. Un exemplu concludent ar putea fi un agent patogen puțin periculos, însă, care, în combinație cu antidotul său, devine virulent. Ar putea fi răspândit, astfel, un virus care să provoace simptomele gripei, dar care ar deveni mortal în momentul administrării de aspirină.

Conform unui nou concept strategic, se pot crea „arme nonletale”, utilizând un microorganism sau o toxină responsabilă de o afecțiune puțin periculoasă, dar care generează incapacitate, îngreunând astfel orice apărare eficientă a adversarului [12].

Oricât de virulent ar fi, un agent biologic trebuie să scape de detecție și contramăsuri pentru a fi o armă eficientă. Instrumentele diagnostice moderne utilizează anticorpi monoclonali orientați specific contra proteinelor de la suprafața microorganismelor. Or, pe viitor, se poate modifica secvența genelor ce codează aceste proteine, cea ce va determina imposibilitatea detecției.

Inevitabil, revoluția în biotehnologie va plasa în mâinile grupurilor mici (competente din punct de vedere tehnic) o și mai mare putere distructivă. Această per-

spectivă pare a fi conturată și confirmată nu de programe militare, ci de cercetări și studii cu caracter nesecret, efectuate în medii universitare.

Concluziile desprinse din stoparea proliferării nucleare, în ultima jumătate a secolului trecut, nu pot fi aplicate cu ușurință în cazul proliferării armelor biologice în secolul XXI [10]. A început cu deciptarea genomului uman și a unei multitudini de microorganisme patogene, cu manipulările genetice care pot conduce la crearea unor noi generații de arme biologice. Aceste studii asupra sistemului imunitar uman și a genomului uman conduc, inevitabil, la metode ce pot cauza îmbolnăviri grave omului sau animalelor, iar toate acestea sunt, din păcate, informații publice.

Deși unii specialiști în domeniu consideră că probabilitatea producerii unui atac bioterorist de amploare este scăzută, Louis Pasteur spunea, încă din secolul trecut, că „Șansa surâde minților pregătite”. Cunoașterea legată de bioterorism poate întări capacitatea profesioniștilor din domeniul medical de a recunoște precoce și de a acționa adecvat, conform planurilor instituționale de bioterorism. Pregătirea pentru bioterorism implică educarea echipelor de îngrijiri medicale, încorporarea planurilor instituționale în planuri de urgențe și dezastre naționale, cooperarea și comunicarea între spitalele de boli infecțioase și departamentele de sănătate publică.

Cele mai utile modificări ale politicilor internaționale de combatere a bioterorismului trebuie să fie făcute în sensul strângerii de informații cu toate mijloacele disponibile, schimbului de informații, analizei informațiilor și al evaluării amenințărilor. Din păcate, cooperarea juridică internațională împotriva bioterorismului rămâne extrem de redusă la nivel global.

Unii autori consideră necesar să fie conceput un protocol pentru raportarea și investigarea incidentelor de biosecuritate în cazul unui atac cu arme biologice, dar și în cazul de pierdere a substanțelor, materialelor infecțioase și a unei ctivități neautorizate [3].

Lupta împotriva atât a afecțiunilor „emergente” (nou apărute), cât și împotriva celor „reemergente” (revenite în actualitate), generate de un atac bioterorist, este în continuă desfășurare.

Bibliografie

- [1] CHAMBON Philippe (coord.), MATTHIEU Crocq, MOINET Marie-Laure, ROSSION Pierre, *Le bioterrorisme en questions*, Science & Vie, nr. 1011- décembre, 2000
- [2] CUCU Cornel, *Bioterrorismul – un altfel de război*, Impact Strategic, nr. 2, 2005
- [3] FILEA Ioana Ivana, *Calul troian” al terorismului internațional este ... BIOTERRORISMUL*, România Liberă, 26.01.2006
- [4] ISRAIL Anca Michaela, **Prioni și prioneze**, Ed. Humanitas, București, 2005
- [5] KAGAN E., *Bioregulators as instruments of terror*, Clinics in Laboratory Medicine, 21(3), Septembrie 2001

- [6] MANOLE Alina, *Agenți neconvenționali în medicină: prionii*, Redacția Atheneum, 10.08.2005
- [7] MARRET JEAN LUC, **Techniques du terrorism, Methodes et pratiques du „metier terroriste”**, Presses Universitaires de France, 2000
- [8] PĂUN Ludovic, **Bioterrorismul și armele biologice**, Ed. Amaltea, București, 2003
- [9] PÂRLOG Cezar, *Armele chimice și biologice: O teroare psihologică?*, Spirit Militar Modern, nr. 5, 2004
- [10] SFETCU Cecilia, Bioterrorismul - provocare a secolului XXI, traducere și adaptare după *Biotechnology and Bioterrorism: An Unprecedented World* (Survival, vol. 26, nr. 2, Summer 2004), Observatorul militar, nr. 1-2 și nr. 3, 2005
- [11] VĂDUVA Gheorghe și colab., **Terorismul - Dimensiune geopolitică și geostrategică. Războiul terorist. Războiul împotriva terorismului**, Academia de Înalte Studii Militare, București, 2002
- [12] ZANC Ioan, LUPU Iustin, *Ipostaze actuale ale bioterrorismului*, Revista Română de Bioetică, Cluj-Napoca, 2003, 23
- [13] *Strategia de securitate națională a României*, București, 2006, www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf
- [14] *Poziția Greenpeace față de războiul din Irak*, www.greenpeace.ro/campaigns/story/story_46.html;
- [15] *Curs de virusologie 14*, www.imed.ro/forum/download.php?id=1639&sid=05d27a8488957b0935760e22d37b6a6c

TEORII PSIHLOGICE EXPLICATIVE ALE TERORISMULUI SINUCIGAȘ

Dr. Maria Cristina CHIRU*

In recent years, the phenomenon of suicide bombings has become a topic of particular importance to terrorism analysts, psychologists, government officials, and parts of the general public in various regions of the world. Following the horrendous wave of suicide attacks that shook the United States on September 11, 2001, attention to this rather understudied phenomenon is likely to increase.

In academic literature, the phenomenon of suicide bombings has not enjoyed large prominence to date, and only a handful of scholarly articles have been published on the subject at the time of this writing. Most studies on suicide terrorism concern themselves with particular aspects of suicide terrorism, such as religious, cultural, or psychological considerations of the phenomenon.

Terorismul sinucigaș a devenit o tactică foarte des utilizată de către grupările teroriste. Pentru țările-țintă, acest tip de terorism a devenit o amenințare strategică, deoarece produce mari daune morale și materiale. Eforturile specialiștilor de a contura un profil psihosocial al bombelor umane au eșuat în cea mai mare parte, întrucât s-a observat că sunt prezente caracteristici foarte diferite. Există, totuși, câteva teorii psihologice explicative ale terorismului sinucigaș, asupra cărora ne vom îndrepta atenția.

Ipoteza frustrare-agresivitate

Ipoteza frustrare-agresivitate a violenței ocupă un loc important în literatura de specialitate. Această ipoteză este bazată în cea mai mare parte pe teoria privării relative formulată de Ted Gurr în 1970 și reformulată de J. C. Davies în 1973. S-a argumentat că majoritatea comportamentelor teroriste sunt reacții la frustrarea cauzată de nevoi și obiective personale, economice și politice variate [Delcea, 2003, 32].

Ipoteza identității negative

Psihologul politic Jeanne N. Knutson [1981] subliniază că teroristul politic își asumă în mod conștient o identitate negativă. Identitatea negativă implică o repulsie vindicativă a rolului la care aspiră familia și comunitatea individului respectiv. Astfel, după opinia aceluiași specialist, teroriștii recurg la terorism ca rezultat al sentimentelor lor de ură și neputință față de alternative [Borum, 2004].

* Conf. univ., Academia Națională de Informații.

Ipoteza furiei narcisiste

Această ipoteză face parte din teoriile explicative de început ale terorismului și se referă la faptul că teroriștii sunt bolnavi psihici.

Ca manifestare specifică a furiei narcisiste, terorismul apare în contextul injuriului narcisist. John W. Crayton susține că „terorismul este o încercare de a obține sau menține putere de control prin intimidare”. El subliniază că „înaltele idealuri semnificative” ale grupărilor teroriștilor politici „își protejează membrii de experiențe jenante”.

Jerrold M. Post vorbește despre „încrederea determinată de mecanismele psihologice de *externalizare* și *dezbinare*”, ca trăsătură de caracter foarte importantă a persoanelor înclinate spre terorism. Acestea sunt mecanisme psihologice găsite la „indivizi cu perturbări de personalitate narcisiste”. Datele examinate de Post indică faptul că mulți teroriști nu au avut noroc în viața personală, educațională și vocațională. Astfel, ei sunt atrași spre grupări teroriste care adoptă mentalitatea „noi vs. ei”. Această ipoteză este contrazisă, totuși, de creșterea numărului de teroriști profesioniști bine educați (Delcea, 2003, 34).

Richard M. Pearlstein (1991), apelând la o analiză freudiană a sinelui și a personalității narcisiste, observă că terorismul politic contrazice concepțiile psihopolitice, conform cărora teroristul se acceptă pe sine ca terorist cu identitate negativă, printr-un proces de justificare de sine, retorică întărită de părerea colectivă a grupării. Totuși, este discutabil faptul că teroriștii sinucigași ar avea o personalitate narcisistă.

Teoria învățării sociale

Mulți teroriști provin din zone în care există conflicte prelungite; locuri ca Orientul Mijlociu, în care generații de tineri au fost expuse în mod regulat la cazuri de violență extremă. Violența a devenit o normă pentru acești tineri. Este considerată ca fiind un mijloc normal de atingere a scopurilor. Și, dacă agresivitatea este un comportament învățat, și terorismul, ca formă a comportamentului agresiv, poate fi, de asemenea, învățat [Borum, 2004], Michelle Maiese [2005] exemplifică această abordare ca fiind o problemă de *socializare*, când descrie motivele pentru care un individ devine terorist sinucigaș.

În anumite situații, acele persoane frustrate de propriile condiții de viață pot deveni „furioase” pe aceia pe care îi cred vinovați de problemele lor. După Jessica Stern [2003], teroriștii sunt acei indivizi care se simt foarte umiliți și confuzi în legătură cu viitorul lor sau sunt frustrați de climatul politic în care trăiesc. Umilința, sărăcia și lipsa de speranță dau, adesea, sens disperării și luptei. Toate acestea sunt luate în considerare de liderii extremiști pentru susținerea mișcării teroriste. Pentru indivizii care se simt alienați sau disperați, „martirajul” le furnizează ultima scăpare de dilemele vieții.

În alte cazuri, indivizii pot fi nemulțumiți din cauza frustrărilor și insultelor datorită apartenenței lor la un anumit grup etnic, cultural sau religios, indiferent dacă au avut sau nu parte de acestea la nivel individual. Așa putem înțelege de ce mulți

teroriști provin din clase sociale medii, au mai multe opțiuni de viață și un anumit *background* educațional. Puternica lor identificare cu grupul ne ajută să explicăm dorința lor de a-și sacrifica propria viață.

Acești indivizi se pot alătura unor grupări teroriste, deoarece le oferă beneficii emoționale, sociale și, nu în ultimul rând, economice. Cei care simt nesiguranță în legătură cu viitorul lor pot regăsi în gruparea teroristă un sens al propriei identități. Identificarea cu membrii grupului și cu cauza lor poate satisface nevoile individului de „sens și semnificație a vieții”, conducând, în același timp, la o întărire a propriei stime de sine [Stevens, 2002].

Când au fost întrebați ce le lipsește din viața lor ca membri ai unor organizații teroriste, foști militanți au vorbit, adesea, despre puternicele legături dintre membrii grupului, despre sensul riscului împărtășit și al scopului comun. În ochii lor, viața ca terorist are o intensitate și un scop pe care viața din afară nu o poate oferi. Un membru al IRA declara:

... O parte din mine duce dorul acelei vieți. Am petrecut 6 ani... trăind fiecare zi cu sentimentul că am un rol... am trăit pe muchie de cuțit: fiecare zi, într-o stare de alertă. Indiferent ce făceam, avea sens. Am trăit totul cu intensitate. Mă simțeam o parte a unei familii mari, iar membrii acestei familii erau legați prin legături afective puternice. După ce am părăsit acest mediu, m-am surprins că îmi era dor de camarazi: pericolele și riscurile ne-au apropiat foarte tare [Collins, 1997, după Collins, 2004].

O fostă teroristă italiană a răspuns:

Colectivitatea. Grupul care te susține. Oricum, în lupta armată poți discuta doar despre anumite evenimente; nu poți introduce în discuții propriile sentimente. Nu era o plăcere să te afli în luptă; era datoria noastră [de Cataldo Neuburger și Valentini, 1994, după Silke, 2004].

Un alt italian a spus că îi lipsește șansa de a face față pericolului împreună, iar un al treilea, *faptul de a te confrunta permanent cu riscuri extreme* [Ibidem].

Apartenența la o grupare militantă poate satisface și nevoia de aventură, strălucire și relații sociale. O dată ce s-au alăturat grupului, indivizii se pot simți puternici și încep să simtă că au un scop în viață. Multe organizații teroriste oferă, de asemenea, stimulente materiale pentru a convinge indivizii că este normal să-și sacrifice viața pentru binele cauzei [Stern, 2003]. Pentru cei care nu au opțiuni, nu își pot găsi o slujbă și au foarte puține persoane care să îi ajute, terorismul sinucigaș pare să fie singura opțiune. Familiile teroriștilor sinucigași primesc, adesea, bani și sunt tratați ca eroi.

După ce individul intră în organizația teroristă, este supus unui proces de îndoctrinare: sunt modificate credințele și comportamentele, conform principiilor de bază ale grupului [Caracci, 2002]. În interiorul acestor comunități foarte închise, frica de a fi părăsit de cei din grup devine mai mare decât frica de moarte. Mulți încep să creadă că, prin sacrificarea vieții în numele cauzei, propria lor existență va dobândi un sens.

Andrew Silke [2001, *apud* Forster, f.a.] subliniază că momentul în care un individ se hotărăște să devină terorist este determinat de un eveniment catalizator:

În mod normal, acesta este un act de o extremă violență, comis de poliție sau de forțele de securitate, sau de un grup rival împotriva unui individ, familiei, prietenilor sau împotriva oricărei persoane cu care se pot identifica. Împușcarea mortală a unui băiat de 12 ani de către soldații israelieni, în septembrie 2000 la Netzarim, a fost un eveniment catalizator pentru palestinieni. Imaginile transmise la televiziune au contribuit la o creștere dramatică a violenței teroriste în regiune.

Membrii grupurilor teroriste din Marea Britanie apelează la această abordare când răspândesc filme realizate de grupările islamice radicale printre potențialii recruți sau susținători, în care sunt prezentate atât atacuri asupra musulmanilor în diferite conflicte, cât și atacuri ale musulmanilor considerate a fi încununare cu succes. Cu ajutorul acestor filme, conving un număr semnificativ de tineri musulmani britanici că violența este un mijloc potrivit pentru ajutarea Islamului [Forster, f.a.].

Unii teroriști urmează o tradiție a familiei, așa cum este cazul luptătorilor protestanți și catolici din Irlanda de Nord sau al unor grupuri de palestinieni, iar modelul învățării sociale, care subliniază imitația modelelor de rol, poate explica de ce indivizii se oferă voluntari pentru operațiunile de „martiraj”. Peter M. Forster citează cercetarea unui britanic [Fields, 1978] care a demonstrat într-un studiu longitudinal că expunerea la terorism în timpul copilăriei poate determina hotărârea de a deveni terorist ca adult. Totuși, acesta nu este singurul factor explicativ al recrudescenței terorismului, ca fenomen general, și a terorismului sinucigaș, în particular.

Modelul sociologic

Mulți teoreticieni se concentrează pe ideologie în încercarea de a înțelege ce îi motivează pe teroriștii sinucigași. Randy Borum [2003 apud Maiese, 2004], de exemplu, se concentrează pe ideologia teroristă și pe procesele, pe mecanismele de apariție și evoluție a acestor idei și doctrine. El identifică patru etape ale procesului prin care indivizii dezvoltă asemenea credințe extremiste:

- în primul rând, grupul sau indivizii conștientizează starea de lucruri existentă;
- în continuare, ei încadrează și descriu evenimentele sau condițiile de viață ca fiind injuste;
- a treia etapă – găsesc țapul ispășitor (persoanele, grupurile, guvernele vinovate pentru această stare a lucrurilor);
- demonizează partea responsabilă, astfel încât agresiunea este justificată.

Acele persoane care trăiesc în asemenea condiții nu se autopercep ca fiind rele, ci doar ca victimele unui sistem injust. Acest tip de explicație face ca agresiunile ce au loc să fie explicate mult mai ușor din punct de vedere psihologic.

Cei care susțin că atacurile sinucigașe sunt motivate de ideologia religioasă sugerează că viitoarele „bombe umane” cred că Dumnezeu i-a trimis în misiune. Ei sunt motivați, în primul rând, de promisiuni pentru o fericire veșnică după moarte. Ei au convingerea că, aruncându-se în aer într-o mulțime, devin martiri și își găsesc propriul drum spre rai [Shuman, 2001]. Mulți dintre acești indivizi sunt îndoctrinați de la vârste fragede în legătură cu importanța spirituală a purificării lumii și sacrificarea propriilor vieți în războiul sfânt. În anumite cazuri, grupările religioase

estremiste apelează la concepte de genul sacrificiu de sine și martiraj pentru a răspândi ideea că atacurile sinucigașe sunt acte nobile și aprobate de Dumnezeu.

Teroriștii au o viziune apocaliptică asupra realității și tendința de a privi lumea doar în termeni de bine și rău. Ei cred că, prin acțiunile lor, își pot apăra valorile familiale, religioase, etnice și naționale, făcând totul pentru triumful binelui. Acționând în numele lui Dumnezeu pentru a apăra aceste valori este cel mai important lucru în viață. Fundamentalistii islamici se tem, adesea, de faptul că valorile lor religioase sunt în pericol, fiind amenințate de puterea economică, militară a Occidentului. Terorismul este privit ca un mod de autoapărare.

Alți cercetători argumentează că fervoarea religioasă explică doar în parte acțiunile teroriștilor sinucigași și că ideologia religioasă și aspirațiile politice tind să fie prevalente în motivarea unor asemenea acte. Nu este vorba doar de o supunere (obediință) necondiționată arătată liderului de către sinucigaș sau că se fac presiuni asupra acestuia să îndeplinească misiunile, declara Moun Rabbani, directorul Centrului de cercetare palestiniano-american din Ramallah [după Shuman, 2001]. Același Rabbani spunea că legătura dintre toți teroriștii sinucigași palestinieni este „experiența amară a terorii statului israelian”:

Fără nici o excepție, bombele umane și-au trăit întreaga viață într-un sistem care le-a zdrobit drepturile și speranțele pentru un viitor mai bun... Confrunțați cu o asemenea combinație de moarte, restricții și umilințe, ei au ajuns la concluzia că a muri într-un asemenea mod – și nu ucis de un glonte – le va conferi un sens, măcar la finalul vieții lor.

Mai degrabă, este o reacție la o opresiune politică percepută și credința că propriile drepturi sunt încălcate. De exemplu, deoarece viața sub ocupație militară este percepută ca fiind o experiență umilitoare, mulți pot crede că vor găsi o viață mult mai bună în Rai. Mulți teoreticieni care scriu despre teroriștii palestinieni sinucigași spun că „sinucigașii, incapabili de a-și exprima individualitatea sub ocupație și incapabili să-și servească societatea într-un mod constructiv, se întorc spre asemenea acte” [Balles, 2004]. Pe scurt, teroristul începe să creadă că are o datorie religioasă de a lupta împotriva inamicilor și de a-și atinge scopurile în numele lui Dumnezeu. Suicidul este privit ca o taxă ce trebuie plătită pentru a „alina” necazurile și a îndeplini obiectivele politice și religioase.

În cadrul acestor culturi, martirajul este privit ca un status simbol. Cei care participă la asemenea acțiuni de martiraj sunt „eroi” care vor fi cu siguranță fericiți după această viață. Mesajul cultural este că sacrificarea propriei vieți în timp ce îi ucizi pe alții (inamicii), nu numai că este acceptabilă, dar este și de dorit. Întreaga structură culturală ce constă în familie, prieteni, profesori, instituțiile religioase și politice, poate împărtăși asemenea sentimente [Caracci, 2002]. Tinerii care luptă pentru a găsi o semnificație propriei existențe înțeleg foarte bine ceea ce înseamnă o bombă sinucigașă. Vor deveni eroi, vor ajuta cauza grupului și vor fi recompensați după moarte.

Factorii economici, numeroasele greutăți, alți stresori sociali pot conduce la formarea grupurilor teroriste. De exemplu, sărăcia, șomajul, epidemiile, criminalitatea contribuie la o instabilitate socială care furnizează un teren fertil grupării teroriste. Suprapopularea, lupta socio-economică și lipsa oportunităților

profesionale pot conduce, de asemenea, la un sens al neputinței și resentimente în rândul populației.

Eroarea fundamentală de atribuire în terorismul sinucigaș

Există un consens general printre psihologii și psihiatrii interesați în problema terorismului sinucigaș, conform căruia teroriștii nu au probleme psihopatologice. Acest consens este rezultatul a trei decenii de cercetări, după cum sublinia psihiatrul Marc Sageman [2005], iar una dintre temele recurente din literatura de specialitate se referă la *eroarea fundamentală de atribuire în terorism*.

Președintele american George W. Bush a folosit termenii de „ticăloși diabolici”, când a vorbit despre teroriștii sinucigași de la 11 septembrie. Pentru senatorul american John Warner, atacurile premeditate asupra teroriștilor și asupra celor care susțin teroriștii sunt justificate, deoarece: „Acei care comit atacuri sinucigașe în lumea liberă nu sunt raționali”. În încercarea de a contracara sentimentele antimusulmane, unele grupuri își sfătuiesc propriii membri să răspundă că „teroriștii sunt maniaci extremiști care nu reprezintă sub nici o formă Islamul” [*Unitarian Universalist of Congregations*, 2002].

Psihologii sociali au investigat „eroarea fundamentală de atribuire”, tendința indivizilor de a explica prin factori individuali sau trăsături de personalitate comportamentul indivizilor, chiar și atunci când factorii situaționali sunt evidenți. Acest *bias* interpretativ pare să fie prevalent în societățile individualiste (Statele Unite ale Americii, țările occidentale europene). Multe alte culturi (din Africa sau Asia), denumite colectiviste, sunt mai puțin susceptibile la asemenea tipuri de judecăți.

Caracterizările bombelor sinucigașe din Orientul Mijlociu suferă, de asemenea, datorită erorii fundamentale de atribuire. Nu există nici un caz de terorism suicidar religios sau politic organizat de un singur individ instabil mintal (comparativ cu sinucigașii comuni) sau chiar de cineva care acționează pe propria răspundere (Timothy McVeigh). Psihologul Stanley Milgram a demonstrat că americani obișnuiți sunt gata să îndeplinească ordine extreme în anumite circumstanțe.

Ce determină o persoană normală să participe la acțiuni teroriste sinucigașe? O parte din răspuns ne poate conduce la noțiunea filosofică de „banalitate a răului” formulată de Hannah Arendt [1970, *apud* Atran, 2004b]. Ea a utilizat acest termen pentru a descrie recrutarea unor persoane obișnuite de naționalitate germană, și nu nebuni sadici, pentru lagărele de exterminare naziste. Lucrarea *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil* [1970, New York: Viking Press] a avut la bază concluziile formulate în anii '60 de psihologul american Stanley Milgram. Acesta a realizat o serie de experimente care au demonstrat că oamenii, sub influența autorității, pot realiza acte comportamentale extrem de distructive. Rezultatele pe care le-a obținut se dovedesc relevante și în ceea ce privește cumplitele crime ale secolului trecut și prezent. A alăturat constatările sale declarații făcute de către foști membri ai personalului de pază din lagărele de concentrare și de către foști membri ai Gestapo-ului. În acest context, știm că s-au repetat, iar și iar, două teme: cea a *dezumanizării victimelor* și cea a rolului de *subordonați lipsiți de importanță și neputincioși* ai celor care le-au fost torționari.

Cazul lui Adolf Eichmann, judecat și condamnat pentru că ordonase uciderea multor mii de evrei, capătă o relevanță în plus. Acuzarea a încercat să-l prezinte pe Eichmann ca pe un monstru sadic, ceea ce nici nu era greu, avându-se în vedere enormitatea crimei. În realitate, însă, faptele lui erau, în multe privințe, cele ale unui birocrat mărginit, așezat la biroul său și care încerca să-și îndeplinească sarcinile de serviciu în mod cât mai competent. La procesul unde se judeca răspunderea pe care a avut-o în exterminarea evreilor, apărarea a susținut ideea că el nu fusese decât o rotiță neînsemnată într-un mecanism și că nu făcuse decât să execute ordinele primite de sus. Responsabilitatea persoanelor este evitată mai ușor dacă cineva aparține unei structuri organizate, unde răspunderile și îndatoririle sunt împărțite pe compartimente și specialități.

Dar cea mai înspăimântătoare din implicațiile studiului lui Milgram este concluzia posibilă că jumătate din populația Statelor Unite este ori sadică, ori psihopată, ori ambele, ceea ce constituie o absurditate evidentă, indiferent de ce ne tot arată ecranul televizorului sau ziarele. De fapt, când s-au întreprins cercetări similare la Roma, München, în Africa de Sud și Australia, nivelul de obediență constatat a fost chiar mai ridicat decât cel găsit de Milgram. În același timp, a demonstrat cum situațiile pot fi „scena” unor comportamente obediente „oarbe” și, mai mult decât atât, cum manipularea contextului poate fi folosită ca atu pentru obținerea unor comportamente extreme de la oameni obișnuiți.

Psihologia, ca disciplină, are o lungă istorie în explicarea comportamentelor deviante prin prisma psihopatologiei. Așa cum subliniau Alex P. Schmid și Albert J. Jongman [1988, *apud* Borum, 2004, 30], „ideea principală ce stă la baza teoriilor psihologice care încearcă să explice fenomenul terorist este că teroriștii, într-un mod sau altul, nu sunt persoane normale și că psihologia și psihopatologia reprezintă cheile pentru înțelegere”. În realitate, trăsăturile psihopatologice s-au dovedit a fi irelevante pentru înțelegerea cauzelor fenomenului terorist, în general, și a celui sinucigaș, în particular.

Cercetările existente au demonstrat că nu există probleme serioase psihopatologice în rândul teroriștilor sinucigași și, cu siguranță, nu acestea reprezintă cauzele fenomenului terorist suicidar [McCauley, 2002; Sageman, 2004]. După cum a subliniat Risto Fried [1982, *apud* Borum, 2004, 30], „chiar și în cazurile când sunt evidențiate cu claritate trăsături de personalitate psihotice, conștientizarea realităților politice poate juca un rol semnificativ în influențarea comportamentului”.

În legătură cu terorismul sinucigaș, problema atribuțională este de înțelegere de a ce atâția indivizi normali din punct de vedere psihic sunt influențați de factori situaționali pentru a participa la misiuni sinucigașe? În Orientul Mijlociu, contextul (dar nu singurul) în care evoluează bombele sinucigașe și suporteri ai acestora include un sens colectiv al unei injustiții istorice, un servilism politic și o umilire socială în legătură cu marile puteri [Atran, 2004a]. Poate nu aceasta este interpretarea corectă a realității. Dar asta este percepția lor iar dacă este ignorată există riscul de a identifica eronat cauzele fenomenului suicidar terorist și, în consecință, de a oferi soluții greșite pentru a-l contracara.

Prin urmare, înțelegerea și contracararea terorismului sinucigaș presupun concentrarea studiilor și pe structura organizațională, pe metodele de îndoctrinare și

ideologia grupărilor teroriste recrutoare de indivizi pentru misiuni sinucigașe. Nu există nici o îndoială că sunt persoane cu anumite predispoziții psihice care le fac mai susceptibile ca, sub incidența factorilor sociali, să devină bombe umane. Liderii organizațiilor teroriste își conving recruții să participe la misiuni sinucigașe și, după luni de intensă îndoctrinare, obțin o obediență oarbă din partea acestora.

Teroriștii nu sunt nebuni, nici psihopați, nu au comportamente execentrice, ci, dimpotrivă, sunt oameni obișnuiți [Maiese, 2005]. De fapt, cercetările au demonstrat că ei sunt foarte conștienți nu numai de ceea ce fac, ci și de cum sunt priviți [Silke, 2004]. Ei cred că acțiunile lor violente sunt justificabile și nobile. Mai mult decât atât, angajamentul emoțional față de cauză și camarazi reprezintă un indicator al unui comportament normal. Adesea, actele lor nu sunt determinate de ură, ci provin din atașamentul pe care îl au față de grupul de apartenență; ei le percep amenințate și, de aici, necesitatea de a le proteja [McCauley, 2002].

Este important de specificat faptul că utilizarea termenului de „suicidar” pentru a caracteriza asemenea atacuri teroriste reprezintă punctul de plecare occidental, al *outside*-rilor. Pentru aceia care le comit sau le revendică sunt „acte de martiraj” [Borum, 2004].

Aspectele psihologice ale fenomenului de terorism sinucigaș trebuie tratate cu precauție și cu conștientizarea limitelor psihologiei. Nici o teorie din cadrul acestei discipline nu a furnizat evidențe certe conform cărora teroriștii au probleme psihice [Victoroff, 2005]. În același timp, unele explicații tind să fie subiective și speculative, foarte des făcându-se generalizări. Nu au fost identificate trăsături de personalitate care predispun către acțiuni teroriste. Înțelegerea proceselor psihologice este utilă pentru descrierea pregătirii mentale a viitoarelor bombe umane, ce presupun mecanisme de dezangajament moral, adică dezumanizare, comparații avantajoase sau etichetare eufemistică – procese care apar și sunt întărite la nivel de grup.

Bibliografie

- [1] ATRAN, Scott, (2004), *Genesis and future of suicide terrorism*. Disponibil la <http://www.nterdisciplines.org/terrorism/papers/1/29/printable/paper>.
- [2] ATRAN, Scott, (2004b), *Mishandling suicide terrorism*. The Washington Quarterly, 27, pp. 67-90.
- [3] BALLEES, Paul J. [2004], *What turns victims into suicide bombers*. Disponibil la www.redress.btinternet.co.uk/pjballes28.htm.
- [4] CARACCI, Giovanni [2002], *Cultural and contextual aspects of terrorism*, în *The psychology of terrorism: theoretical understandings and perspectives*, Chris E. STOUT (Eds.), Westport, CT: Praeger Publishers.
- [5] FORSTER, Peter M. [f.a.], *The Psychology of Terror – The Mind of the Terrorist*. Disponibil la www.blue-oceans.com/psychology/terror_psych.html.
- [6] MAIESE, Michelle [2005], *Suicide bombers*, în *Beyond Intractability*, Guy BURGESS și Heidi BURGESS (Eds.), Conflict Research Consortium, University of Colorado, Boulder.

- [7] SAGEMAN, Marc (2004), *Understanding terror networks*. Disponibil la <http://www.fpri.org/enotes/20041101.middleeast.sageman.understandingterrornetworks.html>.
- [8] SILKE, Andrew [2004], *Courage in dark places: Reflections on terrorist psychology*, *Social Research*, 70(1).
- [9] SHUMAN, Ellis [2001], *What makes suicide bombers tick?* în *Israel Insider*, disponibil la www.israelinsider.com.
- [10] STERN, Jessica [2003], *Terror in the Name of God*, NY: HarperCollins Publishers, Inc.
- [11] STEVENS, Michael J. [2002], *The unanticipated consequences of globalization: contextualizing terrorism* în *The psychology of terrorism: theoretical understandings and perspectives*, Chris E. Stout (Eds.), Westport, CT: Praeger Publishers.
- [12] VICTORROF, Jeff (2005), *The mind of the terrorist. A review and critique of psychological Approaches*, *Journal of Conflict Resolution*, 49(1), 3-42.

EVENIMENTE CU IMPACT MAJOR ASUPRA MEDIULUI POLITICO-MILITAR INTERNAȚIONAL ȘI STĂRII DE SECURITATE A ROMÂNIEI LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XX ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Eugen MAVRIȘ*

La începutul mileniului, mediul de securitate este caracterizat de intensificarea unor fenomene cu impact major asupra stării de securitate a statelor lumii, precum *terorismul, limitarea resurselor naturale, traficul clandestin de materiale strategice și migrația de persoane*. Efectele fenomenelor menționate determină administrațiile statelor și organizațiile internaționale să-și orienteze eforturile și responsabilitățile în direcția consolidării mediului de securitate.

Provocări noi apărute la adresa securității internaționale, generate de suprapunerea unor procese, cum sunt globalizarea și fragmentarea, se adaugă formelor clasice de vulnerabilități, riscuri și amenințări.

Riscurile de natură teroristă și amenințările asimetrice se diversifică și se amplifică în intensitate și ca arie de manifestare, iar prevenirea și contracararea acestora devine o responsabilitate comună a tuturor statelor.

Uniunea Europeană continuă procesul de integrare economică și politică, concomitent cu sporirea capacităților sale de materializare a politicii de securitate și apărare.

Dinamica intereselor actorilor statali și nonstatali în lumea contemporană determină atitudinea acestora în planul relațiilor internaționale. Comportamentul lor politic și acțiunea militară fac din tabloul arhitecturii de securitate o imagine dinamică, ce trebuie studiată continuu chiar de către cei care o formează, pentru a-i putea surprinde exact sensurile evoluției.

La sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI, România a parcurs modificări majore de politică externă și în domeniul strategiei de securitate. Pe fondul destrămării sistemului comunist în Europa de Est, al transformării radicale a societății românești, s-a impus necesitatea adoptării soluțiilor viabile de securitate care să ofere siguranță în domeniile fundamentale ale vieții românilor.

Securitatea națională reprezintă, și în opinia noastră *starea de echilibru a statului român în care cetățeanii, organizațiile guvernamentale și neguvernamentale, grupurile de persoane organizate pe diferite criterii pot să existe liber și își pot promova propriile interese, în condițiile respectării unui sistem de norme aflat în dinamică*.

Statutul țării noastre de membru al Alianței Nord-Atlantice și al Uniunii Europene a modificat substanțial coordonatele proiectării sistemului de securitate națională al României.

* Locotenent comandor, doctorand în științe militare și informații la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

Partenerii României în arhitectura internațională de securitate definesc o zonă care are la bază valori, interese și obiective comune, fundamentate pe principiile și normele democrației, statului de drept și economiei de piață.

În opinia noastră, ***participarea Armatei României*** la acțiuni militare în mediu internațional, de impunere sau menținere a păcii și stabilității în diferite zone ale lumii, la contracararea eficientă a riscurilor și amenințărilor clasice, dar și a celor asimetrice, oferă conducerii statului român un excelent ***instrument de politică externă pentru promovarea intereselor României pe plan internațional***.

I. Colapsul regimului comunist european

Sfârșitul ***Războiului Rece*** a însemnat pentru fiecare țară europeană a blocului comunist un debut într-o perioadă de profunde transformări sociale. Acest proces complex, denumit „***tranziție***”, a însemnat, în esență, ***trecerea de la totalitarism la democrație și de la economia centralizată la cea de piață***.

Colapsul sistemului comunist din Europa, având principal actor Uniunea Sovietică, a însemnat asumarea și parcurgerea de către noile state democratice a unui proces de transformare profundă a instituțiilor, relațiilor dintre acestea, vieții sociale și politice, în general.

Pe plan internațional, destrămarea Uniunii Sovietice și trecerea Rusiei de la statutul de superputere la cel postcomunist au produs modificări importante în arhitectura de securitate. ***Desființarea Tratatului de la Varșovia și dispariția bipolarității au determinat statele foste comuniste să se reorienteze către noi aranjamente de securitate care să le garanteze apărarea intereselor vitale***.

Căderea sistemului comunist s-a derulat pe parcursul unui deceniu. În 1980-1981, o parte din muncitorii din Polonia au intrat în grevă și, deși la început sporadică, mișcarea a devenit generală, participanții cerând crearea unei organizații independente. Pentru prima dată în istoria unei țări comuniste, a apărut un pol politic alternativ, sindicatul independent Solidarnosc. Conducerea sovietică și-a dat seama că nu poate invada Polonia, deoarece URSS era deja implicată militar în Afganistan, iar pe de altă parte, contextul geostrategic nu era favorabil.

În mijlocul crizei poloneze, liderii sovietici au realizat că se confruntă și cu o profundă criză a sistemului comunist. Dinamica evenimentelor în spațiul comunist european indica faptul că nu era numai criza poloneză, era o criză a întregului sistem sovietic. Competiția militară cu Vestul devenise din ce în ce mai covârșitoare, sub aspectul alocațiilor bugetare. Era evident că statele comuniste nu puteau face față evoluției Vestului, din cauza banilor, din cauza dotărilor superioare ale occidentalilor. Costurile implicării Uniunii Sovietice pe plan extern reprezentau sume importante, iar productivitatea muncii era scăzută. Cele mai ridicate venituri ale Uniunii Sovietice, la sfârșitul anilor '70, erau de aproximativ 40 miliarde de dolari. Pentru a salva situația de criză economică care se prefigura în 1985, Moscova a reluat legăturile cu Vestul social-democrat, a promis că se va schimba, că va reveni la bazele social-democrate, obținând în schimb sprijin economic. Acesta este începutul așa-numitei politici „perestroika”, o acțiune care și-a propus să reformeze sistemul comunist, dar care, în cele din urmă, a eșuat.

După părerea noastră, sistemul s-a dovedit nereformabil, pentru faptul că principiul de bază pe care se întemeiau relațiile de producție, respectiv planificarea producției și consumului, nu a fost compatibil cu regulile societății industriale.

Statele centrale și sud-est europene care au abandonat, prin mișcări politice pașnice sau prin mișcări de stradă violente, sistemul comunist au îmbrățișat pilonii de bază ai societății occidentale și euro-atlantice, respectiv **economia de piață, modul de conducere democratic și pluripartitismul**. Sfârșitul secolului XX a găsit continentul european într-un proces complex de transformare, caracterizat de încercarea tinerelor democrații de a-și consolida cât mai rapid o poziție în cadrul structurilor economice și de securitate europene și euro-atlantice. Situația democrațiilor consolidate a fost marcată de căutarea unui răspuns cât mai adecvat pentru a tempera entuziasmul statelor care au abandonat sistemul comunist și pentru a gestiona într-o manieră cât mai profitabilă tranziția acestora către regulile guvernării democratice și sistemul economiei de piață.

Situația a evoluat în mod diferit în fostul spațiu al Uniunii Sovietice. Declararea independenței fostelor republici unionale față de Rusia s-a dovedit a fi complicată și necesită o abordare prudentă, datorită, în special, legăturilor economice existente în regiune.

Acordul semnat în anul 1991 la Alma Ata a pus bazele **Comunității Statelor Independente** (CSI), dar această Uniune nu a avut forța necesară, astfel că funcționează și astăzi relativ modest. Fiecare dintre aceste țări are o strategie proprie de evoluție și nu vede în mod pozitiv, din punct de vedere politic, un alt tip de subordonare față de Moscova. Pe de altă parte, legăturile economice și sursa de materii prime pe care o reprezintă Rusia constituie un îndemn spre integrarea în această structură.

Ucraina, al doilea stat ca mărime din punct de vedere demografic din fostul spațiu al URSS (52 milioane de locuitori), și-a proclamat printre primele independența. Din punct de vedere politic, Ucraina își afirmă independența, dar, în același timp, are o acută dependență energetică față de Rusia. Ucraina a reprezentat interfața europeană a fostei URSS. Pe fondul unei tranziții complicate, în care reforma nu a oferit rezultatele așteptate, Ucraina a ajuns să aibă datorii financiare substanțiale față de Rusia.

Republicile baltice nu au aderat la CSI, ci ele au restabilit legăturile lor istorice: Estonia cu Finlanda, Letonia cu celelalte țări scandinave, Lituania cu Germania și Polonia, parcurgând drumul integrării în NATO și în Uniunea Europeană.

Valoarea poziției geopolitice a **Georgiei** a crescut, datorită descoperirilor de resurse petrolifere în Marea Caspică, această țară situându-se pe unul dintre drumurile pe care petrolul ar putea ajunge la Marea Neagră, și, de aici, spre Europa.

Georgia s-a proclamat stat independent în 1991, iar ulterior, pe teritoriul său au izbucnit mișcări de independență a unor provincii, precum Osetia de Sud.

Armenia nu are ieșire la mare sau la alte căi de comunicație importante. Trei dintre cele patru țări cu care se învecinează sunt islamice (Turcia, Azerbaidjan și Iran), iar de Georgia este despărțită de un munte traversat numai de o cale ferată care nu poate transporta mai mult de o pătrime din comerțul țării. Fără acces direct la o

cale de comunicație importantă, Armenia este obligată la o bună relație cu Moscova, principala soluție de supraviețuire.

Azerbaidjanul este cea mai mare țară caucaziană (8 milioane locuitori), a cărei importanță a crescut, de asemenea, o dată cu descoperirea rezervelor de petrol din Marea Caspică. Azerbaidjanul dezvoltă legături vizibile cu Occidentul.

Țările din **Asia Centrală** sunt printre cele mai sărace republici ale fostului spațiu sovietic. Rolul lor clasic în vechea diviziune socialistă a fost acela de a produce materii prime.

Regiunea Balcanilor, în secolul trecut cunoscută drept "butoiul de pulbere al Europei", continuă să fie cea mai instabilă zonă a continentului, în special prin evoluțiile înregistrate în spațiul ex-iugoslav.

În pofida unei relative stabilizări a stării de securitate din regiune, acumulările sunt extrem de fragile, iar perspectivele de evoluție rămân, încă, neclare. Fragilitatea mediului de securitate din regiune este determinată mai ales de factori interni, care țin de slaba guvernare a noilor entități statale apărute la frontiera sudică a UE: **incapacitatea instituțiilor statului de a asigura respectarea legii, instabilitatea economică și ponderea alarmantă a economiei subterane, distribuirea inechitabilă a resurselor în cadrul societății, corupția, nerespectarea drepturilor omului și minorităților, clivajele etnice și confesionale.** Dintre factorii externi, o influență semnificativă o au politicile unor state față de conaționali din țările învecinate sau ale unor țări musulmane față de coreligionari și, nu în ultimul rând, incoerența, inadecvarea sau absența unor strategii ale comunității internaționale, realitatea dovedind că nu întotdeauna soluțiile propuse din exterior au corespuns orizontului de așteptare al populației din această zonă.

Statele din centrul și estul Europei care s-au aflat sub influența Uniunii Sovietice, având regimuri comuniste la conducere peste jumătate de secol, au optat, după colapsul sistemului totalitar, pentru democrație, alăturarea la sistemele de securitate euro-atlantice și integrarea economică în Uniunea Europeană.

După parcurgerea unei lungi perioade de tranziție, care a fost marcată de transformări profunde în toate domeniile sociale, **România** face parte din Alianța Nord-Atlantică și este membră a Uniunii Europene, ceea ce îi oferă perspectiva evoluției alături de celelalte democrații europene și consolidării statului de drept și economiei de piață.

II. Implicațiile majore ale momentului 11 septembrie 2001 asupra evoluției mediului de securitate

Evenimentele din 11 septembrie 2001 au marcat intrarea omenirii într-o nouă eră, al cărei mediu de securitate este dominat de amenințări la care statele lumii nu au oferit încă un răspuns adecvat.

Asupra evenimentelor de la 11 septembrie 2001 sunt vehiculate diferite **teorii, deosebite unele de altele prin modul de pregătire și participanții la atentate.**

„Interpretarea oficială” este prima, și, potrivit acesteia, atentatele de la World Trade Center și Pentagon au fost exclusiv opera unor teroriști Al-Queda și au luat "prin surprindere" guvernul și poporul american, fiind imposibil de anticipat.

Statele Unite ale Americii sunt, în acest context, perfect îndreptățite să riposteze, lansând un "război just" împotriva terorismului. Susținătorii versiunii oficiale apreciază că "războiul global cu terorismul" nu are implicații "imperiale" ascunse. Este doar o campanie care urmărește să elimine amenințarea terorismului.

A doua teorie privitoare la evenimentele din 11 septembrie este conturată de vina exclusivă a Al-Queda, însă susținătorii teoriei consideră că momentul a fost "speculat" de Statele Unite pentru a extinde "imperiul american". Cu alte cuvinte, Washingtonul a scos maximum de profit dintr-o tragedie pe care nu avuseseră cum să o prevină. Au utilizat-o, însă, pentru a convinge opinia publică americană de necesitatea implicării în războaie, la fel cum s-a mai întâmplat și altă dată în istorie (Lusitania, Pearl Harbor, Golful Tonkin). Aceasta interpretare apare la autori precum Noam Chomsky sau Chalmer Johnson.

A treia teorie asupra evenimentelor din 11 septembrie 2001 are o altă dimensiune. Adepții săi cred că Administrația Bush a știut din timp ce se pregătește, dar a lăsat complotul să se finalizeze spre a obține pretextul perfect pentru un "război global antiterorist". Aproape jumătate din locuitorii New Yorkului (46%) împărtășesc acest punct de vedere, exprimat public de un membru al Congresului american. De altfel, McKinney numește evenimentele din 9/11 drept "noul Pearl Harbor".

Directorul FBI, Robert Mueller, declara, la un an după sângeroasele evenimente: "Până în ziua de azi, nu am descoperit pe nimeni în Statele Unite care să fi fost la curent dinainte cu ceea ce avea să se petreacă la 11 septembrie 2001 - în afara teroriștilor care cunoșteau, desigur, complotul"¹. Comisia Congresului, care a anchetat evenimentele din 11 septembrie 2001, a concluzionat: "***Nimeni nu a anticipat timpul, locul și natura specifică a atacurilor din 11 septembrie 2001***".

Pentru mulți analiști, descifrarea adevărului privind evenimentele de la 11 septembrie 2001 este indisolubil legată de evoluția ulterioară a politicilor americane. După unele opinii, tragedia de la New York și Washington a permis Statelor Unite să pună în practică o serie de strategii, pe cât de ambițioase, pe atât de controversate.

Congresul SUA a aprobat, în octombrie 2001, un supliment bugetar de 40 de miliarde de dolari pentru Pentagon, dar această tragedie nu a permis numai mărirea considerabilă a bugetului Apărării al Statelor Unite, ci și desfășurarea de forțe militare în Asia Centrală, inclusiv lansarea acțiunilor militare din Afganistan și Irak.

Unii analiști apreciază evoluțiile din mediul internațional ca fiind o tentativă a SUA de a cuceri o "dominare globală", în epoca post-Război Rece.

Indiferent de diferitele abordări ale evenimentelor de la 11 septembrie 2001, percepția imediată a comunității mondiale a fost aceea a unui fapt irevocabil, ***menit să prefigureze schimbări epocale în sistemul mondial de securitate***. Lumea a înregistrat imaginea transmisă de rețelele de televiziune, cu cele două Boeing-uri străpungând Turnurile Gemene, și a realizat momentul istoric, de cotitură în viața internațională. Omenirea a înțeles că sensul acelor imagini era mult mai profund, și anume, al declanșării unei ***confruntări între două civilizații diferite***. Nu doar dintre lumea occidental-creștină, pe de o parte, și Islam, pe de altă parte, ci dintre ***lumea bogăției, a unei culturi înfloritoare, a individualismului, a progresului și a***

¹ Cynthia, McKINNEY- "The New Pearl Harbor", Northampton, Olive Branch, 2004, p. 69.

eficienței, pe de o parte, și lumea sărăciei, a marginalizării, a dependenței de alte forțe, pe de altă parte.

III. Aderarea României la NATO

Extinderea *Alianței Nord-Atlantice "de la Marea Baltică și până la Marea Neagră"* și *transformarea profundă a acesteia* relevă determinarea comunității transatlantice în proiectarea și asumarea unei noi *"culturi de securitate"*, care plasează combaterea amenințărilor contemporane în centrul preocupărilor actuale ale NATO.

După 11 septembrie 2001, pe fondul amplificării fără precedent a terorismului și proliferării armelor de distrugere în masă, imperatiivele în materie de securitate au căpătat valențe noi și complexe. *"Proiectarea stabilității"* a devenit un imperativ al asigurării securității euro-atlantice și, din această perspectivă, comunitatea aliată traversează *un amplu proces de reconfigurare a rolului și locului NATO în arhitectura de securitate internațională.*

Rațiunea fundamentală a promovării active de către Alianță a *"politicii ușilor deschise"* derivă din necesitatea securizării zonei euro-atlantice.

Aderarea României la NATO s-a înscris în logica aliată privind extinderea spațiului de stabilitate și securitate sud-est european, integrat NATO, și devine benefică în termenii transferului de stabilitate și securitate în zona extinsă a Mării Negre.

În arhitectura geopolitică și geostrategică actuală, poziționarea României, țară de frontieră a NATO, este pe flancul sud-estic, una dintre zonele cele mai expuse principalelor amenințări. Fie că este vorba de regiunea extinsă a Mării Negre, fie de spațiul neintegrat al Europei de Sud-Est, caracterul indivizibil al securității impune un exercițiu comun pentru gestionarea eficientă a acestui domeniu.

Principali vectori de amenințare la adresa climatului de stabilitate regional sunt: *terorismul, conflictele etnice și separatismul, tranziția prelungită a regiunilor, fragilitatea democrațiilor, criminalitatea organizată, proliferarea armelor de distrugere în masă și traficul cu armament și materiale strategice.*

Majoritatea statelor din *regiunea Mării Negre* întâmpină serioase dificultăți în realizarea unor democrații viabile, asigurarea funcționării statului de drept fiind afectată de corupție și apariția unui mediu propice pentru proliferarea criminalității transfrontaliere și chiar a terorismului.

Determinarea comunității transatlantice de a *"proiecta stabilitatea"*, *prin extinderea spațiului euro-atlantic și asumarea unor responsabilități, în plan operațional, dincolo de arealul tradițional*, au condus la transformări atât în plan conceptual, cât și în structura de forțe a Alianței.

Extinderea NATO și procesul de integrare europeană au o influență pozitivă asupra climatului de securitate regională, evidențiată, în primul rând, în creșterea economică și dezvoltarea socială.

Parteneriatul pentru Pace, programul de cooperare propus de NATO statelor din centrul și estul Europei în faza premergătoare aderării propriu-zise s-a extins ulterior și în *Asia Centrală*, mai ales în contextul campaniei antiteroriste, declanșată

după atacurile teroriste de la 11 septembrie. Parteneriatul pentru Pace a constituit o pârghie importantă în procesul de pregătire a candidaturilor la NATO, astfel că, în numai 10 ani de la lansarea acestui program, 10 parteneri au devenit membri ai Alianței.

România și-a manifestat dorința de a adera la NATO încă de la începutul anilor 90, iar, după o relativ lungă perioadă de activitate în cadrul Parteneriatului pentru Pace, în anul 2002, a fost invitată să adere la această Alianță. Statele membre NATO au realizat faptul că România are o poziție strategică pe care Alianța Nord-Atlantică nu o poate ignora, iar prezența noastră în NATO poate reprezenta un atu strategic. De asemenea, am devenit aliați în lupta împotriva terorismului, iar trupele românești participă la acțiunile militare din Afganistan și Irak.

România și-a transformat sistemul național de apărare, pentru a-l adapta și la realitățile acestui nou tip de război. Atât armata, cât și serviciile secrete și-au creat structuri noi și au început să analizeze modul de acțiune în eventualitatea unui atentat terorist. **Forțele operaționale ale Armatei României** și-au schimbat maniera de abordare a acțiunilor militare în raport cu noile modificări în mediul de securitate, câștigând din experiența participării în cadrul coalițiilor multinaționale în Afganistan și Irak.

Aderarea României și Bulgariei la NATO a întregit o centură de securitate, care include Grecia, Slovenia, Ungaria și Turcia, în jurul ariei de instabilitate din Balcanii de Vest. Astfel, a fost creat un spațiu terestru și aerian integrat în cadrul Alianței, o punte între Europa Centrală, Peninsula Balcanică și Turcia. Extinderea flancului de stabilitate și securitate sud-est european al NATO oferă o nouă dimensiune geopolitică Bazinului Mării Negre, care poate juca un rol important în transferul de stabilitate și securitate spre Asia Centrală și regiunea Caucazului.

IV. Extinderea Uniunii Europene

Progresul realizat de statele occidentale pe linia edificării Uniunii Europene a determinat democrațiile din centrul și sud-estul Europei, apărute ca urmare a colapsului sistemului comunist, să-și exprime dorința de a adera la comuniunea de valori sociale, culturale, economice și de securitate promovate în Uniunea Europeană.

Trei valuri de extindere, succesive, au transformat radical înfățișarea Uniunii Europene, ca întindere, populație, economie și arhitectură de securitate.

Strategia de securitate europeană precizează, în preambul, faptul că **Europa nu a fost niciodată atât de unită și prosperă, iar sfârșitul secolului XX a deschis calea spre o perioadă de pace și stabilitate, fără precedent în istoria sa.**²

Extinderea și consolidarea instituțiilor Uniunii Europene au dus la transformarea relațiilor dintre state, a vieții cetățenilor europeni.

Prin aderarea fermă la valorile europene și euro-atlantice, **România** și-a asumat un nou profil strategic, afirmându-se ca important furnizor de stabilitate regional și participant activ la dezvoltarea unor inițiative zonale.

² **Strategia Europeană de Securitate**, Bruxelles, 2003.

Noul statut a dobândit legitimitate internațională, datorită unui proces profund și susținut de transformări interne. România are o democrație stabilă, bazată pe statul de drept, supremația legii, respectarea deplină a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, în care cetățenii, indiferent de apartenența etnică, religioasă, de sex sau rasă, au drepturi egale. Alternanța democratică la putere a diferitelor forțe politice evidențiază stabilitatea și buna funcționare a sistemului politic pluralist din România.

Maturizarea spectrului politic românesc este demonstrată, în primul rând, de consensul politic asupra obiectivelor fundamentale ale politicii externe după 1989: ***integrarea în NATO și aderarea la UE.***

Progresele semnificative înregistrate în crearea și implementarea cadrului legal și instituțional specific statelor membre ale Uniunii Europene au fost recunoscute și apreciate de diferite structuri comunitare, ***România obținând statutul de membru cu drepturi depline al Uniunii Europene, la 1 ianuarie 2007.***

Adoptarea unei conduite proactive în politica externă și de securitate, materializată prin participarea la operațiuni și misiuni, dar și în sfera inițiativelor și evoluțiilor conceptuale, a consacrat România ca un contributor real de securitate.

Statutul de membru al NATO și Uniunii Europene asigură consolidarea încrederii statelor din zonă în potențialul României de a acționa ca pilon de stabilitate în regiune și demonstrează acest lucru prin participarea activă la toate proiectele și organismele regionale și de securitate, cu accent pe implicarea semnificativă în inițiativele NATO, UE, ONU și OSCE care vizează acest areal.

Integrarea europeană înseamnă abordarea unor proiecte comune cu Uniunea Europeană, în care oamenii de afaceri din România să realizeze parteneriate cu oamenii de afaceri din cadrul UE. Aceste proiecte contribuie la eliminarea decalajului tehnologic pe care îl resimțim față de Uniunea Europeană și care va fi eliminat, pentru a asigura supraviețuirea firmelor românești.

Integrarea înseamnă pentru România un important aflux de capital, iar pentru actualii membri ai Uniunii, deschiderea de noi piețe. Multe dintre marile companii europene și-au organizat deja filiale în România, sporind competiția pe majoritatea segmentelor de piață. În alte sectoare, este încă destul loc pentru intrarea unor noi jucători, români sau străini.

Principalele instrumente ale politicii europene utilizate în domeniul managementului securității sunt ***cooperarea și integrarea economică, ajutorul pentru dezvoltare, asistență în procesul de democratizare și construcție a statului de drept, dialogul, consultarea și concertarea politică, precum și parteneriatul general sau în diverse domenii.*** Scopul principal al acestei politici de securitate este de a evita excluderea țărilor adiacente zonei economice europene și a crea noi linii de demarcație în “Marea Europă”. Este vizată, de asemenea, realizarea unei armonizări de sistem politic și a unei interoperabilități economice și sociale între UE și statele din vecinătatea sa estică și sudică, susceptibile a se integra unui concept larg de spațiu cultural european.

În aceste țări, Uniunea Europeană încurajează reformele în domeniile politic, economic și social, rezolvarea disputelor bilaterale pe calea negocierilor și cu respectarea dreptului internațional (în special a Cartei ONU), cooperarea

transfrontalieră (inclusiv prin crearea de euroregiuni) și implementarea standardelor europene în materia instituțiilor democratice, statului de drept și a drepturilor omului (cu un accent special asupra drepturilor minorităților).

Conceptele fundamentale promovate de Uniunea Europeană sunt: “**securitatea democratică**” (potrivit căruia dezvoltarea democrației – la nivel național și internațional – exclude războiul dintre statele care o adoptă ca sistem de organizare) și “**securitatea prin dezvoltare**” (potrivit căruia stabilitatea și securitatea statelor crește direct proporțional cu sporirea nivelului lor de dezvoltare economică). Ambele concepte se înscriu în **doctrina priorității acordate “soft security”**, se bazează pe efortul identificării “**solidarității de interes**” și sunt propulsate prin “**strategia proiectelor comune**”. La acestea se adaugă principiul potrivit căruia consolidarea securității trebuie operată exclusiv în condițiile respectului pentru drepturile omului, iar nu pe seama limitării libertăților civile.

Strategia Europeană de Securitate, adoptată de către Consiliul European în decembrie 2003, identifică zona Caucazului de Sud ca una din regiunile în care UE ar trebui să manifeste un interes sporit. Se are în vedere dezvoltarea unui Plan de Acțiune pentru sprijinirea democrației în această zonă. În acest context, se analizează posibilitatea lansării unui Pact de Stabilitate pentru Caucazul de Sud. Uniunea Europeană insistă pentru retragerea forțelor militare ruse din Caucazul de Sud (ca și din Transnistria) și, totodată, pentru acordarea unui statut de autonomie regiunilor separatiste din zonă, în cadrul statelor din care fac parte în prezent.

Strategia europeană de integrare, caracterizată de specialiști ca fiind dinamică și complexă, are la bază trei piloni principali: **politic, economic și cel al securității**, și se manifestă în următoarele dimensiuni: **strategia de integrare a forțelor, strategia genetică (de generare a mijloacelor) și strategia operațională europeană**³.

România a realizat o reformă profundă a sistemului securității naționale, în vederea alinierii depline la standardele europene și euro-atlantice: **dezvoltarea unei capacități de apărare moderne, eficiente și credibile, consolidarea controlului civil asupra structurilor militare; participarea la menținerea stabilității în diferite zone de conflict.**

Bibliografie

Legi, acte normative

- [1] ****Constituția României, "Monitorul Oficial al României", partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003;
- [2] ****Strategia de securitate națională a României, aprilie 2006;
- [3] ****Strategia Europeană de Securitate, Bruxelles, 2003.
- [4] ****Hotărârea C.S.A.Ț. nr. 36/2002 privind Strategia națională de prevenire și combatere a terorismului.

³ General dr. BĂDĂLAN, Eugen, General(r) ARSENIU, Valentin, General de brigadă (r) dr. VĂDUVA, Gheorghe – Eseu despre Arta Strategică, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, 2005, p.213.

Lucrări de autor

- [1] BĂDĂLAN, Eugen, gl., dr., **Securitatea României, actualitate și perspectivă, un punct de vedere**, Editura Militară, 2001.
- [2] BĂDĂLAN, Eugen, FRUNZETI, Teodor, **Forțe și tendințe în mediul de securitate european**, Editura Academiei Forțelor Terestre, Sibiu, 2003.
- [3] BĂDĂLAN, Eugen, General, dr., ARSENIE, Valentin, General(r) dr. VĂDUVA, Gheorghe, General de brigadă (r), **Eseu despre Arta Strategică**, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, 2005.
- [4] CHIRIAC, Mircea-Dănuț, **Politici și strategii de securitate**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.
- [5] HLIHOR, Constantin, **Geopolitică și geostrategie în Europa secolului XX**, Editura R.A.O., București, 2001.
- [6] DEAC, Aron Liviu, IRIMIA, Ion, **Securitatea României la răscruce de milenii**, Editura Academiei de Studii Militare, București, 2000.
- [7] GUEVARA, Che, **Lupta de gherilă**, 1964.
- [8] HUNTINGTON, Samuel **Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale**, Editura Antet, București, 1998.
- [9] KEGLEY, Charles W, WITTKOPF, Eugene R., **Lumea politică. Tendințe și Transformare**, Editura Bedford St. Martins, Boston - New York, 2001.
- [10] Jean Bethke ELSHTAIN - **Doar un război împotriva terorismului**, Chicago, 2003.
- [11] MOȘTOFLEI, Constantin DUȚU, Petre, SARCINSCHI, Alexandra, **Studii de Securitate și Apărare**, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, vol 2.
- [12] MUREȘAN, Mircea, VĂDUVA Gheorghe, **Războiul viitorului, viitorul războiului**, Editura U.N.Ap., București, 2004.
- [13] MUREȘAN Mircea, STĂNCILĂ Lucian, ENACHE Doru, **Tendințe în evoluția teoriei și practicii războiului**, Editura U.N.Ap. "Carol I", București, 2006.
- [14] ONIȘOR, Constantin, dr., FRUNZĂVERDE Sorin, dr. **Arta Strategică a securității și integrării europene**, Editura "92, Iași, 2002.
- [15] PAUL, Vasile, general maior, dr., **Conflictele secolului XXI. Proiecții în spațiul strategic**, Editura Militară, București, 1999.
- [16] ȚENU Costică, STĂNCILĂ Lucian, **Formele specifice conflictelor militare moderne**, Editura U.N.Ap., București, 2005.
- [17] ONIȘOR Constantin, **Teoria strategiei militare**, Editura A.I.S.M., București, 1999.
- [18] SAPERSTEIN, Alvin M., *Complexity, Chaos, and National Security Policy: Metaphors or Tools?*, Conferința de politică și securitate internațională, RAND Corporation, 1996.
- [19] Sun TZÎ, **Arta războiului**, Editura Militară, București, 1977.

Periodice

- [20] **** Colecția Colocviu Strategic, selectiv;
- [21] **** Colecția Impact Strategic, selectiv.

Pagini web

- [22] **** www.presidency.ro/
- [23] **** www.guv.ro
- [24] **** www.unap.ro

RADICALIZAREA ISLAMICĂ ÎN EUROPA

Ionel STOICA*

The analyses of the Islamic radicalization must begin with the understanding of the Islam as a political and social system where religion plays a dominant role. Islam does not admit the western concept of separation between religion and politics.

This article presents briefly the premises of the Islamic radicalization in Europe, the environment which encourages it, in general, as well as the measures adopted by some European societies in order to combat the phenomenon. Actual examples will illustrate each of these aspects.

Atacurile din 11 martie 2004 din Madrid, cele din 7 iulie 2005 din Londra, atentatul asupra regizorului olandez Teo van Gogh și manifestările violente din noiembrie 2005 din suburbiile Parisului au arătat guvernelor europene o realitate crudă cu care acestea se confruntă: adepții celei mai radicale forme a Islamului se află nu numai de-a lungul graniței dintre Afganistan și Pakistan sau pe străzile pline de violență ale Irakului, ci și pe continentul european.

I. Cauze ale radicalizării islamice în Europa

Procesul de radicalizare islamică în Europa are la bază atât cauze interne, specifice realităților socio-economice din acest areal, cât și externe, legate de anumite evoluții recente pe scena politică internațională.

Dintre factorii interni, care au contribuit la radicalizarea unei părți a musulmanilor din aceste state, menționăm: sărăcia și șomajul în rândul musulmanilor, marginalizarea și discriminarea socială, rigiditatea musulmanilor față de cultura și valorile occidentale, precum și lipsa unui sentiment al identității.

Sărăcia și lipsa locurilor de muncă au creat în rândul musulmanilor din Occident un „rezervor al nemulțumiților” din care extremiștii își recrutează elemente noi.

După al Doilea Război Mondial, Europa Occidentală a devenit principala destinație a populației musulmane aflate în căutare de locuri de muncă sau care se opunea situației existente în țările lor, politicilor sociale și economice practicate de guvernele acestor țări. Majoritatea musulmanilor au ajuns în Europa în anii ‘50-‘60 ca muncitori, pentru a completa necesarul de forță de muncă din aceste țări. Ei aveau slujbe slab plătite, beneficiau de un sistem educațional inferior celui obișnuit în societățile occidentale și trăiau în ghetouri. Aceste aspecte explică, în parte, marginalizarea comunităților musulmane din Europa. Acesta este și cazul celei care a planificat și executat atacurile asupra unor trenuri din Madrid, formată din traficanți de droguri, muncitori part-time și studenți fără obiective sau ambiții de realizare în viață.

Creșterea șomajului în societățile occidentale a dat o lovitură puternică acestor comunități cu un nivel de educație și pregătire profesională scăzut. Acest aspect a

* Lt. col., **Ministerul Apărării.**

condus la o creștere a tensiunilor dintre comunitățile de musulmani și populația occidentală, tensiuni care au răbufnit în unele orașe din Marea Britanie (în vara anului 2001, în Oldham și Bradford din Noua Anglie) sau Franța (în noiembrie 2005, în suburbiile Parisului).

Extremismul islamic a fost alimentat cu sentimentul frustrării pe care l-au simțit copiii imigranților aflați la a doua și a treia generație în aceste țări. Ei au fost mulțumiți să primească slujbe chiar modest plătite și au fost acceptați atât timp cât îndeplineau munci pe care cetățenii occidentali nu erau dispuși să le presteze. În plus, populația occidentală a crezut că, într-un final, aceștia se vor întoarce în țările de origine. Beneficiind de legislația europeană, care permitea reunificarea familiilor și confruntându-se cu lipsa de oferte de muncă în țările lor de origine, aceștia au rămas în țările europene. În loc să se integreze, majoritatea au format comunități separate, enclave musulmane, în interiorul societăților occidentale, conduși de dorința de a-și menține obiceiurile culturale și religioase.

Alienarea populației musulmane din aceste țări a interacționat cu intensificarea extremismului islamic, ca fenomen global, iar aceste două aspecte s-au alimentat și susținut reciproc pretutindeni pe glob.

Lipsa sentimentului de apartenență la societățile europene, care au încercat permanent și prin metode diferite să asimileze imigranții islamici, a contribuit la amplificarea procesului de radicalizare islamică. Un sondaj de opinie efectuat în anul 2002, în rândul musulmanilor cu vârste sub 35 de ani din Marea Britanie, a relevat faptul că 41% din cei chestionați au răspuns că se simt numai musulmani și nu britanici și musulmani (o treime din cei peste 35 de ani au declarat că simt același lucru). Aceeași tendință s-a înregistrat și în Franța [5].

Marginalizarea musulmanilor a condus la apariția unui sentiment de alienare spirituală a acestora. În încercarea de a umple acest vacuum spiritual, liderii religioși și sponsorii din lumea arabă îi ajută adesea prin construirea de moschei și trimiterea unor clerici cu orientări radicale în țările europene.

Dintre factorii externi care au contribuit la radicalizarea, într-o măsură însemnată, a comunității musulmane din Europa Occidentală, de departe cel mai important este războiul din Irak. Acesta a exercitat și exercită încă un puternic impact asupra procesului de radicalizare islamică, reprezentând un adevărat magnet pentru extremiștii islamici de pretutindeni, nu numai pentru cei din Europa. Mesajele pe care aceștia le citesc și imaginile șocante pe care le văd pe site-uri de Internet, imagini în care musulmanii din Irak și Afganistan sunt umiliți pe pământul Islamului, reprezintă cea mai importantă sursă de radicalizare a musulmanilor din Europa.

II. Salafismul - Vector al radicalizării islamice în Europa și pretutindeni

Procesul de radicalizare islamică pe continentul european, ca, de altfel, pretutindeni pe glob, este legat de conceptul de salafism. Scopul declarat al salafismului constă în eradicarea „impurităților” apărute în religia islamică datorită practicii de sute de ani a acestei religii.

Deși, în principiu, salafismul este o mișcare apolitică ce se opune violenței, el propovăduiește o formă a Islamului care cheamă la ruptura culturală cu Europa. Mai

mult, principiile sale și referințele textuale corespund unei forme agresive de manifestare a Islamului, iar adepții săi devin ținte preferate ale jihadiștilor aflați în căutare de noi recruți.

Pentru a înțelege rolul jucat de salafism în procesul de radicalizare a comunităților musulmane și a modului cum acesta operează în Europa, trebuie să examinăm caracteristicile sale ca mișcare în lumea arabă. Spre deosebire de alte forme de organizare, salafismul nu are o structură ierarhică, ci una puternic descentralizată. Diferitele grupări salafiste sunt legate între ele prin intermediul șeicilor sau a liderilor religioși care nu au neapărat legături între ei. Între acești lideri religioși există o anumită competiție. Fiecare caută să apere și să promoveze propria interpretare a salafismului. Cei mai importanți se bucură de susținerea studenților care îi recomandă colegilor, rudelor sau cunoștințelor. Existența unui mare număr de lideri religioși relevă faptul că salafismul nu are o conducere clar definită. Această structură celulară și descentralizată, în care fiecare cleric poate pretinde că este liderul unui grup, explică cum a fost posibilă crearea de celule și grupări autonome în Europa, capabile să se sacrifice în atacuri teroriste fără a avea nevoie de propagandă sau instruire din partea extremiștilor din afara Europei.

Salafiștii operează prin rețele informale. Aceste rețele au reprezentat „cureaua de transmisie” a cunoștințelor islamice de-a lungul secolelor și s-au dovedit extrem de eficiente în crearea unei identități islamice. Cercetările din unele state musulmane au relevat faptul că prietenii joacă un rol extrem de important în procesul de convertire la Islam și ulterior la salafism. Procesul de recrutare se desfășoară direct, prin discuții despre Islam. Musulmanii devotați se socializează în cercuri de prieteni pentru care Islamul joacă un rol important în viața lor. Religia reprezintă o temă permanentă în cadrul acestor cercuri. Prin discuții frecvente, salafiștii oferă noilor prieteni explicații despre Islam, până când aceștia se convertesc. Se creează, astfel, o solidaritate de grup, o caracteristică importantă a grupărilor salafiste care le permite să reziste în comunitățile occidentale.

Mișcarea salafistă folosește o gamă largă de mecanisme tipice unei rețele informale - interacțiuni personale, activități în moschei, seminarii, conferințe – pentru răspândirea ideilor proprii. Mobilizarea credincioșilor se face prin intermediul moscheilor, dar publicațiile de orientare salafistă au și ele un rol important în răspândirea acestor idei. Clericii musulmani sunt publiciști prolifici, iar scrierile lor sunt distribuite în întreaga lume. Faptul că un salafist dintr-o țară europeană poate asculta, în timp real, pe Internet, predicile unui lider religios cunoscut și apreciat din Orientul Mijlociu, creează sentimentul puternic al unei comunități mai apropiate în timp și spațiu, care transcende granițele și unește salafiștii prin împărtășirea discursului religios.

Cei mai mulți musulmani din Europa nu sunt radicali și chiar resping violențele comise în numele Islamului. Printre aceștia există însă și musulmani alienați, care găsesc adăpost spiritual și politic în Islamul radical, devenind jihadiști în țările de adopție. „Suntem în război, iar eu sunt soldat. Acum veți înțelege realitatea acestei situații”, declara Mohammed Sidique Khan, unul din sinucigașii cu bombă din Londra, denunțând guvernele europene pentru comiterea de atrocități împotriva musulmanilor [7]. Abdul Jabar van der Ven, musulman olandez în vârstă de 28 de

ani, convertit de la catolicism la Islam, declara că acești tineri musulmani alienați nu sunt familiarizați cu doctrina islamică și nu sunt capabili să filtreze interpretările radicale pe care le aud. Mulți dintre cei care devin extremiști, spune el, nu au cunoștințe despre arabă sau religie. Ei navighează pe Internet și citesc tot ce găsesc pe aceste site-uri.

Un caz revelator de convertire la Islam și ulterior de radicalizare a unui cetățean occidental este cel al lui Peter Cherif, relatat de revista *Time* (31.10.2005). Peter este fiul lui Myriam, în vârstă de 48 de ani, născută în Tunisia și care a emigrat în Franța, unde a locuit timp de opt ani, devenind cetățean francez. Tatăl lui Peter (decedat când Peter avea 14 ani) era de religie romano-catolică și provenea din Antilele franceze.

În anul 2003, Peter s-a convertit la Islam și a devenit un musulman devotat, după ce ani în șir nu era preocupat de altceva decât jocurile video și starurile muzicii disco franceze. A început să poarte pantaloni largi și tunică lungă în loc de blugi. În primăvara anului 2004, Peter i-a spus mamei sale că s-a decis să meargă la studii în Siria (unde urma să studieze araba și Coranul). La început, Peter îi trimitea mesaje mamei sale la interval de câteva zile, prin e-mail, în care o informa despre studiile sale la Damasc. În iulie 2004, îi spune mamei sale că parcurge o perioadă de retragere spirituală și de aceea, un timp, nu vor mai ține legătura. Mama sa nu a mai primit nicio veste până în decembrie 2004, când oficialii ai guvernului francez au informat-o că fiul său a fost capturat de militarii americani în Irak. Nici astăzi mama sa nu poate înțelege cum Peter și alți tineri musulmani au lăsat distracția din cafenelele occidentale pentru a se dedica jihadului. „Ei văd imagini violente, agresive pe Internet. E ca și cum li se aprinde o bombă în cap”, declara Myriam.

În ultimii ani a fost semnalată existența și extinderea wahhabismului (curent derivat din salafism) și în Balcani. O parte a musulmanilor din Balcani care au adoptat preceptele wahhabismului și-au început activitatea instruindu-se în țări arabe, de unde s-au reîntors cu scopul de a converti cât mai multe persoane la Islam. O altă parte a fost expusă radicalizării islamice prin intermediul muncitorilor musulmani sosiți din Balcani în Europa Occidentală, care au participat la slujbe religioase la moscheile din Occident.

În Macedonia, spre exemplu, se remarcă formarea de comunități wahhabite (majoritatea, de origine albaneză) și în afara ariei tradițional musulmane (capitala țării sau satele cu populație preponderent albaneză). Satele albaneze de la nord de Kosovo (în special Lipkovo și Matejce) sunt principalii sponsori ai wahhabismului în zonă. Alte sate, precum Kondovo, primesc fonduri din țări islamice și au reprezentare wahhabită. Wahhabiții din aceste sate reprezintă doar o minoritate, dar interesant este faptul că ei sunt foarte conservatori și secretoși, iar atunci când o persoană se convertește la wahhabism, întreaga sa familie trebuie să se convertească la wahhabism. Cu trecerea timpului, acest fenomen poate avea efecte semnificative în ceea ce privește ponderea wahhabiților în regiune.

În acest moment, nu se poate afirma că Macedonia se confruntă cu pericolul extremismului islamic, dar nivelul acestei amenințări va crește în anii următori, odată cu creșterea numărului populației albaneze și se va dezvolta în strânsă legătură cu identitatea lor religioasă, la fel de importantă ca și cea națională.

În prezent, nu se poate face o estimare exactă a numărului de extremiști islamici de pe continentul european. Poliția franceză a estimat că din totalul de 1.600 de moschei și locuri de rugăciune din Franța, circa 150 se află sub controlul extremiștilor. Într-un studiu efectuat pe un eșantion de 1.160 de francezi recent convertiți la Islam, 23% s-au identificat ca salafiști. În Olanda, unde trăiesc circa un milion de musulmani, surse din domeniul securității și informațiilor apreciază că există circa 20 de grupări islamice radicale active. Unele dintre acestea sunt simple grupuri de rugăciune care au aderat la interpretarea radicală a Coranului, dar este posibil ca altele să se organizeze în vederea recrutării de personal pentru declanșarea jihadului.

III. Medii de radicalizare: moscheile, închisorile, Internetul

Procesul de radicalizare are loc în moschei sau în locuri de rugăciune, la adrese private, în închisori sau pe Internet.

Factorii care favorizează radicalizarea și recrutarea în închisori sunt plictiseala, influența predicatorilor, crearea „frățiilor”, lectura unor publicații religioase islamice. Studiile efectuate au arătat că indivizii aflați în închisori se confruntă cu întrebări existențiale într-un mod mult mai intens decât cei aflați în libertate, iar religia le oferă o posibilitate de evadare virtuală din închisoare.

În Franța, o serie de extremiști islamici au fost eliberați din închisori, iar aceștia reprezintă o amenințare reală asupra siguranței cetățenilor francezi, deoarece există riscul ca aceștia să reconstituie sau să formeze rețele noi de extremiști care ar putea executa noi atacuri¹. Tinerii eliberați din închisori sunt în mod special periculoși datorită faptului că experiența dobândită îi face capabili să organizeze noi celule teroriste. În prezent există un număr important de cazuri de convertiți angajați activ în prozelitism. Se pare că aceștia sunt extrem de zeloși în acțiunile lor, în intenția de a-și dovedi sinceritatea față de noua lor religie².

Un rol important în procesul de radicalizare a populației musulmane îl are Internetul. Acesta conține o literatură bogată, menită să îndoctrineze simpatizanții jihadului și să îi reasigure pe jihadiștii deja îndoctrinați de legitimitatea misiunii lor. Prin această literatură se poate începe reeducarea culturală pe Internet, prin discreditarea atât a valorilor occidentale actuale, cât și a ordinii culturale islamice. După ce înțelege „falsitatea” ideii de democrație și lipsa de legitimitate a regimurilor

¹ Spre exemplu, în septembrie 2005, Direcția de Supraveghere a Teritoriului a desființat o celulă teroristă din Trappes (lângă Paris), condusă de algerianul Safé Bourada. Acesta a fost arestat și deținut pe o perioadă de zece ani, pentru implicare în executarea unor atacuri teroriste în metroul din Paris, în anul 1995. În prezent este din nou arestat [7].

² În octombrie 2005, publicația Le Figaro anunța că un gardian de la o închisoare din Bourges (centrul Franței) se află sub investigații pentru prozelitism radical. În 2003, conducerea închisorii a descoperit că acesta era implicat în activități de prozelitism radical islamic în interiorul și în afara închisorii. Surse ale poliției au indicat faptul că el „a desfășurat acțiuni de încurajare a tinerilor pentru a se alătura jihadului din Irak sau din altă parte a lumii.” (Le Figaro, November 30, 2005).

islamice actuale, noul recrut este direcționat spre adevăratul Islam și chemat să îndeplinească sarcina nobilă a jihadului.

Transmisiile de știri din teritoriile palestiniene, Kashmir, Cecenia, Pakistan, Afganistan și Irak au avut un impact profund asupra răspândirii ideilor radicale islamice, percepute de cei care le fabrică drept un act de injustiție politică. Aceasta a avut ca rezultat formarea unei identități transnaționale în care elementele locale se îmbină cu cele globale în conturarea unor resentimente puternice.

Există factori care potențează tensiunile dintre europeni și musulmani. Între aceștia cei mai importanți sunt:

- *terorismul internațional.* Conflictele din Afganistan și Irak au condus la radicalizarea unei părți a musulmanilor din Europa și nu numai. În ultimii ani, membri ai organizației teroriste Ansar Al Islam, rezidenți în unele state europene, au fost arestați, fiind suspectați de activități de colectare de fonduri și recrutare de personal pentru insurgența irakiană;

- *creșterea numerică a populației musulmane din Europa.* Numărul populației musulmane din Europa a crescut, din anul 1990 până în prezent, de la circa 10 milioane la circa 14 milioane (revista *Time*, 31 octombrie 2005);

- *polarizarea culturală.* Populația europeană a început să privească cu suspiciune creșterea numărului populației musulmane din aceste țări, precum și atitudinea și practicile acestei comunități. În replică, o parte a comunității musulmane din Europa Occidentală încearcă să afișeze în mod răspicat și agresiv valorile culturale musulmane și să mențină intacte granițele Islamului în aceste țări.

IV. Reacția populației occidentale față de comunitatea musulmană din Occident

Sentimentele anti-musulmane ale europenilor s-au acutizat în ultimii ani. În Franța, cercetările efectuate au arătat că 20% din cetățenii francezi nu agreează populația de origine nord-africană, iar 62% dintre aceștia apreciază că valorile musulmane sunt incompatibile cu Republica Franceză. Un procent și mai mare consideră că Islamul este o religie intolerantă, iar două treimi consideră că sunt prea mulți imigranți în Franța (aluzie la musulmani, de asemenea). Situația este similară în Germania, unde 20% din populație consideră că Germania este o țară creștină, iar musulmanii nu au ce căuta aici; mai mult de două treimi consideră că valorile musulmane sunt străine de cultura occidentală, iar același procent consideră că Germania are prea mulți imigranți; de asemenea, 80% din cei chestionați în anul 2004 asociau Islamul cu terorismul. În Marea Britanie, 10% din populație consideră că o co-existență pașnică între non-musulmanii și musulmanii din Regat este imposibilă, iar două treimi din populație consideră că musulmanii nu fac nimic pentru a promova toleranța [6].

V. Reacția comunității musulmane din Europa

Deloc surprinzător, comunitatea islamică din aceste state consideră că este marginalizată, discriminată și că populația locală nu este suficient de înțelegătoare cu

nevoile sale, că reprezintă subiectul unor ostilități din partea populației occidentale majoritare, datorită religiei lor, iar mai mult de jumătate declară că poziția lor în țările de adopție s-a înrăutățit după declanșarea războiului din Irak. Două treimi consideră că legile antiterorism sunt aplicate incorect asupra lor și că sunt slab reprezentați din punct de vedere politic [6].

Toate aceste aspecte au creat o atmosferă încordată între populația locală non-musulmană și comunitățile musulmane din aceste țări, materializându-se în incidente, așa cum s-a întâmplat în cazul apariției, în unele publicații occidentale, a caricaturilor reprezentându-l pe Profetul Mahomed.

Musulmanii născuți în Europa au avut reacții diverse la încercările societăților occidentale de a-i asimila. Aceste reacții au acoperit un spectru larg de manifestări: de la acceptarea asimilării la revoltă stradală împotriva „constrângerilor” pe care le impun societățile occidentale.

Asimilarea. Unii musulmani, în special dintre cei aflați la a treia generație în Occident, s-au adaptat foarte bine la societatea în care s-au născut, ajungând chiar printre elitele societății. Totuși, aceștia reprezintă un număr redus din totalul musulmanilor rezidenți în Occident.

Integrarea. Un mare număr de musulmani trăiesc în pace în țările de adopție, păstrându-și tradițiile religioase și culturale specifice țării de origine. Părinții și familiile lor, imigranți la prima generație, au o mare influență asupra acestora.

Revoltă. Există însă și musulmani care resping societatea occidentală, refuzând căsătoria cu europeni sau conviețuirea cu aceștia. Ei trăiesc în grupuri segregate cu alimente, cultură, muzică și televiziune din țările lor. Aceștia cresc alienați, atât datorită părinților lor, cât și culturii europene pe care nu o înțeleg și în care nu se regăsesc și caută un sens al identității și al comunității în Islamul conservator. Ei constituie principala țintă a extremiștilor islamici în căutare de recruți pentru executarea de acte teroriste.

VI. Preocupări ale societății europene la adresa radicalizării islamice

Incidentele teroriste petrecute în ultimii ani în unele țări europene au determinat aceste țări să-și reconsidere rapid poziția față de comunitățile musulmane tot mai numeroase. Măsurile adoptate sunt menite să reducă potențialul de radicalizare al comunităților islamice din aceste state, se poate spune ca o extensie a campaniei de combatere a terorismului. Până acum, însă, niciuna din țările europene nu a găsit soluția ideală în această problemă.

În Marea Britanie, eforturile guvernamentale de integrare socială a comunității musulmane au fost însoțite de eforturi din partea acestei comunități. Astfel, au fost înființate consilii inter-confesionale care își propun să ajute imigranții musulmani nou sosiți să se integreze în societatea britanică, iar tot mai multe tinere musulmane se orientează către sistemul de învățământ superior și pretind mai multă libertate în alegerea partenerului de căsătorie, menținându-și totodată, credința islamică.

Autoritățile din statele vest-europene au încercat să educe clericii musulmani în spiritul valorilor tradiționale europene și, indirect, să exercite un control asupra a ceea ce aceștia predică în moschei.

Preocupările guvernelor europene se îndreaptă spre următoarele aspecte:

- o parte însemnată a populației musulmane ar putea fi suficient de radicalizată sau izolată, fie pentru a sprijini, fie pentru a accepta extremismii islamici;
- musulmanii educați din aceste țări, cei care au studiat în domeniile tehnologiei informației, chimiei, biochimiei ar putea fi atrași de cauza și ideologia extremismului islamic și și-ar putea pune cunoștințele în serviciul grupărilor care intenționează să execute atacuri teroriste în țările europene;
- legăturile actuale dintre extremismii islamici rezidenți în diferite țări europene s-ar putea extinde, formând rețele transnaționale;
- extremismii islamici care se întorc din Irak în țările europene din care au plecat ar putea aduce cu ei deprinderi operaționale și organizatorice care ar avea un efect mult mai devastator decât atacurile executate până acum în Europa;
- nicio țară nu este imună la atacurile teroriste;
- instituțiile din țările europene cu atribuții în domeniu sunt insuficient pregătite și dotate cu tehnică pentru a preveni astfel de atacuri în viitor.

Pentru a gestiona aceste provocări, guvernele europene dezvoltă câteva strategii care se concentrează pe:

- adoptarea unor măsuri în vederea reducerii vulnerabilității la amenințările reprezentate de aceste grupări și celule teroriste. Aceste măsuri sunt îndreptate în direcția acordării dreptului la azil, cooperării dintre poliție și serviciile de informații, precum și coordonării acțiunilor acestora cu organele judiciare. Guvernele europene au instituit în 2002 o procedură care permite poliției dintr-o țară membră să aresteze o persoană suspectată de comiterea unei infracțiuni teroriste în altă țară membră. Au ajustat și armonizat legislațiile naționale cu privire la activitățile de natură teroristă și au introdus informațiile biometrice pe formularele de aplicare a vizei;

- combaterea separării comunităților musulmane de restul populației din aceste țări, prin instituirea unui program care să conducă la mai buna integrare a acestor comunități în societățile occidentale³. Guvernele au luat măsuri pentru stoparea influențelor venite din afara țării. În Olanda, spre exemplu, guvernul a blocat emisia a două posturi de televiziune prin satelit, postul libanez Al Manar, aparținând organizației Hezbollah și postul iranian Sahar TV1, care difuzau mesaje de susținere a terorismului [5];

- distrugerea legăturilor existente între ideologia extremist-islamică și tinerii musulmani din Europa, prin măsuri de blocare a intrării sau de expulzare a clericilor radicali din aceste țări, de incriminare a incitării la ură și violență și prin încurajarea dezvoltării de legături între grupurile islamice și comunitățile locale occidentale.

³ În februarie 2004, într-o încercare de a iniția procesul de integrare a comunității islamice din Marea Britanie, guvernul acestei țări a anunțat că imigranții trebuie să demonstreze un nivel foarte bun de cunoaștere a limbii engleze și cunoștințe de istorie și cultură britanică pentru a obține cetățenia acestei țări. Olanda și-a instituit propriul program, care obligă imigranții să urmeze un număr de 375 de ore de limbă olandeză la clasă și să urmărească un film intitulat „Spre Olanda”, care prezintă imagini referitoare la istoria, cultura și viața cotidiană olandeză, inclusiv săruturi homosexuale[5].

VII. Limite ale măsurilor de ținere sub control a fenomenului

Modelele cunoscute de integrare - asimilarea și multiculturalismul - nu au dat rezultatele așteptate în țările care le-au aplicat, aspect lesne de înțeles dacă ținem cont de dificultățile de ordin politic, economic și social cu care se confruntă majoritatea statelor Uniunii Europene.

Asimilarea, proces adoptat de Franța, caută să contracareze alienarea prin minimizarea diferențelor religioase și culturale și să ofere o identitate națională bazată pe o cetățenie comună. Această abordare are avantajele ei, în principiu, însă în practică s-a dovedit dificil de implementat. Politica a generat controverse în Franța referitoare la interzicerea portului oricărui simbol religios în școli. Musulmanii cred că nevoile lor sunt adesea ignorate și au sentimentul că sunt adesea marginalizați de societate.

Multiculturalismul abordat de Olanda și Marea Britanie presupune recunoașterea diversității religioase și culturale dintr-o societate. Teoretic, și această abordare are avantaje, însă, în practică, aceste avantaje și-au demonstrat limitele. Manifestările de xenofobie, rasism și anti-islamism nu au fost eliminate din aceste societăți, iar alienarea populației musulmane a persistat⁴.

Din punct de vedere operațional, cooperarea antiteroristă la nivelul Uniunii Europene întâmpină dificultăți nu numai între guvernele și instituțiile acestor țări dar și între instituțiile, departamentele și agențiile proprii unei țări, datorită mai multor factori (inerție, birocrație, lupta pentru supremație în domeniu). Deși a fost adoptată procedura care permite forțelor de poliție dintr-o țară să aresteze un suspect pentru comiterea unei ofense în altă țară, Curtea constituțională germană a refuzat cererea emisă în luna iulie 2005 de autoritățile spaniole privind extrădarea lui Mamoun Darkanzali, suspectat de implicare în atacurile cu bombă din Madrid din 2004, pe motiv că instanța de judecată a considerat că legislația germană adoptată în sprijinul documentului invocat este neconstituțională.

VIII. Concluzii

Se poate spune că procesul de radicalizare, care are ca punct de pornire tendința musulmanilor de a se opune procesului de integrare în societățile occidentale, continuă cu manifestarea unei ostilități față de instituțiile și principiile democrației liberale și se intersectează cu interpretările radicale ale Islamului (cel mai adesea cu salafismul). Procesul de radicalizare se încheie uneori cu recrutarea extremiștilor musulmani de către grupările teroriste. Radicalizarea este un proces gradual, care presupune manipularea și monitorizarea tinerilor musulmani, iar, apoi,

⁴ Atentatul executat de un tânăr musulman din Olanda asupra regizorului Teo van Gogh a determinat autoritățile să-și reevalueze multiculturalismul și să constrângă musulmanii care vor să obțină cetățenia olandeză să adopte valorile olandeze. De asemenea, atentatele din iulie 2005, din Londra, au determinat autoritățile britanice să regândească procesul de integrare a comunității musulmane din această țară.

încurajarea lor pentru a urma calea jihadului. Înainte de 2001, procesul se desfășura în tabere de antrenament din Afganistan. Astăzi, când aceste tabere au fost desființate de operațiunile contrateroriste desfășurate de coaliția de forțe militare occidentale, procesul de desfășoară pe Internet sau în locații clandestine din Irak, dar și din țări europene.

Eforturile guvernamentale privind integrarea comunităților musulmane în societățile occidentale se lovesc de atitudinea tot mai fâțișă a europenilor față de această categorie de imigranți. Sentimentele anti-musulmane ale unei bune părți a populației occidentale pot conduce la o contra-reacție din partea acestei comunități, care ar putea fi exploatată de extremiștii islamici. Este dificil de identificat, în acest moment, care dintre grupările islamice din țările europene ar putea constitui parteneri rezonabili de discuție cu guvernele europene pentru succesul procesului de integrare a musulmanilor în societățile occidentale.

Pe de altă parte, problemele socio-economice, șomajul, slujbele slab plătite, accesul inegal la sistemul de educație sau discriminarea la locul de muncă cel mai probabil, nu vor dispărea în viitorul apropiat, iar rezultatul s-ar putea cuantifica în termeni religioși. Reacția tinerilor musulmani la aceste perspective s-ar putea îndrepta spre jihad (războiul sfânt), ca singura alternativă care le promite ceva și le oferă șansa de a întreprinde ceva în viața lor lipsită de sens și de speranță.

În aceste condiții, este dificil de prognozat cât de departe va merge procesul de radicalizare a musulmanilor din Europa. Dacă ținem cont de faptul că numai o mică parte din aceste comunități este implicată în activități violente, precum și de măsurile antiteroriste și contrateroriste pe care statele europene le aplică, este probabil ca, în viitor, fenomenul să fie ținut sub control. Dar nu întotdeauna trebuie să privim la statistici; uneori, o mică parte a unei comunități poate reprezenta o amenințare pentru securitatea întregii populații și a instituțiilor unui stat.

Eficiența programelor de acordare a cetățeniei europene (completarea unor chestionare, parcurgerea unor programe școlare, vizionarea unor filme sau testarea abilităților lingvistice) imigranților musulmani care nu vor să se identifice cu cultura și valorile occidentale este și ea discutabilă. Asimilarea imigranților musulmani este un proces de durată și nu unul pe termen scurt.

Nivelul frustrării și al alienării în rândul comunităților musulmane din Europa rămâne ridicat. În aceste condiții, riscul executării de alte atentate teroriste în țări europene rămâne și el ridicat. Din acest punct de vedere, toate țările europene (și nu doar cele care susțin politica americană în Orientul Mijlociu) reprezintă ținte potențiale. Orice nou atac terorist în Europa va avea consecințe grave asupra eforturilor de integrare a comunității musulmane. Dar chiar și în absența unui astfel de atac, integrarea comunităților musulmane se va dovedi un proces dificil și de durată. Obstacolele interne vor continua să fie exacerbate de evenimente externe asupra cărora guvernele europene au un control limitat sau inexistent. S-au întreprins o serie de măsuri în acest sens, dar ne aflăm încă la începutul drumului.

Bibliografie

- [1] Benjamin DANIEL, Senior Fellow International Security Program, Center for Strategic and International Studies, Testimony before the Senate Foreign Relations Committee Subcommittee on European Affairs “Islamic Extremism in Europe”, April 5, 2006, www.csis.org
- [2] ESCOBAR Stemann Juan José, *Middle East salafism's influence and the radicalization of Muslim communities in Europe*
- [3] GENDRON Angela, *Overview of Islamist Extremism in Europe*
- [4] NEUMANN R. Peter, *Europe's Jihadist Dilemma*, Survival, The International Institute for Strategic Studies vol. 48, nr.2, 2006
- [5] Dr. NIBLETT Robin, “*Islamic Extremism in Europe*”, Statement before the Subcommittee European Affairs, Senate Foreign Relations Committee, April 5, 2006, www.csis.org
- [6] PAN Esther, *Integrating Islam*, www.cfr.org
- [7] SENDAGORTA Fidel, *Jihad in Europe: The Wider Context*, Survival, The International Institute for Strategic Studies vol. 47, nr.3, 2005
- [8] *Intelligence Brief: Islamist Terrorism in Europe*, www.pinr.org
- [9] *** The Canadian Centre for Intelligence and Security Studies, The Norman Paterson School of International Affairs, Carleton University, **Militant Jihadism: Radicalization, Conversion, Recruitment**, Volume 2006-4
- [10] *** Revista *Jane's*, *Terrorism and security monitor*, ianuarie 2007
- [11] *** Revista *Time*, 31 octombrie 2005

IMPLICAȚII CONSTRUCTIVISTE ALE PUTERII MATERIALE MILITARE ASUPRA SECURITĂȚII ÎN SUD-ESTUL EUROPEI ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Liana Cristina MITEA*

With the end of the Cold War both UE and NATO developed a proximity area of interes in Southeastern Europe for different reasons. This article analyses, from the broader perspective of globalization, the outcome of the political and military engagement in the region motivating that the normative frameworks promoted internationally became subject for state internalization and interstate socialization and along with the military material power had an impact over the regional and national security.

Perioada post Război Rece este privită de cea mai mare parte a specialiștilor în relațiile internaționale ca fiind o eră a globalizării, o epocă de desfășurare a unor procese multi-dimensionale care transformă activitățile naționale și internaționale într-un ritm rapid și de o manieră profundă. Deși nu există o singură definiție general acceptată, globalizarea poate fi înțeleasă ca o stare a lumii contemporane care implică rețele de interdependență la nivel global, rețele care pot fi întărite sau slăbite de procesele economice, militare, de mediu sau sociale¹.

Modificările induse de procesul globalizării, suprapunerea acestuia cu tendințele spre regionalizare și fragmentare generează noi tensiuni și factori de risc. Implicațiile determinate de schimbările pe care le cuprinde globalizarea afectează toate aspectele vieții, însă conținutul, măsura și caracterul acestora diferă în funcție de dimensiunile vizate. Una dintre aceste dimensiuni este dimensiunea regională și, în mod corespunzător, organizațiile internaționale și instituțiile politice au fost convinse, rând pe rând, de necesitatea unei schimbări în ceea ce privește abordarea dimensiunii regionale, rezervând o atenție specială pentru regiunile în conflict.

Europa reprezintă unul dintre exemplele cele mai vizibile pentru care sfârșitul Războiului Rece a adus progrese remarcabile. Însă, deși Uniunea Europeană s-a remarcat ca fiind o forță ce părea capabilă să consolideze pace și securitatea pe un teritoriu măcinat de conflicte istorice, sud-estul Europei a adus în prim-planul atenției și interesului europenilor, dar nu numai, o arie de proximitate a insecurității și instabilității care s-a dovedit pe cât de problematică pe atât de dificil de înțeles și soluționat. Regiunea sud-est europeană a constituit o reflectare importantă a opțiunilor factorilor internaționali interesați de utilizarea puterii „soft”, cât și a puterii militare „hard”. Totuși, răspunsurile internaționale au încercat să se circumscrie unor intenții de amploare regională, mai degrabă comprehensive, pe termen lung, decât unor tipuri de intervenție locală, militară și pe termen scurt.

În ceea ce privește Balcanii, deși a existat un consens tardiv, potrivit căruia regiunea nu poate fi izolată de restul Europei, Uniunea Europeană a căpătat o

* Student anul IV, Facultatea de Relații Internaționale și Studii Europene, Universitatea Spiru Haret

[¹] Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, *Between centralization and fragmentation : the club model of multilateral cooperation and problems of democratic legitimacy*, Political Science Convention, Washington, D.C, 31 aug. – 3 sept., 2000

vizibilitate mult mai mare în regiune. Dar, cu toate că au fost făcute eforturi pentru îmbunătățirea securității regionale după conflictele din Bosnia și Kosovo (atât prin crearea unei Politici Externe și de Securitate Comună a UE, cât și prin solidaritatea arătată NATO), spre a trece „testul critic pentru noua linie de conduită politică”², angajamentele externe ale statelor europene și precaritatea fondurilor au condus la o încetinire a procesului de stabilizare a regiunii.

Implicarea SUA în regiune a fost deosebit de intensă în perioadele de conflict, însă angajamentul de lungă durată în Balcani a fost considerat în primii ani ai administrației George W. Bush drept o sursă de strâmtorare a resurselor materiale a SUA. În pofida interesului oscilant în ceea ce privește regiunea, după 2003, oficialii americani au insistat pentru o prezență a SUA pentru a urmări militanții islamici din regiune însă au renunțat ulterior la misiunea militară, pe fundalul problemelor tot mai serioase din Irak. Ceea ce surprinde este valul de panică produs în regiune la vestea retragerii americane pe care atât musulmanii bosniaci cât și albanezii kosovari o vedeau ca fiind singura forță militară serioasă din regiune. Această situație ridică o problemă aparent de ocolit: este vorba în acest credit acordat americanilor doar de o imagine pozitivă sau există și implicații mai profunde ale prezenței puterii militare asupra societății și securității în regiune? La Summitul din Istanbul (28 iunie 2004) liderii NATO au fost de acord să înlocuiască SFOR cu o nouă misiune de menținere a păcii condusă de UE (Althea) însă o misiune sub comandă americană a continuat să fie prezentă având sarcina de a căuta criminalii de război.³

Pe scurt, argumentul susținut este că securitatea Sud-Estului Europei și a Europei ca întreg este contingent cu succesul extinderii UE și NATO în Est și Sud-Est, ceea ce înseamnă integrarea acestei regiuni în zona euro-atlantică a democrației, securității și prosperității. Astfel, pentru prima dată în istorie Balcanii contează pentru comunitatea internațională într-un mod care nu intră în contradicție cu tendințele actuale, regiunea amenințată de instabilitate politică, corupție, probleme economice și sociale a sud-estului european devenind după 1990 obiect de interes pentru Uniunea Europeană și SUA în ceea ce privește stabilitatea și securitatea regională dar și țintă pentru promovarea cadrului normativ euro-atlantic.

Având în vedere contextul mai larg al globalizării pot fi luate în considerare două seturi de întrebări: 1) referitoare la nivelul impactului globalizării asupra securității naționale ale statelor din regiune: afectează globalizarea într-un mod vizibil politicile de securitate naționale? Pot fi sesizate efectele forțelor globalizării asupra modului în care statele din regiune percep nevoia de securitate?; 2) referitoare la prezența militară internațională în regiune: care sunt implicațiile puterii materiale pe care aceste prezențe o desfășoară în regiune? Efectele acestei implicări afectează doar arhitectura de securitate sau valențele lor se resimt și în procesele inter-statale mai profunde?

[²] Chris Patten, „A European vision for the Balkans”, NATO Review, vol. 48, nr.2, toamna 2000, p.13-15

[³] Tom Gallagher, **Balcanii în noul mileniu. În umbra războiului și păcii**, București, Humanitas, 2006, p. 248

În continuare vor fi abordate aceste probleme urmărind deopotrivă perspectivele teoretice și implicațiile practice a două dintre aspectele actuale ale mediului de securitate sud-est european : impactul globalizării asupra securității și mecanismele de socializare inter-statală în regiune.

I. Impactul globalizării asupra mediului de securitate

Teoreticienii globalizării (Freedman,1998; Lipschutz 2000; Shaw 2000) sugerează faptul că formele de manifestare a forțelor globale (absența unor războaie inter-statale majore, ascensiunea actorilor transnaționali, proliferarea tipurilor de amenințări netradiționale- terorismul, crima organizată, poluarea etc.) au generat noi amenințări cărora statele le-au răspuns prin alterarea arhitecturii naționale de securitate și prin urmărirea unei cooperări în domeniul securității și apărării, atât pe plan național, cât și internațional. Majoritatea argumentelor acestora sunt prezentate ca și când forțele politice, economice, militare etc. ar acționa uniform pretutindeni pe glob și ar determina (prin intermediul naturii tehnologiei, ușurinței cu care circulă bunurile, persoanele, serviciile, ideile peste granițe) transformarea modului în care statele lumii urmăresc să-și asigure securitatea națională.

Însă literatura globalizării nu ia în considerare două aspecte fundamentale ale securității: semnificația poziției de putere a unui stat în sistemul internațional și contextul regional în care se găsește un stat (care determină într-o măsură considerabilă gradul în care schimbările globalizării au impact) și modul concret prin care aceste schimbări au implicații în cadrul național sau regional (prin intermediul unor procese de socializare).

În primul rând, după cum conchid realiștii și neorealiștii (Carr, 1946; Waltz. 1979; Morgenthau, 1985; Mearsheimer, 2001), fenomenele internaționale afectează statele în mod diferit în funcție de puterea relativă și de poziția pe care o au în cadrul sistemului internațional. Astfel, aceștia accentuează asupra faptului că forțele globale sunt mai degrabă modelate de marile puteri decât viceversa. În plus trebuie avut în vedere faptul că schimbările pot avea un impact diferit asupra categoriilor diferite de state (puteri majore, puteri mijlocii, state slabe) și asupra diferitelor regiuni (conflictuale sau cooperative).

Utilizând cadrul teoretic schițat mai sus, una dintre cercetările care au urmărit măsura impactului globalizării asupra securității naționale a ajuns la următoarea concluzie: globalizarea a transformat într-o mică măsură modul în care statele își urmăresc asigurarea securității naționale.

Statele preferă să utilizeze aparatele militare naționale pentru a combate „noile amenințări”, iar în ceea ce privește doctrina de securitate doar în regiunile stabile există o tendință clară neofensivă, în rest, circumstanțele strategice sunt determinante într-o măsură mai mare decât globalizarea în ceea ce privește formularea strategiei de securitate precum și bugetul de apărare. În măsura în care globalizarea are impact, acesta este inegal distribuit - statele aflate în regiuni de conflict sunt cel mai puțin afectate de presiunile globalizării în comparație cu cele aflate în regiuni stabile care au fost mai deschise la schimbări. Acestea din urmă au inclus în concepția despre

securitate o serie de amenințări neconvenționale ca de exemplu cele economice sau de mediu.

Astfel, datorită slăbiciunilor sistemelor economice (slaba dezvoltare a infrastructurii, o piață puțin atractivă pentru investiții, economia subterană ocupă un loc important în dinamica economică regională, impactul negativ al conflictelor, creșterea populației musulmane etc.) și a curențelor politice (incapacitatea de a controla și preveni crizele locale, conflictele latente din Kosovo, Voievodina, Macedonia, reflexe autoritare ale liderilor politici și sociali, intoleranța politică etc.) acestea tind să se orienteze asupra aspectelor economice, politice și culturale naționale ale securității și mai puțin asupra dimensiunilor globale și amenințărilor neconvenționale (deși, spre exemplu, expansiunea terorismului sau a fundamentalismului islamic sau ortodox poate afecta grav stabilitatea în regiune). Totuși, după cum se poate conchide și dintr-o analiză a strategiilor și politicilor de securitate a statelor din sud-estul Europei, acestea sunt orientate spre amenințările exterioare și spre componenta de apărare urmărind conjuncturile strategice iar arhitecturile de securitate națională nu au asimilat pe deplin sistemele moderne de valori democratice și nu se situează într-o configurație perfect armonizată cu normele euro-atlantice.

Puterile majore ale lumii au rămas deopotrivă la nivelul tradițional de percepere a securității orientându-se spre amenințările induse de globalizare doar atunci când sunt stimulate (cazul terorismului) în timp ce statele mai slabe sunt împinse să se orienteze spre firme de securitate private, organizații nonguvernamentale sau instituții internaționale pentru a-și asigura securitatea^[4]. Cazul cel mai complex este cel al SUA, care accentuează într-o foarte mare măsură asupra amenințărilor de securitate netradiționale (drept exemplu stă doctrina ofensivă de securitate pentru războiul împotriva terorismului) în timp ce se sprijină pe alianțele și instituțiile multilaterale pentru a-și avansa interesele naționale de securitate. Conturarea mai precisă a acestei situații poate fi dată de includerea în procesele de extindere UE și NATO a tuturor statelor balcanice care caută să-și asigure securitatea prin intermediul acestor organizații și mai puțin prin crearea unor organizații regionale de securitate puternice și eficiente.

În al doilea rând, studiul securității a fost dominat pentru mult timp de abordările statale și sistemice ale realiștilor și neorealiștilor și doar recent securitatea a început să fie considerată un fenomen complex care poate fi exprimată la niveluri diferite (Tickner, 1992; Buzan, Waever, 1998). La nivel regional, securitatea este relevantă: din punct de vedere teoretic, pentru că nevoile de securitate pot fi analizate într-un plan intermediar între cel statal și internațional iar, din punct de vedere pragmatic, deoarece regiunea se prezintă sub forma unui complex de securitate (de la cele slabe, nu foarte complexe până la cele supercomplex articulate). Regiunile sunt considerate complexe de securități statale care nu mai pot fi tratate în mod distinct unele față de altele iar securitatea regională constă nu în sectoare distincte ci integrate

[4] Norrin M. Ripsman, T.V. Pauul, *Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis*, *International Studies Review*, 2005, p. 221- 222

de securitate, necesară fiind înțelegerea securității din perspectivă locală^[5]. Parafrazându-l pe Wendt „security is what actors make of it”^[6].

Regiunea sud-est europeană reprezintă un complex de securitate individualizat, atât din punct de vedere geografic cât și din punct de vedere al civilizațiilor (zona este preponderent ortodoxă dar și spațiu de interferență între spațiile catolic și islamic). Securitatea regională ar trebui căutată în primul rând de statele care se află în regiune prin intermediul cooperării însă instabilitatea crescută a zonei și incapacitatea de a găsi și susține un proiect coerent și eficient de către acestea le îndreaptă spre a căuta, a accepta și în cele din urmă a internaliza normele propuse de diferite organizații internaționale pentru a-și asigura securitatea.

Prin urmare, dacă securitatea privită ca fiind o situație obiectivă a orientat cercetările realiste și neorealiste ale relațiilor internaționale – prin intermediul studiilor de securitate, în direcția studiului forței militare coercitive ca mijloc de asigurare a securității rămâne provocarea lansată abordării constructiviste de a analiza securitatea ca fiind o situație percepută^[7].

II. Mediul de securitate sud-est european și socializarea inter-statală

Conceptul de socializare interstatală a fost conturat sub diverse înțelesuri de către literatura relațiilor internaționale. Modul de înțelegere al constructivismului este cel de proces prin intermediul căruia identitățile și interesele statelor sunt formate prin interacțiune socială internațională^[8]. Socializarea este astfel o funcție a acțiunilor și ideilor atât a indivizilor cât și a structurilor pe care le formează, structuri care pot fi fie de nivel statal fie de nivel sistemic și care includ atât elemente materiale cât și ideationale. Astfel aparatul militar al unui stat are influență politică internă în timp ce la nivel internațional intră în contact cu organizațiile militare ale altor state în urma interacțiunii survenind schimbări în modul de conturare a instituțiilor interne sau a naturii sistemului internațional precum și a modului în care este percepută securitatea.

Organizațiile militare sunt o parte intergrantă a structurilor politice și sociale ale statelor. Din perspectiva constructivistă organizațiile militare nu au doar un rol instrumental, și nu pot fi reduse doar la capacitățile materiale și la funcțiile de strictă apărare sau asigurare a securității ci sunt structuri sociale ale căror membri interacționează atât în cadrul național cât și în cel transnațional.

[⁵] Gunhild Hoogensen, *Bottoms Up! A toast to Regional Security?*, International Studies Review, p. 269-274, nr. 7, 2005

[⁶] Barry Buzan, Ole Weaver, **Regions and Power: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 48

[⁷] Ionel Nicu Sava, **Studii de securitate**, București, Centrul Român de Studii Regionale, 2005, p. 31

[⁸] Wendt diferențiază cele două conceptualizări ale socializării: „Modelul raționalist afirmă că granițele sinelui nu sunt puse în joc și de aceea nu se schimbă în urma interacțiunii astfel încât în procesul de învățare a cooperării statele nu ajung să se identifice între ele. Modelul constructivist susține că limitele sinelui sunt puse în joc și de aceea se pot schimba în interacțiune astfel încât prin cooperare statele pot forma o identitate colectivă. ”

Care sunt însă mecanismele și modul în care interacționează aceste elemente materiale și ideationale? Care sunt implicațiile acestei interacțiuni pentru mediile de securitate? Pentru a putea răspunde la aceste întrebări este relevantă o analiză a implicațiilor pe care le are puterea militară materială (cu precăderea cea a SUA și NATO) asupra modului în care statele din sud- estul Europei își construiesc nevoile de securitate atât la nivel național cât și regional și a felului în care sunt conturate identitățile politice.

După colapsul URSS, majoritatea țărilor balcanice și-au îndreptat atenția spre Europa și și-au exprimat dorința de a deveni membre ale Uniunii Europene orientându-se spre procesele de europenizare^[9] și de a internaliza normele europene vizate de procesele de democratizare, liberalizare, stabilizare, instituționalizare în cadrul unor serii de operațiuni care conduc spre o convergență sistemică. Însă conflictele din Bosnia (1995) și Kosovo (1999) au zădărnicit eforturile europene, au demonstrat faptul că zona este mult mai predispusă spre conflict decât fusese anticipat și au oferit oportunitatea de preluare a controlului negocierilor de către SUA și implicarea aliaților NATO în conflict. Acordul de la Dayton a oferit un avantaj strategic deosebit de important pentru SUA care prin intermediul NATO a obținut rolul principal în câmpul militar (UE beneficiind de un Înalt Reprezentant, OSCE fiind responsabilizată cu alegerile, controlul armamentului și stabilitatea regională).^[10]

În ceea ce privește securitatea regiunii, implicarea comunității internaționale a reflectat competiția pentru hegemonie în cadrul occidentului. În timp ce abordarea europeană (Pactul de Stabilitate pentru Sud- Estul Europei^[11]) se bazează pe metodele verificate ale integrării regionale având drept premisă cooperarea economică drept condiție pentru prevenirea conflictului, abordarea americană (SECI- Inițiativa de Cooperare Sud- Est Europeană ^[12]) este formulată având în vedere obiective strategice mai ample: pace și stabilitate prin eliminarea influenței ruse în zonă^[13]. Așadar regiunea sud-est europeană face obiectul a două seturi de norme: pe de o parte, normele europene vizează schimbarea regiunii de așa manieră încât să poată fi create premisele integrării europene, iar pe de altă parte, normele americane care privesc problema reconstrucției și democratizării regiunii în termeni mai largi,

^[9] L. Demetropoulou, **Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in Southeastern Europe**, Southeast European Politics, nr. 3, 2002, p.89

^[10] G. Kostakos, **Division of Labor among International Organizations: The Bosnian Experience**, Global Governance, nr. 4 1998, p.474

^[11] Pactul a fost adoptat la Cologne, iunie 1999 la inițiativa Germaniei și își propunea asistarea eforturilor de reconstrucție a șapte dintre statele din regiune afectate de războiul din Kosovo; acivitatea sa este complementară cu celelalte inițiative regionale și este susținută de UE, OSCE, NATO, Consiliul Europei; a fost susținut financiar de către FMI, Banca Mondială, BERD, OECD;

^[12] SECI a apărut în 1996 la inițiativa ambasadorului SUA Richard Schifter; are drept obiect încurajarea cooperării în spațiul balcanic prin susținerea de proiecte de tip „transfrontalier și subregional”

^[13] R. Vukadinovic, **Security in Southeastern Europe**, Politika Kultura, Zagreb, 2002, p.61

urmărind interesul național al SUA (care în ceea ce privește aria de responsabilitate europeană este ca Europa să devină un partener global al SUA [¹⁴]).

Ceea ce trebuie subliniat este faptul că nici Pactul de Stabilitate și nici SECI nu sunt produse ale dialogului, ci instituții impuse statelor din Balcani de comunitatea internațională [¹⁵]. Așadar, pentru ca normele propuse de oricare dintre cele două cadre să aibă un impact în regiune este nevoie în primul rând de mecanisme eficiente prin care acestea să fie internalizate și, în al doilea rând, (și poate mai semnificativ) promovarea unei abordări indigene care să asigure un mijloc mai adaptat și mai eficient pentru o tranziție dreaptă și consolidată în procesul de democratizare.

III. Mecanisme de promovare normativă în sud-estul Europei

Având în vedere rolul principal pe care SUA, prin intermediul NATO, îl are din punct de vedere militar în regiune și interesele naționale de securitate a SUA în continuare va fi analizată măsura în care aparatul militar al SUA acționează și are impact ca promotor de norme și idei în regiune. Armata SUA menține contacte cu armatele altor țări iar guvernul american utilizează armata SUA ca forță socializatoare în promovarea de norme și idei. Procesul de socializare se desfășoară în trei dimensiuni: indivizii obțin idei noi, aceste idei sunt transpuse prin intermediul coerciției, stimulentei sau ajutorului instituțional în structura esențială a statului și odată instituționalizate aceste idei sau identități ale statului influențează structura materială sau ideatională a societății internaționale. Conform teoreticienilor „păcii democratice” statele care au o identitate politică democratică se comportă diferit decât cele care au o identitate autoritară. Prin urmare, așa cum sugerează și Ikenberry (1991), o libertate transnațională liberală sprijină hegemonia SUA prin construirea unei viziuni benefice a capacităților americane în rândul statelor liberale.

Există două microprocese a socializării politice care combină mecanismele raționaliste și constructiviste. [¹⁶] Mecanismele raționaliste includ utilizarea forței coercitive și a stimulentei. Coerciția este folosită pentru a determina un anumit tip de comportament prin impunere materială. Stimulentele au, fie consecințe comportamentale sau identitare, acceptate inițial din temeiuri instrumentale iar pe termen lung vor fi privite drept legitime și vor fi internalizate de către state. Spre exemplu, Pevehouse (2005) argumentează că prin participarea în diverse alianțe democratice armatele se vor simți mai puțin amenințate de schimbarea către instituții militare interne mai liberale și le vor accepta legitimitatea.

Aceste mecanisme sunt evidente în diferitele activități în care armata SUA a fost implicată în sud- estul Europei. Prin stabilirea unor instituții permanente, ca de exemplu alianțele, se înlesnește adoptarea unor aspirații, valori sau credințe. Acesta

[¹⁴] Philip Thieler, *US Military Presence in Europe- How will Change Occur. A view from US EUCOM*, National Military Center Conference, Bucharest, 12-13 iulie, 2004

[¹⁵] Mamoru Sadakata, *The Balkans between EU and NATO: Focusing on the Former Yugoslavia*, Romanian Journal of European Affairs, vol. 6, nr.3, oct. 2006, p.38-45

[¹⁶] Carol Atkinson, *Constructivist Implications of Material Power: Military and the Socialization of States, 1972-2000*, International Studies Quarterly, 2006, p. 512

este și cazul pe care îl ilustrează impactul integrării în NATO a României, Bulgariei și Sloveniei asupra mediului de securitate. Extinderea NATO a întărit capacitatea aliațiilor de a aduce în regiune input-uri specifice care să contribuie la conturarea viziunii și politicilor NATO în regiune în special prin asigurarea unor instrumente adiționale pentru a face față noilor amenințări de securitate și consolidarea stabilității în Balcanii de Vest. [17]

Mecanismele constructiviste presupun participarea armatei SUA în cadrul unor programe de schimburi educaționale precum și prezența efectivă a trupelor americane pe un anumit teritoriu. Din perspectivă constructivistă participarea militarilor străini în cadrul unor programe educaționale americane îi vor expune pe aceștia mediului militar și civil american și le vor schimba modul în care gândesc sau se comportă. La revenirea în țară aceștia vor împărtăși ideile dobândite devenind promotori ai schimbării. În ceea ce privește militarii trimiși de liderii unor țări autoritare pentru a se perfecționa în SUA aceștia vor asimila nu numai aptitudini tehnice ci un anumit tip de comportament și gândire care pe termen lung vor influența instituțiile politice naționale ale țărilor lor.

Pe scurt, militarii împărtășesc o identitate comună ca membri ai unei armate, identitate care facilitează socializarea interpersonală și profesională care pe termen lung va conduce la acceptarea ideilor celor care dețin cea mai mare influență politică și astfel contribuie la dezvoltarea caracterului fundamental al instituțiilor politice ale unui stat (identitatea politică).

Ikenberry și Kupchan (1990) au prezentat trei mecanisme ale socializării: în primul rând, persuadarea normativă din partea unui stat puternic va conduce la o schimbare a normelor, în al doilea rând, factorii externi induși cum sunt stimulentele economice ale unui stat puternic va determina o schimbare a politicilor, regulilor sau instituțiilor care în timp vor fi considerate legitime, iar în al treilea rând un stat puternic poate interveni în afacerile interne ale unui stat pentru a construi sau impune noi structuri și politici interne care vor fi acceptate pe termen lung ca fiind legitime[18]. Pentru a dobândi o importantă influență în procesul de socializare organizațiile militare ale SUA își promovează propria identitate de națiune democratică prin intermediul normelor și practicilor.

Unul dintre scopurile prioritare ale SUA în Europa de sud-est este susținerea unor reforme democratice. Cooperarea în domeniul securității prin asigurarea programelor internaționale de specializare, echipament, training etc. atât în domeniul militar cât și în cel social este de primă importanță nu doar vizând aspectele geopolitice și geostrategice ci și cele economice întrucât Europa este cel mai mare partener actual al SUA de comerț și investiții internaționale iar stabilitatea și democratizarea Balcanilor constituie o condiție esențială pentru o mai bună cooperare.

Unul dintre studiile empirice care cercetează funcțiile pe care le au mecanismele ideationale alături de cele materiale în strategia națională de securitate a

[17] Mirela Maghiar, *Regional Security Environment in Southeast Europe after Enlargement. A view from Romania*, National Military Center Conference, Bucharest, 12-13 iulie, 2004

[18] Carol Atkinson, *op.cit.*, p.515

SUA confirmă rolul socializator al acestora [19]. Particularizând rezultatele cercetării pentru sud-estul Europei se pot surprinde dimensiunile esențiale pentru care putere militară materială a fost relevantă pentru socializarea regională.

În ceea ce privește *implicarea militară* a SUA în regiune mai ales prin prezența trupelor armate se remarcă un impact pozitiv asupra tranziției țărilor din regiune spre o identitate liberală. Un exemplu important în acest sens îl constituie US EUCOM (United States European Command [20]) care a cuprins în aria sa de responsabilitate și sud-estul Europei. Acest program de asistență de securitate și sprijin al operațiunilor din cadrul său sau din afara ariei sale de responsabilitate antrenează, echipează și desfășoară forțe militare americane care staționează în Europa. Ceea ce este mai relevant în ceea ce interesează studiul de față este faptul că US EUCOM asistă dezvoltarea și menținerea aptitudinilor aliaților săi atât din cadrul NATO cât și din afara alianței.

În aceeași măsură programele de schimburi educaționale militare mai ales prin socializarea interpersonală conduc către un grad ridicat de democratizare. Modul în care noile doctrine și concepte sunt aplicate în asistența militară, maniera în care se translatează avantajul autorității și puterii militare în oportunități precum și exploatarea oportunităților pe care militarii participanți în programe de perfecționare le oferă ca potențiali promotori ai inovației sunt însă provocări adresate statelor din regiune. Se remarcă în acest sens o accelerare a reformelor în Albania, Croația, Macedonia (țări care au fost lăsate în afara celui de-al val de extindere NATO de după 1990 nu numai datorită faptului că nu au îndeplinit cerințele alianței nu în ceea ce privește pregătirea forțelor armate, ci, mai ales, datorită potențialul democratic scăzut) în special în sectorul de apărare și securitate pentru a atinge standardele impuse și a obține interoperabilitatea. Beneficiile acestor reforme care sunt susținute de perspectiva aderării NATO au efecte evidente în reformele civile întărind statul de drept și îmbunătățind transparența.[21]

Referitor la *asistența economică* acordată de SUA, aceasta nu constituie în sine un ajutor în favoarea democratizării ci activitățile și programele care includ o socializare interpersonală trebuie să însoțească împrumuturile și granturile acordate. Deși se încearcă reducerea precauță a cheltuielilor militare, fără a accentua criza politică și economică, nu există însă suficiente condiții și stimulente sociale iar una dintre marile probleme o constituie insuficienta pregătire formală a colectivului militar [22].

De asemenea, un grad ridicat al dezvoltării economice descrește probabilitatea ca un stat în tranziție să devină mai autoritar și tocmai din acest motiv susținerea SUA a acestor țări este un factor important care diminuează șansele ca identitatea unui stat să se îndepărteze de o identitate liberală.

[19] Carol Atkinson, **op.cit.**, p.534

[20] James McDonough, *Lessons learned from New Allies' and Partners' Experiences in Aut of Area Deployment*, National Military Center Conference, Bucharest, 12-13 iulie, 2004

[21] Djorje Petrovic, *PfP and Security Sector Reform*, Monitor Strategic, nr. 3-4, 2005, p. 141

[22] Djorje Petrovic, **op. cit.**, p. 142

Concluzii

Deși literatura globalizării accentuează asupra exhaustivității forțelor globale, în ceea ce privește securitatea națională acestea au o influență generală și un impact redus (cu unele excepții ale marilor centre de putere în special SUA). Securitatea națională tinde să accentueze în continuare cu precădere asupra aspectelor strategice cu implicații imediate și să se orienteze conjunctural. Tendința cea mai vizibilă și mai semnificativă pe care o implică globalizarea în ceea ce privește securitatea este reprezentată de procesul de regionalizare, surprins teoretic de conceptul complexelor de securitate regională.

Sud-Estul Europei se prezintă în acest context ca fiind o regiune de o importanță strategică deosebită atât pentru SUA cât și pentru UE. Acestea, prin implicarea capacităților materiale de o manieră coercitivă sau socializatoare, schimbă idei și modelează identitățile politice și implicit interesele de securitate ale statelor precum și modul în care acestea interacționează între ele, acționând astfel în calitate de promotori de norme. Deși există o oarecare neîncredere în ceea ce privește posibilitatea de a promova prin intermediul unui cadru instituțional mai larg un set de norme și valori euro-atlantice în regiunea Sud-Est europeană, dată fiind experiența istorică recentă și lipsa unor rezultate concrete care să diminueze distanța dintre idei și realitate [23], datele empirice oferă o perspectivă constructivă asupra internalizării acestor norme în regiune.

Unul dintre instrumentele efective care, în ciuda absenței unei „identități regionale” fundamentale, a generat tendințe către formarea unei societăți civile regionale, către conturarea unei comunități de securitate regională și către construcția unei regiuni Sud-Est europene a fost transformarea relațiilor civilo-militare în contextul controlului democratic a forțelor armate și reforma mai largă a sectorului de securitate.

Războiul inter-statal în regiune nu mai este posibil, în timp ce războiul intrastatal este foarte puțin probabil. Instabilitatea în regiune nu mai este condusă de state iar accentul cade asupra reformelor democratice și economice pentru o viitoare integrare. Realizarea scopurilor de a crea o comunitate regională de securitate necesită circumscrierea anumitor pre-condiții, dintre cele mai importante fiind împărtășirea unui set de valori și norme comune. O asemenea dezvoltare constituie o schimbare esențială față de practicile anterioare de construire a unor alianțe antagonice în regiune. O garanție fără precedent a aplicării cu succes a acestui concept este reprezentată de implicarea NATO, UE, SUA. Procesul de construire a unei comunități de securitate în Sud-Estul Europei este o interacțiune constructivă între statele din regiune și factorii de putere și influență menționați, proces care stimulează eforturile constructive verticale în ambele sensuri.

Însă securitatea societală și socială care își manifestă din ce în ce mai pregnant importanța în raport cu obținerea stabilității regionale depinde într-o mare măsură de schimbarea de mentalitate a factorilor de decizie politică și nu în cele din

[23] Milan Jazbec, *Regional Security Environment in Southeast Europe after Enlargement. A view from Slovenia*, National Military Center Conference, Bucharest, 12-13 iulie, 2004.

urmă a tuturor celor implicați în operațiuni militare (și, implicit, în chiar mediul de securitate). Mentalitatea se află în strânsă interdependență cu modul în care se valorizează și se cuantifică impactul politic și militar al aspectelor materiale pe plan intern, regional și internațional. De aceea această schimbare depinde în ultimă instanță de formularea identităților și intereselor de securitate naționale, în urma internalizării normelor internaționale, cu implicații ulterioare asupra cooperării regionale și globale.

În concluzie, mecanismele constructiviste au relevanță atât din punct de vedere teoretic, întrucât reușesc să explice unele schimbări care au loc la nivelul interacțiunii inter-statale cât și din punct de vedere pragmatic deoarece reușesc să ofere mijloace prin intermediul cărora acțiunea umană poate schimba idei care au ulterior implicații materiale. Pentru Sud-Estul Europei aceste mecanisme explică modul în care statele din regiune își transformă identitățile și interesele urmând un cadru normativ euro-atlantic în vederea democratizării și felul în care aceste state interacționează urmărind o cooperare regională care să creeze premisele integrării.

SISTEMUL HAWALA ȘI CULTURA ARABĂ

Dr. Ella CIUPERCĂ*

Dr. Irena CHIRU12**

*The purpose of this paper is to review a specific ARS system or Informal Funds Transfer (IFT) systems available for the transfer of money or assets around the globe, the **hawala** system. The emphasis is laid on the purpose of the **hawala** related to the Arab world and some of the advantages that **hawala** offers its users. IFTs operate domestically and internationally; in some countries (particularly those afflicted by conflicts) the local population use it to transfer funds around the country. It also has a global reach, and facilitates the sending of funds from one side of the globe to another. In the context of IFT, “**hawala**” refers to an informal way to transfer funds from one location to another via an intermediary (service providers) known as “**hawalandars**”.*

Introducere

A aduce în discuție faptul că oamenii au avut dintotdeauna nevoia și dorința de a trăi împreună este un truism. Cu toate acestea, atunci când analizăm comunitățile și fenomenele specifice acestora nu putem face abstracție de această necesitate fundamentală a ființei umane: de a se replea și conviețui în grupuri mici (familie, grup, trib, oraș, națiune, religie). Astfel au luat naștere diferite forme de organizare socială dar, în același timp, s-au conturat anumite particularități specifice diferitelor aglomerări umane și s-au impus anumiți marcatori de identitate. Dintre aceștia mai vizibili, dar și mai importanți, s-au dovedit a fi limba și religia membrilor comunității considerate un fundament necesar dezvoltării culturale în respectivul spațiu social.

O astfel de arie, cu caracteristici evidente și cu un specific bine definit, este *Lumea Arabă*. Această sintagmă, în ciuda unei percepții generale relativ deformate, înseamnă foarte mult. Teritoriul ocupat de arabi este unul vast, deși prezintă o densitate demografică mai scăzută din pricina deșertului și sălbăticiei existente pe o mare parte a teritoriului. Doar Sudanul este mai mare decât Europa Occidentală, în timp ce Arabia Saudită ocupă un spațiu mai mare decât Texasul și Alaska la un loc. Teritoriile locuite alternează cu zonele aride. Desmond Stewart [5] consideră că „o adevărată hartă a lumii arabe ar arăta-o ca pe un arhipelag: insule fertile împrăștiate într-un vid de deșert și mare”.

Cu toate acestea, asemănările existente între locuitorii țărilor arabe cântăresc mai mult decât diferențele. Acești oameni împărtășesc valori comune spirituale. Pentru ei familia, prietenia de durată, generozitatea, un sens mai profund al vieții reprezintă imperative ale vieții, valori care ar trebui preluate și de ceilalți. Lumea civilizată ar trebui să preia valori precum cele amintite și să le amplifice, în schimb, apetența față de știință, arta de a asculta, toleranța față de opiniile contrare, spiritul de muncă în echipă și obiectivitatea.

*Conferențiar universitar, Academia Națională de Informații.

**Lector universitar, Academia Națională de Informații.

Tradiționalitate și modernitate în lumea arabă

O eroare generală care caracterizează eforturile de înțelegere a lumii arabe este restrângerea eforturilor comprehensive la nivelul înțelegerii structurii și modului de funcționare a formelor de manifestare individuală sau comunitară de tip tradițional. În ciuda existenței unor tendințe tot mai evidente de modernizare a anumitor aspecte de viață, acestea sunt tratate cu superficialitate de către cercetările de tip psihosocial, astfel încât elita oamenilor de știință, a afaceriștilor sau politicienilor reformiști se văd, adesea, așezați într-un nemeritat con de umbră.

Cu toate acestea, nu pot fi ignorate tendințele progresiste care se manifestă la nivelul vieții cotidiene: tot mai mulți oameni lucrează în organisme și industrii moderne, aceste companii sunt tot mai implicate în activități de comerț exterior. Numeroși tineri arabi au fost trimiși să studieze în străinătate, de unde s-au întors cu noi cunoștințe, dar și cu atitudini și modalități schimbate de a gândi lumea. Expunerea la diferitele mijloace de comunicare în masă și diferitele contacte personale ale populației cu reprezentanți ai lumii occidentale au condus la modificări similare.

După Margaret Nydell [4] printre principalele mutații survenite în lumea arabă pot fi amintite:

- acceptarea, promovarea și practicarea metodelor de planificare familială pe o scară tot mai largă;
- accesul mai larg la televiziune, radio, ziare, calculatoare, Internet;
- creșterea timpului de divertisment petrecut în afara locuinței;
- reducerea controlului părinților asupra copiilor în privința alegerii carierei profesionale și a stilului de viață. De altfel prăpastia, tot mai adâncă, dintre generații constituie o reală problemă în contextul dat. Pentru un tată arab refuzul copilului în privința alegerii partenerului de viață este la fel de grav ca descoperirea unui tată occidental că fiul său se droghează;
- implicarea în organisme și instituții nonfamiliale, adesea transnaționale;
- implicarea companiilor de afaceri în activități de comerț exterior;
- creșterea conștiinței și participării politice;
- promovarea identității naționale în locul loialității regionale și de grup de către guvernele arabe;
- creșterea considerabilă a oportunităților educaționale și profesionale pentru femei.

În ciuda acestor mutații, numeroși autori sunt de părere că societatea arabă rămâne, în continuare, profund tradiționalistă. Halim Barakat [1] o descrie ca fiind încă împovărată de fragmentare, autoritarism, tradiționalism, fundamentalism religios, patriarhat, eroziune a sentimentului societății civile, structură piramidală a claselor sociale și dependență. Conform lui Arnold Hottinger [2], modernizarea sa ar trebui să se realizeze în conformitate cu principiul „trebuie să înveți de la lume, chiar să imiți, pentru a te apăra împotriva ei, cu scopul final de a rămâne tu însuși”.

Dar ceea ce este și rămâne definitiv pentru aceste comunități este coeziunea de grup, cel mai adesea fundamentată religios. Transformată în comunitarism,

coeziunea devine în aceste spații o veritabilă frână pentru integrare și pentru adoptarea mai alertă a valorilor progresiste.

Străinii pot să remarce cu ușurință stilul cognitiv dual al arabilor educați, capabili să raționeze atât cu argumente moderne cât și cu scenarii de tip tradițional, echilibrând în mod relativ coerent aspectele acestor lumi, spațiul arab devenind un ciudat conglomerat de tradițional și modern.

De altfel, cu cât elementele de tip occidental devin mai insidioase, cu atât aspectele tradiționaliste par să renască din propria lor cenușă: reapare portul femeiesc tradițional, se intensifică studiile de religie în universități, crește numărul emisiunilor radio-tv religioase, se relansează termenul de *jihad* în politica arabă (care semnifică, inițial, efortul musulmanilor de a trăi și de a-și structura propria societate pe baza principiilor islamului). Deși nu este singular, fiind regăsit și în alte spații (precum în cel german, francez și chiar românesc, dacă avem în vedere un exemplu simplu - reaparitia sărbătoririi Dragobetelui), revirimentul identitar a dobândit aspecte extrem de periculoase și nocive luând forma fundamentalismului islamic. Deși un astfel de fenomen este explicabil și predictibil (în baza fenomenului reactanței sociale), amplitudinea pe care a atins-o pare să pună pe gânduri o întreagă lume de savanți și politicieni.

În acest context, adresăm întrebarea următoare: menținerea sistemului Hawala, ca procedeu alternativ de transmitere a banilor în diferite părți ale lumii, reprezintă o altă formă de reactanță, este tot o întoarcere sau o lipsă a dorinței de modernizare sau beneficiile economice ale acestuia sunt superioare din punctul de vedere al celor care-l utilizează?

Alternativa *hawala*

Înainte de aprofundarea motivațiilor pentru care acest sistem reușește să supraviețuiască într-o lume extrem de birocratizată este necesar să aducem o serie de precizări de ordin istoric.

Inițial, transferurile internaționale de fonduri au fost create pentru finanțarea comerțului deoarece era periculos de călătorit cu aur sau cu bani pe drumuri bântuite de bandiți. Astfel de sisteme locale au fost larg răspândite în China și în alte părți ale Asiei de Est unde continuă să fie utilizate sub diferite denumiri: Fei-Ch'ien (China), Padala (Filipine), Hundi (India), Hui Kuan (Hong Kong) și Phei Kwan (Thailand).

Conform Wikipedia [7], Hawala reprezintă un transfer informal de fonduri folosit inițial în Orientul Mijlociu, Africa și Asia. Deși originile sale nu sunt bine cunoscute, se presupune că a fost inițial utilizat pentru finanțarea comerțului realizat între părți aflate la distanță mare în Evul Mediu pe rute comerciale nesigure precum Drumul Mătăsii, Mediterana de Est, Oceanul Indian. Ulterior, acest sistem s-a generalizat fiind omniprezent pe piață. În secolul XX este, rareori, înlocuit de sistemul bancar.

În prezent, principalii săi utilizatori sunt membrii comunităților expatriate ce au migrat în Europa, regiunea Golfului Persic și America de Nord și care trimit bani rudelor de pe Subcontinentul Indian, Asia de Est, Africa, Europa de Est etc. Totuși,

din puncte de vedere istoric, acest sistem rămâne asociat cu Orientul Mijlociu și Sudul Asiei.

Principala condiție a sistemului – încrederea a fost asigurată, într-o primă etapă, de legăturile de sânge existente între „actorii” sistemului, plasați, de obicei, la cele două capete ale unei importante rute comerciale. Iar acolo unde legătura naturală de sânge (tată – fiu, frate – frate sau unchi nepot etc.) nu exista, funcționarea sistemului a impus „construirea” acesteia prin căsătorii între membrii unor familii de comercianți aflate la cele două capete ale „firului”. Ulterior, ca urmare a extinderii arealului de funcționare a sistemului, dar și a dezvoltării relațiilor comerciale cu țări din afara lumii islamice, încrederea, principala cerință a sistemului, a fost asigurată la nivelul unor relații ce vizau aceleași orientări politice sau religioase, apartenența la un clan, similitudine etnică etc. [8].

Modul de funcționare al sistemului este relativ simplu de înțeles. Funcționarea acestuia se bazează pe existența unei rețele de brokeri (sau hawaladari) care se cunosc între ei și care au o încredere reciprocă absolută unul în celălalt. Să ne imaginăm următorul scenariu foarte simplu: o persoană trebuie să trimită în alt oraș sau chiar în altă țară o anumită sumă de bani. În acest scop contactează un broker din orașul său, care va lua legătura cu altul din orașul de destinație căruia îi va furniza elementele tranzacției. Un mic comision, sensibil mai scăzut decât cel perceput de o bancă, reprezintă profitul respectivilor brokeri, iar suma remisă destinatarului este trimisă cu prima ocazie.

În realitate, situația este ceva mai complicată: adesea hawaladarii realizează și operațiuni de schimb valutar: moneda primită într-o anumită țară este transformată în cea curentă în țara de destinație. Astfel, brokerii nu beneficiază doar de comision, ci profită din evitarea ratelor oficiale de schimb. Pe de altă parte, clientul primește un cod de identificare care trebuie să fie cunoscut de către destinatarul banilor respectivi pentru a fi recepționați. Stabilirea modului în care se achită datoriile respective poate lua numeroase forme, nu doar pe cea a tranzacțiilor directe. Datoriile dintre hawaladari se pot achita prin bani, dar cu precădere prin mărfuri, servicii sau sunt preluate în alte tranzacții. De exemplu, stingerea datoriilor se poate face printr-o tranzacție hawala inversă în care un client îl contactează, de data aceasta, pe al doilea broker pentru a-l ruga să transmită bani în țara (sau orașul) primului. De asemenea, se pot realiza tranzacții de import între hawaladari: primul broker finanțează un export al cărui destinatar este cel de-al doilea.

Lipsa unor norme juridice foarte clare nu a împietat în prea mare măsură derularea tranzacțiilor de acest tip, deoarece principala pârghie care condiționează eficacitatea sistemului o reprezintă onoarea brokerilor și încrederea clienților în eficiența sistemului.

Deși nu există înregistrări foarte explicite ale acestor schimburi, asta nu înseamnă că acest sistem este complet lipsit de orice evidențe. Problema este, însă, că acestea sunt destul de criptice. În plus, urmele pe care le lasă acest sistem sunt extrem de alunecoase: curierii, memoratorii de contracte, traficanții de valori, negustorii sau cămătarii sunt tot atâtea surse ce pot determina vizibilitatea sistemului. De altfel, hawaladarii de nivel mic și mediu preferă mesajele scrise, scrisorile fizice ca mijloace de comunicare. În plus, aceștia recurg în mod constant la evidențe contabile detaliate.

De altfel, inclusiv apariția și dispariția unor sume mari de bani în anumite zone pot constitui indicii ale existenței acestui sistem.

Pentru clienți, sistemul hawala prezintă anumite avantaje incontestabile:

- reprezintă o modalitate rapidă, sigură și la îndemână pentru a transfera fondurile;
- are, în general, un comision mult mai scăzut decât în cazul băncilor. sistemul este preferat mai ales dacă în țara de destinație ratele de schimb oficiale sunt mai puțin atrăgătoare (ca în Pakistan sau Egipt), sau când sistemul bancar este puțin dezvoltat în țara-țintă (Afganistan, Yemen, Somalia).
- este foarte rapid, fiind necesare doar 1-2 zile până la încheierea tranzacției: mai puțin decât e necesar unei bănci (din cauza diferențelor de fus orar, a diferitelor sărbători sau alte zile nelucrătoare care pot interveni etc.) sau decât poate fi necesar unui curier (fără a lua în discuție în acest caz pericolul unui astfel de demers dacă pachetul transportat conține valori);
- tranzacția este mult mai simplă, nefiind necesară identificarea băncilor și birourilor speciale abilitate să transmită bani în zona vizată;
- nereglementarea oficială a sistemului permite evitarea plății diferitelor taxe, ținând cont de faptul ca economia subterană din Asia de Sud reprezintă 30-50% din cea oficială [6];
- nereglementarea oficială a sistemului permite evitarea unor neplăceri precum dificultățile pe care le-ar întâmpina cetățenii fără viză sau posibilități de identificare (emigranți, persoane fără drept de ședere, indezirabili etc.);
- acești bani nu sunt supuși controlului monetar, cele două părți ale tranzacției rămânând anonime. Cum evidențele tranzacțiilor nu sunt păstrate, este puțin probabil să se descopere vreodată conexiunile existente între respectivele părți. Din acest motiv, sistemul a intrat în atenția forurilor internaționale care încearcă să-l limiteze și să-i controleze efectele în mai mare măsură.

Fundamentală în construcția sistemului hawala este perfectă sa pliere pe valorile fundamentale ale celor care recurg la serviciile sale. În primul rând, acest sistem se bazează pe încredere necondiționată, o încredere câștigată de strămoșii celor de astăzi și păstrată de cei care i-au urmat. Păcălirea unui client are consecințe apreciate a avea o gravitate maximă în cultura arabă: pierderea onoarei și repudierea de către comunitate. Deși extrem de rare, uneori sunt prezente și violențe fizice. Rezultatul acestui sistem eficient de control social este faptul că prin intermediul acestui sistem se estimează că se produc schimburi de milioane de dolari doar în baza unor acorduri verbale și a încrederii pe care o au unii în ceilalți.

Nu doar factorii economici sunt importanți în această ecuație. Rudenia, legăturile etnice, relațiile personale stabilite între clienți și brokeri sunt tot atâtea motive ale succesului acestui sistem.

Imperativele culturale sunt foarte importante. Nu se poate ignora faptul că în prezent cele mai multe tranzacții hawala sunt realizate de către muncitorii emigranți. Așadar, familiile acestora, de fapt, femeile și copiii, aflați în țara de origine sunt cei care trebuie să preia respectivele sume de bani, sau chiar să le trimită. Dar normele culturale impun un contact cât mai redus al acestora cu străinii. Ce poate fi mai

simplu într-un astfel de context: să ia legătura cu un hawaladar de încredere, cunoscut de mult timp sau să se adreseze unor bănci unde vor întâlni niște persoane străine și se vor confrunta cu hățiturile birocrăției?

Există o serie de factori culturali și economici care explică atractivitatea sistemului Hawala. Este mai ieftină, mai flexibilă, mai de încredere, mai comodă și mai puțin birocratică decât sectorul financiar formal. Hawaladarii își impun taxele sau folosesc ratele de schimb pentru a obține profit. Comisioanele sunt mai mici decât cele utilizate în sistemul bancar din cauza cheltuielilor minime și absenței costurilor pentru hawaladari, care adesea operează în alte afaceri minore. Pentru încurajarea transferurilor de fonduri în străinătate prin sistem se folosesc expatriații scutiți de taxe. Prin contrast, ei raportează taxe mai înalte celor care utilizează sistemul pentru evitarea schimburilor, masa de capital și controlul administrativ. Taxele mai mari adesea acoperă toate cheltuielile hawaladarilor.

Sistemul este mai sigur decât transferurile financiare normale datorită lipsei birocrăției și simplității mecanismelor. Instrucțiunile sunt date prin telefon, facsimil, sau e-mail. Fondurile sunt adesea livrate acasă în mai puțin de 24 de ore de un corespondent care are acces rapid în orașul respectiv. Relațiile de rudenie, legăturile de natură etnică și legăturile personale dintre hawaladari și muncitorii din străinătate fac sistemul mult mai comod și mai ușor de utilizat.

Sistemul hawala este sabotat de importul masiv de tehnologie străină, dar și de consilieri, manageri, oameni de afaceri, ingineri, cadre medicale, personal militar, politicieni și turiști străini. Miile de studenți arabi care revin în țară au de multe ori obiceiuri și atitudini schimbate.

Concluzii

În special evenimentele din 11 septembrie 2001 au adus această modalitate de transmitere alternativă de fonduri în atenția comunității internaționale. Guvernul american i-a suspectat pe hawaladari că au transferat fonduri care au finanțat rețelele teroriste și atacurile acestora.

Anonimatul și lipsa evidențelor oficiale pot, într-adevăr, constitui premise pentru implicarea acestor rețele alternative de transmitere a banilor în activități ilegale. Decidenții statali sunt cei mai fervenți promotori ai punctului de vedere conform căruia sistemul este atractiv pentru spălarea banilor și pentru finanțarea activităților de tip terorist. Totuși, atenta supraveghere a sistemului după evenimentele de la World Trade Center din 2001, care a culminat cu arestarea mai multor brokeri, nu a reușit să furnizeze probele necesare incriminării acestora, ulterior fiind eliberați. Inclusiv raportul Comisiei 9/11 a confirmat că majoritatea fondurilor utilizate pentru finanțarea atacului nu a fost transferată prin intermediul hawala, ci, mai degrabă, printr-un transfer telefonic interbancar către Banca SunTrust din Florida, unde doi conspiratori și-au deschis conturi personale. Oricum, în urma presiunilor americane, eforturile globale au vizat introducerea sistematică a unor măsuri de prevenire a spălării banilor.

Deși și-a restrâns sensibil activitatea, sistemul hawala rămâne o alternativă extrem de interesantă în lumea arabă, reușind să supraviețuiască în ciuda tuturor

eforturilor de combatere a acestuia. Poate că principala explicație a respectivului fenomen rezidă în însuși specificul cultural arab, deoarece se bazează pe acele valori considerate fundamentale în acest areal.

Bibliografie

- [1] BARAKAT, Halim (1993), **The Arab World: Society, Culture and the State Berkeley**, University of California Press.
- [2] HOTTINGER, Arnold (1973), *The Depth of Arab Radicalism*, Foreign Affairs, 3, pp. 498-499.
- [3] SALEM, Philip A. (1995), *Arabs in America: The Crisis and the Challenge*, Al-Hewar Magazine The Arab-American Dialogue, Iulie-august, pp. 12-15.
- [4] NYDELL (Omar), MARGARET K. (1996), *Understanding Arabs – A Guide for Westerners* (ed a II-a), Maine: Index Cultural Press.
- [5] STEWART, Desmond. (1972), *The Arab world*. New York: Time-Life Books, <http://en.wikipedia.org>, www.interpol.int.
- [6] www.interpol.int.
- [7] <http://en.wikipedia.org>
- [8] ȘTEFAN, Teodoru și STOICA, Constantin (2006), *Hawala între licit și ilicit în contextul problematicii de securitate* în Psihosociologia. Mass media, nr. 4, București, Editura ANI.

COPIII ȘI ADOLESCENȚII IMPLICAȚI ÎN CONFLICTUL ISRAELIANO-PALESTINIAN

Karin MEGHEȘAN*
Dr. Maria Cristina CHIRU*

Extensive research conducted in conflict situations shows that children who are exposed to traumatic experiences of war and conflict usually end up having special needs for understanding, emotional resolution, security, sense of belonging, and self worth. Trauma can affect a child's cognitive and affective processes, leaving emotional, psychological and physiological scars. This, in turn, may lead to distrust and hostility, preventing the child from developing into a productive and social adult and citizen.

Problematika utilizării copiilor soldați în conflicte reprezintă o nouă dimensiune de studiu în sfera securității. Recrutarea copiilor insurgenți sau voluntari în atacurile suicidare nu mai reprezintă astăzi un eveniment izolat, specific unor anumite zone sau culturi. Organizațiile internaționale (ONU, UNICEF, Save a Children, CSUCS), specialiștii în securitate și decidenții politici nu ezită să declare folosirea copiilor în conflictele armate o problemă globală cu grave implicații pe termen lung.

Organizațiile teroriste palestiniene exploatează aerul inocent al copiilor, ce nu trezesc suspiciuni și pot fi ușor amestecați în mulțime, privindu-i ca pe cei mai convenabili recruți pentru misiunile sinucigașe. Implicarea acestora în conflict poate fi motivată și de proporția mare de copii din societatea palestiniană, în care aproape 53 la sută din populație are vârsta sub 18 ani (conform definiției *United Nations Children's Fund*, „copilul soldat este orice băiat sau fată sub 18 ani care face parte din orice tip de forță sau grup armat sub orice formă, inclusiv, dar nu limitat, bucătari, curieri, gardieni...”) [UNICEF, *Fact Sheet: Child Soldiers*]. Se consideră că un punct-cheie în recrutarea copiilor este continua dezbateră din cadrul Islamului, referitoare la vârsta exactă a maturității. În anul 2003, fostul lider politic Abd al-Aziz al-Rantisi și-a exprimat opoziția față de recrutarea copiilor, dar a precizat că el nu-i consideră pe băieții de 16 ani ca fiind minori: „Depinde de definiția voastră a copilului. Dacă un băiat are 16 ani, este deja bărbat. Este un *mujahed*, un războinic sfânt implicat în *Jihad*” (de altfel, și în religia creștină există dezbateri referitoare la problemele legate de vârsta la care se termină copilăria și începe perioada adultă). Controversa islamică legată de vârsta maturității a fost reluată de alți membri Hamas în 2006, cu toate că toți au pretins că recunosc vârsta legală a unui adult ca fiind de 18 ani. Această ambiguitate reflectă lipsa de claritate în această privință a societății palestiniene, care face distincția între *nadij*, ca dezvoltare/maturitate fizică și *sinn al-rushd*, vârsta maturității intelectuale. Drept consecință apar anumite diferențe în interpretarea momentului sfârșitului copilăriei. Conform „Raportului Global din 2004 asupra Folosirii Copiilor Soldați” al Coaliției pentru Stoparea Folosirii Copiilor Soldați

* Asist. univ. drd., Academia Națională de Informații

* Conf. univ., Academia Națională de Informații

(*Coalition to Stop the Use of Child Soldiers - CSUCS*), între octombrie 2000 și martie 2004 au fost înregistrate cel puțin nouă atacuri sinucigașe în care au fost implicați minori palestinieni, dar nu există nicio dovadă a recrutării sistematice a copiilor de către grupurile militare palestinieni. Cu toate acestea, copiii sunt folosiți ca mesageri și curieri, informatori și, în unele cazuri, ca luptători sau teroriști sinucigași în atacuri împotriva soldaților și civililor israelieni. Se estimează că toate grupurile politice importante îi implică pe copii în aceste moduri în conflictul israeliano-palestinian, inclusiv Fatah, Hamas, Jihadul Islamic și Frontul Popular de Eliberare a Palestinei.

Situația din Palestina

Un raport din 2005 al Organizației Națiunilor Unite a afirmat că Gaza și West Bank sunt în pragul unei catastrofe umanitare. Datorită faptului că gruparea Hamas, care face parte acum din guvern, nu recunoaște statul Israel, multe state au încetat acțiunile de ajutor umanitar destinat Autorității Palestiniene. Banca Mondială estimează că 60 la sută din populație trăiește sub nivelul sărăciei (2\$ pe zi), procent care s-a triplat în numai trei ani. Jumătate de milion de oameni sunt în momentul de față complet dependenți de ajutoarele de hrană. *Amnesty International* și-a exprimat îngrijorarea că armata israeliană împiedică distribuirea ajutoarelor în Gaza pentru a spori gradul de disperare a populației palestinieni. Aproape jumătate din familiile palestinieni mănâncă doar o masă pe zi. Conform Băncii Mondiale, consumul de hrană în Teritoriile Palestiniene a scăzut cu mai mult de 25 la sută pe cap de locuitor și sunt raportate frecvent deficiențe de alimente, în special de alimente cu conținut ridicat de proteine. În raportul Organizației Națiunilor Unite intitulat „Drepturi economice, sociale și culturale – Dreptul la hrană”, raportorul special Jean Ziegler a afirmat că, în teritoriile palestinieni, peste 22 la sută dintre copiii sub 5 ani suferă de malnutriție și 15,6 la sută de anemie acută, iar mulți dintre ei vor suferi permanent efectele negative în dezvoltarea lor fizică și mentală.

Infrastructura socială palestiniană, formată din școli, centre sanitare și alte instituții civile, a fost afectată sau chiar distrusă complet, în unele cazuri, datorită operațiunilor militare israeliene. Mii de civili au fost lăsați fără electricitate, apă, mâncare, medicamente și alte bunuri. O agenție umanitară a estimat că 800.000 civili care locuiesc în zonele urbane au fost privați de serviciile utilitare. *Human Rights Watch* a raportat abuzuri grave împotriva civililor, inclusiv a copiilor, abuzuri ale forțelor israeliene în tabăra de refugiați din Jenin, locul unor lupte intense: „folosirea fără discriminare și disproporționată a forței” (violențele au fost dovedite în cazul ambelor părți aflate în conflict).

O altă problemă o reprezintă colapsul sistemului militar din Palestina datorat în mare parte și izolării fizice (prin construcția zidului din West Bank) a 97 de clinici de medicină primară și a 11 spitale de populația pe care o deservește. Conform agenției umanitare britanice Oxfam, înainte de Intifada, 95 la sută dintre femeile palestinieni nășteau în spitale, iar acest număr a scăzut cu 50 la sută, situație atribuită rețelelor de izolare, punctelor de control și orei de stingere impusă de armata israeliană. În timpul

aceleiași perioade, Ministerul Palestinian al Sănătății raporta o creștere cu 56 la sută a nașterilor premature și mortalității infantile.

Restricțiile de deplasare, bombardarea dispozitivelor educaționale, precum și sentimentul de insecuritate au limitat sever accesul copiilor și al profesorilor în școli. Forțele militare israeliene au atacat școlile și dispozitivele educaționale palestinene, uneori chiar în prezența copiilor. Conform unui raport al UNICEF, în jur de 300 de școli palestinene au fost afectate de conflict. În perioada martie-august 2002, 112 din cele aproximativ 1.760 școli din Teritoriile Ocupate au fost deteriorate, dintre care 11 au fost complet distruse. În 2003, 580 școli au fost forțate să se închidă periodic, iar unele dintre ele au fost închise definitiv după ce au fost declarate posturi militare sau închisori de către armata israeliană. Același raport menționează că 275 de programe educaționale au fost grav perturbate, iar materialele au fost distruse sistematic.

UNICEF a calculat că aproximativ 600.000 copii palestinieni de vârstă școlară din Teritoriile Ocupate nu au putut să frecventeze regulat școala în timpul operațiunii *Defensive Shield*. Un raport al organizației *Save the Children*, intitulat *Education under occupation*, înregistrează impactul negativ al restricțiilor și a interdicției de a părăsi locuința asupra educației palestinene, manifestat în împiedicarea copiilor să frecventeze școala, situație care îi face să devină anxioși, plictisiți și izolați. Dintre copiii care au participat la sondajele raportului, copii proveniți din patru zone distincte afectate de violențe, aproape toți au declarat că văd un soldat sau trec de un punct de verificare în drum spre școală. Acest lucru este explicabil, din moment ce 275 de școli din Teritoriile Ocupate se află la mai puțin de 500 m de un post militar israelian.

Restricțiile de deplasare obstrucționează construirea de școli, limitează pregătirea curriculumului național și reduc timpul efectiv de muncă al profesorilor. UNICEF raportează 55.000 de sesiuni de predare și 11.000 de zile școlare pierdute. Toate cele 24 de școli din tabăra de refugiați Jabalia au lucrat la un moment dat în două schimburi, iar școlile din Ramallah au raportat că au combinat mai multe generații într-o singură clasă.

Începând cu septembrie 2000, IDF a demolat sute de case palestinene, lăsând în stradă mii de copii împreună cu familiile lor. UNICEF a raportat că 2.200 de copii, în principal din Jenin, erau în această situație în ianuarie 2002. Conform multor analiști, distrugerea caselor palestinene este o strategie a armatei israeliene care are ca scop evacuarea populației civile din zone pe care aceasta le consideră militare. Oficialii israelieni pretind că demolările sunt realizate pentru a împiedica atacurile violente, pentru a depista persoanele relaționate cu aceste atacuri și pentru a distruge tunelurile folosite pentru a introduce pe ascuns arme.

Demolarea caselor este o formă de pedeapsă colectivă și o încălcare a legilor internaționale. Cu toate acestea, în august 2002, Curtea Supremă a Israelului a sprijinit apelul armatei de a demola fără niciun avertisment casele palestinienilor suspectați de terorism. Mai mult, în ziua de 3 septembrie 2002, Curtea Supremă a hotărât că persoanele implicate în atacuri violente împotriva israelienilor pot fi transferate din West Bank în Gaza, dacă se dovedește că rudele acestora constituie un pericol pentru securitatea israeliană. Aceste transferuri pot include chiar copii și adolescenți.

UNICEF raportează că toți cei 1,8 milioane copii palestinieni din West Bank și Fâșia Gaza au experimentat o formă de violență în timpul operațiunii *Defensive Shield*, cum ar fi asistarea la schimburi de focuri, bombardamente militare și rănirea sau moartea vecinilor. Rapoartele din teren atrag atenția asupra faptului că violența actuală din televiziune, radio, postere și din alte mijloace media au un impact negativ asupra bunăstării fizice și psihice, modificându-se grav capacitățile de adaptare și relaționare ale copiilor. Institutul Comunității și Sănătății Publice al Universității Bir Zeit din West Bank a raportat semne ale tulburărilor psihologice în rândul școlărilor, cum ar fi plânsul, frica de zgomote puternice, tulburări de somn, nervozitate, scăderea apetitului și a greutății, disperare și preocupări anormale legate de moarte.

Elevii au mărturisit că manifestă dificultăți în a se concentra în clasă. Raportul *Education under occupation* susține că viețile copiilor palestinieni sunt tensionate și dominate de violența care îi înconjoară. Un studiu efectuat de Universitatea din Bristol, Marea Britanie, asupra impactului violenței în viața palestinienilor cu vârste cuprinse între 16 și 19 ani, explică faptul că mulți adolescenți văd violența ca o problemă justificată social și endemic. Elevii își descriu comportamentul violent ca fiind imitativ și legat de manifestările de violență și agresiune ale trupelor israeliene, manifestări indirect sau direct asupra lor. Se mai arată că acei elevi care sunt implicați activ în confruntări de stradă și violență politică sunt mai predispuși să folosească violența în mediul școlar și familial.

Este de remarcat faptul că cercetătorii au descoperit niveluri mari de tulburări de stres post-traumatic în rândul copiilor palestinieni (70 la sută), dar și în rândul copiilor israelieni. Într-un raport publicat în Jurnalul Canadian de Psihiatrie s-a estimat că rata morbidității psihologice în rândul copiilor palestinieni din sudul regiunii Betleem din West Bank este de 42,3 la sută, remarcându-se o diferență semnificativă între procente de sex: 46,3 la sută pentru băieți și 37,8 la sută pentru fete. Raportul concluzionează că în sudul regiunii West Bank se înregistrează o rată neobișnuită, de două ori mai mare decât cea înregistrată în Fâșia Gaza, a problemelor emoționale și comportamentale ale copiilor și ar fi nevoie de intervenții la scară largă pentru a depăși efectele nocive ale acestora. Studiul notează că toate datele au fost colectate în iulie 2000, cu două luni înainte de începerea Al-Aqsa Intifada, adică de intensificarea violențelor.

Un studiu efectuat de organizația *Save the Children*, în colaborare cu organizația neguvernamentală palestiniană *National Plan of Action for Palestinian Children* (NPA) a semnalat faptul că echilibrul psihologic al copiilor din Palestina se află sub o tensiune semnificativă, în principal datorită omniprezenței violenței în mediul lor, dar și a sentimentului pătrunzător de pericol la care sunt expuse viețile lor. Majoritatea copiilor chestionați (93 la sută) au mărturisit că nu se simt în siguranță, ci expuși atacurilor, iar acest sentiment se extinde și asupra familiei și prietenilor. Copiii din Gaza sunt, în general, mai afectați decât cei din West Bank iar cei din zonele urbane și tabere de refugiați sunt de asemenea mai afectați decât copiii care locuiesc în zone rurale. Stresul pe care îl suferă copiii palestinieni este accentuat de sentimentul generalizat că părinții nu le mai pot îndeplini nevoile de îngrijire și protecție. Acest sentiment a fost exprimat de 52 la sută dintre copii, în special de către copiii cu vârsta mai mare.

Vom prezenta în continuare concluziile și observațiile acestui raport bazat pe chestionarea unui eșantion reprezentativ de copii, părinți și profesori din Teritoriile Ocupate. Astfel, în afară de limitările financiare și materiale, precum și a lipsei de control asupra evenimentelor exterioare, îngrijirea pe care o primesc copiii palestinieni este periclitată și mai mult de faptul că părinții și profesorii sunt ei înșiși stresați și frustrați, având în consecință mai puțină energie emoțională și mentală pentru a asigura sprijinul psihologic necesar copiilor lor. Nu este surprinzător faptul că nouă din zece părinți au raportat simptomele unui comportament traumatic la copiii lor, variind de la coșmaruri și enurezie până la un nivel crescut de agresivitate și hiperactivitate, precum și o scădere a câmpului atenției și a capacității de concentrare. Conform acestui studiu, doar 5-8 la sută dintre părinți au declarat că fiii lor au gânduri recurente despre participarea la procesiuni funerare, martiriu, implicarea în acțiuni militare sau răzbunarea unor membri ai familiei sau a unor prieteni care au fost uciși.

Conform părinților chestionați, copiii palestinieni se joacă mai des jocuri violente, mai ales „jocuri despre Intifada”. În timpul acestor jocuri, copiii folosesc termeni de război precum „atac aerian”, „vine echipa de demolare”, „F16”, „elicopter Apache”, dar și cuvinte ebraice. Copiii îi recunosc și îi imită pe liderul palestinian Yaser Arafat, pe primul ministru israelian Ariel Sharon, pe luptători, martiri și alte personalități pe care le văd la televizor. Unii copii se joacă simulând echipe de demolare israeliene care distrug case. În paralel cu frecvența ridicată a jocurilor de război, părinții au observat că acești copii se comportă într-un mod din ce în ce mai agresiv unul față de celălalt, unii direcționându-și agresivitatea față de prieteni și rude. Conform declarațiilor părinților, aceste schimbări în modul de joacă sunt vizibile chiar la copiii foarte mici. Un părinte a declarat că „primul cuvânt pe care l-a spus copilul meu de 1 an a fost *debbabeh* (tanc)”, în timp ce altul a afirmat că „aproape toți copiii mei desenează tancuri, elicoptere, împușcături și oameni sângerând”. Este de remarcat faptul că, în timp ce părinții își percep copiii ca jucând mai multe jocuri de război, copiii nu își dau seama de acest lucru: doar 6 la sută au menționat aceste activități, în comparație cu 48 la sută dintre părinți.

Mediul extern violent și imprevizibil subminează capacitatea de controlul a părinților. Astfel, părinții sunt înțelegători în ceea ce privește schimbările în comportamentul copiilor și acceptă, în general, simptomele traumatice ca fiind un răspuns normal la un mediu de stres. Din punctul lor de vedere, schimbările de comportament sunt probleme pe termen scurt care vor dispărea o dată ce se va îmbunătăți situația politică și economică. În general, sunt conștienți de importanța interacțiunii și dialogului cu copiii lor, dar nu găsesc că este ușor de pus în practică. În timp ce majoritatea părinților (65 la sută) au declarat că au o interacțiune semnificativă cu copiii lor, prin intermediul dialogului, iar un grup mai mic (12 la sută) a declarat o oarecare interacțiune, este semnificativ numărul (33 la sută) celor care au spus că nu au nicio interacțiune cu aceștia. În general, părinții se simțeau frustrați și furioși datorită deteriorării comportamentului copiilor lor, în contradicție cu aparenta acceptare a celorlalte simptome traumatice. Această situație este cel mai probabil datorată faptului că societatea palestiniană pretinde ca urmașii să-și respecte și asculte părinții.

Atunci când au fost întrebați de modelele lor în viață, copiii și-au pus tații pe primul loc, urmați de „persoane educate și cultivate”. Mamele au fost plasate pe locul trei, situație care reflectă, în parte, aspectul patriarhal al societății palestinienilor: tații și bărbații, în general, sunt văzuți ca cei care iau decizii, cei care exercită controlul și au acces la toate resursele – inclusiv acces la educație. Conform datelor statistice naționale, bărbații din West Bank și Gaza sunt mai educați decât femeile, iar în 90 la sută din cazuri constituie principalul susținător financiar al familiei. Atunci când părinții au fost întrebați de modelele copiilor lor, aceștia nu s-au menționat pe ei înșiși, ceea ce arată că nu par conștienți de faptul că reprezintă modelele-cheie în viață pentru copiii lor. În schimb, i-au plasat în top pe eroii și liderii naționali ai Intifadei, iar apoi pe *shahids*.

Mutarea forțată reprezintă un alt fenomen raportat de majoritatea persoanelor din grupul studiat. 21 la sută dintre copii au declarat că au trebuit să se mute permanent sau temporar datorită conflictului. Datele din studiile anterioare indică faptul că aceste schimbări de domiciliu nu erau atât de răspândite înainte de Intifada. Problema este mai pronunțată în Gaza decât în West Bank și este de asemenea predominantă mai degrabă în așezările urbane și de tabără decât în zonele rurale. Această tendință de relocare este accentuată de problema aglomerării: 16 la sută dintre copii au declarat că locuiesc în casă cu 11 sau mai multe persoane, 51 la sută cu alți 7-10 membri ai familiei, iar restul de 33 la sută locuiesc în case cu 6 sau mai puțin membri.

Îndoctrinarea

Sentimentul pregnant de deșănțare indus de acțiunile armate israeliene este amplificat de organizațiile teroriste prin intermediul liderilor religioși. Părinții manifestă o mult mai mare ușurință în a-și oferi copiii organizațiilor teroriste, conștienți de incapacitatea proprie de asigurare a unui trai decent, a unei locuințe, a hranei de zi cu zi. Copiii, la rândul lor, consideră că viața în organizația (tabăra) teroristă le va asigura traiul zilnic, iar răsplata finală va veni prin obținerea locului în Paradis după ce își vor da viața în lupta sfântă.

Salah Shedadeh, unul din foștii lideri Hamas din Gaza, a declarat într-un interviu pe site-ul Islam Online (26 mai 2002) că toți copiii ar trebui antrenați anterior executării atacurilor teroriste și că aceștia ar trebui să se înscrie într-o secțiune militară specială a organizației, în care să fie inspirați de valorile *Jihadului* militar și să fie învățați să facă distincția între bine și rău.

Pe 27 iunie 2002, Televiziunea Oficială Palestiniană a difuzat un documentar intitulat „Copiii martiri își iubesc pământul natal”. Dr. Fatal Abu Hin, conferențiar în psihologie, a vorbit despre fenomenul în creștere al implicării copiilor în incidente violente. Abu Hin a observat că *Shahada* (martiriu) este un cuvânt care are anumite semnificații pentru copilul palestinian, în special, dar și pentru societatea islamică, în general. El a afirmat că tânărul palestinian înțelege că prin *Shahada* poate câștiga onoare și respect și că acest fenomen îi determină pe copii să ia parte activă la evenimente violente. Abu Hin a prezentat un sondaj inițiat de Universitatea Islamică din Gaza în aprilie 2001, care s-a concentrat asupra unui grup de 100.000 de tineri din

Gaza în intervalul de vârstă 9-16 ani. Rezultatele sondajului indică faptul că, dintre cei chestionați, 45 la sută au luat parte în mod activ la violențe. Mai mult, 73 la sută dintre tineri au declarat că își doresc să devină martiri. Dr. Fatal Abu Hin a declarat că „inimile copiilor palestinieni sunt pline nu numai de anxietate și frică, dar și de o puternică dorință de a ajunge la *Shahada*” și că „martiriul a devenit cel mai nobil scop și cea mai admirabilă realizare a acestei generații”, observând faptul că „martiriul a devenit cea mai mare aspirație pentru mulți copii care cred că aceste este calea de a câștiga prestigiu și de a fi imortalizați de către conaționali lor”.

Conform Autorității Palestiniene, sondajele de opinie referitoare la susținerea de către palestinieni a terorismului sinucigaș au înregistrat în continuu o majoritate de peste 60 la sută din populație ca sprijinind acest fenomen. Alte sondaje palestiniene arată faptul că un procent de 72-80 la sută dintre copiii palestinieni își doresc să moară ca un *Shahid*. Aceste rezultate indică în mod clar faptul că, sub presiunea violențelor zilnice, a pauperizării familiale și în lipsa unor modele alternative educaționale, ei devin o pradă ușoară pentru organizațiile teroriste care îi exploatează pentru a perpetua atrocitățile teroriste. Studiul efectuat de organizația *Save the children* evidențiază însă faptul că, deși copiii își exprimă dorința de a deveni martiri, există puține dovezi că aceștia chiar și-au interiorizat dorința de a muri. De exemplu, unii copii credeau că se mai pot întoarce și realiza alte lucruri după ce au devenit martiri. Înconjurați de moarte, acești copii nu acceptă și nu înțeleg realitatea morții și dispariția fizică.

Îndoctrinarea copiilor se realizează în toate categoriile de vârstă, însă cu metode și mijloace diferite. În jocuri și în conversații, dorința de a muri pentru Allah este o componentă nelipsită din punctul de vedere al unui copil palestinian. Aceștia au acceptat onorarea *Shahadei* de la o vârstă fragedă, situație relevată de „Jocul *Shahid*”, în care copiii iau parte la funeraliile unui *Shahid*. Iată cum este descris acest joc de mass-media palestiniană: „Nada, o fată de șapte ani, le spune prietenilor săi: «Haideți să ne jucăm Jocul *Shahid*!» Copiii iau un cearșaf vechi pe care îl așează pe jos și încep să se certe cine va juca rolul lui *Shahid*. Fa'iz, în vârstă de 6 ani, spune «Tu ai fost *Shahid* ieri, azi e rândul meu! Eu sunt mai tânăr decât tine. Eu voi fi cel care va muri!». Apoi se întinde pe așternut. Nada, care joacă rolul «mamei lui *Shahid*» plânge și strigă, în timp ce ceilalți copii îl ridică pe Fa'iz, înfășurat în giulgiu. Copiii se deplasează cântând «Allah Akbar! Faceți loc pentru *Shahid*», în timp ce agită puști Kalașnikov de jucărie...”.

Educația pentru martiriu

Unul dintre efectele procesului de pace de la Oslo este că Autoritatea Palestiniană dispune de mijloace noi și variate pentru a-i motiva pe copii să participe la violențe de stradă anti-israeliene. Posturile de radio și televiziune, manualele școlare, o serie de ziare și reviste și chiar materiile studiate în taberele de vară se află sub controlul direct sau indirect al Autorității Palestiniene.

În emisiunile realizate de posturile de televiziune este din ce în ce mai prezent mesajul violent sau cum este denumit în literatura de specialitate *hate-speech*.

Posturile de televiziune difuzează frecvent ceea ce ar fi categorisit drept “*hate speech*”. Pe 2 iulie 1998, într-o încălcare a angajamentului de a combate incitarea la violență luat în cadrul acordurilor interimare de pace, un program palestinian de televiziune pentru copii, intitulat „Clubul Copiilor”, a difuzat un episod în care câțiva băieți cu armele ridicate scandau: „Suntem gata cu armele noastre; revoluție până la victorie; revoluție până la victorie.” În cadrul aceluiași program, un băiat de opt ani a declarat pentru audiență (un grup de copii): „Vin aici să vă spun că îi vom arunca în marea tăcută. Ocupatori, ziua voastră se apropie, atunci ne vom regla conturile. Ne vom rezolva pretențiile cu pietre și gloanțe.” Tot în programul Clubul Copiilor, pe 8 februarie 1998, o fetiță, care nu avea mai mult de zece ani, a declarat că dorește „să devină un războinic sinucigaș” în Ierusalim. În octombrie 2000, mass-media palestiniană a difuzat aproape în continuu reportaje despre revolte și funeralii. Postul de radio Vocea Palestinei obișnuia să își deschidă programul de emisie cu detalii despre decese și înmormântări ale martirilor încadrate de cântece patriotice și islamice și melodii de război. Un cântec foarte popular în Vocea Palestinei, care este difuzat și de televiziune, este interpretat de un bărbat care cântă despre fiul său martir, Mohammed Al-Dura.

De asemenea, a fost difuzată în direct o predică a Dr. Ahmad Abu Halabiya, un membru al Consiliului Fatwa numit de Autoritatea Palestiniană și fost rector al Universității Islamice din Gaza, care a îndemnat la umilirea, torturarea și măcelărirea israelienilor. Acesta a declarat: „Să nu aveți milă de evrei, oriunde ar fi, în orice țară. Luptați-vă cu ei, oriunde ați fi. Oriunde îi întâlniți, omorâți-i. Oriunde ați fi, omorâți-i pe acei americani care sunt ca ei – și pe cei care le stau alături.”

Îndoctrinarea și îndemnul la martiraj și violență nu se limitează la mijloacele media. Instituția palestiniană de învățământ și taberele de vară sunt, de asemenea, implicate în incitarea la violență a copiilor. Acestora le sunt inoculate idei islamice radicale în contradicție cu valorile fundamentale ale religiei islamice, determinându-i să sprijine și să încurajeze jihadul împotriva Israelului (iulie 2003, Mișcarea Islamică din Gaza și-a inițiat tabăra numită Tabăra de Vară pentru Martiri Al-Aqsa Intifada). Taberele organizate de Hamas exploatează starea de disconfort psihic și fizic a copiilor, disconfort apărut ca efect al pauperizării familiei de proveniență. Uniformele, cărțile, pantofii și nu în ultimul rând (constituind, de fapt, cel mai important aspect al atractivității acestor tabere) afecțiunea, grija și înțelegerea față de copii, reprezintă mijloace subtile prin care psihicul copilului devine teren fertil îndoctrinării religioase fanatice.

Un reporter al ziarului *New York Times* a observat programul unei tabere militare conduse de Autoritatea Palestiniană, în care 25.000 de cursanți aflați în tabără exersau răpirea liderilor israelieni, demontarea și asamblarea de puști de asalt Kalașnikov și învățau arta ambuscadei. Acestora le sunt date uniforme de camuflaj și imitații de arme, defilează și exersează infiltrarea, mersul târâș printre obstacole. Antrenamentul copiilor pentru lupta armată amintește de prețul pe care copiii l-au plătit în alte războaie din Orientul Mijlociu. În timpul războiului dintre Iran și Irak, guvernul iranian a recrutat zeci de mii de copii soldați, care au format „Gărzile Revoluționare”. Trimiși pe front pentru a curăța terenul de mine și pentru a ataca poziții fortificate irakiene, acești copii, care de obicei erau neînarmați, se confruntau

cu o moarte aproape sigură. Ei „știau” însă că porțile Paradisului le vor fi deschise cu ajutorul cheii de plastic purtate la gât.

În multe cazuri, copiii palestinieni se îmbracă în *shahid* (martir) cu acordul părinților lor, adesea fiind încurajați chiar de aceștia să facă acest lucru. Rezultatul îl constituie apariția a din ce în ce mai multe cazuri de copii care participă la procesiuni purtând replici ale centurilor explozive și inscripții în care declară că sunt martiri. Acest fenomen are o influență distructivă asupra educației copiilor care sunt îndoctrinați în cultura Jihadului, fiind apoi ușor de recrutat de către organizațiile teroriste în scopul executării de atacuri.

Chiar și în școlile publice, politica pare să joace un rol major în educație. De exemplu, locțiitorul Ministrului pentru Educație al Autorității Palestiniene, Naim Abu Humus, le-a ordonat directorilor de școli să dedice prima oră rugăciunilor pentru sufletele celor uciși în timpul Al-Aqsa Intifada, spunând: „Azi vom glorigifica Al-Aqsa și Palestina și ne vom aminti de martirii Palestinei”.

Presiunea psihică la care sunt supuși copiii în ideea sacrificării își are originea, de cele mai multe ori, în mediul familial. Convinși de discursurile lui Arafat în care se accentua rolul copiilor în lupta lor și încurajați în continuu de conducerea politică și religioasă să-și exprime furia, mulți părinți palestinieni au ajuns să vadă rolul tinerilor în revoltă ca fiind util și onorabil. Un copil omorât într-o confruntare de stradă devine un *shahid* al cauzei palestiniene, aducând familiei sale recunoaștere socială și o recompensă în bani – 2.000\$ de fiecare copil ucis și 300\$ de fiecare copil rănit. Arabia Saudită a făcut prima contribuție de 250 milioane \$ la un fond de 1 miliard \$ destinat sprijinirii familiilor martirilor palestinieni. În plus, Frontul Arab de Eliberare, un grup palestinian loial fostului președinte irakian Saddam Hussein, a plătit recompense generoase celor răniți precum și familiilor celor morți conform următoarei grile: 500\$ pentru o rană, 1.000\$ pentru un handicap, 10.000\$ familiei fiecărui martir și 25.000\$ familiei fiecărui martir sinucigaș cu bombă, sume foarte generoase în condițiile șomajului și sărăciei rezidenților palestinieni din West Bank și Fâșia Gaza.

O societate care sanctifică moartea

Martirii, persoanele care mor pentru sfântul *Jihad* sau pentru Islam sunt atât de bine priviți de poporul palestinian încât, uneori, părinții acceptă moartea copilului lor ca pe o datorie de onoare. Cultura urbană și cea *underground* preamăresc terorismul sinucigaș (nume de străzi, formații de muzică, graffiti, sloganuri de tipul „Feriți-vă de moartea din cauze naturale”). Copiii palestinieni nu schimbă între ei cărți de joc cu eroii clasici ai generației (Batman, Superman, Scooby Doo), ci cu chipul martirilor sinucigași. Influențele culturale își pun amprenta asupra copiilor în general: un copil palestinian dorește să devină terorist sinucigaș, în timp ce un copil occidental visează să devină *rockstar*.

Sheikh Ikrim Sabri, *mufti*-ul Ierusalimului numit de Autoritatea Palestiniană a spus că „nu există nicio îndoială că un copil martir sugerează faptul că noua generație va duce mai departe cu hotărâre misiunea noastră”.

Oricât de înspăimântătoare ar fi această propagandă și efectele ei, trebuie să analizăm și posibilitatea ca la rădăcina cruzimii teroriștilor să se afle un alt motiv. În comparație cu Occidentul, viața din țările arabe a fost întotdeauna mai aspră. Pedepsa corporală a copiilor face parte din cultura lor. Nicio autoritate centrală islamică nu s-a pronunțat până acum împotriva agresiunii copiilor. Supraviețuirea într-o asemenea societate necesită un anumit grad de insensibilitate. Dar această componentă psihologică poate fi ne semnificativă în comparație cu efectele neurobiologice ale bătăii sau torturii din copilărie. Cercetătorii de la Universitatea Harvard au indicat pentru prima dată că hormonii de stres eliberați atunci când un copil experimentează o formă de abuz fizică sau sexuală împiedică dezvoltarea acelei părți a creierului responsabilă cu empatia și conștiința.

Scanările efectuate asupra creierelor celor care au suferit de pe urma unor evenimente similare cu cele întâlnite în copilăria tinerilor palestinieni au dezvăluit o subdezvoltare a hipocampusului și a vermisului. Printre tipurile de comportament asociate cu acest tip de afecțiune a creierului se numără impulsivitatea, sadismul și suicidul.

Mai înspăimântătoare este prognoza pe termen lung pentru societatea palestiniană, Martin Teicher, un cercetător al studiului realizat de Harvard, a semnalat faptul că părinții sadici le transmit copiilor aceeași caracteristică. Oricare ar fi forma de traumă fizică, emoțională sau sexuală, sau prin expunerea la război, foamete sau boli, stresul poate declanșa un val de schimbări hormonale care vor conecta permanent creierul unui copil pentru a se putea confrunța cu lumea. Prin intermediul acestui lanț de evenimente, violența și abuzul trec de la o generație la alta, precum și de la o societate la alta.

Concluzii

Graca Machel nota în cartea sa **The impact of War on Children** că „războiul afectează bunăstarea psihologică și socială a adolescenților într-o perioadă din viață când aceștia sunt profund concentrați pe stabilirea propriei identități. După război, mulți adolescenți au mari dificultăți în a-și imagina un viitor care are un rol semnificativ pentru ei.”

Autoritatea Palestiniană a creat o realitate violentă, dornică de moarte pentru copiii ei învățându-i să vadă moartea pentru Allah – *Shahada* – ca pe un ideal pe care sunt așteptați să-l realizeze. Dacă doar 1 la sută dintre copii ar încerca să-și îndeplinească datoria și să ajungă la *Shahada* prin terorism sinucigaș, consecințele ar fi catastrofice. Astăzi, o întreagă generație de copii palestinieni, victime ale îndoctrinării și propagandei Autorității Palestiniene, crede că moartea în război pentru Allah este cea mai mare realizare care se poate obține în viață, ceea ce plasează Autoritatea Palestiniană printre cei mai mari abuzatori din istoria lumii.

Bibliografie

- [1] ARAFAT, Cairo și Boothby, Neil [2003], **A Psychosocial Assessment of Palestinian Children**, U.S. Agency for International Development's Mission to the West Bank and Gaza.
- [2] **Child Soldiers Global Report 2004 on Occupied Palestinian Territories**.
- [3] **Children and minors in the Israeli – Palestinian conflict**, http://en.wikipedia.org/wiki/Children_and_minors_in_the_Israeli-Palestinian_Conflict.
- [4] HUNTER, Catherine [2006], *Occupied Palestinian Territories. Palestinian children and Hamas*, Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Forum on armed groups and the involvement of children in armed conflict.
- [5] **Israel/Occupied Territories: An ongoing human rights crisis**, Amnesty International, <http://web.amnesty.org/pages/isr-index-eng>.
- [6] KELEMEN, Lawrence [2002], **Hot Wired for Hatred**, Scientific American, www.teachkidspeace.com.
- [7] MARCUS, Itamar și CROOK, Barbara [2006], **Seducing Children to Martyrdom**, www.teachkidspeace.com.
- [8] **Palestine: the assault on health and other war crimes**, British Medical Journal, <http://bmj.bmjournals.com/cgi/content/full/329/7471/924?>
- [9] *The exploitation of children for terrorist purposes [2003]*, communicated by Israeli security sources.
- [10] *Watchlist on Children and Armed Conflict [2002]*, The Impact of Conflict on Children in Occupied Palestinian Territory and Israel.
- [11] WEINER, Justus Reid [2000], *The use of palestinian children in the Al-Aqsa Intifada*, Jerusalem Letter/Viewpoints, Nr. 441 3 Heshvan 5761/1 nov.
- [12] Idem, *Child Abuse in the Palestinian Authority*, Jerusalem Post, 2 octombrie.

TERORISM PRIN INTERNET. STUDIU DE CAZ HAMAS

Dr. Irena CHIRU*
Dr. Ella CIUPERCĂ**

The Internet has become the seductive media for terrorists with official and nonofficial websites, forums and chat rooms. It is a powerful tool for terrorists, who use online message to share information, coordinate attacks, spread propaganda, raise funds, and recruit, experts say. And Hamas is one of the leading groups that has long used the Internet to market its terrorist messages. These are distributed to various target audiences in the Palestinian Authority administered territories and across the Arab/Muslim world. The Internet means mainly freedom of speech, so can terrorists turn the internet itself into a weapon?

Hamas conduce degajat în categoria organizațiilor care utilizează Internetul ca mijloc de comunicare. De-a lungul timpului, Hamas a investit sume de bani considerabile în crearea unei infrastructuri prin Internet extinse, care cuprinde peste douăzeci de site-uri web cu mesaje în opt limbi (arabă, engleză, franceză, rusă, persană, malai, urdu și indoneziană). Mesajele cuprinse fac referire cu precădere la conflictul cu Israel, la situația internă din Palestina și la trecutul mișcării Hamas. Per ansamblu, conținuturile pledează pentru acțiunile teroriste, cu accent pe sentimentul de ură față de Israel și, în unele cazuri, față de evrei și occidentali în general.

Hamas este ramura palestiniană a Frăției Musulmane – lider în rândul grupărilor islamiste din Orientul Mijlociu. Denumirea de “Hamas” este încetățenită din anul 1987 (când a izbucnit prima “Intifada”), “hamas” însemnând “curaj” (face referire la toți cei care se implică în atacuri sinucigașe sau în alte tipuri de atacuri). Fondatorul acesteia este șeicul Ahmed Yassin care, împreună cu alți membri ai “Jama'at al-Ikhwan al-Muslimin - Frații musulmani” -, organizație care desfășura acțiuni civice, de ajutor social și îndrumare spirituală a comunității musulmane, au înființat “Harakat al Muqawana al Islamiyyah- Hamas” (“Mișcarea islamică de rezistență”). Aripa militară a acestei nou-înființate organizații, “Izz al-Din al-Qassam”, a jucat un rol important în Intifada palestiniană organizând atacuri sângeroase asupra forțelor militare israeliene.

Conform oficialilor israelieni din structurile de intelligence, Hamas face apel la Internet pentru a transmite hărți, fotografii, ordine și coduri specifice diferitelor atacuri și, nu în ultimul rând, sugestii despre cum trebuie detonată o bombă. Ceea ce corespunde întru totul cu declarațiile reprezentanților grupării: “folosim toate instrumentele pe care le avem – e-mail, Internet – pentru a sprijini *jihad*-ul împotriva cotropitorilor și suporterilor acestora”, declara fondatorul și liderul organizației Hamas, șeicul Ahmad Yassin. “Cele mai strălucite minți lucrează pentru noi”[1].

Din cele douăzeci și unu de site-uri identificate, opt sunt site-uri de bază ale Hamas (palestineinfo.co, palestine-info.info /arabic, palestinepersian.info, palestine-info.com/en/, palestineinfourdu.com, palestine-info.ru, pallestine-info.cc,

*Lector universitar doctor, Academia națională de Informații.

**Conferențiar universitar doctor, Academia națională de Informații.

infopalestina.com), și treisprezece sunt site-uri secundare, fie ale aripii militare Izz al-Din al-Qassam, fie reviste sau jurnale online, fie site-uri care conțin galerii de fotografii (alqassam.ps, alqassam.ps/english, palestinegallery.com, palestinianforum.net, pal-election.org, fm-m.com, alresalah.org, alfateh.net, islamic.block.net, alkotla.com, isocg.org, sabiroon.com/sabiroon.net/ sabiroon.org). Dintre acestea, analiza de față va face referire la câteva alese, iar criteriul care a stat la baza selecției a fost cel al relevanței pentru o categorie mai amplă de site-uri ale Hamas și, de asemenea, criteriul relevanței pentru tema acestui studiu. De precizat că atât website-urile (conținut și denumire), cât și adresele IP cu țara de proveniență sunt frecvent schimbate.

Site-urile Hamas sunt întreținute din Liban, Gaza, Rusia, Marea Britanie, Malaezia, Indonezia, Iran și Emiratele Arabe Unite [2], sunt găzduite de centre din Rusia, Ucraina, Emiratele Arabe Unite, Indonezia și Malaezia. Deși în SUA trece drept organizație teroristă, Hamas utilizează pentru website-uri cel puțin trei firme din SUA și una din Canada, însă acestea sunt site-uri secundare, care asigură infrastructura civilă (asociații caritabile, organizații studențești) [4]. În privința ISP-urilor respectivelor site-uri, cităm din rezultatele obținute în urma studierii a nouă site-uri ale Hamas, analiză realizată începând cu octombrie 2005: majoritatea utilizează ISP-uri din Europa de Est (Rusia și Ucraina) și din Asia de Sud-Est (Malaezia și Indonezia), urmate de serviciile preluate din Dubai și Emiratele Arabe Unite. Mai mult, “în unele cazuri (Rusia și Ucraina), companiile de ISP sunt aceleași precum în ianuarie 2005. Trebuie menționat că unele din țările menționate sunt gazde ale personalului de legătură al Hamas (...). Întreaga infrastructură este coordonată de Nizar al-Hussein din biroul lui Osama Hamdan, liderul aripii Hamas din Liban, la rândul lui ghidat de structurile de conducere din Damasc” [2].

Figura 1
The Palestinian Information Center – front page

Figura 2
The Palestinian Information Center – pagina în limba engleză

Principalul site al Hamas (cu alte câteva site-uri secundare) este <http://www.palestine-info.net/>, cunoscut sub denumirea de “**The Palestinian Information Center**”. A apărut în anul 1998 și a devenit deplin funcțional în 1999. Site-ul declară că realizează “studii și cercetări”, dar, în esență, oferă informații și știri, care reflectă cu precădere ideologia și istoria Hamas. De asemenea, postează

anunțuri oficiale și interviuri cu membrii de marcă ai mișcării și texte propagandistice îndreptate împotriva Israelului și uneori împotriva Autorității Palestiniene. Spre exemplu, fac referire la retragerea Israelului ca fiind “victoria Hamas (...) nu vom preda armele și vom continua să atacăm Israelul până la distrugerea acestuia” [2]. De asemenea, este site-ul care a servit prioritar drept instrument de propagandă în timpul alegerilor.

Un loc aparte în conținuturile acestui site îl ocupă textele de gloriificare a bombelor sinucigașe. Ilustrăm cu o imagine postată pe site: două bombe sinucigașe, Yasser Sultan Abu al-Abbas (autorul atacului împotriva IDF, 24 martie 2004) și Muhammad al-Qadi Abu al-Bara’ (ucis în momentul când încerca să detoneze o mașină, 6 martie 2004). Conform textului atașat imaginii: „Eroii (...) leii raidurilor și ai operațiunilor speciale” (n.a. atacuri sinucigașe) în Tel Aviv (clubul de noapte Dolphinarium, pe 1 iunie 2001. Atacul a ucis 21 de tineri și a rănit alți 83 (fig. 3).

Acest site este în limba arabă, dar conține numeroase link-uri către subsite-uri în limbile engleză, franceză, farsi (Iran), urdu (Pakistan), rusă sau malawi. Fiecare link și fiecare conținut în parte sunt diferit concepute astfel încât să fie adecvate publicurilor țintă: palestinienilor și altor audiențe din țări arabe și musulmane, precum și comunităților arabe și musulmane din lume. Actualizarea informațiilor se face zilnic, de cele mai multe ori la interval de câteva ore.

În mod neobișnuit, site-ul are trei adrese IP diferite (<http://www.palestine-info.com/>, <http://palestine-info.info/index.html>, <http://www.palestine-info.cc/>). De asemenea, <http://www.infopalestina.com/> este un alt site oficial al Hamas localizat în Damasc și gestionat din Beirut, cu texte în arabă, engleză, franceză, farsi, urdu, rusă și malawi. Fiecare oferit de alt ISP, fapt care asigură audiențe diferite și, în același timp, asigură continuitatea site-ului în cazul în care unul din ele s-ar întâmpla să fie închis din rațiuni politice sau tehnice. Cele trei firme (ISP-uri) sunt localizate în trei țări diferite și în trei zone geografice

diferite, fiecare din ele cu o orientare politică diferită: Rusia, Emiratele Arabe Unite și Ucraina. În egală măsură, toate cele trei țări s-au dovedit, în timp, rezistente în fața presiunilor externe de a suspenda serviciile ISP sau de a închide anumite site-uri.

Conținutul și stilul *link-ului în limba engleză* (<http://www.palestine-info.com/en/>) diferă de cele ale site-urilor în limba arabă: ele sunt adaptate unei audiențe-țintă vorbitoare de limba engleză și parte a unei lumi occidentale. Interesant este că textele reflectă punctul de vedere al Hamas, dar propaganda este mai diluată comparativ cu site-urile în limba arabă. Conține istoricul grupării, profilul liderilor, “recordurile glorioase” înregistrate prin atacuri teroriste, știri zilnice din perspectiva Hamas, eseuri politice și declarații oficiale ale Hamas: “posibil să nu ajungem niciodată pe frontul de luptă în numele lui Allah, deși ne dorim cu ardoare acest lucru” se declară într-un text postat pe site în 1999. Un alt articol publicat pe site

Figura 3

Glorificarea bombelor umane

după 11 septembrie notează că “islamul interzice rănirea oamenilor inocenți”, iar “musulmanii ar trebui să utilizeze forța doar când suntem obligați, și acesta este ultimul resort” [1].

Ilustrăm diferențele dintre discursul site-urilor de limbă arabă comparativ ce site-ul de limbă engleză prin următoarele imagini: arderea drapelului israelian prin raport cu “boicot contra Israel” (fig. 4 și 5).

Figura 4

Figura 5

Figura 6
Fotografii din revista pentru copii

Ceea ce particularizează prezența Hamas în internet este *revista online pentru copii* “Al-Fateh” (<http://www.alfateh.net/>). Primul număr de revistă a apărut în septembrie 2002 și de atunci a avut apariții lunare, intens promovate pe principalul site al Hamas. Site-ul conține povestiri amuzante, poezii și jocuri care celebrează eroismul martirilor în numele lui Allah și imagini ilustrând copii ce poartă arme, pietre și volume din Coran. Formatul este unul comic și prietenos, specific unei audiențe tinere, dar care nu uită să comemoreze bombele umane. Ilustrăm cu imagini din secțiunea intitulată “Copii Palestinei” (fig. 6).

Forumul oficial al Hamas (<http://www.palestinianforum.net/>) conține “chat rooms” pe diferite subiecte: politică, cultură și istorie, lege și credință, religie musulmană. Acesta constituie un forum de dezbateră și schimb de opinii pentru membrii și pe susținătorii Hamas. Interesant este că, deși în octombrie 2004 site-ul a anunțat că își va încheia activitatea, din cauza unei cereri oficiale înaintate de guvernul rus, site-ul este în continuare deschis, cu același IP oferit de aceeași companie rusă (adresa: IP 195.42.183.35, ISP: DataForce, adresa ISP: Smotechny per 103 473, Moscova, Rusia, Tel: +7 095 7375667, Fax: +7 095 7373246, persoană de contact: Nizar al-Hussein, Beirut) [4].

Dincolo de faptul că pot găzdui retorica violentă a participanților, aceste “chat rooms” pot fi utilizate pentru a coordona tactic acțiunile. Ilustrăm cu extrase dintr-o astfel de conversație referitoare la uciderea cetățenilor americani. Unul dintre participanți replica unui aspirant la o misiune teroristă că acesta din urmă ar trebui “să lovească cu mașina pe stradă cetățenii americani care vizitează Israelul” sau “să le

dea foc în propriile mașini cu cocteiluri Molotov”. O altă soluție dată: folosirea unei soluții otrăvitoare, care ucide prin contact cu pielea, în locuri publice, pe mâner de uși, pe aparate telefonice, pe farfurii sau pahare. Sau “să punem cianură în apă, astfel i-am ucide pe americani în mai puțin de 10 secunde” [1].

Un alt mijloc utilizat de Hamas în scop propagandistic este site-ul “*Asociației Islamice pentru Palestina*” (IAP), o organizație americană din Illinois, Chicago. Știrile postate sunt atribuite “IAP News”, deși preiau, uneori cuvânt cu cuvânt, informațiile din Palestine Info. Și pe acest site se regăsește galeria foto a “masacrelor sioniste”, mai mult de zece articole care pledează pentru ideea că sionismul este o formă de rasism și, nu în ultimul rând, un formular și un număr de cont prin care doritorii pot face donații .

Tot în Statele Unite ale Americii se regăsește “*United Association for Studies and Research*”, un *think-tank* fondat de Musa Abu Marzuq. Grupul editează o revistă și organizează conferințe care au ca scop justificarea terorismului. Ignorând faptul că Hamas a lovit ținte civile, Ahmad Yousef, director al “*United Association for Studies and Research*” declară pe site că “cruciada inspirată de sionism” dusă împotriva terorismului se face cu “rănirea sau uciderea civililor” ca “scuză” pentru incriminarea Hamas. Site-ul conține puține informații: oferă datele de contact și prezintă diferite lucrări și reviste redactate de organizației (se remarcă articolul care glorifică activitatea și opera lui Roger Garaudy, cunoscut pentru negarea Holocaustului).

Concluzii

Ceea ce rezultă în primul rând este *caracterul flexibil* al intervențiilor Hamas în privința Internetului: utilizarea mai multor firme care provin din țări diferite, opțiune care îi asigură în permanență prezența alternativă în mediul virtual și schimbarea succesivă a denumirilor site-urilor și a adreselor IP. Din analiza conținuturilor rezultă o *triplă funcționalitate* a site-urilor: (1) propagandă prin mesaje – text și imagini (2) planificare și coordonare a acțiunilor viitoare și (3) strângerea de fonduri din partea simpatizanților. Discursul este astfel construit încât să implice și să solicite participare: “Allah va oferi posibilitatea de a vă implica în lupta pentru drepturile musulmanilor (...) Chiar dacă nu te implici fizic în jihad, POȚI să ne ajuți financiar” [1]. Unele mesaje sunt astfel gândite pentru a îi atrage pe cei care s-au retras din operațiuni: “poți sprijini jihadul din bucătărie, crescând copiii care să sprijine cauza” sau ”nu trebuie să ne sprijini direct...rămâi neutru. Nu ne preda” [5].

Mesajele au două teme recurente: victimizarea și apelul la acțiune (atac armat sau bombe sinucigașe). Aceste mesaje „distorsionează adevărul... utilizează bucăți de adevăr sau, în unele cazuri, creează noi adevăruri” [6]. Tema victimizării este exploatată prin acuzele aduse Statelor Unite ale Americii și aliaților acestora care ar umili și dezonora societatea și cultura musulmană. Iar apelul la acțiune este, de cele mai multe ori, contextualizat în cruciada dusă împotriva islamului.

În ceea ce privește contracararea terorismului online, măsurile luate de instituțiile de securitate au prilejuit dezbateri și polemici în comunitățile informative care se confruntă cu acest fenomen. „Prima reacție care s-ar cere ar fi ca, atunci când identifici un site terorist, să îl închizi”, ceea ce ar însemna că serviciile de informații

vor pierde informații valoroase. Deoarece „poți vedea cine ce postează și cine plătește pentru asta”[7]. Totodată, închiderea unui site terorist reprezintă o măsură ale cărei rezultate sunt temporare.

Dimpotrivă, site-urile pot fi monitorizate, iar în urma monitorizării putem conchide referitor la modul de a gândi și de a interpreta, la motivațiile, audiențele, planurile operaționale și potențialele ținte ale atacurilor. De asemenea, o analiză a site-urilor ne permite să identificăm “inamicii”, reprezentanți oficiali politici sau religioși care sunt priviți ca o amenințare, dar și polemicile și dezbaterile/neînțelegerile interne grupării. Nu în ultimul rând, permite identificarea celor care gândesc mesajele propagandistice, a moderatorilor discuțiilor din “chat rooms” și a firmelor care găzduiesc paginile în cauză.

Prin urmare, măsurile de contracarare prin închiderea site-urilor se pot combina cu monitorizarea și analiza conținuturilor postate. Iar abordarea trebuie să fie una interdisciplinară: să implice experți în comunicare și retorică, psihologi care înțeleg și pot explica impactul campaniilor de influențare asupra audiențelor țintă și răspunsurile cognitive și de comportament ale acestora, precum și specialiști în grafică și design care interpretează interfața grafică a site-urilor.

Bibliografie

[1] Jihad online: Islamic terrorists and the Internet, Anti-Defamation League, 2002.

[2] Using the Internet to market terrorist: The Palestinian Islamic Jihad markets its terrorist message using Internet sites, www.intelligence.org.il/eng/sib/8_04/internet.htm.

[3] Marketing terrorism: Hamas exploitation of the Eastern European Internet infrastructure to operate its sites http://www.intelligence.org.il/eng/sib/1_05/m_t.htm.

[4] Terrorism and Internet: an examination of Hamas’s websites and the hosting providers used by them The Internet as a means for glorifying suicide bombers, 1 iunie, 2006, Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies (C.S.S), www.intelligence.org.

[5] Terrorists Use Cyberspace as Important Communications Tool. **Allied states must strategize, pool resources to rebut terrorist propaganda**, 5 mai, 2006, <http://usinfo.state.gov/usinfo.a>

[6] Devlin, D. citat de Jacquelyn S. Porth în Terrorists Use Cyberspace as Important Communications Tool. **Allied states must strategize, pool resources to rebut terrorist propaganda**, 5 mai, 2006, <http://usinfo.state.gov/usinfo>.

[7] [Kaplan](http://www.cfr.org), E. Terrorists and the Internet, www.cfr.org.

GLOBALIZAREA ~ DETERMINĂRI, CONCEPT, CONSECINȚE

Cristian BANU*

The paper treats, from the phenomenological perspective, the complex determinants of globalisation, focused, in this case, on the technological development, the end of the Cold War and the increasing regional and interregional liberalisation. Among the consequences of globalisation, we could mention: the erosion of the national state, the increasing gap between the poor and the rich, the environmental degradation, the impossibility to exercise the control over multinational societies.

Dacă, vreodată, în istoria gestionată a Lumii, s-a vorbit mai insistent și mai laborios despre ceva anume – fapte, războaie, culturi, civilizații, personalități, fenomene ș.a.m.d., ei bine, nu s-a vorbit nicicum mai mult decât se vorbește în prezent despre globalizare. Practic, acest proces a canalizat și continuă să canalizeze, să capteze atenția, preocupările și energiile unui spectru din ce în ce mai larg de instituții, dar și de cetățeni care, indiferent de rostul lor social și profesional, își raportează existența la coordonatele globale ale dezvoltării. Se vorbește atât de preocupat, pe toată verticala instruirii și educației umane, încât acest proces, globalizarea, pare a fi cea din urmă descoperire a neliniștii și iscodirilor umanității, o descoperire a tuturor descoperirilor, un fenomen social care dă nota ultimativă salvării planetare. Or, lucrurile stau altfel. Globalizarea, de fapt germeni ai globalizării fără de care globalizarea însăși nu ar fi fost posibilă, ca fenomen social nu neapărat conștient, pot fi identificați și luați în considerație încă în zorii dezvoltării grupale a condiției umane. Conștientizarea proprietății, dar și a nevoii instinctuale a extinderii ei continue, diversificarea permanentă a obiectului general al proprietății și, implicit, a valorii sale, perfecționarea neîncetată a formelor și procedeele de exercitare a dominației prin intermediul forței și al războiului, imposibilitatea păstrării în proprietate a descoperirilor definitorii în dezvoltarea societății umane, conjugată cu generozitatea răspândirii lor neîngrădite sunt, iată, câteva elemente care pot fi luate în considerare atunci când vorbim despre germenii globalizării. A globalizării ca proces și fenomen social și istoric, dar și ca practică inevitabilă a acțiunii și dezvoltării umane. Pentru că, trebuie afirmat, globalizarea este un proces inevitabil și ireversibil, un proces care transcende voința umană instituționalizată, aceasta putând grăbi, încetini sau direcționa anume procesul, cu consecințele specifice corespunzătoare. De ce insistența aceasta de azi pe tema globalizării ? Este întrebarea la care încercăm să răspundem în demersul teoretic în care ne-am angajat, centrându-ne raționamentul pe trei paliere: *determinări, concept, consecințe*, valori pe care le vom trata din perspectiva înțelegerii și a realităților contemporane. Realități care conferă globalizării atributul indubitabil al unei noi ordini internaționale.

* Manager, Spitalul Clinic de Boli Infecțioase și Tropicale “Prof. dr. Victor Babeș”

Determinări ale globalizării

Fără îndoială, globalizarea este unul dintre cele mai complexe fenomene care au marcat dezvoltarea societății umane și care, prezentul o dovedește convingător, își pune puternic și decisiv amprenta asupra a tot ceea ce se întâmplă în spațiul existenței umane în secolul XXI. Complexitatea ca atare a fenomenului induce în sfera înțelegerii generale un pachet de cauze menite să îl determine, să îl întrețină și, bineînțeles, să îl dezvolte. Pentru că, am convenit deja, globalizarea este un proces inevitabil, continuu și ireversibil. *Ce conduce astăzi spre intensificarea procesului? Care sunt determinările intensive ale globalizării?* Fără a proceda la o ierarhie anume, ne vom opri asupra celor pe care le considerăm definitorii, dar, mai cu seamă, asupra celor care se află în percepția și în înțelegerea noastră cotidiană. În acest sens, **dezvoltarea comprehensivă a tehnologiei**, în special a celei din domeniul informaticii și al comunicațiilor, joacă un rol absolut decisiv. Nu întâmplător, iată, *Internetul* a devenit nu numai simbolul globalizării, ci și natura sa sangvină, condiția indispensabilă vitalității întregului proces. Informatica și comunicațiile au pus statele în imposibilitatea de a ține sub control nu numai propriile lor instituții economice și financiare, ci și pe cele de sorginte politică, tehnică, științifică, culturală, educațională, practic le-au pus în situația de a nu putea controla întru totul realitățile detaliate și mecanismele procesului de instaurare a noii ordini globale. Cuprinderea în sfera globalizării a tuturor sferelor de exprimare a existenței umane, simultan cu relaxarea reglementărilor în domeniile economic și financiar, a favorizat apariția unor nuclee de putere tehnologică care, prin ceea ce realizează, transgresează continuu structurile statale. *Comunicarea* – în toate formele, ipostazele și mijloacele de susținere, aproape că are tendința să înlocuiască una dintre paradigmele fundamentale ale ultimelor două-trei secole, progresul, context în care comunicarea însăși este sinonimă cu progresul, comunicarea exprimând cel mai convingător nuanțele, consistența și altitudinea progresului. Familia, școala, întreprinderea, instituțiile de orice fel, cultura, economia, statele, guvernele, cetățeanul se dezvoltă prin comunicare. Paradigma ideologică a progresului a cedat, constrânsă de anvergura postmodernă a informației, locul comunicării, informația – comunicată sau netransmisă, subminând chiar și natura activă a puterii politice. Comunicarea, ca suport al globalizării, a impus, practic, *sfârșitul geografiei*: distanțele de orice fel nu mai constituie un impediment, frontierele de orice natură sunt supuse unui accentuat proces de spiritualizare, accesul la cunoștințele din spectrul înaltei tehnologii este nelimitat și, oricât de mari ar fi eforturile, greu de obturat. **Cheltuielile și viteza de transport**, vizând oameni, bani, produse, servicii, informații, au scăzut într-un ritm și până la niveluri care, cu numai câțiva ani în urmă, păreau inaccesibile. Produsele de tip software și bazele de date pot fi transmise în doar câteva secunde de la un capăt al lumii la altul. *Viteza de transport*, privită la modul general, a provocat dezintermedierea politică, fapt evident mai cu seamă prin slăbirea, chiar dispariția, intermediilor proprii verticalei sociale cuprinse între cetățean și stat, mai mult, între cetățean și formula supranațională care înglobează statul. În acest sens, interpretând contextul actual al globalizării din perspectiva relației *dezvoltare economică* –

revoluție informațională – rapiditate aproape spontană de transport al informațiilor strategice, Keith PORTER, director de comunicații și producător de emisiuni radio pentru Stanley Foundation, SUA, afirmă că „oamenii de pe întreaga planetă sunt mai conectați între ei ca niciodată înainte. Informațiile și banii circulă mai repede ca niciodată. Bunuri și servicii produse într-un loc din lume sunt din ce în ce mai disponibile în toate colțurile lumii. Călătoriile internaționale sunt mai frecvente. Comunicațiile internaționale sunt un lucru obișnuit”. Într-un alt plan, cel al evoluției istorice, **sfârșitul Războiului Rece** constituie, fără îndoială, un factor determinant major nu neapărat al procesului de globalizare, cât mai ales al grăbirii radicale a acestui fenomen. Pentru că, acest lucru este vizibil acum, „*Cortina de fier*” a Europei nu diviza doar continentul; era o „*Cortină de fier*” care împărțea, cu toate consecințele ei, întreaga planetă. Disparația bipolarității ideologice a conducerii planetare a determinat accentuarea universalizării valorilor fundamentale ale naturii umane, ale condiției sale devenitoare: democrație, libertate, drepturile fundamentale ale omului, prosperitate, credință. În același timp, globalizarea a fost determinată de **aparitia la scară planetară a unor probleme** care impuneau soluții urgente și eficiente: transformările periculoase, amenințătoare din spectrul climatic, migrația clandestină a persoanelor, traficul de armamente, muniții, materiale și tehnologie radioactivă, apărarea mediului, proliferarea necontrolată a terorismului internațional. Sunt, iată, câteva dintre problemele planetei, așadar probleme globale, a căror rezolvare impune găsirea unor soluții, evident, globale. În aria deteminărilor intensive ale procesului de globalizare, **liberalizarea** comerțului de orice fel joacă un rol preponderent. Autarhia a devenit de domeniul legendei. Orice produs, din orice colț al lumii, este la îndemâna oricui, evident a oricui plătește. Comerțul, practic, nu mai poate fi controlat, după cum nu mai pot fi controlate nici beneficiile pe care le incumbă și, mai departe, nu poate exista un control convingător asupra banilor rezultați din acesta. Comerțul a devenit nu numai sursa de existență a activității și vieții cetățenilor lumii, ci și hrana ca atare a globalizării. Trăim într-o economie globală, o economie a cărei rațiune de a fi este caracterul eminent liber al pieței, o economie caracterizată nu doar prin comerțul liber de bunuri și servicii, ci, poate într-o mult mai mare măsură, prin mișcarea liberă a capitalului. Ratele dobânzilor, cursurile de schimb și prețurile acțiunilor din diverse centre de putere economică și financiară sunt puternic intercorelate, în contextul în care piețele financiare globale exercită presiuni copleșitoare asupra condițiilor și a realității economice. Globalizarea înseamnă mobilitate și libertate, flexibilitate și predictivitate, gândire deschisă și proactivă.

Dar, dincolo de simpla enumerare a factorilor care se circumscriu unei posibile determinări coagulate a globalizării, idee în care am încercat să operăm discursul preliminar al temei, identificăm elemente cauzale la fel de active, precum: activitățile specifice ale corporațiilor multinaționale și transnaționale; impunerea unei limbi de largă uzanță internațională, cu caracter de universalitate; indispensabilitatea problemelor ecologice în ansamblul dezvoltării sociale globale; imposibilitatea divizării caracterului global al problemelor de securitate și pace. Or, toate acestea nu fac decât să configureze și mai convingător natura complexă a globalizării, ca proces, fenomen și acțiune umană, determinate istoric.

Construcții și înțelegeri conceptuale

Oricât ar părea de paradoxal, deși realitatea ca atare ne îndreptățește să gândim contrariul, nu există o definiție nu unanim acceptată, ci larg acceptată a globalizării, a procesului de globalizare. Explicația s-ar putea identifica în faptul că *globalizarea* este o noțiune întrebuițată curent spre a descrie un proces multicausal cu determinări concrete, în faptul că evenimente care se petrec într-o anumită parte a globului provoacă reacții, consecințe nebănuite de ample asupra spațiului societal, cu toate problemele sale, din alte părți ale planetei. De asemenea, lipsa unei definiții care să coaguleze un acord larg asupra ei rezidă în faptul că globalizarea subinclude organic o multitudine de procese complexe, cu o dinamică variabilă, care împăienjesc spațiul societal. Apoi, ne mai confruntăm cu o problemă care sporește dificultatea ajungerii, chiar largi, la o anume definiție, la un anume concept. *Globalizarea* este un termen atât de larg și de frecvent utilizat, încât putem afirma că a fost plasat într-un gen de desuetitudine, fiindu-i atribuită, drept consecință, fiecare mișcare, fiecare modificare din domeniile de referință ale activității umane: economic, social, politic, cultural, educațional, științific și tehnic, spiritual etc. Este motivul pentru care în discursul globalizării regăsim, în fapt, izvoarele, sursele din care teoreticienii respectivi se inspiră ideologic, religios, economic, politic, cultural și, nu în ultimul rând, financiar. În acest sens, vom releva interpretările cele mai semnificative. Bunăoară, Serge Cordellier susține că procesul de globalizare rezidă în „uniformizarea și diluarea culturilor naționale sau locale într-un tot străbătut de fluxuri și rețele de comunicare”, fiind exclusiv consecința unor determinări de natură politică și ideologică, sens în care același autor susține că „confruntările politice având ca obiect Organizația Mondială a Comerțului, criticile emise în interiorul, precum și în afara instituțiilor Fondului Monetar Internațional, mobilizările largi ale organizațiilor nonguvernamentale cu ocazia conferințelor internaționale ale ONU, divergențele de proiecte apărute în sânul organizațiilor regionale conturează tocmai existența opțiunilor politice”. Iar politicul, știm bine, nu este altceva decât consecința unei anume organizări a societății, în perspectivă piramidală, prin care se realizează controlul total al deciziilor sociale, oferind posibilitatea unei gestionări ideologice, uneori cu efecte anulatoare, a patrimoniului constructiv al societății umane. Dintr-o altă perspectivă, Keith Porter susține că „oamenii de pe întreaga planetă sunt mai conectați între ei ca niciodată înainte. Informațiile și banii circulă mai repede ca niciodată. Bunuri și servicii produse într-un loc din lume sunt din ce în ce mai disponibile în toate părțile lumii. Călătoriile internaționale sunt mai frecvente. Comunicațiile internaționale sunt un lucru obișnuit. Acest fenomen a fost intitulat *globalizare*”. Pe de altă parte, în filozofia Fondului Monetar Internațional, centrată pe dimensiunea economică, „*globalizarea economică este un proces istoric, rezultatul inovațiilor și al progresului tehnologic. Fenomenul globalizării constă în creșterea continuă a integrării economiilor lumii, datorată în special fluxurilor comerciale și financiare. Termenul se referă, de asemenea, la mișcările de populație și cunoștințe peste granițe*”. David Held și Anthony McGrew, profesori de științe politice, consideră că „*globalizarea poate fi concepută ca un proces sau ansamblu de procese*

care cuprind transformarea într-o organizare spațială a relațiilor sociale și a tranzacțiilor, exprimată prin fluxuri transcontinentale sau interregionale și rețele de activități, interacțiuni și putere”. În aria interpretărilor relative la definirea globalizării, reținem și opinia lui John Kavanagh, profesor la Institutul de Cercetări Politice din Washington, care susține că „globalizarea a însemnat pentru cei foarte bogați mai multe ocazii de a face bani și asta mult mai rapid. Aceste persoane au utilizat tehnologia de ultimă oră pentru a transporta sume mari de bani în orice punct de pe glob, în numai câteva secunde, aceasta pentru a putea specula cu mai multă eficiență”. Într-o altă notă, Jan Aart Scholte, director al Centrului de studiere a globalizării și regionalizării din Londra, interpretează globalizarea ca fiind un „proces de multiple conexiuni transplanetare între oameni” și consideră că „dacă definim globalizarea ca occidentalizare, atunci am putea-o regăsi în imperialism și în colonialism, pe o perioadă de mai multe sute de ani. Dar, dacă considerăm globalizarea ca liberalizare, adică dispariția controlului statului asupra mișcărilor de bunuri, bani, idei și oameni între țări, atunci se poate afirma că a existat globalizare în secolul al XIX-lea, urmat de o perioadă de încetinire și, apoi, de renaștere a globalizării în perioada recentă”. Alte interpretări definesc globalizarea ca fiind „libertatea pentru firma mea de a investi unde vrea, când vrea, pentru a produce ceea ce vrea, aprovizionându-se și vânzând unde vrea și având de suportat cele mai mici constrângeri posibile în materie de lege a muncii și convenții sociale” (președintele firmei multinaționale ABB, citat de cotidianul „Le Devoir”, 30 noiembrie, 1999). Prezintă, de asemenea, interes aprecierea diplomatului și scriitorului Jean-Marie Guehenno, care considera că globalizarea “Este un cuvânt la modă. Încerc să nu judec greșit globalizarea. Fiecare formă de organizare a lumii are potențialul său de libertate, de creație, de pericol și de onoare. Lumea statelor-națiune bine constituite și suverane este, de asemenea, lumea mai multor războaie mondiale, de înfruntări înfricoșătoare. Globalizarea este cumva ceea ce numesc dezintermedierea politică, adică slăbirea tuturor structurilor intermediare între problemele locale și indivizi”. Thomas Friedman, în lucrarea „The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization”, cultivând determinarea economică a procesului, esențializa: „Globalizarea este integrarea la nivel mondial a piețelor financiare, a statelor națiune și a tehnologiilor în cadrul unei piețe libere capitaliste, la o scară nemaiîntâlnită până în prezent”, în timp ce Donald Hafner, profesor de științe politice la Boston College, denotă că „Globalizarea este intensificarea relațiilor de interdependență la scară transcontinentală”. Dar semantica interpretărilor conceptuale relative la **globalizare** este extrem de largă și de eterogenă doctrinar și filozofic, realitate teoretică ce ne permite să arătăm că **globalizarea** este înțeleasă ca fiind și „... procesul de surmontare a granițelor apărute de-a lungul istoriei. Ea devine astfel sinonimă cu eroziunea (dar nu și cu dispariția) suveranității statelor naționale și se înfățișează ca o «detașare» a economiei de piață față de normele morale și legăturile instituționalizate dintre societăți...” (Elmar Altvater), „... intensificarea relațiilor sociale de pretutindeni, prin care locuri aflate la distanță unele de altele ajung să se interconecteze astfel încât evenimente dintr-un loc sunt marcate de procese care au loc într-un loc de la mulți kilometri depărtare și viceversa ...” (Anthony Giddens), „... intensificarea cantitativă și calitativă a

tranzacțiilor ce depășesc limitarea impusă de granițe, concomitentă cu expansiunea spațială a acestora...” (Ulrich Menzel), „...cea mai mare schimbare economico-socială de la Revoluția Industrială încoace...” (Dirk Messner/Franz Nuscheler), „...o interdependență sporită și integrarea diferitelor economii din lume...” (Meghnad Desai), „...un proces al creșterii numărului legăturilor dintre societăți și domenii-problemă...” (Johannes Varwick), „...procesul prin care se intensifică concurența pe piețe...” (C.Christian von Weizsäcker), „...descătușarea puterilor pieței mondiale și slăbirea puterii economice a statului...” (Schumann/Martin), „un termen la modă, folosit de ceva timp în dezbaterile politice, publicistice și științifice în mod inflaționist, și care este privit, pe de o parte, ca o «amenințare» și, pe de cealaltă, ca o «oportunitate»...” (Johannes Varwick), „...un proces social în care constrângerile geografiei asupra aranjamentelor sociale și culturale se atenuază și în care oamenii devin din ce în ce mai mult conștienți de această atenuare (...) Globalizarea nu implică în mod necesar omogenizarea. Globalizarea implică, pur și simplu, o mare conectivitate și deterritorializare ...” (Malcolm Waters) și, evident, nu în ultimul rând, un fenomen larg ce denotă faptul că „dinamica globalizării este controlată de puterile economice, și totuși consecințele cele mai importante aparțin domeniului politic” (Klaus Müller)¹.

Consecințe ale globalizării

Este dificil să surprinzi în termeni categorici, definatorii, consecințele globalizării. Aceasta, deoarece, practic, nu există domeniu al vieții sociale, pe toată verticala manifestării sale ontologice, care să nu fie amprentat de manifestările, cel mai adesea incontroleabile, ale globalizării. Așadar, fără concesii prealabile, putem admite că globalizarea a cuprins impasibilă totul: guverne și state, națiuni și minorități conlocuitoare, gândire și cultură, organizații și companii transnaționale, politici și arhitecturi sociale, partide și asociații nonguvernamentale, arta militară și științele devenirii social-umane, războiul și antirăzboiul, democrația și practicile totalitare, piața și tehnologiile revoluției informaționale etc. Analizând efectele *la vedere* ale procesului de globalizare, Kenichi Ohmae, în lucrarea “Power and Strategy in the Interlinked Economy”, surprinde: *sfârșitul interesului național, context în care condiția de cetățean, afirmată prin sensul clasic, devine perimată, propunând denumirea de consumator; transferul unor funcții importante ale statului către firme private; diluarea până la dispariție a concurenței dintre țări, locul luându-l concurența dintre orașe și regiuni economice; faptul că economia mondială își urmărește propria sa logică și propriile sale interese care întâmplător coincid cu frontierele naționale; pierderea treptată a funcțiilor consacrate ale puterii executive, rolul guvernelor centrându-se pe informarea curentă a cetățenilor/consumatorilor și pe întreținerea de calitate a infrastructurii. În același timp, în gama consecințelor globalizării regăsim procese, precum: revoluția comunicațiilor, care a făcut ca lumea să fie mai mică, noile tehnologii interactive îngăduind oamenilor să afle puncte de interes comune cu semenii lor din afara comunității; manifestări de subminare a*

¹ http://www.dadalos.org/globalisierung_rom/grundkurs_1.htm

comunităților locale, în măsura în care locurile de muncă sunt transferate peste hotare; apariția unui sistem financiar prădător, propulsat de necesitatea de a produce mereu mai mulți bani; accentuarea rivalităților dintre concernele multinaționale, pe fondul unei anumite omogenizări economice globale; strivirea clasei mijlocii, atât în societățile locale, cât și în sistemul internațional; redistribuirea privilegiilor și a privațiunilor, a bogăției și a sărăciei, a puterii și a neputinței, a libertății și a constrângerii; societățile multinaționale devin necontrolabile; eroziunea statului național, fenomen pe deplin vizibil în Europa, unde, nici mai mult nici mai puțin, statele au transferat unor structuri supranaționale de la competențe centrale până la suveranitatea monetară; deteriorarea agresivă a mediului ambiant; exacerbarea terorismului internațional, fenomen practic imposibil de controlat și de contracarat eficient. De asemenea, în planul afirmării conceptuale, determinările globalizării surprind procesul ca atare ca interdependență în creștere la nivel mondial, ca expansiune a dominației și dependenței, ca proces de omogenizare a vieții economico-sociale planetare, ca diversificare a cadrului intim al comunităților teritoriale.

Globalizarea. Lumea a devenit, în elementele definiției ale existenței ei, ca urmare nemijlocită a dezvoltării interdependențelor care ne afectează pe fiecare dintre noi, un singur sistem social. Sistemul global a devenit mediul în interiorul căruia se dezvoltă și evoluează societățile particulare. Legăturile sociale, economice și politice care traversează frontierele dintre state condiționează în mod decisiv soarta locuitorilor lor. Am văzut, globalizării i se acordă o multitudine de stări, condiții și înțelesuri. Sunt, până la urmă, importante tendințele pe care globalizarea le manifestă în planul relațiilor sociale, în acest sens globalizarea trebuind înțeleasă ca o reordonare a timpului și a distanței în viața socială.

Bibliografie

- [1] <http://www.globalizarea.com/globalizare-idei.htm>
- [2] http://www.dadalos.org/globalisierung_rom/index.htm
- [3] Dana POP, *Cinci dimensiuni ale procesului de globalizare*, <http://www.globalizarea.com/globalizare-idei-ro.htm>
- [4] Keith PORTER, *Globalisation: What Is It ?*,
i. <http://usforeignpolicy.about.com/od/trade/a/whatisgz.htm>
- [5] Thomas FRIEDMAN, **The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalisation**, Anchor Books, 2000.
- [6] Yves BRUNSVICK, Andre DANZIN, *Birth of a Civilization: the Shock of Globalization*, UNESCO, Paris, 1999.
- [7] Kenichi OHMAE, *Borderless World Power and Strategy in the Interlinked Economy*, HarperBusiness, 1999.
- [8] Malcolm WATERS, **Globalization**, London, Routledge, 1995.

ROMÂNIA, STAT MEMBRU AL ORGANIZAȚIEI HIDROGRAFICE INTERNAȚIONALE, DIRECȚIA HIDROGRAFICĂ MARITIMĂ, ACTOR AL GLOBALIZĂRII

Dr. Romeo BOȘNEAGU*

“National Authority in the field of the maritime hydrographic activity shall be the Ministry of National Defense through the Maritime Hydrographic Directorate, having as task to achieve, manage and keep updated the information and database on cartography, marine geodesy, and maritime navigation according to the national regulations and safety of the navigation as well as the international conventions at which Romania is Participant or according to reciprocal agreements and protocols signed by Romania with maritime states bordering Romania.”¹

I. Introducere

În conformitate cu prevederile art. 5 alineatul 1 din Legea 395/2004, „autoritatea națională în domeniul activității hidrografice maritime este Ministerul Apărării Naționale prin Direcția Hidrografică Maritimă, care are ca atribuții realizarea, gestionarea și ținerea la zi a fondului de date și informații privind cartografia, geodezia marină și navigația maritimă, conform reglementărilor naționale, siguranței navigației maritime și convențiilor internaționale la care România este parte sau conform acordurilor și înțelegerilor bilaterale semnate cu statele maritime cu care România are frontieră”².

Prin activități hidrografice maritime se înțelege totalitatea acțiunilor care au ca scop cunoașterea condițiilor de navigație și transmiterea informațiilor relevante, din și în afara porturilor din zona maritimă de competență națională, destinate creșterii siguranței navigației.

Activitățile hidrografice maritime cuprind:

- acțiuni specifice privind cunoașterea aspectelor topografice și hidrografice ale coastei și fundului mării, a curenților și a mării precum și a altor proprietăți fizice ale apei de mare, a condițiilor oceanografice și climaterice cu impact asupra navigației;
- acțiuni de semnalizare maritimă prin faruri, precum și de balizaj în afara porturilor maritime.

Scopul activităților hidrografice maritime este desfășurarea sigură și eficientă a traficului maritim, managementul zonei costiere, explorarea și exploatarea resurselor marine, apărarea maritimă, dezvoltarea științelor mării, delimitarea granițelor maritime.

* **Comandor conf. univ., Locțiitor și Șef de Stat Major, Direcția Hidrografică Maritimă, Constanța**

¹ Law 395/2004 regarding maritime hydrographic activity, Romanian Parliament.

² Legea 395/2004 privind activitatea hidrografică maritimă, Parlamentul României.

II. Activitatea hidrografică în contextul globalizării

Globalizarea, termen folosit pentru descrierea schimbărilor în societate și economia mondială, prin care domeniul activităților se extinde dincolo de reglementările statului-națiune, s-a resimțit imediat și cel mai puternic în schimbările tehnologice și inovatoare din sectoarele transporturilor și telecomunicațiilor. După cum era și firesc, România, în calitate de stat maritim, a fost preocupată încă de timpuriu de identificarea unor căi sigure de navigație, de dezvoltarea porturilor maritime și fluviale care urmau să asigure în mod direct evoluția transporturilor maritime, fluviale și implicit a economiei naționale.

România, membru al Organizației Maritime Internaționale (IMO), a semnat prin guvernul său înțelegeri formale, prin care domeniul activității maritime s-a extins inițial dincolo de reglementările juridice ale statului-națiune. Exemplificăm acest aspect al globalizării printr-un extras din Convenția revizuită IMO referitoare la Siguranța Vieții pe Mare (SOLAS). În acest document, IMO a considerat că înființarea oficiilor hidrografice constituie o obligație explicită. Capitolul V, Regula 9 SOLAS specifică acum foarte clar serviciile hidrografice care sunt furnizate de către Guvernele Contractante.

„Regula 9 – Capitolul V, SOLAS

* **Oficiile Hidrografice:**

1. Guvernele contractante se obligă să ia măsurile necesare pentru colectarea, compilarea datelor hidrografice precum și publicarea, transmiterea și păstrarea actualizată a tuturor informațiilor nautice necesare menținerii și creșterii siguranței maritime;
2. În mod deosebit, Guvernele contractante se obligă să coopereze în modul cel mai potrivit pentru sprijinirea navigației în scopul îndeplinirii, cât mai mult cu putință, a următoarelor servicii hidrografice și nautice, astfel:
 - 2.1. să garanteze că ridicările hidrografice sunt îndeplinite corespunzător cerințelor siguranței maritime;
 - 2.2. să pregătească și să publice hărți nautice oficiale, avize pentru navigatori, liste ale farurilor, tabele de maree și alte publicații nautice oficiale, după caz, îndeplinind cerințele siguranței maritime;
 - 2.3. să promulge avize pentru navigatori, în scopul menținerii actualizate a hărților și publicațiilor nautice;
 - 2.4. să furnizeze înțelegeri de gestionare a datelor pentru sprijinul acestor servicii.
3. Guvernele contractante se obligă să asigure cea mai mare uniformitate posibilă în hărțile și publicațiile nautice și să țină cont, dacă este posibil, de rezoluțiile și recomandările internaționale relevante³.

³ Se referă la rezoluțiile și recomandările Organizației Hidrografice Internaționale.

4. Guvernele contractante se obligă pe cât posibil să coordoneze activitatea acestora, astfel încât informațiile nautice și hidrografice să fie disponibile la nivel mondial în timp util, să fie sigure și cât mai puțin ambigue.

Această rezoluție este în acord cu art. 21 din Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A53/32 (1998):

Adunarea Generală invită statele să coopereze în efectuarea ridicărilor și furnizarea serviciilor hidrografice în scopul creșterii siguranței navigației, dar și al asigurării unei maxime uniformități pentru hărțile și publicațiile nautice, precum și în coordonarea activităților, astfel încât informațiile hidrografice și nautice să fie disponibile la scară mondială”.

Introducerea la această Rezoluție, aparținând doamnei Marja Lehto, Consultant juridic al delegației finlandeze la ONU, stipulează că „Standardele stabilite de Organizația Hidrografică Internațională, chiar dacă nu sunt explicit menționate în rezoluție, formează în mod evident baza pe care se poate obține uniformitatea dorită în hărți și publicații.

Importanța hidrografiei a fost accentuată la cea de-a patra întrunire UNICPOLOS, unde a fost adoptată rezoluția A/RES/58/240-2003, cu următorul conținut:

1. Salutând activitatea Organizației Hidrografice Internaționale (OHI) și a comisiilor sale regionale, statele sunt încurajate să devină membre OHI, să sprijine fondul de încredere OHI și să examineze posibilitatea unui parteneriat cu sectorul privat;
2. OHI și IMO sunt invitate să continue eforturile coordonate de adoptare a măsurilor comune în raport cu îmbunătățirea tranziției la ENC și de creștere a acoperirii cu informații hidrografice [...]⁴

Înțelegând importanța dezvoltării unei politici maritime naționale adecvate, proiectate în scopul obținerii beneficiilor necesare dezvoltării mediului în care are loc activitatea maritimă, și anume: funcționarea eficientă și sigură a traficului maritim; managementul zonei costiere; explorarea și exploatarea resurselor marine; protecția mediului și, nu în ultimul rând, apărarea maritimă, Direcția Hidrografică Maritimă (DHM) a depus în ultimii ani eforturi deosebite pentru ca România să devină membru cu drepturi și obligații depline în cadrul Organizației Hidrografice Internaționale.

Finalizarea favorabilă a demersului s-a confirmat pe 6 februarie 2007, printr-o scrisoare a președintelui Biroului Hidrografic Internațional, viceamiral Alexandros Maratos, care anunța că România a depus instrumentul de accedere și că începând cu 29 ianuarie 2007, a devenit cel de-al 77-lea Stat Membru al Organizației Hidrografice Internaționale, fapt ce va contribui în mod semnificativ la siguranța navigației și protecția mediului marin⁵.

Ca o consecință firească a acestui demers legislativ internațional și național (legea 395/2004), odată dobândit statutul de membru cu drepturi depline al României

⁴ **Politici Maritime Naționale și oficiile hidrografice**, M2, Organizația Hidrografică Internațională.

⁵ *Scrisoarea Președintelui Biroului Hidrografic Internațional*, Viceamiral Alexandros MARATOS, 06.02.2007, BHI.

la Organizație Hidrografică Internațională, s-a consfințit indirect că reprezentantul României la OHI este Ministerul Apărării, prin Direcția Hidrografică Maritimă, actor al globalizării.

III. Direcția Hidrografică Maritimă – actor al globalizării

Direcția Hidrografică Maritimă are ca *atribuții* realizarea, gestionarea și ținerea la zi a fondului de date și informații hidrografice, cartografice, geodezice și de navigație maritimă conform reglementărilor naționale, rezoluțiilor și standardelor Organizației Maritime Internaționale, Organizației Hidrografice Maritime, ale Asociației Internaționale de Semnalizări Maritime și NATO. DHM asigură reprezentarea României la Organizația Hidrografică Internațională și la Asociația Internațională de Semnalizări Maritime în domeniile hidrografiei maritime și semnalizării maritime prin faruri, fiind totodată sursa oficială de informații geografice specifice sectorului maritim pentru NATO.

Industria transporturilor navale are nevoie de eficiență și siguranță. Expansiunea unor produse hidrografice de calitate îndoielnică, neoficiale și neactualizate pot aduce prejudicii însemnate în regiune. Zonele cartografiate insuficient sau necorespunzător și lipsa informațiilor pot determina voiaje care să fie mai lungi decât ar fi necesar, neîncărcarea optimă a navelor și implicit creșterea costurilor. De asemenea, trebuie să menționăm că în capitolul V al Convenției SOLAS se clasifică ca navă în stare proastă de navigabilitate cea care nu poartă hărți actualizate necesare voiajului intenționat.

Monitorizarea zonei costiere, urmărirea acțiunilor de dragaj, monitorizarea și îmbunătățirea șenalelor /canalelor navigabile, stabilirea și monitorizarea zonelor de deversare a reziduurilor, extragerea zăcămintelor minerale, activitățile de acvacultură și de agrement nu se pot dezvolta corespunzător fără ridicări hidrografice la scară mare.

Rezultatele ridicărilor hidrografice reprezintă baze de date esențiale pentru proiectele menționate. Datorită modificărilor rapide la care sunt supuse țărmul și fundul marin, aceste ridicări trebuie actualizate în funcție de procesul de monitorizare și analiză. Informațiile colectate de oficiul hidrografic referitoare la zona costieră furnizează elemente de intrare esențiale pentru sisteme informaționale geografice. Utilizatorii informațiilor hidrografice depășesc grupul utilizatorilor tradiționali, respectiv marinarii, și se extinde și asupra agențiilor guvernamentale, managerilor costieri, inginerilor și oamenilor de știință din țară și din străinătate.

Standardizarea și uniformizarea apar alături de o tendință de dominare unică, iar în contextul globalizării starea securității internaționale influențează din ce în ce mai mult posibilitatea de garantare a securității naționale. În acest context, putem spune că, prin activitatea specifică, Oficiul Hidrografic român este generator de securitate. Forțele Navale române reprezintă unul dintre utilizatorii importanți ai hărților de navigație și documentelor nautice pentru pregătirea misiunilor de dislocare în diferite regiuni ale globului. Riscul unic asociat transportului de muniție, eventual de material nuclear, face importantă obținerea de informații actualizate pentru astfel de nave.

În urma acordurilor bilaterale de schimb, datele și informațiile provenite de la oficiile hidrografice contribuie la întocmirea unei varietăți de produse utile operațiilor navale. Operațiile navale de suprafață, submarine, antisubmarine, de luptă împotriva minelor, precum și operațiile aeriene și navale necesită informații nautice dintre cele mai diverse. Toate acestea sunt puse la dispoziția utilizatorilor români sau străini, pentru zona noastră de responsabilitate, de către Direcția Hidrografică Maritimă.

IV. Reflectarea activității hidrografice la nivel internațional comparativ cu specificul Direcției Hidrografică Maritimă

La nivel internațional, principalele roluri pe care trebuie să le îndeplinească un serviciu hidrografic național sunt:

- Colectarea, prin ridicări sistematice pe mare și de-a lungul coastei, a datelor georeferențiate despre configurația costieră, inclusiv infrastructura dezvoltată artificial pentru navigația maritimă, adâncimile mării în zona de interes național, inclusiv pericolele potențiale pentru navigație și alte activități maritime, compoziția fundului mării, marea și curenți, proprietățile fizice ale coloanei de apă;
- procesarea informațiilor colectate în scopul creării bazei de date capabile să alimenteze producerea hărților tematice, hărților nautice și a altor tipuri de documentații;
- actualizarea bazelor de date prin repetarea ridicărilor hidrografice acolo și, când este necesar, colectarea informațiilor suplimentare de la alte autorități maritime;
- asigurarea producției, distribuției și actualizarea planurilor și hărților nautice;
- asigurarea la timp a transmiterii informațiilor privind siguranța maritimă.

Exemplificăm în continuare, prin comparație, principalele activități desfășurate de oficiile hidrografice care activează în regiunea Mării Negre. (vezi tabelele 1 și 2).

Sectoare /activitate /servicii	<i>Direcția Hidrografică Maritimă – România</i>	Oficiul Hidrografic din Bulgaria (2000-2001)	Oficiul Hidrografic Elen	Oficiul hidrografic, oceanografic și de navigație din Turcia	Institutul Hidrografic de Stat din Ucraina	Oficiul Hidrografic al Regatului Unit și al Irlandei de Nord
Hidrografie	x	x	x	x	x	x
Cartografie	x	?	x	x	x	x
Semnalizare maritimă	x	-	-	-	x	-
Oceanografie	x	-	x	x	x	x
Siguranța navigației (în afara porturilor)	x	-	x	x	x	x
Centru de calcul	-	-	x	-	-	x
Tipografie proprie	-	-	x	x	x	x
Suport operațional Forțe Navale	x	x	x	x	-	x

Sprijin sector public și privat	x	-	x	x	x	x
Delimitarea granițelor maritime	x	-	x	x	x	x
Avize pentru navigatori naționale	x	?	x	x	x	x
Avize pentru navigatori în limba engleză	x	?	-	x	x	x
NAVTEX	-	x	x	x	x	-
Construcții costiere și dezvoltare	-	-	x	-	-	-
Stații DGPS pt. navigație comercială	-	x	-	x	x	-

Tabel 1. Studiu comparativ – activități specifice ale unor oficii hidrografice

Apartenență /conducere	Direcția Hidrografică Maritimă - România	Oficiul Hidrografic din Bulgaria	Oficiul Hidrografic Elen	Oficiul hidrografic, oceanografic și de navigație din Turcia	Institutul Hidrografic de Stat din Ucraina	Oficiul Hidrografic al Regatului Unit și al Irlandei de Nord (UKHO)
Apartține de Ministerul Apărării	x	x	x	x		
Apartține de Ministerul Transporturilor					x	
Apartține sectorului privat al statului						x
Este condus de un director					x	x
Este condus de un șef militar	x	x	x	x		
Acoperă sectorul național	x	x	x	x	x	x
Acoperă sectorul internațional						x
Membri OHI cu drepturi depline	x	-	x	x	x	x

Tabel 2. Studiu comparativ – apartenența /conducerea unor oficii hidrografice

Notă: Directorul UKHO se mai numește și *hidrograf național* și se nominalizează din rândurile ofițerilor cu experiență în rezervă din Forțele Navale britanice.

V. Considerații finale

Oficiile Hidrografice ale Statelor Maritime furnizează o contribuție esențială infrastructurii lor naționale. Acestea contribuie la o navigație eficientă și sigură, încurajează dezvoltarea maritimă națională, ajută la protejarea vieții și proprietății pe mare, facilitează protecția mediului ambiant, sprijină administrațiile și susțin dezvoltarea zonelor maritime naționale.

În era informațională, guvernele recunosc că un ingredient esențial al dezvoltării economice și comerciale cât și al protecției mediului îl reprezintă managementul bun și de calitate al datelor spațiale. Poluarea provocată de epave și petele de petrol reprezintă factori majori de distrugere, consecințele economice fiind mult mai devastatoare decât ne-am putea imagina. Din acest motiv, multe națiuni au

stabilit o infrastructură de date spațiale, adunând la un loc servicii și seturi de date aparținând furnizorilor naționali importanți de date spațiale, de exemplu, din sfera topografiei, geodeziei, geofizicii, meteorologiei și batimetriei.

Oficiile Hidrografice ale națiunilor maritime dezvoltate sunt printre cele mai vechi instituții guvernamentale, multe dintre ele fiind înființate încă din secolul XVIII și mult mai multe în secolul XIX. În secolul XX ele au contribuit la creșterea comerțului mondial și au jucat un rol crucial în perioada de reconstrucție de după război. Oficiile Hidrografice au obținut succese deosebite în misiunea lor de îmbunătățire a siguranței și eficienței comerțului, astfel încât la sfârșitul secolului XX, existența lor este considerată indiscutabilă.

Direcția Hidrografică Maritimă a fost înființată la 23 februarie 1926, structura organizatorică și misiunile specifice având o evoluție constant crescătoare mult mai bine adaptată cerințelor Organizației Hidrografice Internaționale.

Pentru următoarea perioadă de timp, în care dezvoltarea susținută a oceanelor va fi o problemă majoră pentru omenire, Direcția Hidrografică Maritimă, alături de celelalte oficii hidrografice surori din întreaga lume, prin standardizarea și uniformizarea avansată a produselor, va avea de jucat un rol crucial în această dezvoltare.

Bibliografie

- [1] **M2, Politici Maritime Naționale și oficiile hidrografice**, Organizația Hidrografică Internațională, 1998;
- [2] **Legea privind activitatea hidrografică Maritimă nr. 395**, din 14.10.2004, Parlamentul României;
- [3] *Scrisoarea Președintelui Biroului Hidrografic Internațional*, Viceamiral Alexandros MARATOS, 06.02.2007, BHI;
- [4] Pagina de Internet a Oficiului Hidrografic Elen;
- [5] Pagina de Internet a Oficiului Hidrografic al Regatului Unit;
- [6] Pagina de Internet a Oficiului Hidrografic, Oceanografic și de Navigație din Turcia.

INFLUENȚA AMENINȚĂRILOR ASIMETRICE ASUPRA ECONOMIEI

Maria CONSTANTINESCU*

In the current security environment, the asymmetric threats are becoming an increasing concern for many countries, as the nature of the warfare has changed. While the traditional image of war involved two armies, with the clearly defined front, with a difference between combatant personnel and civilian population, the new threats to a nation's security come from unexpected sources, targeting all areas of activity. Some of the new asymmetric threats can deliberately target the economic activity of a country. The modern war can be waged through terrorist attacks (with possible severe impact on the stock markets, commodities prices, tourism industry etc), through the deliberate infestation of livestock with contagious diseases (causing great losses to a country's farming industries and exports), by encouraging the transnational crime and the corruption, in order to weaken a country's economic balance etc.

Schimbările produse în mediul de securitate internațional în ultimele două decenii, dar și procesul de globalizare și interdependența tot mai puternică dintre economiile statelor lumii au dus la apariția unor noi amenințări, de natură asimetrică, la adresa securității naționale.

Dintre multiplele tipuri de amenințări asimetrice, atacurile teroriste reprezintă una dintre modalitățile de atac cu un impact foarte puternic asupra economiei unei țări, comparativ cu resursele utilizate pentru planificarea și executarea atacului.

Impactul economic al unor asemenea atacuri teroriste poate fi destul de puternic, în special pe termen scurt și mediu, generând o serie de costuri directe și indirecte.

Costurile directe decurg din pierderilor materiale și umane, impactul negativ asupra industriei asigurărilor, fluxurilor de investiții directe pe termen scurt, fluctuațiilor cotațiilor bursiere, turismului, din creșterea șomajului și încetinirea creșterii economice.

Atacurile de la 11 septembrie 2001 au generat numeroase studii ce încercau să estimeze impactul atacurilor teroriste asupra economiei. Un studiu al Fondului Monetar Internațional¹ estima că pierderile generate de atacuri se pot ridica în cazul SUA la 75 miliarde dolari pe an, sau 0,75% din PIB. De asemenea, Biroul pentru Buget al Congresului american² estima o reducere de 0,3% a productivității factorilor de producție, ca urmare a atacurilor, însoțit de o reducere a investițiilor cu 0,2% din PIB³.

Cu toate că cererea agregată s-a dovedit relativ stabilă, anumite sectoare economice au fost serios afectate. Industria transporturile aeriene a avut cel mai

* Lector universitar ec- drd., Departamentul Regional de Studii pentru Managemntul Resurselor de Apărare, Brașov, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

¹ International Monetary Fund, 2001, „World Economic Outlook: The Global Economy After September 11”, Special Issue: Update of the October 2001 Forecast.

² Congressional Budget Office, 2002, „The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2003-2012”, A Report to the Senate and House Committees on the Budget, Congress of the United States.

³ G. BECKER, K. MURPHY, „Prosperity Will Rise Out of the Ashes”, Wall Street Journal, 29 octombrie 2001.

puternic de suferit, atât în SUA, cât și în Europa, atât datorită scăderii substanțiale a cererii într-un moment în care situația respectivului sector era destul de precară, cât și datorită complicatelor cerințe de securitate introduse după atacuri. Rezultatul a fost falimentul unor companii de renume și numeroase concedieri (mai mult de 96000⁴ de persoane fiind concediate din sectorul transporturilor în SUA). Ca rezultat al crizei din industria transporturilor aeriene, industria producătoare de avioane a fost și ea afectată, deoarece comenzile s-au redus extrem de mult.

Industria hotelieră, restaurantele, agențiile de turism și alte sectoare înrudite au fost confruntate cu o puternică scădere a cererii, nu numai în Statele Unite, ci și în multe alte țări, în special din zona Caraibelor și a Orientului Mijlociu. Singurele sectoare care au beneficiat de pe urma atacurilor au fost cele ale firmelor de securitate și tehnologia informației, care au înregistrat o creștere a cererii.

Sectorul asigurărilor a fost, de asemenea, puternic afectat de atacurile teroriste, cererile de despăgubire a pierderilor produse de atacuri s-au ridicat la aproape 60 miliarde dolari, iar costurile de reasigurare, dintre care multe au fost suportate de firme europene, constituie aproape jumătate din această sumă⁵.

Impactul economic negativ al atacurilor din 11 septembrie nu s-a limitat doar la teritoriul SUA, resimțindu-se atât în Europa, cât și în restul lumii, manifestându-se prin creșterea costurilor asigurărilor, probleme în industria transporturilor și în sectorul turismului, cât și în evoluția piețelor bursiere.

Atacurile de la 11 septembrie 2001 nu sunt, din păcate, singulare. Conform estimărilor, atacul asupra metroului din Londra din 2005 a determinat costuri de aproximativ 2 miliarde de lire sterline, decurgând din creșterea cheltuielilor pentru asigurarea securității, pierderi din transport și din reducerea cheltuielilor consumatorilor⁶.

După atacurile cu bombă din Bali (din anul 2002), pierderile Indoneziei din turism (una dintre principalele surse de venit ale țării, cu o contribuție de 3,4% la PIB) s-au ridicat, în anul 2003, la 1 miliard de dolari. Totuși, cu toate că pe termen scurt aceste atacuri au redus creșterea economică a Indoneziei cu aproximativ 1%⁷, ele nu au avut un impact semnificativ pe termen mediu, tendința de creștere economică continuând.

Cu toate că predicțiile pesimiste privind o recesiune globală după atacurile de la 11 septembrie 2001 nu s-au adeverit, totuși impactul pe termen mediu și lung al atacurilor teroriste (în special dacă atacurile se repetă), *costurile indirecte* ale unor atacuri teroriste nu trebuie neglijate, în special în cazul unor țări cu economii vulnerabile sau în dezvoltare.

Aceste efecte negative se pot manifesta prin creșterea costurilor de asigurare și transport, deturnarea unor resurse de la utilizări productive pentru asigurarea

⁴ Harry HAYES, „*Economic Costs of Terrorism*”, International Review, 29 ianuarie 2002, <http://www.int-review.org/terr25a.html>

⁵ „*Premium Rates*”, The Economist, 9 februarie 2002.

⁶ Philip THORNTON, „*Economic cost of attacks estimated at £2bn*”, The Independent, 18 iulie 2005.

⁷ Global Insight, „*World, Current Situation*”, Sept. 3, 2004, Cambridge Energy Associates, <http://www.globalinsight.com>

securității (atât la nivel de stat, prin creșterea cheltuielilor pentru apărare și asigurarea securității, cât și la nivelul firmelor, prin creșterea cheltuielilor pentru asigurarea securității sediilor, producției, transporturilor etc), pierderea încrederii publicului, diminuarea cererii pentru servicii de transport și turism etc. Un studiu⁸ relativ recent privind costurile pe termen lung ale terorismului sugerează că activitatea economică la nivel global ar fi diminuată cu 0,7% (aproximativ 300 miliarde dolari), la cinci ani după un atac terorist major.

Având în vedere efectele negative ale terorismului asupra unor țări dezvoltate, România se poate dovedi cu atât mai vulnerabilă la acest tip de amenințare, având în vedere că economiile în dezvoltare sunt mult mai sensibile la atacuri teroriste, datorită dependenței mai mari de comerțul exterior, investiții străine, combinate cu un grad de diversificare mai mic al producției, piețe de capital vulnerabile, cât și cu problemele interne preexistente.

Dezvoltarea economică din ultimii ani și mai ales, aderarea României la Uniunea Europeană și NATO pot duce la o creștere a fluxurilor de investiții străine (prin scăderea riscului de țară și schimbarea percepției investitorilor străini despre România, care nu ar mai fi privită ca „o țară balcanică” – cu toate problemele aferente, ci ca „țară europeană”). Totuși, aderarea la NATO ar putea avea și efecte negative asupra investițiilor, în general, și asupra celor străine, în special, în cazul unor atacuri teroriste îndreptate contra României. Creșterea riscului de atacuri teroriste ar putea determina creșterea primelor de risc, ce ar atrage necesitatea creșterii randamentului investițiilor și orientarea acestora spre investiții pe termen scurt. De asemenea, creșterea costurilor de asigurare și a costurilor pentru protejarea proprietăților poate duce, pe termen mediu și lung, la diminuarea marjelor de profit și reorientarea investițiilor spre alte zone mai sigure. Un exemplu privind efectul negativ al intensificării acțiunilor teroriste asupra fluxurilor anuale medii de investiții străine nete este dat de situația Spaniei, unde investițiile străine nete au înregistrat o scădere cu 13,5%, în Grecia acestea diminuându-se cu 11,9%⁹.

Un studiu¹⁰ desfășurat în 53 țări în dezvoltare, în perioada 1984-1995, privind impactul mediului de securitate asupra investițiilor private și creșterii economice a demonstrat că măsurile de reducere a riscului de securitate au determinat o creștere a investițiilor între 0,5% și 1% din PIB pe termen scurt, iar pe termen lung au impulsionat creșterea economică cu procente între 0,5 și 1,25% din PIB. De asemenea, studiul a constatat că terorismul reprezintă unul dintre cei mai importanți factori de securitate care pot afecta negativ creșterea economică pe termen scurt și mediu.

În cazul unui atac terorist împotriva României, sectorul turismului și al transporturilor ar fi printre cele mai grav afectate. Cu toate că nu s-ar putea vorbi de un impact devastator asupra economiei (ținând cont că ponderea turismului în PIB al

⁸ „*Combating Terrorism in the Transport Sector – Economic Costs and Benefits*”, Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade, Economic Analysis Unit, 2004.

⁹ W. ENDERS, Todd SANDLER, „*Terrorism and Foreign Direct Investment in Spain and Greece*”, *Kyklos*, vol. 49, 1996.

¹⁰ H. POIRSON, „*Economic Security, Private Investment and Growth in Developing Countries*”, IMF Working Paper, WP/98/4, Fondul Monetar Internațional, 1998.

României este de doar 4,8%, țara noastră situându-se din acest punct de vedere pe locul 162 din 174 de țări în ceea ce privește ponderea turismului în PIB¹¹), impactul sectorial ar fi, totuși, destul de mare.

Experiența altor țări arată că atacurilor teroriste pot avea un impactul destul de puternic asupra sectorului turistic, magnitudinea acestuia depinzând însă de o serie de factori: localizarea atacurilor (mediul urban sau rural), ponderea sectorului turistic în PIB, numărul și durata în timp a atacurilor, intensitatea acestora etc. Astfel, un studiu¹² realizat în anul 2001 asupra Turciei, Greciei și Israelului identifică o corelație pozitivă între atacurile teroriste și pierderile din sectorul turistic. În urma atacurilor de la 11 septembrie 2001 din Statele Unite, influxul de turiști străini spre această țară a scăzut cu 0,6%, fiind primul an cu creștere negativă din 1982.

Evoluția destul de timidă a sectorului din ultimii ani (în special în ceea ce privește influxul de turiști străini, care nu a depășit în perioada 1999-2006 cifra de 6,6 milioane de turiști pe an¹³) ar putea fi accentuată de potențiale atacuri teroriste. Problemele deja existente în acest sector, de natură economică (calitatea inadecvată a infrastructurii și a serviciilor, un raport calitate preț necompetitiv, promovare insuficientă, lipsa unor produse turistice cu statut de brand pentru țară, privatizare lentă și nivelul redus al unor investiții deosebite prin sectorul privat etc) sau de mediu (sezoane turistice slabe datorită schimbărilor climatice sau a problemelor legate de apariția unor focare de gripă aviară) ar fi puternic amplificate, creșterea riscurilor de atacuri teroriste ducând la reducerea drastică a numărului de turiști. Efectul ar putea fi intrarea într-un cerc vicios, reducerile de preț practicate pentru atragerea turiștilor ducând la scăderea marjelor de profit și la diminuarea investițiilor viitoare în domeniu, cu efecte negative asupra calității, și necesitatea unor reduceri și mai mari de prețuri, pentru a compensa această calitate slabă.

Un alt posibil rezultat negativ al unor atacuri teroriste îl constituie efectul pe care acestea l-ar putea avea asupra monedei naționale (în lipsa unor măsuri prompte și energice din partea băncii Naționale), în sensul deprecierei acesteia, datorită orientării investitorilor spre monede mai sigure. Sectorul asigurărilor ar putea fi de asemenea afectat, prin creșterea costurilor de asigurare și diminuarea acoperirii riscurilor legate de terorism; magnitudinea impactului va depinde însă de intensitatea și numărul atacurilor teroriste.

Potențialele atacuri teroriste ar avea o influență negativă și asupra comerțului exterior. Un studiu realizat în acest sens asupra a 200 de țări, în perioada 1960-1993, a identificat faptul că dublarea numărului de incidente teroriste a diminuat

¹¹ Consiliul Mondial pentru Transport și Turism – World Travel and Tourism Council, Raportul pentru Romania.

¹² Konstantinos DRAKOS, Ali KUTAN, „Regional Effects of Terrorism on Tourism: Evidence from Three Mediterranean Countries”, Working Paper 26, Centrul pentru Studii Europene de Integrare - Center for European Integration Studies, Bonn, 2001.

¹³ Institutul Național de Statistică.

schimburile bilaterale între țările vizate cu aproximativ 4%¹⁴. Efectele negative asupra comerțului internațional sunt generate în acest caz de mai mulți factori:

- lipsa de securitate a unei țări poate determina orientarea comerțului internațional spre alte rute sau destinații mai sigure;
- intensificarea măsurilor de securitate, ceea ce duce la creșterea costurilor și mărirea duratei de livrare a bunurilor;
- închiderea temporară a porturilor, aeroporturilor sau punctelor de frontieră ar genera pierderi considerabile;
- alegerea ca țintă a rutelor de transport (în special a conductelor de petrol, dar și a mijloacelor de transport aerian), ceea ce poate, de asemenea, cauza atât pierderi materiale mari, creșterea costurilor de transport, cât și întâzieri considerabile la livrare.

Amenințarea terorismului nu se limitează doar la atacurile cu bombă, pe plan internațional apărând în ultima perioadă îngrijorări tot mai mari privind așa-numitul agroterrorism, care ar avea ca scop afectarea agriculturii unei țări, prin contaminarea culturilor sau animalelor.

Consecințele unui asemenea atac ar avea atât efecte economice directe, cât și indirecte. Costurile directe pot decurge din pierderea producției, măsurile de distrugere a culturilor sau animalelor afectate, măsurile de combatere a răspândirii epidemiei, embargouri la export impuse de alte țări, diminuarea vânzărilor interne, datorită temerilor consumatorilor, costurile implicate de acordarea de compensații guvernamentale producătorilor afectați etc. Costurile indirecte ale unui atac terorist asupra agriculturii ar decurge din propagarea efectelor negative în sectoarele aflate în relație cu agricultura (furnizorii de produse și servicii pentru agricultură, transport etc.), cât și din necesitatea întăririi măsurilor de securitate pentru prevenirea îmbolnăvirilor.

Cu toate că în până în prezent nu s-a înregistrat un asemenea tip de atac, iar probabilitatea ca România să sufere asemenea atacuri este relativ redusă, riscurile nu trebuie totuși ignorate, ținând cont de pierderile mari suferite de economiile altor țări (spre exemplu, pierderile generate de epidemia de febră aftoasă din Marea Britanie, 2001, au fost estimate la 9 miliarde dolari¹⁵, în timp ce epidemia de gripă aviară din SUA, 1983, a determinat pierderi pentru sectorul avicol de 350 milioane dolari, combinate cu costurile de eradicare de 70 milioane dolari¹⁶). Și unele sectoare ale economiei românești au fost afectate negativ de epidemia de gripă aviară din 2005 (industria avicolă fiind cea mai afectată, cu pierderi de 120 milioane euro, în timp ce

¹⁴ Volker NITSCH, Dieter SCHUMACHER, „*Terrorism and Trade*”, Paper for Workshop, The Economic Consequences of Global Terrorism, DIW/ Institutul German pentru Cercetare Economică, Berlin, 2002.

¹⁵ David CAMPBELL, Bob LEE, „*The foot and mouth outbreak 2001: lessons not yet learned*”, <http://www.fmd.brass.cf.ac.uk/lessonsnotlearnedDCBL.pdf>

¹⁶ Alejandro E. SEGARRA, *Raportul pentru Congres al Serviciului de Cercetare al Congresului SUA - Congressional Research Service Report for Congress “Agroterrorism: Options in Congress”*, 19 decembrie 2001.

cheltuielile guvernamentale pentru combaterea acestora s-au ridicat, în anul 2005, la peste 23 milioane dolari¹⁷).

O altă potențială amenințare la adresa economiei naționale este reprezentată de posibilitatea creșterii interesului unor grupări teroriste de a forma rețele pe teritoriul țării, atât pentru organizarea de atentate, cât și pentru obținerea de fonduri. Finanțarea rețelelor teroriste se poate realiza prin mijloace diverse, multe dintre acestea fiind identificate și pe teritoriul României, în special în legătură cu unele organizații kurde, cu gruparea Hezbollah, dar și cu alte organizații. Printre aceste modalități de obținere a resurselor financiare se numără:

- colaborarea cu rețelele de crimă organizată (contrabanda cu țigări, droguri, armament, explozibili, traficul de persoane, imigrația ilegală etc); în acest sens, experții¹⁸ consideră că traficul de droguri constituie una dintre principalele surse de finanțare a terorismului;

- evaziunea fiscală și implicarea în diverse grade în economia subterană, care, din păcate deține încă o pondere destul de ridicată în produsul intern brut al României (între 22-24%¹⁹);

- afaceri legale, al căror profit nu este reinvestit în scopuri productive, ci servește la finanțarea unor grupări teroriste din afara țării.

Ținând cont de evoluțiile mediului de securitate internațional, există puține țări care se pot considera la adăpost de atacuri teroriste; chiar și țările care nu sunt vizate în mod direct de asemenea atacuri pot fi afectate, în mod indirect, prin intermediul piețelor de capital, transportului și comerțului internațional etc. În acest sens, România este destul de vulnerabilă, având în vedere recenta liberalizare a contului de capital și economia încă fragilă, ceea ce face cu atât mai necesară luarea unor măsuri de prevenire și combatere a acestor tipuri de amenințări, dar și în vederea stimulării dezvoltării economice durabile, însoțită de reducerea punctelor vulnerabile ale economiei în fața efecte negative ale acestora.

¹⁷ <http://www.wall-street.ro/articol/Economie/17441/Aviara-a-cauzat-pierderi-de-120-de-milioane-de-euro-in-sectorul-avicol.html>

¹⁸ Eben KAPLAN, "Tracking Down Terrorist Financing", <http://www.cfr.org/publication/10356/>

¹⁹ <http://www.topbusiness.ro/romania/archive/article/Parteneriatul+cu+FMI+sustine+integrarea+Rom%C2%AAEEn+UE.html>

ROLUL ȘI ATRIBUȚIILE DE COORDONARE ALE UNIUNII EUROPENE PENTRU COMBATEREA TERORISMULUI

Tiberiu TĂNASE*

Moto: Terorismul internațional (inclusiv ideologia acestuia) constituie, în prezent, una dintre cele mai mari amenințări la adresa securității, a păcii, a stabilității și a valorilor democratice ale comunității internaționale și, în special, o amenințare directă la adresa cetățenilor europeni, a statelor membre ale UE, a democrației și a statului de drept, valori pe care este fondată Uniunea Europeană

Extras din *Rezoluția Parlamentului European privind dimensiunea externă a luptei împotriva terorismului internațional*, 15 februarie 2007 – Strasbourg.

The European Union's role and coordination tasks for combating terrorism

The common, global and quickly reaction of the European Union after September 11 has been materialized in an extraordinary meeting of the European Council on September, 21. The Action Plan, adopted with this occasion, regards: carrying out a common definition of terrorism, consolidating the police and judicial cooperation; identification of the terrorists/terrorism suspects on of EU's area and drawing up a common list of terrorist organizations; setting up a special antiterrorist commission, inside of Europol, which has to cooperate with the USA specialized department; applying all antiterrorist international rules and drawing up a general agreement against international terrorism; identification and removing of the terrorism's financing sources; consolidating the transport security.

Among the European structures with proficiency and responsibilities in preventing and combating terrorism there are: Security Directorate of the European Commission, Situation Centre (SITCEN) of EU's Council, Combating Terrorism Group (CTG), European Police Bureau (EUROPOL), Terrorism Workshop (JAI). All these structures offer a framework for various debates about the EU's political possible reactions to casual terrorist threats, the eventual sanctions for the terrorist actions, the estimations of the national systems for the prevention and combating terrorism.

Intelligence and security services cooperate at national, European and transatlantic level. At national level, bi-and multilateral connections play an important role. Obviously, all forms of cooperation are influenced by political, structural and legal factors.

I. Introducere

Extinderea cooperării între serviciile naționale de informații este deja recunoscută ca un imperativ major în mediul actual de securitate. În condițiile în care noile amenințări la adresa securității internaționale au determinat o concertare a eforturilor tuturor statelor democratice în direcția prevenirii și contracarării acestora, apare tot mai necesară stabilirea unor mecanisme eficiente de gestionare și evaluare colectivă a informațiilor.

*Cercetător științific, Centrul de Studii și Cercetări pentru Siguranța Națională

Spre deosebire de alte organizații, UE aplică și coordonează o gamă largă de instrumente ale politicii de securitate. Utilizarea acestora se realizează, însă, aproape exclusiv, în baza contribuțiilor diferitelor agenții naționale de securitate, la care se observă încă rezerve față de schimburile informative în format multilateral. De asemenea, este de menționat că UE nu deține responsabilități la nivel executiv care să permită contracararea oricăreia dintre noile amenințări, atât în interiorul, cât și în afara teritoriului comunitar.

II. Organismele europene cu competențe și responsabilități în domeniul intelligence

Actorii politico-militari implicați în procesele de luare a deciziei și principalii beneficiari ai produselor de *intelligence* din spațiul comunitar sunt *Înaltul Reprezentant al UE pentru Politica Externă și de Securitate; Comitetul Militar; Comitetul Politic și de Securitate; Direcția Generală pentru Afaceri Externe; Unitatea pentru Politici de Planificare și Avertizare Timpurie; structurile de comandă ale misiunilor/operațiunilor UE.*

Niciunul dintre acești actori (beneficiari ai produselor de *intelligence*) nu este considerat mai mult sau mai puțin important decât ceilalți, prioritățile nevoilor de informații fiind stabilite în funcție de parcurgerea etapelor din cadrul proceselor decizionale și de nivelul luării deciziei.

Înaltul Reprezentant al UE, pentru Politica Externă și de Securitate este, în egală măsură, beneficiar al produselor de *intelligence*, dar și cel care poate recomanda schimbarea direcțiilor politice strategice în domeniile de interes.

Și în cadrul UE un produs de *intelligence* urmează pașii tradiționali ai ciclului informativ: *culegerea, colaționarea, interpretarea, analiza, diseminarea și feedbackul.* În mod obișnuit, acești pași sunt realizați, în cadrul arhitecturii de informații a UE, cu ajutorul serviciilor naționale de informații militare ale statelor membre¹.

În prezent, pot fi identificate patru organisme ale UE care, împreună, conturează ceea ce s-ar putea numi *o structură informativă comunitară sau chiar o agenție de informații aflată într-o fază embrionară: Centrul Mixt de Evaluare (SITCEN) – în curs de consolidare, Divizia de Informații a Conducerii Militare Europene (INTDIV), Centrul Satelit al Uniunii Europene (EUSC) și Europol.*

◆ Agenție Europeană de Informații/Serviciu European de informații și Securitate – o structură informativă comunitară sau chiar o agenție de informații

În raportul său – „*O Europă sigură într-o lume mai bună – strategia europeană de securitate*”², secretariatul general al Consiliului/Înaltul Reprezentant

¹ Căpitan-comandor Ingino HARMANESCU, lt.col. Cornel IONITA, *Arhitectura de informații la nivelul Uniunii Europene*, în *Gândirea Militară Românească*, nr. 6/2006, p. 106.

² **Strategia Europeană de Securitate – O Europă sigură într-o lume mai bună** – aprobată de Consiliul European la 12 decembrie 2003.

pentru PESC, Javier Solana, menționează necesitatea unui instrument european de informații³.

Privitor la realizarea unei capacități supranaționale de informații, chiar și pe termen lung, ideea nu este susținută. UE va trebui să se orienteze spre perfecționarea relațiilor de colaborare între serviciile naționale de profil, o folosire cât mai judicioasă a informațiilor de interes comun, precum și a capacităților de analiză și sinteză comune. Pentru aceasta, fiecare stat membru al Uniunii va trebui să regândească funcționarea propriilor servicii de informații în armonie cu noile provocări de securitate pe spațiul euro-atlantic.

În actuala compunere, structurile de securitate europene nu sunt pregătite pentru realizarea unei activități informative reale, ele nu sunt gata pentru a culege informații potrivit metodelor cunoscute, din cauza faptului că textul Constituției Europene nu a ratificat încă o asemenea structură de informații.

Totuși, crearea unei *Agenții Europene de Informații/Serviciu European de informații și Securitate* reprezintă o etapă logică și necesară în arhitectura de apărare și securitate a UE. Amenințările fiind tot mai conjuncturale și mai difuze, reclamă coordonarea eforturilor de combatere. Nici ambițiile Europei de a reprezenta un pol de putere, nu doar economică și culturală, ci și militară nu sunt argumente neglijabile în context. Oficialii europeni de rang înalt au nevoie de un aflux informațional competent, consistent și oportun sub aspectul momentului în care se livrează informarea.

Elaborarea unei politici europene de informații poate fi considerată ca o necesitate compatibilă cu celelalte politici și realizări instituționale ale UE. Aceasta este necesară pentru că, din punct de vedere profesional, nici o agenție de informații nu poate face față de una singură exploziei mondiale informaționale, deoarece fluxul de informații din toate domeniile a determinat crearea unei liste impresionante de nevoi în domeniul culegerii de informații. Un alt motiv, în ceea ce privește construcția unei politici în domeniul informațiilor, ține de mărimea bugetelor. La nivel național, resursele sunt prea limitate pentru a acoperi noile programe de culegere de informații, fie ele chiar din surse tehnice, și, în plus, este nevoie de o capacitate importantă de evaluare a multitudinii de surse atât în interiorul, cât și din exteriorul serviciului de informații.

◆ Centrul Mixt de Evaluare (SITCEN)

Nevoia unui proces de analiză specializat reprezintă un factor important, în acest scop fiind dezvoltat *Centrul Întrunit pentru Situații*⁴.

Scopul înființării acestei structuri a fost acela de a crea condițiile necesare pentru ca serviciile de informații militare ale statelor membre să poată contribui cu produse de *intelligence*.

³ Stan PETRESCU, *Apărarea și securitatea europeană*, Editura Militară, București, 2006, p. 181.

⁴ În anul 2003, Centrul întrunit pentru Situații a ajuns la capacitatea operațională de a monitoriza operațiunile desfășurate de către UE, 24 de ore din 24, și de a furniza informații, în timp real, tuturor beneficiarilor despre situațiile curente.

Încadrat atât cu personal civil, cât și militar, Centrul furnizează informații curente și avertizări timpurii asupra evenimentelor și situațiilor care ar putea avea repercusiuni semnificative asupra Politicii Externe și de Securitate Comune, prin rapoarte înaintate Înaltului Reprezentant, precum și altor organisme specializate în managementul crizelor. SITCEN este, de asemenea, singurul punct de contact operațional permanent între Înaltul Reprezentant, colaboratorii apropiați ai acestuia, centrele de evaluare sau celulele de criză similare aflate în interiorul sau în afara UE⁵.

Consiliul European din 17-18 iunie 2004 a decis mandatarea SITCEN cu elaborarea analizelor informative menite să susțină elaborarea politicii UE în domeniul antiterorist, sens în care personalul acestuia va fi suplimentat cu experți proveniți din statele membre. În ciuda acestor evoluții, SITCEN nu reprezintă, cel puțin deocamdată, *un organism comun de gestionare a informațiilor, datorită menținerii rezervelor anumitor state membre de a se angrena într-un schimb informativ dinamic în plan multilateral*.

Pentru a integra funcțiile de culegere și analiză de informații într-o arhitectură generală de management al informațiilor, Staff-ul Militar European (EUMS) a elaborat un nou concept al activităților de informații și a încurajat Secretariatul Consiliului General al UE să materializeze un *Concept de management al informațiilor*⁶.

◆ **Divizia de Informații a Conducerii Militare Europene (INTDIV)**

Șefii serviciilor de informații militare ale statelor membre sunt principalii actori externi, fără sprijinul cărora nu ar fi posibilă funcționarea efectivă a oricărui sistem de cooperare pe linie de informații.

Contribuția acestora a fost vitală pentru crearea și implementarea proiectelor în domeniul cooperării între serviciile de informații militare ale statelor comunitare⁷.

În toamna anului 2000, în cadrul EUMS, s-a decis înființarea *Diviziei de informații militare – Intelligence Division of the Military Staff – INTDIV*.

Prioritățile informative ale INTDIV sunt în concordanță cu direcțiile strategice ale EUMS și constau în: avertizarea timpurie, monitorizarea și evaluarea situațiilor de criză și planificarea strategică.

Organizarea de principiu a INTDIV include trei structuri principale: *Departamentul pentru politici și planificare, Departamentul pentru rezolvarea cererilor de informații și Departamentul pentru producție și diseminare*⁸.

INTDIV poate fi împuternicită, la cererea Directorului General al EUMS, să preia inițiativa în studierea și raportarea unei situații particulare. În vederea

⁵ Aici este punctul în care diferite date provenite de la șapte agenții naționale și informații civile sunt sintetizate într-o evaluare fundamentală pe toate sursele cf. Stan Petrescu, **op. cit.**, p. 186.

⁶ Căpitan-comandor Ingino HARMANESCU, lt.col. Cornel IONIȚĂ, **art. cit.**, p. 103.

⁷ Primele reuniuni informale au demarat în vara anului 2000, când șefii serviciilor de informații militare din unele state membre au pus bazele acestui nou sistem.

⁸ Produsele de intelligence urmau a fi întocmite pe cele patru zone geografice folosite de structurile politico-militare ale UE: Balcani; Orientul Mijlociu și Africa; Europa de Est; alte zone de interes.

monitorizării situațiilor operative nou apărute, în cadrul Centrului de Situații întrunit va fi înființată, din cadrul *INTDIV*, o celulă de criză.

Serviciile de informații ale statelor membre vor fi solicitate să furnizeze informații către *INTDIV*, conform unui plan general pentru culegerea de informații și, totodată, să întocmească analize periodice care să poată fi puse la dispoziția tuturor statelor membre. În același context, serviciile de informații, inclusiv cele militare, vor fi solicitate să răspundă și la cereri de informații specifice formulate de către *INTDIV*, în special în perioadele gestionării crizelor sau ale misiunilor/operațiunilor militare conduse de către UE⁹.

◆ **Centrul Uniunii Europene pentru Observații prin Sateliți** (European Union Satellite Centre)

Centrul Uniunii Europene pentru Observații prin sateliți¹⁰ a fost înființat în 2002, pe baza *Acțiunii Comune a Consiliului din 20 iulie 2001*¹¹ cu sediul la Torrejón de Ardoz, în Spania, fiind succesorul direct al *Centrului prin sateliți al Uniunii Europei Occidentale*. Acesta analizează date și imagini obținute prin intermediul sateliților de observare a pământului și utilizează aceste informații pentru a sprijini Uniunea Europeană să ia decizii în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comune.

Centrul coordonează, de asemenea, proiecte de dezvoltare și cercetare și furnizează pregătire de specialitate pentru sistemele informaționale digitale geografice și analize de imagine. Personalul său a fost recrutat inițial din rândul organismelor subsidiare ale UEO.

Scopul său va fi acela de a sprijini procesul de luare a deciziilor în cadrul Uniunii Europene, în contextul Politicii Externe și de Securitate Comune, și mai ales a Politicii Europene de Securitate și Apărare, prin creșterea capacității UE de culegere a informațiilor prin satelit, pentru prevenirea conflictelor, sprijinirea eforturilor de menținere a păcii, în cazul unor astfel de conflicte, și asigurarea ajutorului umanitar pe timpul desfășurării unor dezastre naturale sau provocate de om.

◆ **Institutul European pentru Studii de Securitate** (European Union Institute for Security Studies – EUISS)¹²

■ **Institutul European pentru Studii de Securitate** a fost creat prin Acțiunea Comună a Consiliului de Miniștri din 20 iulie 2001. Are statut de *agenție autonomă*

⁹ La începutul anului 2002, *INTDIV* a elaborat primul raport de avertizare și, împreună cu Unitatea pentru Politici și Avertizare Timpurie, a redactat primul plan global de căutare de informații, care a devenit baza programului de analiză integrată a Centrului întrunit de Situații, iar la începutul anului 2003, conceptul serviciilor de informații a fost dezbătut și aprobat de EUMC cf. Căpitan-comandor Ingino HARMANESCU, lt.col. Cornel IONITA, art. cit., p. 105.

¹⁰ <http://eusc.org>

¹¹ JO L 200, din 25 iulie 2001.

¹² URL: <http://www.iss-eu.org/>

care ține de al doilea pilon al UE - Politica externă și de Securitate Comună (PESC). Având statut autonom și beneficiind de libertate intelectuală, ISS nu reprezintă și nu apără nici un interes național în particular. Scopurile sale sunt: *dezvoltarea unei culturi comune pe probleme de securitate europeană, îmbunătățirea dezbaterilor strategice și promovarea sistematică a intereselor UE.*

EUISS sprijină dezvoltarea Politicii de Apărare și de Securitate Comune prin:

- Discuții și cercetări pe teme majore de apărare și de securitate;
- Analize pentru Consiliu și Înalțul Reprezentant;
- Consolidarea dialogului transatlantic pe teme de securitate dintre Europa, Canada și SUA¹³.

◆ **Oficiul European de Poliție – Europol.**

Ideea unui Oficiu European de Poliție a fost lansată pentru prima oară cu ocazia Consiliului European de la Luxemburg, din 28 și 29 iunie 1991. Planul de atunci avea în vedere înființarea unui nou organism care să ofere cadrul necesar pentru dezvoltarea colaborării organelor de poliție din statele membre ale Uniunii pentru prevenirea și combaterea pe plan internațional a crimei organizate, inclusiv a terorismului și a traficului de droguri¹⁴.

Scopul principal al acestei Unități a fost combaterea traficului de droguri și a activităților de spălare a banilor asociate acestuia. Ulterior, mandatul său a fost lărgit *pentru a include și măsuri de combatere a traficului cu substanțe radioactive și nucleare, a rețelelor de imigrare clandestină, a traficului ilegal cu autoturisme și a spălării banilor proveniți din astfel de delict; mai târziu, la toate acestea s-a adăugat și combaterea traficului cu ființe umane.*

Oficiul European de Poliție, care a preluat activitățile Unității Droguri – Europol, a devenit operațional de la 1 iulie 1999.

Europol, cu sediul la Haga, acționează în aceleași domenii și, de la 1 ianuarie 1999, are competențe și **în combaterea terorismului și a falsificării banilor.**

Tratatul de la Amsterdam conferă Europol o serie de sarcini: *coordonarea și implementarea investigațiilor specifice întreprinse de autoritățile statelor membre, dezvoltarea unei competențe de specialitate, pentru a ajuta statele membre în investigațiile lor în domeniul crimei organizate, precum și stabilirea de contacte cu procurorii și anchetatorii specializați în combaterea crimei organizate.*

¹³ Cerințele esențiale într-o luptă eficientă împotriva terorismului constituie o consolidare a cooperării și coordonării transatlantice și aplicarea integrală a Declarației UE-SUA din 2004 privind lupta împotriva terorismului, a Declarației comune UE-USA din 2005 privind consolidarea cooperării reciproce în ceea ce privește neproliferarea și combaterea terorismului și a întregii Declarații UE-SUA la Reuniunea la nivel înalt de la Viena din 21 iunie 2006.

¹⁴ Convenția prin care s-au pus bazele Europolului a fost semnată în iulie 1995 și a intrat în vigoare la 1 octombrie 1998. Pentru a concretiza mai repede cooperarea poliției europene, așa cum este ea definită în Titlul VI al Tratatului asupra Uniunii Europene, în ianuarie 1994 a fost înființată Unitatea –Droguri.

Prin raportare la cele patru structuri, majoritatea țărilor europene consideră că, în prezent, UE nu are nevoie de o agenție de informații în înțelesul clasic al termenului, pledând pentru consolidarea mecanismelor existente și transformarea acestora în veritabile „aparate de susținere informativă” a politicilor comunitare. Astfel, în timp ce INTDIV și EUSC corespund, în ansamblu, rigorilor în materie, în cazul SITCEN și Europol se consideră că sunt necesare reforme profunde, care să vizeze: consolidarea și extinderea Centrului Mixt de Evaluare; extinderea responsabilităților Europol la nivelul tuturor statelor membre și ameliorarea cooperării acesteia cu agențiile naționale de informații, precum și cu alte organisme comunitare (Eurojust, Tribunalul de Primă Instanță etc.).

Dintre structurile menționate, totuși, SITCEN prefigurează cel mai bine tendințele legate de consolidarea componentei multilaterale a cooperării informative, acesta aflându-se în directa subordonare a Înalțului Reprezentant al UE pentru PESC, Javier Solana.

De asemenea, în raport cu atribuțiile diferitelor structuri informative ale UE, pot fi identificate cel puțin patru domenii în care aportul informativ este departe de necesități:

- **capacitatea de colectare** – slaba capacitate tehnică a unor state membre în domeniul colectării de informații restricționează considerabil abilitatea acestora de a furniza sprijinul informativ solicitat în diversele domenii de acțiune ale UE;

- **protecția civilă și acțiunile umanitare** – principala deficiență este legată de absența unui sprijin informativ real în acest domeniu din partea agențiilor naționale de securitate, ceea ce, evident, diminuează capacitatea de acțiune a Comisiei Europene, care gestionează această problemă;

- **informații externe** – din cauza stadiului incipient de organizare, SITCEN nu reușește să răspundă necesităților UE privind obținerea unui sprijin informativ extern în procesul de luare a deciziilor;

- **capacitatea de acțiune** – UE nu poate acționa eficient pentru combaterea unor fenomene din cauza incompatibilității unor reglementări comunitare cu cele ale țărilor nemembre.

IV. Organismele europene cu competențe și responsabilități în domeniul prevenirii și combaterii terorismului

◆ Directoratul de securitate al Comisiei Europene

Funcționează în cadrul Directoratului General pentru Administrație și Personal al Comisiei Europene, fiind înființat printr-o Decizie a acestui organ din 1 decembrie 2001.

În cadrul structurii acestui Departament, funcționează **Unitatea de Prevenire și Inspecție**, care are ca atribuții, în domeniul antiterorism, realizarea evaluărilor asupra amenințării generate de organizațiile teroriste la adresa sediilor și funcționarilor instituțiilor europene și menținerea legăturii cu serviciile partenere.

Unitatea reprezintă Comisia în cadrul Grupului de lucru pe antiterorism (TWP) și Grupului de coordonare antiteroristă.

◆ Grupul pentru combaterea terorismului (CTG)

Creat în cadrul Clubului de la Berna, în septembrie 2001, CTG funcționează ca mijloc de legătură pe problematica terorismului între Uniunea Europeană și serviciile de informații și securitate din statele membre ale Uniunii.

Din septembrie 2001, CTG a furnizat factorilor de decizie politică de la nivelul Uniunii Europene evaluări ale amenințărilor teroriste furnizate de serviciile de informații ale statelor membre.

CTG are un rol important în implementarea prevederilor Declarației Consiliului European privind combaterea terorismului.

◆ Coordonator pe probleme de terorism. Rolul și atribuțiile coordonatorului UE pentru combaterea terorismului

Funcție înființată după atentatele de la Madrid, coordonatorul pe probleme de terorism se află sub autoritatea *Înaltului Reprezentant al UE pentru Politică Externă și de Securitate Comună*.

În această funcție a fost investit Gijs de VRIES.

Consiliului European din martie 2004 a decis crearea funcției de coordonator UE pentru combaterea terorismului, în urma atentatelor de la Madrid. *Actualele sarcini ale coordonatorului UE pentru combaterea terorismului, Gijs de Vries, au un caracter general - "coordonarea tuturor eforturilor UE pentru combaterea terorismului"* - și constau în:

- eficientizarea activității desfășurate la nivelul UE în domeniul combaterii terorismului;

- întreprinderea unor măsuri pentru creșterea fluxului de informații destinate miniștrilor de interne ai statelor membre UE, în scopul ameliorării procesului decizional circumscris activității antiteroriste;

- asigurarea implementării deciziilor colective ale UE la nivel național;

- coordonarea activității Consiliului UE în domeniul combaterii terorismului;

- supravegherea tuturor mecanismelor de combatere a terorismului aflate la dispoziția UE și înaintarea unor rapoarte periodice către Consiliul UE;

- monitorizarea implementării deciziilor Consiliului UE în materie.

De asemenea, demersurile coordonatorului UE pentru combaterea terorismului vor fi susținute și de alte structuri comunitare cu atribuții în acest domeniu. În perspectivă, este posibilă extinderea atribuțiilor coordonatorului UE pentru combaterea terorismului la organizarea activităților de „gestionare a crizelor provocate de acțiuni teroriste” și „prevenire a finanțării actelor teroriste”.

◆ Grupul de Lucru pentru Terorism („Terorism Working Group” (TWG) și Comitetul Terorism (COTER) din cadrul Justiție și Afaceri Interne (III – JAI)

În cadrul acestor grupuri de lucru sunt discutate posibilele reacții la nivel politic pe care Uniunea Europeană le are față de eventualele amenințări teroriste,

posibile sancțiuni aplicabile în cazul unor acte teroriste. Experții acestor grupuri efectuează evaluări ale sistemelor naționale de prevenire și combatere a terorismului.

◆ **Grupul de Lucru pentru Terorism („Terorism Working Group”) (TWG)**

În cadrul pilierului Justiție și Afaceri Interne (III) funcționează Grupul de Lucru pentru Terorism („Terorism Working Group”) (TWG) alcătuit din reprezentanți ai ministerelor de interne din statele membre. Această structură are în atenție o serie de aspecte interne din fiecare stat membru, privind terorismul, care, prin corelare, conduc la identificarea unor măsuri bilaterale, regionale sau chiar la nivelul tuturor statelor membre. Evaluările TWG sunt transmise „Comitetului pentru Articolul 36 al Tratatului” (CATS), care, la rândul său, informează Consiliul JAI.

◆ **Comitetul Terorism (Grupul COTER)**

Astfel, la nivelul Consiliului UE, în cadrul pilierului Politica Externă și de Securitate Comună (II), funcționează „Grupul COTER” (Comitetul Terorism). Având reprezentare atât din partea statelor membre, cât și a Comisiei Europene, COTER elaborează evaluări regionale și politici de combatere a terorismului pe care le transmite Comitetului Politic și de Securitate al UE (COPS). La rândul său, COPS informează Consiliul de Afaceri Generale și Relații Externe, propunând inclusiv direcții de acțiune. Anterior înființării postului de coordonator al UE pentru combaterea terorismului, cooperarea dintre COTER și TWG era firavă, fiind prevăzut un schimb minim de opinii prin întâlniri bianuale. În consecință, noul coordonator pentru terorism a fost însărcinat cu articularea activității celor două structuri, prin raportarea permanentă a politicilor de combatere a terorismului propuse de COTER la evaluările și măsurile prevăzute de TWG. În această idee, se intenționează stabilirea unor puncte de contact între COTER și TWG, Gijs De Vries urmând să monitorizeze implementarea rezoluțiilor bazate pe propunerile celor două grupuri. De asemenea, la nivelul Comisiei Europene, funcționează structuri similare celor existente în cadrul Consiliului, respectiv: Direcția Generală pentru Relații Externe (DG RELEX) – pilierul II; Direcția Generală de Justiție și Afaceri Interne (DG JAI) – pilierul III.

Centrul de situații (SITCEN) al Consiliului UE¹⁵ și Oficiul European de Poliție (EUROPOL) au fost prezentate mai sus, dar mai menționăm că, după atentatele de la Madrid din 11 martie 2004, statele membre UE: *au decis lărgirea atribuțiilor SITCEN, prin adăugarea componentei de analiză a informațiilor din sfera antiteroristă, iar EUROPOL*¹⁶ – deține și **Forțele Speciale de Combatere a**

¹⁵ Funcționează în cadrul Secretariatului Consiliului UE, ca un departament de analiză și evaluare a posibilelor surse de amenințare - interne și externe – la adresa Uniunii Europene în vederea sprijinirii procesului decizional în cadrul politicii externe și de securitate.

¹⁶ Europolul acordă sprijin statelor membre prin facilitarea schimbului de informații, prin intermediul ofițerilor de legătură pe lângă EUROPOL, furnizarea unor analize operative în sprijinul operațiunilor derulate de către statele membre, elaborarea unor evaluări privind amenințările, pe

Terorismului (Counter Terrorism Force – CTTF), care au în competență acordarea de sprijin compartimentelor de specialitate pentru realizarea unei analize strategice și operaționale, prevenirea și combaterea finanțării structurilor teroriste, a recrutării și *modus operandi*.

V. Demersuri de consolidare a cadrului instituțional de cooperare

Cu ocazia Consiliului European de la Bruxelles (25-26 martie 2004), liderii europeni s-au angajat să acționeze pentru intensificarea cooperării în lupta împotriva terorismului, prin utilizarea mai eficientă a instrumentelor existente și înființarea a două noi structuri de coordonare. De asemenea, a fost „adoptată simbolic” clauza de solidaritate inclusă în proiectul Tratatului Constituțional¹⁷, potrivit căreia, în caz de atac terorist, statele membre se angajează să ofere asistență reciprocă, inclusiv prin mijloace militare.

Declarația privind combaterea terorismului, anexată Documentului final al Summitului, conține termene exacte de adoptare, implementare și utilizare a instrumentelor juridice și polițienești de cooperare, precum și necesitatea elaborării unor rapoarte periodice de evaluare a stadiului implementării în fiecare țară. În context, Romano Prodi a declarat că „*terorismul reprezintă cea mai mare amenințare asupra lumii libere de la sfârșitul Războiului Rece și este necesar să utilizăm toate resursele financiare și umane pentru îndeplinirea obiectivului final – eradicarea completă, nu parțială, a acestui flagel. Trebuie să utilizăm nu numai forța, ci și informațiile politice și capacitatea noastră de înțelegere a realităților politice*”¹⁸.

O atenție deosebită a fost acordată dialogului cu statele-terțe. Între propunerile de consolidare a cooperării juridice și polițienești sunt de menționat: *crearea unei baze de date cu persoanele condamnate pentru terorism sau alte infracțiuni grave; introducerea obligativității pentru operatorii de telefonie și Internet de a stoca datele pentru o anumită perioadă etc*¹⁹.

În *Declarația Consiliul European din martie 2004*, se arată că *s-a decis crearea a două noi structuri de cooperare: un coordonator pentru activitatea Consiliului și o „unitate de informații” însărcinată cu gestionarea tuturor aspectelor legate de terorism.*

● **Coordonatorul pentru securitate** este responsabil cu monitorizarea activităților Consiliului circumscrise problematicii terorismului și, în paralel, cu asigurarea implementării integrale a măsurilor deja stabilite. Acesta nu va avea responsabilități operaționale, principala sa sarcină fiind informarea constantă a Consiliului.

● **Unitatea de informații** este însărcinată cu gestionarea tuturor aspectelor legate de terorism.

baza informațiilor furnizate de către statele membre sau obținute din alte surse, furnizarea de expertiză și sprijin logistic pentru investigațiile și operațiunile derulate în cadrul UE.

¹⁷ Cf. Tratatului de instituire a unei Constituții pentru Europa.

¹⁸ Concluziile Consiliului European de la Bruxelles din 25-26 martie 2004.

¹⁹ Apud Stan PETRESCU, *op. cit.*, p. 184.

În paralel, la solicitarea șefilor de stat și de guvern, Javier Solana a elaborat un Raport cu propuneri concrete de integrare a noii structuri de informații în cadrul Secretariatului General al Consiliului, document care a primit deja avizul Consiliului European din 17-18 iunie 2004. Deși depășește cadrul unei simple rețele informale, formula pentru care s-a optat nu constituie o Agenție Europeană de Informații.

În baza propunerilor lui Javier Solana, vor fi inițiate noi acorduri în domeniul schimbului de informații, menite să amelioreze atât cooperarea la nivel comunitar în materia infracțiunilor teroriste, cât și între serviciile de informații ale statelor membre.

În ceea ce privește clauza de solidaritate aceasta prevede că, în cazul unui atac terorist asupra oricărui stat comunitar, celelalte țări membre vor acționa în spirit de solidaritate. Vor fi mobilizate toate mijloacele aflate la dispoziție, inclusiv cele militare, pentru prevenirea amenințărilor teroriste, protejarea instituțiilor democratice și populației civile, precum și pentru acordarea de asistență statului-victimă, la cererea autorităților respective. De asemenea, se precizează că rămâne la alegerea statelor membre modul concret de acțiune²⁰.

În ceea ce privește colaborarea între serviciile de informații și organele polițienești, „cei 25” au recunoscut că deficiențele înregistrate afectează considerabil cooperarea pe linie antiteroristă. De asemenea, au admis dificultățile în depășirea cadrului tradițional privind schimbul informativ bilateral, situație care afectează „crearea unui climat de încredere” în vederea extinderii cooperării la nivel comunitar. Textul subliniază că statele membre UE „trebuie să-și îmbunătățească mecanismele de cooperare și să promoveze colaborarea eficientă și sistematică între serviciile de poliție, securitate și informații, dar și să impulsioneze fluxul de informații către Europol”²¹.

VI. Concluzii

În conformitate cu **Rezoluția Parlamentului European privind dimensiunea externă a luptei împotriva terorismului internațional** (15 februarie 2007, Strasbourg), **lupta împotriva terorismului constituie o prioritate pentru Uniunea Europeană și un element-cheie în acțiunea sa externă**²², în acest sens UE și statele membre trebuind:

- să se ghideze după principiile **Doctrinei privind securitatea umană**, respectiv după întâietatea acordată drepturilor omului, imperativele multilateralității, o abordare ascendentă, bazată pe cunoașterea situației locale, o concentrare regională și stabilirea unei autorități politice clare și legitime;

²⁰ Clauză de solidaritate, introdusă în Concluziile Consiliului European de la Bruxelles din 25-26 martie 2004, în special Declarația Consiliului European din 25 martie 2004 privind combaterea terorismului.

²¹ Extras din Declarația privind combaterea terorismului, anexată Documentului final al Consiliul European din martie 2004.

²² Conform SES, vezi Rezoluția Parlamentului European privind dimensiunea externă a luptei împotriva terorismului internațional, 15 februarie 2007 – Strasbourg.

- să integreze propria *strategie pentru combaterea terorismului*²³ într-o strategie multilaterală și să se bazeze ferm pe respectarea necondiționată a drepturilor omului și a principiilor care stau la baza statelor guvernate după principiul statului de drept;
- să abordeze terorismul în toate dimensiunile sale, inclusiv aspectele de securitate, politice, economice, sociale și culturale, datorită dimensiunii globale a terorismului, acesta necesitând un răspuns global;
- să dezvolte o politică de prevenire, protecție și reprimare proactivă și nu reactivă pentru a combate eficient terorismul internațional;
- să se bazeze pe convingerea reală și hotărârea în cadrul Uniunii și al statelor membre și să se sprijine pe un public conștient și bine informat, pentru ca lupta împotriva terorismului internațional și a ideologiei sale să fie eficientă;
- statele membre să nu amâne aplicarea tuturor angajamentelor asociate cu lupta împotriva terorismului, bazate pe cooperarea împotriva terorismului, atât în interiorul Uniunii, cât și la nivel internațional;
- pentru ca acțiunile Uniunii în lupta împotriva terorismului să fie eficiente, *cooperarea strânsă și schimbul consolidat de informații între instituțiile Uniunii, statele membre și serviciile secrete ale acestora, precum și agențiile specializate ale Uniunii* (ca Europol și Eurojust) sunt vitale;
- în acest scop, Coordonatorul luptei împotriva terorismului al Uniunii are un rol esențial de jucat și trebuie să primească mai multe competențe și resurse, dar și rapoartelor serviciilor secrete, care sunt elemente de bază în lupta împotriva terorismului, așa cum a fost evidențiat de diferite atacuri.

În concluzie, pentru îndeplinirea rolului UE de coordonator al activităților antiteroriste, cooperarea între serviciile de informații este esențială și se realizează, în primul rând, pe plan național, apoi european și transatlantic. Pe plan internațional, un rol sporit îl joacă contactele în format bi și multilateral. Evident, toate formele de colaborare sunt supuse unui mare număr de factori de influență politici, structurali și juridici²⁴.

²³ Strategia Uniunii Europene împotriva terorismului, adoptată de Consiliul European la reuniunea sa din 14-15 decembrie 2005.

²⁴ Gerd Föhrenbach (este colaborator științific și dir. adj. al Departamentului Drept, Politică, Armament, Administrativ, din cadrul Centrului de Transformare al Armatei germane din Strausberg), Transformare și securitate internă, Revista Europäische Sicherheit nr. 9/2006).

Rezoluția Parlamentului European privind dimensiunea externă a luptei împotriva terorismului internațional (2006/2032, INI) – extras din Texte adoptate de către Parlament

5 februarie 2007 – Strasbourg.

Dimensiunea externă a luptei împotriva terorismului internațional

Mijloacele aflate la dispoziția Uniunii Europene în domeniul acțiunii sale externe de combatere a terorismului

- statele membre să unifice și să utilizeze în mod coerent instrumentele lor politice, preventive și represive, cooperării poliției și a justiției, a serviciilor secrete și a comunicațiilor și toate celelalte tipuri de reacții solicitate și sprijinite de Organizația Națiunilor Unite și care fac parte dintr-o strategie multilaterală;

- Comisia și statele membre să ducă o politică antiteroristă care să nu compromită soluțiile aduse de cooperarea europeană pentru dezvoltare în elaborarea și aplicarea unor strategii menite să combată eficient sărăcia și să prevină conflictele violente din ce în ce mai îndelungate, mai ales în Africa;

- Reacția UE față de terorism să nu fie disproporționată și să fie strict orientată înspre lupta împotriva terorismului, ținând în special seama de faptul că, până la proba contrarie, cele mai productive măsuri de combatere a noilor forme de terorism sunt serviciile de informații și de poliție eficiente, altfel spus, activități legitime, dar care nu țin nici de politica de cooperare pentru dezvoltare și nici de lupta împotriva sărăciei;

Politica antiteroristă a Uniunii mai coerentă și mai efectivă, în relațiile sale cu țări terțe, prin:

- a) consolidarea dialogului politic în acest sens, în special cu acele țări cu care Uniunea Europeană și/sau statele sale membre au încheiat sau negociază acorduri de asociere sau de cooperare;
- b) sprijinul politic și comercial și ajutorul pentru dezvoltare acordat țărilor islamice moderate, atât în privința luptei împotriva terorismului, cât și pentru reformele sociale, politice și economice aplicate în acele țări;
- c) intensificarea dialogului și a cooperării în lupta împotriva terorismului cu partenerii majori ai Uniunii (Israel, Japonia, Australia, Canada, Rusia etc.) și, în mod special, cu Statele Unite, care reprezintă prima linie în lupta împotriva terorismului, fără afectarea nivelului de protecție a drepturilor omului în nicio împrejurare;
- d) promovarea consensului internațional ***pentru adoptarea Convenției mondiale privind terorismul internațional și dezvoltarea Strategiei globale împotriva terorismului a Organizației Națiunilor Unite din 8 septembrie 2006, inclusiv o definiție comună a terorismului;***
- e) ***cerința ca toate țările terțe cu care Uniunea întreține relații să semneze și să***

ratifice cele 17 instrumente universale ale Organizației Națiunilor Unite privind combaterea terorismului, ca și Protocolul opțional la Convenția ONU împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante;

- f) aplicarea strictă a clauzei antiterrorism, ca și aplicarea clauzei drepturilor omului inclusă în acordurile cu țări-terțe, fără modificări "ad hoc" care să le lipsească de substanță;
- g) întreruperea relațiilor politice și comerciale cu statele care persistă în neîndeplinirea obligațiilor lor față de Comisia împotriva terorismului a Organizației Națiunilor Unite;
- h) stabilirea unui Cod de conduită interinstituțional pentru relațiile externe ale Uniunii, propus de Parlamentul European în rezoluția sa din 25 aprilie 2002, referitoare la Comunicarea Comisie către Consiliu și Parlamentul European privind rolul Uniunii Europene în apărarea drepturilor omului și în democratizarea țărilor-terțe;
- i) consolidarea cooperării cu organizațiile regionale și internaționale care joacă un rol-cheie în menținerea păcii și a securității mondiale, în primul rând Organizația Națiunilor Unite (în special Consiliul de Securitate și Comisia împotriva terorismului și Oficiul Organizației Națiunilor Unite privind Drogurile și Criminalitatea), OSCE, Consiliul Europei și NATO;
- j) promovarea și aplicarea strictă a Rezoluției Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite 1540 (2004), pentru a împiedica actorii neguvernamentali și statele care nu fac parte din Tratatul de neproliferare a armelor nucleare să cumpere arme nucleare, chimice sau biologice, în concordanță cu strategia UE împotriva proliferării armelor de distrugere în masă, pentru dezvoltarea și susținerea noilor inițiative privind dezarmarea nucleară și revitalizarea Conferinței ONU privind dezarmarea;
- k) *intensificarea cooperării în ce privește schimbul de informații și cooperarea între serviciile de securitate și serviciile secrete, inclusiv serviciile secrete militare și autoritățile polițienești, judiciare și vamale ale statelor membre, inclusiv cu Centrul Comun al Situațiilor (SitCen), Agenția Europeană pentru gestionarea cooperării operative la granițele exterioare (Frontex), Europol, Interpol și Eurojust și diversele autorități competente la nivel european, Coordonatorul luptei împotriva terorismului și Comisarul responsabil pentru justiție, libertate și securitate, Franco Frattini;* întărirea protocoalelor de securitate și de interoperabilitate prin menținerea strict separată a activităților serviciilor secrete și a agențiilor de aplicare a legii, așa cum se stipulează în numeroase constituții naționale și cu condiția să se asigure supravegherea parlamentară și judiciară;
- l) organizarea de reuniuni periodice, cel puțin o dată pe an, cu participarea ministerelor corespunzătoare din statele membre, a Comisarului responsabil pentru justiție, libertate și securitate, a Coordonatorului luptei împotriva

terorismului al Uniunii și a șefilor Europol, Eurojust, SitCen și Frontex, care să fie dedicate exclusiv subiectului combaterii terorismului internațional;

- m) promovarea unui consens mondial privind nevoia de a pune capăt serviciilor bancare off-shore și altor forme de paradisuri fiscale opace, folosite de teroriști pentru a masca tranzacțiile financiare;
- n) punerea în aplicare a *Protocolului împotriva producerii și traficului ilicit de arme de foc, ale pieselor și componentelor acestora și de muniții*, care completează Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva infracționalității organizate transnațional și a Programului de acțiune al Organizației Națiunilor Unite pentru prevenirea, lupta și eliminarea traficului de arme mici și ușoare, sub toate aspectele;
- o) consolidarea unităților militare împotriva terorismului, prin pregătire și alte măsuri;
- p) o creștere a competențelor Europol, pentru asigurarea faptului că rolul pe care acesta îl joacă în lupta împotriva terorismului, este unul eficient;
- q) consolidarea cooperării cu Statele Unite în ceea ce privește schimbul de informații și cooperarea între serviciile secrete și de securitate, ca și între autoritățile polițienești, judiciare și vamale;
- r) consolidarea cooperării forțelor speciale ale statelor membre cu cele ale țărilor terțe;

- evidențiază necesitatea unei mai mari cooperări și coordonări cu Statele Unite în lupta împotriva terorismului internațional, punând accentul pe necesitatea protejării principiilor fundamentale privind drepturile omului;

- necesitatea creșterii competențelor și a resurselor disponibile pentru Coordonatorul luptei împotriva terorismului al UE, cu o referire specială la resursele care îi sunt puse la dispoziție, pentru ca munca să poată avea un impact mai mare și o mai mare vizibilitate;

- invită Comisia și Consiliul ca, în relațiile lor externe, să insiste asupra semnării și ratificării Statutului de la Roma și, prin urmare, a recunoașterii universale de către țările-terțe a caracterului obligatoriu al jurisdicției Curții Penale Internaționale (CPI);

- invită Consiliul, Comisia și guvernele statelor membre să întreprindă acțiuni practice eficiente în urmărirea interzicerii organizațiilor teroriste;

- consideră că este esențial să se încurajeze o mai mare stabilitate în afara Uniunii, prin folosirea tuturor instrumentelor disponibile, a programelor și a mijloacelor în limita acțiunii externe, inclusiv:

- a) noul instrument de stabilitate, ***instituit prin Regulamentul (CE) nr. 1717/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 15 noiembrie 2006 care oferă o nouă bază juridică pentru asistența pe termen lung în domenii precum: lupta împotriva terorismului, neproliferarea armelor de distrugere în masă, lupta împotriva crimei organizate, dezarmarea convențională sau securitatea umană***;
- b) *sprijinul, după ce acest instrument intră în vigoare, acordat strategiei de*

întrajutorare elaborată de Comisie pentru a ajuta țările-terțe să facă față amenințării teroriste, atât prin programele Politicii europene de vecinătate și asociere (PEVA), în conformitate cu Regulamentul (CE) nr.1638/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 octombrie 2006 și Instrumentul de stabilitate, cât și prin canalizarea asistenței împotriva terorismului în toate programele sale de asistență, conform solicitării Consiliului European;

- c) extinderea strategiei menționate în toate domeniile de acțiune externă ale Uniunii și la toate programele majore de ajutor pentru dezvoltare, cu excepția celor pentru ajutor umanitar, care prin natura lor sunt necondiționate;
- d) întărirea folosirii Mecanismului de reacție rapidă militară și civilă;
- e) asigurarea din partea Consiliului și Comisiei că atenția față de victimele terorismului devine un element esențial în politica Uniunii din acest domeniu, asigurându-le că sunt ascultate, informate și că primesc toată asistența;
- f) crearea **unui oficiu similar în contextul noii Strategii a ONU împotriva terorismului din 8 septembrie 2006, menit să ofere asistență tuturor victimelor terorismului, indiferent de cetățenia lor;**

- invită Comisia să prezinte cât mai curând cu putință un comunicat care să stabilească programele de asistență existente și mecanismele pentru a reduce și a face față amenințărilor la adresa securității Uniunii și a cetățenilor săi, inclusiv, în special, propunerile și recomandările de îmbunătățire a eficienței și coerenței programelor de asistență ale Uniunii;

- invită statele membre să contribuie mai mult la o evaluare integrată a amenințării la scară comunitară, prin creșterea fluxului de informații către Centrul Situațional al Secretariatului Consiliului UE; invită statele membre să mărească numărul personalului și resursele puse la dispoziția Centrului Situațional și să utilizeze mai mult evaluările combinate ale terorismului, care includ informații privind amenințările externe și informații de la serviciile interne de securitate și EUROPOL;

- recomandă adoptarea măsurilor care să conducă la stabilirea unei noi configurații a Consiliului, incluzând miniștrii afacerilor externe și miniștrii de interne, atunci când se discută despre lupta împotriva terorismului;

- recomandă **aplicarea prevederilor Tratatului de instituire a Uniunii Europene privind PESA aplicate în lupta împotriva terorismului și a Declarației privind lupta împotriva terorismului din 25 martie 2004, a Planului de acțiune adoptat de Consiliul European din 21 septembrie 2001 și a Strategiei de luptă împotriva terorismului din 14-15 decembrie 2005**, prin adoptarea de măsuri precum:

- a) elaborarea comună a planurilor de contingență pentru a face eficientă clauza de solidaritate pentru asistență reciprocă în Declarația privind lupta împotriva terorismului;
- b) utilizarea, acolo unde este necesar, a operațiunilor specifice militare sau

- polițienești în baza PESA, ca parte a reacției Uniunii la terrorism;
- c) adaptarea la noile sarcini ale cooperării permanente structurate și ale "unităților de luptă" prevăzute în Protocolul 23 din Tratatul de instituire a Constituției Europene;
 - d) abrogarea regulii de unanimitate privind unele domenii ale cooperării judiciare și polițienești în materie penală.

Controlul parlamentar al luptei împotriva terorismului internațional de către instituțiile Uniunii

- subliniază importanța vitală a prevenirii în lupta împotriva terorismului internațional și necesitatea de a schimba în timp real, cu celelalte state membre și instituțiile Uniunii, toate informațiile obținute prin sisteme de informații eficiente și demne de încredere și pentru o evaluare riguroasă și profesională a rapoartelor redactate de diverse servicii secrete și de poliție;

- solicită Consiliului ca Acordul interinstituțional din 20 noiembrie 2002 dintre Parlamentul European și Consiliu, privind accesul Parlamentului European la informațiile sensibile ale Consiliului în domeniul politicii de securitate și apărare să fie revizuit și actualizat pentru a îmbunătăți sistemul actual de transmitere a informațiilor secrete și pentru a garanta transmiterea către Parlamentul European a tuturor informațiilor disponibile legate de lupta împotriva terorismului internațional, asigurarea faptului că în nicio împrejurare nu vor fi refuzate informații care, în sfera internă, sunt sau au fost sau ar trebui să fie transmise parlamentelor naționale de către guvernele respective ale statelor membre sau organizațiile internaționale din care fac parte;

- invită Consiliul să nu se limiteze la raportul său anual privind PESC pentru a descrie activitățile Uniunii în domeniul luptei împotriva terorismului, ci, pe baza articolului 21 din Tratatul de instituire a Uniunii Europene, să consulte cu adevărat Parlamentul European în ceea ce privește principalele aspecte și opțiunile de bază ale acestei lupte, care constituie o prioritate SES, a acțiunii externe a Uniunii și a PESC în întregime; consideră că este indispensabil ca acesta să fie informat și consultat în cazul unui atac terorist la scară mare, atunci când este necesar, prin Comitetul special prevăzut în Acordul interinstituțional mai-sus menționat din 20 noiembrie 2002;

- apreciază dialogul politic la nivel înalt privind lupta împotriva terorismului, care reunește o dată la șase luni Parlamentul European, Comisia și Consiliul, ca un bun exemplu privind posibilitățile existente pentru cooperarea interinstituțională indispensabilă în lupta împotriva terorismului; propune ca aceste reuniuni să aibă loc cel puțin trimestrial și ca Delegația Parlamentului European să cuprindă și președinții comisiilor permanente pentru cele trei domenii principale de acțiune externă (afaceri externe, comerț internațional și dezvoltare);

- ***solicită ca rapoartele elaborate de SitCen pentru Consiliul Uniunii să fie transmise periodic și Parlamentului European, dacă este necesar, conform modalităților prevăzute în Acordul interinstituțional mai-sus menționat;***

- consideră că este de o importanță fundamentală ca Parlamentul European să

fie implicat îndeaproape în mecanismul de implementare a clauzei de solidaritate a cărei introducere a fost aprobată prin Declarația privind lupta împotriva terorismului, în special în cazuri în care deciziile adoptate au implicații în ceea ce privește PESA;

- invită Comisia și Coordonatorul luptei împotriva terorismului al Uniunii să prezinte un raport anual Parlamentului European privind activitățile lor în lupta împotriva terorismului și să țină seama de observațiile și recomandările Parlamentului în acest sens;

- invită încă o dată Consiliul să informeze Parlamentul privind actualizarea periodică a Poziției comune 2001/931/PESC a Consiliului din 27 decembrie 2001 privind aplicarea măsurilor specifice de combatere a terorismului (lista grupurilor și organizațiilor teroriste) și privind evoluțiile de după 2001;

- se angajează să stabilească un dialog consolidat cu parlamentele naționale privind lupta împotriva terorismului internațional, cu un accent special pe garantarea controlului parlamentar comun al activităților diverselor servicii de securitate și servicii secrete, dat fiind faptul că, în calitatea sa de reprezentat al popoarelor Uniunii Europene, îi revine Parlamentului European sarcina de a exercita un control public și transparent asupra măsurilor adoptate de Uniune în legătură cu lupta împotriva terorismului, inclusiv activitățile Coordonatorului luptei împotriva terorismului al Uniunii și diversele organisme dedicate acestei sarcini.

*

* *

- încredințează Președintelui sarcina de a transmite prezenta rezoluție Consiliului European, Consiliului, Comisiei, guvernelor și parlamentelor statelor membre, Consiliului Europei, Organizației Națiunilor Unite și agențiilor sale specializate.

CHINA, IRANUL ȘI NOUA EUROPĂ – ACTORI PRINCIPALI ÎN JOCUL GEOPOLITIC AL RUSIEI CONTRA SUA

Tiberiu TRONCOTĂ*

After the dissolution of the USSR in 1991 and the loss of the Soviet Union's Communist influence over much of the world, the newly independent [Russian Federation](#) survived as a great power. The main thing that's now clear is that the unipolar world has not come into being. Perhaps, this could have never happened, taking into account the fact that no country had enough political, military, economic and other resources for an imperial set-up in the time of globalization. But without a doubt, the ideology of a unipolar world had directed the minds of some states for a long time. Relations between Russia and U.S. are not confrontational. Nobody is talking about a Cold War since there are no objective reasons for it. That does not mean that Russia won't criticize U.S. foreign policy.

I. Doctrina militară rusă

Noua doctrină militară rusă are la bază premisa faptului că sistemul internațional nu mai este unul unipolar, ci unul multipolar – sau cel puțin unul care tinde în mod avansat către multipolarism – o dată cu ridicarea unor noi mari puteri cum ar fi China, Uniunea Europeană, India, precum și prin revenirea unor vechi mari puteri, precum Rusia. Rusia își asumă statutul de mare putere ad initio. Mai mult decât atât, Rusia somează Statele Unite să înceteze promovarea unilateralismului în relațiile internaționale, care nu mai este nici eficient și nici potrivit noii configurații a structurii de putere la nivel sistemic. Într-un cuvânt, noua doctrină militară a Federației Ruse este una revizionistă, moderată însă atât de capacitățile limitate ale Rusiei, cât și de interesele ce stau la baza acesteia: prioritatea maximizării securității naționale (nu cea a puterii la nivel sistemic).

Potrivit noii doctrine militare rusești, este evidentă o modificare în ceea ce privește ordinea priorităților amenințărilor la adresa securității naționale dinspre cele de ordin militar spre cele de ordin economic și politic. Această tendință poate fi explicată prin faptul că, în urma crizei economice din 1998, Rusia a reușit o revenire economică moderată, cu o creștere economică în medie cam de 6% anual, datorată în mare parte exploatarea resurselor sale de gaz și petrol. Importanța dezvoltării economice este atât de mare pentru Federația Rusă încât ea e asimilată cu recăpătarea de către Rusia a statutului de mare putere. Dezvoltarea economică este cea care permite Rusiei nu numai să își mențină libertatea de acțiune în politica internațională, dar și potențialul militar strategic pe care l-a moștenit de la fosta URSS. Întreținerea, reformarea și modernizarea armatei rusești s-au realizat numai în baza creșterii economice din ultimii cinci-șapte ani. Federația Rusă înregistrează însă mari probleme și întâzieri în reforma forțelor armate. În ceea ce privește nivelul politic, însă, această nouă doctrină militară, care se dorește a fi un document permanent,

* Doctorand în știință politică, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București; asistent universitar la Academia Națională de Informații.

marchează sfârșitul tranziției către democrație al Federației Ruse – cel puțin pentru clasa politică și cetățenii acesteia –, maturitatea sa deplină în calitate de mare putere.

Este adevărat că, potrivit noii doctrine militare din 2007, amenințările de natură militară la adresa securității naționale a Federației Ruse se regăsesc pe un loc secund în raport cu cele economico-politice, însă în ultimele săptămâni au existat o serie de evenimente care par să contrazică noul curs al politicii rusești. Astfel că anunțul Statelor Unite de a instala un sistem de apărare antirachetă în Polonia și Cehia a determinat un răspuns prompt și dur din partea Rusiei, exprimat atât în discursul președintelui Vladimir Putin cu ocazia celei de-a 43-a Conferințe de Securitate Internațională din Germania (februarie 2007), cât și prin discursurile miniștrilor apărării, Sergei Ivanov, și de externe, Sergei Lavrov, și ale generalilor Solovtov, Mazlov și alții. Mai mult decât atât, rușii au reluat cu această ocazie o amenințare utilizată și anterior, aceea de a se retrage din Tratatul cu privire la Rachetele cu Rază Medie (INF) semnat în 1987.

Dacă în cadrul noii doctrine sunt accentuate forțele nucleare strategice ca având o importanță crucială, în prezent armata rusă pare să se concentreze spre consolidarea segmentului de rachete de croazieră și a rachetelor balistice cu rază medie. De pildă, armata rusă a amenințat recent că, în eventualitatea în care americanii instalează scutul antirachetă în Europa Centrală, un sistem pe care Rusia îl percepe – pe bună dreptate – ca fiind îndreptat împotriva sa și a arsenalului său nuclear strategic, care devine astfel extrem de vulnerabil, IRBM-urile rusești vor fi direcționate către ținte din Polonia și Cehia. Mai mult, rușii au anunțat recent intrarea în serviciu a unui sistem de apărare antiaeriană, S-400 Triumph, eficient și împotriva unor rachete balistice cu rază medie sau mică, conforme cu criteriile stabilite de Tratatul ABM, în vara acestui an, în cadrul unui regiment din zona capitalei Moscova. A fost chiar lansată posibilitatea ca Rusia și Statele Unite să semneze un pact de neagresiune, idee susținută de un înalt oficial din Ministerul de Externe rus, dar care nu a fost validată de către Kremlin.

Acestea sunt doar câteva semne ale unei autopercepute deteriorări a securității militare a Federației Ruse. Posibilitatea retragerii acesteia din Tratatul INF face ca pericolul să fie cu atât mai mare cu cât chiar Tratatul pentru Reducerea Forțelor Convenționale în Europa semnat la începutul anilor '90 rămâne în continuare neratificat de marea parte a semnatarilor, printre care și Rusia, fără perspective că această situație să se schimbe în viitor, iar Tratatul START II expiră în 2009, fără ca până în prezent să fi avut loc negocieri cu privire la un posibil START III, situație datorată în mare parte refuzului Statelor Unite. O retragere a Rusiei din INF și din CFE, precum și eșuarea START III ar pune cu siguranță Europa într-o situație militară neplăcută și ar echivala cu o retragere a Rusiei din dialogul strategic cu Occidentul și cu o tensionare suplimentară a relațiilor dintre cele două tabere. În realitate, pentru a parafraza spusele ministrului de Externe al Federației Ruse, Sergei Lavrov, această situație va conduce la reîmpărțirea Europei în două blocuri – lucru deloc neplăcut pentru Rusia care propune chiar în noua doctrină militară din 2007 ca sistemul internațional să fie împărțit în sfere de responsabilitate între NATO și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (CSTO), două alianțe defensive. Revenirea în forță a geopoliticii de tipul celei din timpul Războiului Rece ar trebui să

îngrijoreze Statele Unite sau Occidentul în ansamblul său, lucru care până în prezent nu s-a petrecut. Există câteva motive pentru care Statele Unite nu reacționează dur pentru a descuraja Rusia.

Primul dintre acestea ține de capacitățile limitate de care dispune Rusia în prezent. Forțele nucleare strategice rusești sunt încă masive, dar performanțele lor sunt limitate de faptul că operează cu tehnologii vechi de mai bine de 30-35 de ani. Cu excepția celor două noi submarine strategice Dmitri Donskoy din clasa Typhoon, purtătoare de SLBM-uri Bulava, întregul arsenal nuclear rusesc datează din perioada anilor '60-'80. Mai mult decât atât, capacitățile rusești de proiectare a forței sunt extrem de reduse. În prezent, Rusia nu mai dispune decât de un singur portavion, iar forțele aeriene rusești sunt dotate cu avioane de tip SU-24 Fencer, SU-25 Frogfoot, SU-27 Flanker sau tradiționalele MIG-uri modernizate.

Reforma armatei rusești înregistrează progrese aproape insesizabile. Profesionalizarea este menținută la un nivel relativ mic, iar dependența de conscripție este în continuare covârșitoare, mai ales la nivelul forțelor terestre. Reînnoirea echipamentelor militare este îngreunată nu numai de dimensiunile foarte mari ale armatei rusești, care numără în prezent peste un milion de cadre (cu douăzeci de milioane de rezerve), sau de fondurile limitate, dar și de faptul că marea parte a bugetului pentru apărare, care a crescut considerabil în ultimii patru-cinci ani, este cheltuită pe plata soldelor și pe asigurarea unui standard minim de trai soldaților ruși. Conștientizarea acestui decalaj tehnologic a determinat Rusia să crească investițiile în cercetarea și dezvoltarea de noi tehnologii militare care să le înlocuiască treptat pe cele vechi și să mențină armata rusă competitivă și eficientă împotriva amenințărilor externe. Accentul a căzut în perioada 2000-2007 asupra arsenalului nuclear rusesc, ca principală garanție a securității naționale a Federației Ruse, și în mare măsură el își păstrează acest rol și în noua doctrină militară din 2007. De aceea, o vulnerabilitate sporită a acestuia prin desfășurarea de sisteme antirachetă americane în Europa Centrală face ca Rusia să se simtă atât de puternic amenințată. În plus, accentul asupra arsenalului nuclear semnalează și o slăbiciune puternică a Rusiei la nivel convențional. În același timp, slăbiciunea din punct de vedere convențional a Federației Ruse este evidentă și din reducerea arealului strategic, prin violarea căreia Rusiei i se aduce atingere la securitatea națională și care, potrivit noii doctrine din 2007, se restrânge considerabil, fiind exprimat prin conceptul de război la granițele Federației Ruse. Acesta este motivul pentru care Moscova optează pentru o strategie de tip preemptiv, care coboară foarte mult pragul utilizării și escaladării conflictului nuclear.

Dacă în doctrina din 2000 era abandonată politica prin care Rusia se angaja să nu utilizeze prima într-un conflict armele nucleare, noua doctrină din 2007 consacră permanent această direcție. Conceptul fundamental care stă la baza acestei noi doctrine din 2007 este cel de apărare activă, un concept ofensiv în natura sa, în ciuda numelui, pentru că el presupune utilizarea extinsă a strategiilor preemptive și preventive.

Al doilea motiv pentru care Statele Unite nu sunt îngrijorate de comportamentul Rusiei are de-a face cu credința, de inspirație neoliberală, că integrarea treptată și lentă, dar sigură a Rusiei în lumea și în economia politică

globalizată (prin viitoarea sa accesare la OMC) va determina ca interdependența Rusiei cu restul sistemului internațional să fie suficient de mare încât să modereze strategiile și interesele revizioniste ale acesteia. Economia Rusiei se dezvoltă în prezent în mare parte pe baza coloanei sale vertebrale, și anume resursele de petrol și gaze naturale.

În realitate, întreaga creștere economică a Federației Ruse de după 1998 este datorată în mare parte unei evoluții favorabile a prețului la petrol și gaze naturale. Problema este că, în dorința de a se proteja și de a securiza sectorul industrial esențial pentru dezvoltarea Rusiei, Moscova limitează accesul investitorilor străini pe piața internă de energie. Astfel că exploatarea resurselor energetice se realizează cu fonduri domestice, care sunt în definitiv limitate. În ultimii patru ani, cotele de producție la gaz și petrol ale Rusiei au stagnat – lucru îngrijorător mai ales pe fondul unei creșteri accentuate a consumului intern. Recent, speranțele rușilor se îndreaptă către asiatici – mai ales către japonezi și indieni – pentru investiții în sectorul energetic național. Mai mult decât atât, acțiunile Moscovei sunt extrem de periculoase, cu atât mai mult cu cât Rusia are o capacitate limitată de rafinare și prelucrare a acestor resurse energetice, motiv pentru care ea se definește fundamental mai ales ca un exportator de materii prime, neinsistând asupra dezvoltării bazei industriale și tehnologice proprii care să ajute la dezvoltarea economiei rusești.

Fără un volum mare de investiții străine, economia rusă va stagna sau va regresa. Salvarea pe care o poate găsi Kremlinul în exportul de armament este una dintre pârgurile de salvare trecătoare și instabilă.

Dincolo de aceste mari vulnerabilități ale Federației Ruse, care determină ca percepția proprie ca mare putere internațională să fie una cel puțin eronată și exagerată, se ridică și problema hotărârii de a acționa conform cu amenințările lansate – iar Rusia a pierdut foarte mult din credibilitate și din puterea factorului său de descurajare, prin faptul că, de-a lungul anilor '90 și până în prezent, a lansat o mulțime de amenințări pe care niciodată nu le-a dus la îndeplinire. În concluzie, renașterea Rusiei, predicată cu atât entuziasm, este încă destul de departe, în ciuda unor progrese moderate pe care Federația Rusă le-a făcut în ultima decadă.

II. Moscova și Beijingul – exerciții militare comune

Pe măsura răcirii relațiilor cu SUA și NATO, conducerea militară a Rusiei depune eforturi pentru crearea unui pol propriu al forței, în primul rând în Asia. Șeful Statului Major al armatei, generalul Iuri Baluevski, a plecat în vizită în China, iar exact o lună mai târziu, potrivit Ministerului Apărării, la Beijing a sosit noul ministru rus al Apărării, Anatoli Serdiukov. Va fi prima lui vizită peste hotare și, ilustrativ, într-o țară care este primul partener militar al Rusiei din afara spațiului post-sovietic.

Baluevski și Serdiukov au analizat probleme ale colaborării armate, una din temele principale fiind manevrele militare internaționale din cadrul operațiunii "*Misiunea de pace – 2007*", programate pentru perioada 18–25 iulie a.c., pe poligonul Cebarkul, din regiunea Celiabinsk. O importanță deosebită va fi conferită acestor exerciții și de prezența președinților Vladimir Putin și Hu Jintao. Liderul rus l-a

invitat personal pe omologul său de la Beijing, în timpul forumului de cooperare economică Asia-Pacific, din Vietnam.

Se întrevide astfel dorința mai veche a Moscovei de a atrage China într-o alianță militară. Și mai evident transpare acest lucru pe fondul acutizării dialogului dintre Rusia și Occident, în special SUA. Vitali Slikov, membru al Consiliului pentru industria apărării, a arătat că dorința Rusiei de a atrage China de partea ei are o istorie veche. *"Subiectul a fost amplu mediatizat încă de pe vremea lui Evgheni Primakov. Dacă e să privim voiajul lui Baluevski ca pe o tentativă de a lansa un semnal în direcția Americii și, cum se spune, ca să o zgândăre puțin, nu ar fi deloc o exagerare"*, a estimat Slikov.

Alt expert apropiat Ministerului Apărării a explicat, sub acoperirea anonimului, că vizita lui Baluevski și a noului ministru al Apărării în China poate fi considerată continuarea logică a declarațiilor președintelui Rusiei. *"Noi, ca și China, suntem interesați de colaborare tehnico-militară, iar extinderea ei vine în folosul ambelor state. Nu se poate nega și eventualitatea ca Beijingul, care este membru al Organizației de la Shanghai și pretinde serios la rolul de lider, să întreprindă o serie de pași în întâmpinarea Moscovei. Dar consolidarea legăturilor tehnico-militare nu poate fi egalată cu formarea unei alianțe militar-politice. Partea chineză manifestă tradiționala ei prudență"*, a precizat specialistul.

Pe de altă parte, Rusia ar fi dorit să combine exercițiile SOS cu manevrele Organizației Acordului de Securitate Colectivă (ODKB). Dacă sectorul militar al SOS are doar o orientare preponderent antiteroristă, ODKB este, practic, o alianță militară plenară. Dar Beijingul a respins categoric această propunere. China, după cum s-a exprimat conducerea țării, nu este pregătită pentru o atât de strânsă colaborare politico-militară cu țări atât de îndepărtate din punct de vedere geografic precum Armenia și Belarusia. Interesele ei geopolitice se concentrează în Asia, iar relațiile de parteneriat interesează exclusiv în privința puternicei și absolut independentei Rusii.

III. Rusia își schimbă poziția în privința Iranului

Mihail Marghelov, președintele Comisiei pentru relații internaționale a Consiliului Federației, ce a efectuat recent o vizită în Iran, a observat că programul nuclear al acestei țări ar putea fi deviat spre dezvoltarea de armament. Astfel, Marghelov a dezvăluit că, în timpul vizitei sale din februarie a.c., a pus întrebări directe legate de natura programului militar al Iranului: *"Nu am primit nici un răspuns la întrebările mele directe. Aveam impresia că încearcă să evite să răspundă. Părea că iranienii nu exclud nici o posibilitate pentru dezvoltarea programului lor nuclear"*, a arătat oficialul, citat de Moskovskie Novosti.

În acest fel, Marghelov a fost primul înalt responsabil rus care a presupus că Teheranul dorește să creeze o bombă atomică sub acoperirea programului său nuclear civil. Până acum, Moscova adoptase un ton moderat față de Iran, argumentând cu lipsa de probe pentru realizarea programului nuclear militar și avertizând SUA contra unei soluții în forță.

Declarația influentului senator pare să denote o schimbare în politica Rusiei față de Iran. O nouă evoluție pe această cale ar putea reanima parteneriatul strategic ruso-american creat după atentatele de la 11 septembrie.

În momentul în care se multiplică acuzele reciproce, în spiritul Războiului Rece, Moscova și Washington nu au interes să vadă apărând o nouă putere nucleară. Progresul înregistrat în reglementarea dosarului nuclear nord-coreean face posibilă o alianță ruso-americană și în privința Iranului. În timpul negocierilor de la Beijing, Rusia și SUA au încheiat prin a convinge Phenianul să semneze un acord pentru suspendarea programului nuclear în schimbul unui ajutor internațional.

"Departamentul de Stat și Consiliul american de securitate națională studiază modalitățile de aplicare a modelului nord-coreean în Iran, iar la Washington se înțelege că Rusia trebuie angajată în acest proces pentru ca modelul să funcționeze", explica directorul programelor rusești și asiatice din cadrul World Security Institute din Washington, Nikolai Zlobin.

Expertul crede că, în schimbul sprijinului rusesc în dosarul iranian, SUA ar putea face concesii în alte domenii. *"Casa Albă este gata să discute interesele rusești în spațiul post-sovietic, să realizeze proiecte comune în materie de transport al hidrocarburilor sau în domeniul securității globale. Rusia și SUA au evocat de mai multe ori, dar fără rezultate, ideea unui scut comun antirachetă. Revizuirea poziției rusești asupra Iranului ar putea face ca această idee să devină realitate"*, crede Zlobin.

Totuși, Iranul nu rămâne cu brațele încrucișate. *"În viitorul apropiat, Teheranul ar putea să promită dezvoltarea cooperării cu Rusia, să atragă investiții rusești și să invite Moscova să participe la proiectele energetice globale. De asemenea, ar putea să susțină inițiativele rusești în Orientul Mijlociu și alte regiuni. Iranul are mereu ce să promită, chiar în contextul unor sancțiuni, deoarece este o țară puternică și activă politic, iar poporul iranian este inteligent și capabil, spre deosebire de credula Rusie"*, avertizează Zlobin.

IV. Indisciplina foștilor sateliți sovietici, actuali pionieri americani în UE

Paradoxal, Rusia are relații mult mai cordiale cu Europa Occidentală decât cu foștii *"frați din lagărul socialist"*, deveniți între timp membri cu drepturi depline în UE. Comportamentul acestora stârnește îngrijorare la Moscova. Semnale la fel de proaste vin și din partea țărilor baltice, toate admise în NATO. Decizia Estoniei de a desființa cimitirele soldaților sovietici căzuți în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a produs stupefacție și revoltă în Rusia. Kremlinul este, însă, mult mai îngrijorat de poziția Poloniei. În 2006, Varșovia a reușit să blocheze - exercitându-și dreptul de veto - noul Acord de cooperare și parteneriat UE-Rusia. De curând, premierii Poloniei și Cehiei au declarat, în cadrul unei conferințe de presă comune, că țările lor sunt gata să găzduiască scutul antirachetă dorit de americani.

În 19 februarie, în timpul unei conferințe de presă, premierul polonez, Jaroslaw Kaczynski, și omologul său ceh, Mirek Topolánek, au lăsat să se înțeleagă că sunt gata să accepte propunerile americanilor cu privire la amplasarea controversatului scut antirachetă pe teritoriul statelor lor.

Polonia și Cehia au convenit să discute de pe o poziție comună cu SUA despre desfășurarea bazelor. Jaroslaw Kaczynski declara presei că guvernul său este în principiu de acord cu plasarea sistemului de apărare antirachetă, *"dar nu în orice condiții"*. Un diplomat polonez de la Moscova a declarat publicației Vedomosti că Varșovia le-ar putea cere americanilor să modernizeze sistemul de apărare antiaeriană al Poloniei. Ar putea fi vorba de livrarea unor rachetele sol-aer Patriot RAC 3 și, eventual, THAAD. În prezent, sistemul de apărare polonez este dotat cu rachete sol-aer de fabricație sovietică.

Premierii Kaczynski și Topolanek și-au exprimat convingerea că scutul american va fi utilizat doar în folosul apărării pasive a statelor NATO și nu va constitui o amenințare la adresa Rusiei. La Moscova, lucrurile se văd, însă, altfel. Rusia a declarat în repetate rânduri că apreciază ca inadmisibilă construcția de sisteme antibalistice în Polonia, atât de aproape de granițele sale.

"Desfășurarea acestor arme nu se justifică din punct de vedere militar" - crede Evgheni Miasnikov, expert al Centrului de studiu al problemelor de dezarmare din cadrul Fondului Internațional de Tehnologie și Investiții. El susține că rachetele antibalistice amplasate în Polonia nu vor fi, oricum, în măsură să *"bareze"* eventuale rachete rusești îndreptate spre SUA. Așa că declarațiile pe această temă nu au alt scop decât intimidarea țărilor est-europene. În opinia lui Mihail Barabanov, editorialist al revistei "Eksport Voorujenii", prin performanțele sale, sistemul desfășurat în Europa este orientat mai ales împotriva Iranului. Totuși, americanii s-ar putea folosi de radarul din Cehia pentru a supraveghea spațiul aerian rusesc.

Generalul Nikolai Solovtov, comandantul Trupelor de rachete strategice rusești (RVSN), a avertizat că Rusia ar putea denunța Tratatul din 1987 pentru eliminarea rachetelor cu rază scurtă și medie de acțiune, și că RVSN ar putea primi rachete cu rază medie de acțiune în 5-6 ani. Pe de altă parte, Danielle Pletka, vicepreședinte la "American Enterprise Institute", aprecia că Rusia nu are nici un drept să dicteze altor țări ce trebuie să facă la ele acasă.

Cam la fel gândesc și responsabilii de la Praga. *"În condițiile unor strânse relații de alianță cu Occidentul, în special cu SUA, nu avem de ce ne teme, chiar dacă pe direcția noastră vor fi îndreptate toate rachetele rusești. Cu toată agresivitatea lui, imperialismul rus este foarte fricos și, de aceea, este foarte previzibil"*, declara de curând un înalt oficial ceh.

În Franța, Germania, ba chiar în Marea Britanie, politicienii, ca să nu mai vorbim despre opinia publică, nu se grăbesc așa de tare să aprobe la unison instalarea în Europa de Est a elementelor scutului american, deoarece cu toții sunt conștienți că, în scurt timp, ar putea să devină ținte potențiale în cazul unui conflict armat. Cui îi place așa ceva? Praga și Varșovia se încovoiaie în fața Washingtonului, invitându-l să le aducă radare și rachete, iar *"bătrâna Europă"* se vede nevoită să privească și să înghită tăcută totul.

După incendiarul discurs rostit la München de președintele Vladimir Putin, extrem de critic la adresa Statelor Unite, reacțiile nu s-au lăsat așteptate. Cele mai virulente nu au venit însă de la Washington, ci din partea unor politicieni est-europeni. Faptul nu a trecut neobservat în presa rusă. Fostii aliați din Pactul de la Varșovia sunt *"mai catolici decât Papa"*, comenta, ironic, "Komsomolskaia Pravda".

Spre exemplificare, aceeași publicație citează declarația lui Marek Kuhcyzinski, liderul grupului parlamentar al formațiunii de guvernământ, Partidul Legii și Justiției: *"Dacă la conferința de la München s-ar fi deplasat premierul Jaroslaw Kaczynski, s-ar fi putut încinge o bătaie cu pumnii !"*.

La rândul său, ministrul polonez al apărării, Alexander Schiglo (care s-a remarcat prin propunerea de a-i da afară din armată pe toți ofițerii care au studiat în URSS), a concluzionat: *"Baloanele de săpun s-au spart. Putin a arătat adevăratul chip al Rusiei"*, un pretext pentru Polonia de a aproba amplasarea pe teritoriul său a controversatului sistem antirachetă american, în contextul în care acțiunile Varșoviei sunt dirijate de Statele Unite, Washingtonul fiind deranjat de revenirea în forță a Rusiei pe scena geopolitică internațională.

De aceeași părere este și Eduard Lozanski, președinte al Universității americane din Moscova, care crede că, după discursul lui Putin de la München, Occidentul a înțeles că trebuie să abandoneze definitiv ideea unei Noi Ordini Mondiale în care Rusia să fie ignorată. Într-un comentariu pentru "Novie Izvestia", Lozanski explica: *"Trebuie admis cu amărăciune că America și Europa nu au folosit șansa istorică de a face din Rusia parte a lumii occidentale, după prăbușirea comunismului. (...) În loc să finanțeze restructurarea economiei ruse și trecerea ei la una de piață, unele bănci americane au contribuit, adesea încălcând legea, la scoaterea din Rusia și plasarea în Occident a sute de milioane de dolari. Fostul ministru rus al apărării, Igor Sergheev, a declarat că Rusia era dispusă să se alăture Americii în elaborarea unui sistem strategic antirachetă. De mai multe ori, Serghei Ivanov a sugerat participarea Rusiei la desfășurarea unui sistem tactic de apărare pe continentul european. Toate aceste propuneri au fost respinse. Acum, SUA negociază cu Polonia și Cehia plasarea de rachete de apărare la frontiera cu Rusia. Iar Robert Gates plasează Rusia pe același rang cu Iranul și Coreea de Nord. Pe acest fundal, brutalitatea tonului lui Vladimir Putin, la München, la adresa SUA nu are nimic neașteptat. În decursul anului trecut, relațiile dintre Rusia și SUA s-au degradat brusc, iar după München, s-au apropiat din nou de limita periculoasă."*

Deși Uniunea Sovietică nu mai există de peste 15 ani, politicienii est-europeni denunță tot mai tare *"ambițiile imperialiste"* ale Moscovei, periclitând relațiile dintre Rusia și UE. Lor li s-au alăturat fostele republici baltice, nou admise în NATO. Politicienilor est-europeni li se reproșează nu doar discursul foarte agresiv la adresa Rusiei, ci, mai ales, o serie de inițiative concrete, economice și militare. Moscova se teme, deci, că rusofobia politicianilor veniți din Europa de Est i-ar putea periclita, în viitor, relațiile cu Uniunea Europeană.

Pentru ca lucrurile să se schimbe este nevoie de cel puțin o generație, este de părere Alexander Rahr, membru al Consiliului german pentru politica externă. Intervievat de "Komsomolskaia Pravda", acesta a explicat: *"Nu e nimic de mirare că foștii aliați ai URSS manifestă astăzi această atitudine. În primul rând, elitele locale suferă de un puternic complex. Mulți dintre politicienii s-au aflat în funcții de conducere și în vremurile socialismului. Acum ei au devenit democrați, dar pentru că atunci construiau comunismul, ei acuză, în primul rând, Rusia. În plus, în țările est-europene există o ură față de Rusia, pentru că ele au fost ținute sub papucul Moscovei aproape o jumătate de veac și, ca urmare, nu au avut nimic de câștigat de*

pe urma planului Marshall, realizat de americani în anii '50 în Europa Occidentală, plan care a ajutat foarte mult țările vest-europene să se reface după cel de-al Doilea Război Mondial. Nu trebuie uitat nici de memoria colectivă a popoarelor. Un lucru foarte important. Sute de ani, aceiași polonezi s-au luptat cu Imperiul Rus, ceea ce nu se poate uita imediat. Pentru împăcarea dintre Franța și Germania a fost nevoie de câteva decenii. Chiar și acum, între cele două state mai izbucnesc disensiuni. De aceea, trebuie să dăm dovadă de răbdare. Desigur, nu pot fi trecute cu vederea nici greșelile comise de conducerea rusă în anii '90. Boris Elțin a călătorit frecvent în țările vest-europene, uitându-le, însă, pe de cele din Est. E adevărat, lucrurile par să se fi îndreptat în ultimii ani, dar asta nu înseamnă, din perspectivă istorică, mai nimic."

"Teama față de URSS este ca o boală psihică", a comentat Mihail Marghelov, șeful Comisiei pentru afaceri internaționale din Consiliul Federației Ruse. El a explicat: "Știți cum se întâmplă: după ce unui om i s-a amputat o mână, el continuă să aibă senzația că îl doare. Este așa-numita durere-fantomă. Așa și țările est-europene - suferă de această durere-fantomă. URSS nu mai există de mult, dar ei se tem oricum. Această teamă este o afecțiune psihică. Ce trebuie să facem noi? Să privim calm, precum psihiatrul. Desigur, înainte ca țările să se vindece de această boală, vor trece câteva generații, iar dezvoltarea acestor țări va avea de suferit. Dar asta nu mai e problema noastră, e problema Uniunii Europene. Dacă va fi nevoie de un răspuns din partea noastră, el trebuie să fie prudent și delicat precum o intervenție neurochirurgicală." Marghelov a concluzionat: "Statele baltice și alte câteva țări est-europene încearcă să folosească Rusia ca pe o sperietoare pentru <<bătrâna Europă>>. Dar europenii occidentali au stabilit legături strânse cu Rusia, la care nu au de gând încă să renunțe."

Bibliografie

- [1] Danilovic, VESNA, **When the Stakes Are High - Deterrence and Conflict among Major Powers**, University of Michigan Press, 2002.
- [2] Galina STOLYAROVA, *Greater Independence*, 7 March 2007, <http://www.themoscowtimes.com/indexes/04.html>
- [3] Peter GREENBERG, *6 world powers agree to new sanctions on Iran*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1102275.stm
- [4] Sergei LAVROV, *No reasons for new Cold War between Russia and U.S.*, 12 March 2007, http://www.interfax.ru/e/B/politics/28.html?id_issue=11694670
- [5] Jurgen LIGI, *Estonia preparing for removal of Soldier Liberator Monument*, 15 March 2007, http://www.interfax.ru/e/B/politics/28.html?id_issue=11693701.
- [6] Vladimir PUTIN, *Fulfillment of national projects remains important state priority*, 16 March 2007, <http://www.itar-tass.com/eng/level2.html>
- [7] Sergey LAVROV, *Moscow Council on Foreign and Defence Policy New Agenda*, 16 March 2007, http://www.russiatoday.ru/test/index.php?id=8&tx_ttnews

- [8] Yury SOLOVYOV, *US missile defense in Europe could drag Russia into arms race*, 16 March 2007, <http://en.rian.ru/russia/20070316/62114521.html>
- [9] Andrei KISLYAKOV, *Russia will be able to evade U.S. ABM system*, 16 March 2007, <http://en.rian.ru/analysis/20070316/62119341.html>
- [10] Julie SUNDAY, *Autonomy, sovereignty and self-determination for Russian Federation*, in *Global Governance*, no. 4/157, february 2007, http://www.globalautonomy.ca/global1/glossary_entry.jsp
- [11] Fareed ZAKARIA, *Does the Future Belong to Russia?*, in *Newsweek*, May 9 2006, <http://www.msnbc.msn.com/id/7693580/site/newsweek>
- [12] Eckard BOLSINGER, *A Great Power in Denial: Bringing Russia Back to Reality*, in *World Security Network*, no.3/543, january 2007, http://www.kas.de/upload/dokumente/trans_portal
- [13] Charles KRAUTHAMMER, *The Unipolar Moment*, in *Foreign Affairs*, Sept. 18, 2006, <http://www.foreignaffairs.org/19910201faessay6067.html>
- [14] David WILKINSON, *Unipolarity without Hegemony*, in *International Studies Review*, Vol. 1, no. 14–172, february 2007.

INDEX DE AUTORI

- ALEXANDRESCU, Grigore 24
ATANASIU, Mirela, 112
BANU, Cristian, 279
BOȘCOIANU, Mircea, 73, 185
BOȘNEAGU, Romeo, 286
CĂPĂȚĂNĂ, Ecaterina, 128
CHIRU, Maria Cristina, 213, 262
CHIRU, Irena, 255, 273
CIUPERCĂ, Ella, 255, 273
CONSTANTINESCU, Maria, 293
CREȚU, Gheorghe, 152
CUCU, Cornel, 28
CURELARU, Marian, 142
DINU, Mihai-Ștefan, 107
GABOR, Gabriel, 16
GÂSCĂ, Cristian, 158
GHERVASUC, Liliana, 175
ILIE, Marin, 89
IORDACHE, Gheorghe, 93
IORDACHE, Sanda, 135
LUPAN, Mariana, 73
MAVRIȘ, Eugen, 222
MEGHEȘAN, Karin, 262
MITEA, Liana Cristina, 244
MOLDOVAN, Dorinel-Ioan, 117
NIȚĂ, Cristian, 58
PETRACHE, Costinel, 49
POPA, Maria-Brândușa, 89
PREDA, Eugen, 202
PRELIPCEAN Gabriela, 73, 185
ROMANOSCHI, Constantin, 9
SOARE, Vasile, 193
STANCIU, Ion-Aurel, 167
STOICA, Ionel, 233
TĂNASE, Tiberiu, 299
TRONCOTĂ, Tiberiu, 317
VICOL, Sorin, 79
VOIEVOZEANU, Ion, 9

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Corectură: Irina CUCU
Tehnoredactor: Mirela ATANASIU

Bun de tipar: 05.04.2007

Hârtie: A3
Coli tipar: 20.5

Format: A5
Coli editură: 10.25

Lucrarea conține 328 de pagini

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București
Telefon: (021) 319.56.49, Fax: (021) 319.55.93
E-mail: cssas@unap.ro, Adresă web: <http://cssas.unap.ro>

B.100/630/07

C. 250/2007